ŞAİR EŞREF

BÜTÜN ŞİİRLERİ VE 80 YILLIK HATIRALARI

3. BASKI

HİLMİ YÜCEBAŞ

ŞAİR EŞREF: BÜTÜN ŞİİRLERİ VE 80 YILLIK HÂTIRALARI

HİLMİ YÜCEBAŞ

ŞAİR EŞREF

BÜTÜN ŞİİRLERİ
VE
80 YILLIK HÂTIRALARI

YENİ İLÂVELERLE GENİŞLETİLMİŞ

ÜÇÜNCÜ BASKI

HAYATI, SANATI, FIKRALARI VE NÜKTELERİ. ŞÂİRİN 12 ESERİ, BİLİNEN, BİLİNMEYEN BÜTÜN ŞİİRLERİ, HİCİVLERİ VE KIT'ALARI, MERSİYELER, MÜŞÂARELER, TAHMİSLER, NAZİRELER, 80 YILDAN BERİ ŞÂİR HAKKINDA YAZILAN BERGÜZAR HÂTIRALAR VE MENKIBELER.

DİLEK YAYINEVİ

İHSAN MESUT ERİŞEN

Kapak Portresi **Münif Fehim**

★

Bu kitabımı, şâir **Eşref**'in hakikî mirâsçıları olan vatan evlâtlarına armağan ediyorum.

H. Y.

★

Eşref'in nâmına bir heykeli kim çok görüyor?.
Şâirin yaptığı ömrünce muazzam iştir.
Vatanın zulm ile mârûz-i helâk olduğunu
Kelle koltukta ahâliye haber vermiştir.

İzmirli ŞEFİK
(Nevyork Başşehbenderi)

Film ACAR REKLAM
Baskı : ÇETİN OFSET

İstanbul – 1984

«Fakat yarın ben eminim senin de himmetini,
Senin de nâmını takdis eder bütün millet...
Senin de heykelinin haşmet-ü celâdetini,
Görür, görür de duyar milletim şeref, azâmet. .»

Şâir Eşref'in Büstü : Metin Haseki'nin eseri

İzmir'de **TUBORG** bira fabrikasının, yerinde bir kadirşinaslık göstererek açtığı **«Şâir Eşref»** konulu heykel yarışmasında birinciliği kazanan bu eserin **4 Ağustos 1972** tarihinde açılışı yapılmıştır.

ŞÂİR EŞREF ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

HİLMİ YÜCEBAŞ

66 yıl önce fâni dünyadan göç eden şâir **Eşref**, edebiyat tarihimizde benzeri olmayan başlı başına bir âlemdir.

Kasîde, gazel, kıt'a, muhammes biçimlerinde yazdığı şiirleriyle, zamanında çok geniş bir şöhrete ulaşmıştı.

Aruz ve divan diliyle yazdığı kuvvetli ve pervâsız hicivlerinde görülen nükte ve incelik, bugüne kadar gelmiş geçmiş hiciv şâirlerimizin hiç birisinde yoktur.

Onu yakından tanıyanlar, bâzı kimselerin bütün özelliklerini bir kıt'aya sığdırabilen buluşlarının fıtrî bir zekâ eseri olduğunu söylerler.

«Fevkalâde denecek kadar yüksek olan zekâ ve kabiliyeti ona az tahsil ile çok zengin ve mümtaz bir irfan sermâyesi temin etmiştir.»

Yüksek duygu ve görüşleriyle aktüaliteyi kaçırmadan irticâlen şiir söylemek, ona mahsus bir hasletti.

40 yıldan fazla durup dinlenmeden, korku nedir bilmeden, yıllarca zâlimleri hicveden, etrafındaki câhillerle alay eden, hırsızları yerin dibine geçiren Eşref, şiddetli ifâdesiyle edebiyatımızın kâbına erişilmez bir hicivcisidir. Batı medeniyetinden gelen inkılâp merhaleleri üzerinde ilerleme, hürriyet ve insan sevgisi gibi ana mefhumlara candan bağlı olan **Eşref**, ateşli şiirleri ve kıt'alarıyle her çağda yaşayacak bir kudret taşımaktadır. «Eşref'in o akıllara durgunluk veren duygu fevvâresine ruh hazinesinin musluklarını ancak 30 yaşına geldiği vakit açtığı» bilinmektedir.

Osman Çizmeciler, Eşref'in portresini çok güzel çizmiştir:

«Buluşları orijinal ve keskin zekâsının sivri uçları battığı her yeri yaralayabilen kudrete sâhiptir. Hicivlerini her

yerde uluorta okumak mümkün değildir. Pek çoğu yüz kızartıcıdır. Fakat Eşref'in kaleminde müstehcen kelimeler bile değer kazanmaktadır. Edebiyatı açık saçık yapan Eşref'in kıt'aları, en kibar ve nezih kimselerin bile not defterlerine gizlice ve takdirle kaydettikleri birer samimiyet örneğidir.

Dünyada gönül ferahlatan bir tek lâkırdı vardır. Onun da adını «küfür» koymuşlar, diyen Bektâşi babasına hak veren **Eşref**, san'atıyle bunu ispat etmiştir. Sâdece tatlı ve tuzlunun yeterli olmadığı ve bunların yanında ekşi ile acının da arandığı gibi Eşref'i küçümsemek, dudak bükmek ve ayıplamak doğru olmaz.

Eşref, her şeyi ile bir hiciv üstâdımızdır.»

Bugün, hakikaten edebiyatımızda, onun yerini tutacak bir şâir gösterilemez. Üstad **Süleyman Nazif** de, yaşadığı devri hiciv dörtlükleri içinde **Eşref** kadar tesbit etmiş bir şâir olmadığını söylemişti.

«**Eşref**, bizim son asır tarihimizdeki tezadların, inhilâllerin, çözülüşün bütün ıztırâbını elle tutulur gibi duymuş, aynı zamanda saltanatın ve teokrasinin el ele verip mahvettiği halkı yakından tanımıştır.

Bozuk imparatorluk idâresi, nâzırlarından tahsildarlarına, zaptiye nâzırlarına kadar onun gazâbından kurtulamamıştır.

O, imparatorluğu yıkmak işinde **(San'atın Niyazi Beyi)** olmuştur.»

Mehmet Âkif, şâir **Eşref'i Abdülhamid'e en güzel söven adam** diye sever, bu kıt'asına bayılırdı:

Besmele güş eyliyen Şeytan gibi,
Korkuyorsun «Höt!.» dese bir ecnebî.
Pâdişâhım öyle alçaksın ki sen,
İzzet-i nefsin Arap İzzet gibi! (*)

(*) Mithat Cemal Kuntay: **Mehmet Âkif**, sayfa: 242

HAYATINA TOPLU BİR BAKIŞ

Şâir **Eşref, 1847** (Rûmî 1268) yılında Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı **Gelenbe** bucağının Orta mahallesinde 39 No.'lu evde dünyaya gelmiştir. **Usûlîzâde Hâfız Mustafa** Efendinin ve **Arife** Hanımın oğludur. Dedesi **Yayaköylü Ahmet** Efendi, büyük dedesi meşhur Türk âlimi ve matematikçisi **Gelenbevî İsmail** Efendidir.

İlk öğrenimini **Gelenbe** mahalle mektebinde yapmış, sonra Manisa'nın **Çeşnigir** câmii kütüphanesi memurlarından Köse Süleyman Efendiden Arapça ve Farsça öğrenmiş ve hususî olarak bir hocadan matematik ve tarih okumuştur

Babasının ısrarıyle hıfza çalışıp, **«6 ay sonunda hâfızlık duasını yaptıracak kadar bir hâfıza hârikası göstermiştir.»**

Büyüdükçe muhitinden sıkılmağa başlayan E ş r e f 20 25 yaşlarına kadar zeybek kıyafetiyle başına buyruk bir halde kırlarda, bayırlarda dolaşarak, istikbâle emin adımlarla yürüdüğü yakınları tarafından görülüyordu.

İlk defa **27 Eylül 1870**'te Manisa sancak tahrirat kalemine girerek memuriyet hayatına başlamış, kılık kıyâfetini değiştirmiş ve sonra **Kasaba** tahrirat kâtipliğine geçerek **3 Temmuz 1873**'te Manisa Sancak muhasebe kalemine stajyer olmuştur

Sonraları **17 Ağustos 1874**'te **Akhisar** Malmüdürlüğü, **3 Ağustos 1875**'te **Alaşehir** Malmüdürlüğü ve kaymakam vekilliği yapmıştır.

19 Ocak 1878'de İstanbul'a gelen Eşref, üçüncü sınıf kaymakamlık imtihanını kazandıktan sonra şâirlik şöhreti yayılmağa başlamıştır. İlk eserinin şu kıt'a olduğu söylenmektedir:

«Pertev-i ikbâldir herkesteki şevk-ü şitâb,
Gör ki bir pervâne kalmaz, şem'a vaktâ ki söner;
Farkı yoktur şimdi bir şemsiyyeden bir dostun:
Kim havada bir fena suret görünce ters döner!.»

6 Haziran 1879'da **Fatsa, 12 Ekim 1882**'de **Çapakçur, 25 Ağustos 1885**'te **Hezan, 25 Temmuz 1887**'de **Ünye, 8 Ocak 1888**'de **Tirebolu, 27 Haziran 1890**'da **Garzan, 14 Ağustos 1893**'te **Garbî Karaağaç** (Acıpayam), **1 Mayıs 1894**'te **Buldan, 25 Mayıs 1896**'da **Kula, 22 Eylül 1897**'de Kırkağaç kaymakamlıklarında bulunan şâir Eşref, son olarak Meşrutiyetin ilânından önce **27 Haziran 1900** tarihinde **Gördes** kaymakamı bulunuyordu. Fakat **3 Aralık 1902**'de Tevfik Nevzat ve Hâfız İsmail Beylerle birlikte İzmir'de tevkif edildiğinden, **12 Aralık 1902**'de Gördes kaymakamlığından ayrıldı. **14 Aralık 1902**'de İstanbul'a getirilen şâir Eşref, **15 Nisan 1903**'de evinde zararlı evrak bulunması ve politika suçuyle cinâyet ithâmiyle haksız olarak bir yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

On gün fazlasıyle cezasını bitirip hapishâneden çıktıktan sonra 20 Aralık 1903'de İzmir'e gelen şâir, geçirdiği üzüntülü günleri ve çektiği işkenceleri hatırladıkça:

«Çektiğim cevr ü cefânın sebebinden sorma,
Deme kim: — Bâdihavâ menkabe dellâlı budur!
Habs ile, nefy ile, işkence ile ömrü geçer,
İşte Türkiyye'de şâir olanın hâli budur!»

diyor ve hürriyet düşmanı Abdülhamid'e de şöyle sesleniyordu:

«Ey pâdişâh-ı âlem, düşman mısın zekâya?
Erbâb-ı iktidarı gördün mü saldırırsın;
Asrında kaldı millet üstadsız, kitabsız,
Havf eylerim yakında Kur'ân'ı kaldırırsın.»

★

Şâir, hapishânede geçen günlerini şöyle anlatıyor:

«Burada bazı eski hâtıralarla meşgul oluyordum. İzmir'den biraz zaman evvel haksız yere Bitlis ve Kastamonu'ya menfiyyen gönderilip bin belâ ile affa mazhar olmuş olanlardan **Doktor Ethem** ve **Şekip** ve **Avukat Hasan** ve **Edip** Beylerle **Mevlevî Şeyhi Nuri** ve bunların sâir arkadaşları vapurda hatırıma geldikçe o vakit söylediğim

kıt'aları şurada tekrar etmek lüzumunu hissediyorum. Tilkilik eşrafından olan Hasan Bey için:

Tilkilikte yavrunun beyhude koptu kuyruğu;
Böylece sâdık idi angarya nefye gitmeden.
Sen Hasan Beyde olan kurnazlığı seyreyle kim
Mazharı af oldu ömründe kabâhat etmeden.

Şeyh Nuri Efendi için:

Sen sen ol her gördüğün âdemle etme ihtilât
Hânumânın bir kuru isnad edip de yıkmasın;
Boynuna takmazdan evvelce oku kerrat ile
Nüshası Şeyhin de evrâk-ı muzırra çıkmasın...

Dört defa evlenen **Eşref**, zevk sahibi bir şâirdi. Gördüğü güzelleri durup seyreder, onlara şiirler söylerdi.

İlk karısı Gelenbe'li **Fatma**, genç yaşta veremden öldü. İkinci hanımı Manisa'lı **Ayşe**'yi sarhoşluk sâikasıyle aldığından çirkin olduğu için bıraktı. Üçüncü karısı Kırkağaç'lı **Hatice** adında bir kızdı. Onun üstüne Kıbrıs'lı **Huriye** adında bir kız aldı. Bir yıl sonra veremden ölen **Huriye** için şu kıt'ayı yazmıştı:

«Daldan dala gezmekte iken mürg-i hayâlim,
Geçtikçe zaman tûl-i emel bende azaldı.
Mâcuncu fırıldağı gibi döndü nihâyet,
Bîçâre gönül geçmedi Huriye'de kaldı.»

Eşref, Hatice'den olan oğluna, çok sevip saydığı babasının adına Şâtim ilâve ederek (Mustafa Şâtim) adını verdi. Remzi adında ikinci bir oğlu olduğunu Mehmet Seyda'dan öğreniyoruz (*) Kızı Behiye genç yaşta öl-

---

(*) Türk Dili dergisinin Nisan 974 sayısında **Mehmet Seyda** diyor ki: «Anadoluhisarı'nda tanıdığım birisi, her sözü, **Eşref**'in bir dörtlüğü ile bağlar, başını sallayıp kıs kıs gülerdi.

1945-1946 yılları; Soma'nın kışları, sisli, karlı kıyâmetli Mumya dağlarında, MTA Enstitüsü sondaj ekibi puvantörüyüm.

Aşağılarda, güneyde Kırkağaç. İşçi yatakhanesinde, **«Koğuş âmiri» Remzi Efendi** ile aynı odada yatıp kalkıyoruz.

Beş vakit namazında, ufak tefek bir ihtiyar; **şâir Eşref**'in oğ-

müştür.

Hafiye tâkibiyle hayatını her zaman için tehlikede gören Eşref, Mısır'a gitmeğe hazırlanırken karısı Hatice Hanımın ağzından şu şarkıyı yazmıştı:

«Hasretinle gönlümü incitme Allah aşkına,
Ya götür birlikte yâhut gitme Allah aşkına,
Sabr-ı Eyyüp üstüne bahsetme Allah aşkına,
Ya götür birlikte yâhut gitme Allah aşkına!..»

17 Ağustos 1904 tarihinde Mısır'a giden şâir Eşref, gözleri yaşlı olarak son defa İzmir'i doya doya seyrederek:

«Böyle bir seyahatten mücerred maksadım,
Bastığım toprak Osmanlı, Acem, Rus olmasın.
İsterim öyle bir hürriyet almış memleket,
Olmayınca âdemin bir cürmü mahbus olmasın!.»

demiş ve çok bedbin duygularla yurdundan ağlayarak ayrılmıştı:

«Nefret etdim bâdemâ Osmanlı nâmı istemem,
Yok mu istikrâha hakkım söyle Allah aşkına?
Pâdişâhım, başka bir lutf istemem senden, fakat,
Tâbi'iyyetden beni affeyle Allah aşkına!»

1905 - 1906 yıllarında bir süre **Paris, İsviçre** ve **Kıbrıs**'ta da bulunan Eşref, tekrar Mısır'a dönmüş ve Meşrutiyetin ilânına kadar burada oturmuştur.

★

EŞREF PARİS'TE...

Eşref, Mısır'a gittiği zaman derdini anlatacak kadar biraz Fransızca biliyordu. Mısır'dan Paris'e geldiğinde, tren-

---

lu. Kim olsa övünür, şişinir, o ise, babası üzerinde çok konuşmaz, sanki konuşmaktan kaçınırdı.

Eşref'te de yerginin, taşlamanın bini bir paraya. Öğrencisi **NEYZEN**'le huyları, yaratılışları cuk oturmuş. Yaptıklarını, kimi şâirler gibi, «benim de çorbada tuzum bulunsun...» diye yapmamışlar.

Eşref, NEYZEN'den daha bilinçli, daha tutarlı, daha uyumsuz. Yazmış ki; **«Eylemem ölsem de kibr-i ihtiyâr...»**

Yaman adamlar yaman!.»

den Paris manzarasını görünce **Victor Hugo** için şu kıt'ayı söylemişti:

«Yok duhuliyyem elimde Cennete girmek için,
Âcizâne ilticâ ettim der-i iclâline...
Nerdedir Victor Hugo bir kerre görmek isterim;
İşte geldim Mondiyö dergâh-ı alûl âline...»

Eşref, **Victor Hugo**'nun şu şiirini çok sever ve dâima okurdu:

«Sen diyorsun ki: Ağyârı hissediyor, çâresini arıyorum,
Teşhis koyunca: Ben bir Archimedè oluyorum.
İlâcım da şudur: Dünyâda iyilik yap! Diğer teşhise gelince,
O dahi şudur: Her şeyi sevecek, fakat haset etmeyeceksin!..
İnsanoğlu! Hakikat mı arıyorsun?.. Zinhar doğruluktan ayrılma!..»

★

Eşref, vatanın selâmeti için Avrupa'ya kaçan vatansever Türklerle Paris'te buluşmuş, milletin istibdattan kurtulması hususunda hürriyet âşıklarıyle çalışmalarda bulunmuştur.

O devirde, bir Müslümanın şapka giymekle gâvur sayılmayacağı gibi, fes giyen bir gâvurun da Müslüman olamıyacağını ileri görüştü şâirimiz **Eşref**, bakınız bu kıt'asında ne güzel anlatıyor:

«Surete etme nazar, sirete bak ârif isen,
Cam gibi cevher-i imân da nümâyan olmaz.
İtikadımca benim Avrupa'da bir âdem,
Şapka giymekle gâvur, fesle Müslüman olmaz!..»

Eşref, Paris'te bulunduğu sıralarda, Türklerin devam ettikleri kahvehanelerde şâir Yahya Kemal'i de tanımıştı.

O sıralarda **Eşref** 50 yaşlarında yetişkin bir adam, Yahya Kemal ise henüz yirmisinde bile değil... Bu kahvehânelere devam edenler arasında, şâir **Hüseyin Sîret Özsever, Dr. Abdullah Cevdet,** Peyâm-ı Sabah başyazarı **Ali**

Kemal gibi tanınmış yazar ve siyâset adamları da bulunurmuş. Ali Kemal sık sık Arap edebiyatından bahseder, onlardan parçalar okurmuş. Yine bir gün Arapça şiirler okurken **Eşref** söze karışmış:

«— Ben Arap edebiyatı nâmına, vaktiyle Beyrut'ta bulunduğum sıralarda bir Kafeşantanda şöyle bir parça dinlemiştim. Onun dışında ne bir şey gördüm, ne de işittim.» der ve şu parçayı okur:

Hüznüm, kederim, değil mi belli,
Mest etti beni bu çifte telli,
Yâlelli, yâlelli, yâlelli!..

Ali Kemal'in biraz safça tarafları varmış; bu parçanın bir muziplik olsun diye okunduğunun farkına varamaz. Eşref'in dilinden de korktuğundan, onu bilgisizlikle suçlamaktan çekinir; yalnız Eşref'in işitemeyeceği bir ses tonuyle yanındakilere:

«— A mîrim, bu adam ne kadar câhil, bu sözleri Arapça sanıyor...» der. Eşref'in alayındaki inceliği sezemez.

★

Şâir **Eşref**'in Mısır'dan vatana dönüşünde kendisini gören şâir **Hüseyin Rifat** diyor ki:

«İzmir'e dönen şâir, hürriyetin verdiği ilk sarhoşlukla öyle sermest olmuştu ki, kendisini azap çekmiş bir düşkün değil, daha on sene gençleşmiş gördüm; mâhut bastonunu sallayarak ve dayanarak ve ayaklarını yerlere sert vurarak öyle bir yürüyüşü vardı ki hâlâ gözlerimin önünden gitmez. Fakat —her halde dördüncü refikasından geçen— veremin tesiriyle ihtiyarlığında şâirimizin tombul ve pembe yanakları sönmüş, çökmüş ve sararmıştı.

Her haliyle şen ve şâtır görünen Esref'i, altmış seneye varan hayatında istibdat yerden yere vurmamış olsaydı elbette müreffeh, rahat bir ömür geçirir, böyle pek de ihtiyar denmeyecek bir yaşta sönüp gidivermez ve bizlere kimbilir daha neler ve neler hediye ederdi.»

Meşrûtiyetin ilânından iki ay sonra İstanbul'a gelen

Eşref, 30 Eylûl 1908'de Kasaba (Turgutlu) kaymakamlığına tâyin edildi. Fakat ortalığın huzursuzluğu ve hükûmet idâresinin bozukluğu şâirin çok canını sıkmış ve:

Bir kasaphâneye dönmüş Kasaba,
Her yeri bir sürü bekler, oturur!.
Öyle asâyişi muhtel olmuş,
Memleketlerde köpekler oturur...»

diyerek İstanbul'a gelmiş ve **Yeni Gazete**'nin **«Râd-ı kazâ»** sütununda kıt'alarını yayınlamağa başlamıştır.

Eşref, İstanbul'da iken, büyüklerden birisi rütbe ve nişanı olup olmadığını sorduğunda, şu kıt'a ve beyit ile cevap vermişti:

Ben muvaffak olmadım bir rütbenin tahsiline,
Mirmirân oldu mâdûnumda kullandıklarım.
Âh böyle rütbesiz gördükçe her yerde beni,
Çeşm-i istihfâf ile bakmakta çullandıklarım! (*)

B E Y İ T

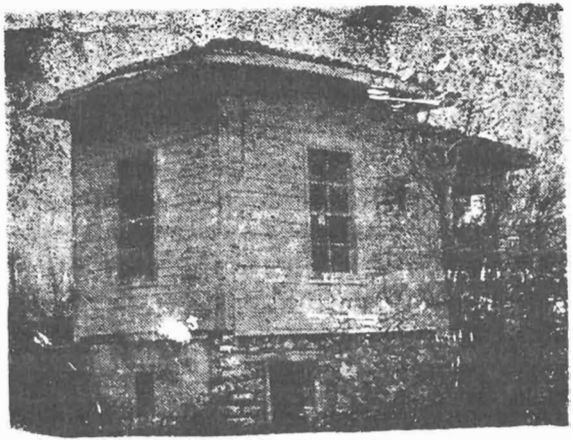
İşim çok, rütbe istihsâline vakt-ü zamânım yok;
Benim anka gibi âlemde, nâmım var, nişânım yok!..

★

Abdülhamid, yazarlığı ve ihtisâsıyle hiç ilgisi olmayan Hıfzıssıhha komisyonu başkanlığına **Ahmet Mithat** Efendiyi'tâyin ettirdiği zaman, şâir **Eşref**, tanınmış edibimize şu kıt'ayı göndermişti:

«Hükmüne bizler daha hayran olduk demekten,
Bu ne hatâ, ne ayıp, ne de en küçük günâh..
Ölmüş eşek, at, katır etlerini yemekten,
Anırır, çifte atar, kişner olduk Mâşaallah!..»

(*) Avukat şâir **Ethem Kırkıl**'ın da şöyle bir beyti vardır:
«Ehl-i nâmûsun görünce hor, hakir oldukların,
Bir vazife bildik artık puştlara çullanmayı!.»

Eşref Kırkağaç'ta yetiştirdiği bağda yaz mevsimini geçirmek için bir ev, bir de bağın kapısı üzerinde selâmlık makamında ayrı bir oda yaptırmıştı. Bâzan dostlarını buraya çağırır, sohbet ederlerdi.

Ahmet Mithat Efendi ağır bir hakaret taşıyan bu kıt'ayı okuyunca, Şehremini Rıdvan Paşa'ya gitmiş, şâirin kıt'asını Paşaya uzatarak:

«— Ya bu ithâma çâre bulun, ya ben istifâ ederim!..» demişti.

★

Eşref, Kırkağaç'ta geçirdiği mutlu günlerinde, bedbin düşüncelerini unutarak vatanına olan sevgisini şöyle dile getirmişti:

Ağzıma her ne gelirse söylerim,
Ne solum Eşref, ne sağım var benim.
Ölsem ayrılmam vatandan bir karış
Kırkağaç'ta çünkü bağım var benim.

★

Bu bağda gül-ü maksud açılmadı Eşref,
Felek abes yere icrâ-yi Nevbahâr eyleri.

EŞREF

1 Mart 1909'da **Adana** vâli muavinliğine tâyin edilen Eşref, dört ay bu vazifede kalmış ve vâli muavinliklerinin kaldırılması üzerine emekli olmuştur Vâli muavinlikleri kaldırılıp Eşref açıkta kaldığı zaman, irticâlen şu kıt'ayı söylemişti:

«Lâğv olunmaz mı muavinlik, beni vâli bile
Yapsalar vâlilere birden bu tatbikat olur.
Ric'at eyler nısf-ı kadro hâricinden mahşere,
Girmiş olsam Cennet-i âlâda tensikat olur!..»

Namık Kemal'i seven Eşref, Ziya Paşa'ya da meftundu. Adana'da bulunduğu sırada her cuma günü **Ziya Paşa'**nın kabrini ziyâret ederdi.

Hattâ Eşref, Ziya Paşa'nın mezarı için, «taş müdevver olup her tarafı yazılmıştır. Yazılacak bir parça yerl kalsaydı, şu kıt'amı o taşa yazdıracaktım, muvaffak olamadım.» demiştir:

«Bir büyük âdem idi şurda yatan zât-ı şerif,
Bizde ölmüş edebiyatı bu etti ihyâ..
Gitti vaktâ ki ZİYA, kaldı cihan zulmette;
Kim dediyse dedi tarihi için «fevt-i ziya»...

(1297)

★

EŞREF NASIL YAZARDI?..

Eşref'in nasıl ve ne şartlarla yazdığı açıkça bilinemiyor En yakın dostu **Hüseyin Rifat**'ın anlattığına göre: Eşref'in **(Benim mecmua-i eş'arım, Kırkağaç'taki çuvaldır.)** dediğini ve pek az cebinden çıkardığı kâğıtlar arasında sigara kâğıtları kabına —kırık bir kurşun kalemiyle yazılmış olduğu için— okunması kabil olmayan yazıları gördüğünü hatırlamaktadır.

Eşref'in, pek çok kıt'alarını irticâlen ve anî olarak söylediğini bilen dostları, bâzan şâiri kızdırarak zarif kıt'alar söyletmek için vesileler hazırlarlardı.

Meşhur Bektâşî şeyhi ve avukat **Ruhi Baba**, İzmir'de «**Karataş**» mevkiinde başını sokacak küçük bir evceğiz yaptırdığı günlerde, yanına bir yobaz sokularak:

«— Bu kadar para harcayarak ev yaptıracağına, Hacca gitsene,» der. **Ruhi Baba** da cevap olarak:

«— Hacerülesved'e (*) yüz sürmemize kudretimiz kâfi olmadığından, ancak «Karataş»a bir beyt-i şerif yapabiliyoruz...» karşılığını verir.

Bunu duyan şâir **Eşref**, **Ruhi Baba** ağzından yobaza şu kıt'ayı yazmıştı:

Hâlimi, mevkiimi bilmeden etme târiz,
Tarz-ı teklif-i ilâhiyi düşün, eşşek herif;
Parasızlık «Hacerülesved'e» sürdürmedi yüz,
Yaptım ancak Karataş üstüne bir beyt-i şerif!..

★

Eşref'in meclisinde bulunan **Münir Süleyman Çapanoğlu**, şâiri nasıl tanıdığını ve onun nasıl bektâşî olduğunu şöyle anlatıyor:

«Ben Eşref'e yetiştim, meclisinde bulundum. Rahmetli babamla üstâdım **Ahmet Rasim**, zaman zaman onu görmek için Sirkeci'deki istasyon birahanesine, Kafkas gazinosuna gittikleri zaman, beni de beraber götürürlerdi. Bu meclislere rahmetli **Mahmut Sadık** da iştirâk ederdi.

Eşref, mütemâdiyen çubuğunu tüttürür, bir taraftan da kadehini yudumlardı; çok fıkra ve hikâye anlatırdı.

Başında, sağ kulağına doğru inik ve kulağını tamamen örtmüş yağlı bir fesi vardı. Sırtında da yine yağlı bir palto... Gözlerini bir projektör gibi dinleyicilerin üstünde gezdirerek, irticâlen kıt'alar söylerdi. Ben farkında değilim, kıt'alarının son beytini ilk evvel mi söylerdi yoksa sıra ile mi?.. Yalnız, dâima yanında bulunan **Eşref** dergisinin sahibi **Pire Nazmi**'ye «yaz...» der ve söylerdi. Hal-

(*) Hacer-ül-Esved, Kâbenin ortasında bulunan «**kara taş**» demektir.

buki, **Hüseyin Kâmi, Eşref**'in bir kıt'ayı ilk mısraında başlıyarak yazmadığını söylüyor.»

★

«Eşref dindar bir adam olmakla beraber, bir zamanlar, kalbinde bir arzu tutuştu. Bektâşi tarikatına intisâb etmek ve nasip almak.

Bu arzusunu Tevfik Nevzad ile Bıçakçızâde Hakkı'ya açtı. Onlar da musâhip olmak şartıyla **Ruhi Baba**'ya (ikrar) vermeğe karar verdiler.

Fakat kurban tığlanacak, sofra kurulacak, dem âlemleri yaşanacak.. Bunları yapmak için para lâzımdı. Bir tarafta Eşref'in parasızlığı, bir yandan da **Ruhi Baba**'nın meydancısı **Mülâzim Aziz** beyin **Eşref, Tevfik Nevzad** ve **Bıçakçızâde Hakkı** hakkında menfi fikirler beslemesi yüzünden iş geri kalıp duruyordu.

Mülâzim Aziz'in Tevfik Nevzad'ın dinsiz, Eşref'in bir lâûbâli meşrep olmaları ve Bıçakçızâde'yi de müteassıp hocalardan saymaması yüzünden, bunların bektâşiliğe karşı gösterdikleri ilgi ve incizâbın samimi olmadığını zannediyor ve işi uzatmak istiyordu.

Eşref, vâli Kâmil Paşa'nın emriyle birikmiş aylıklarını alınca, Tevfik Nevzad'la Bıçakçızâde Hakkı beyleri buldu ve hemen **Ruhi Baba** ile buluşup bir karar alınmasında ısrar etti.

İsteklerinin yerine getirilmesi esâsen evvelce kararlaştırılmış olan bu üç münevver şahsiyetin, hemen o gece açılacak meydanda (**ikrar**) larının alınması, **nasiplerinin** de verilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine üç kafadar İzmir'de Değirmen sokağındaki dergâhtan hükûmet önüne gelip tedârikâta başladılar. Kısa zamanda her şey alındı, tamam oldu. Aldıkları şeyleri arabaya yükleyip askerî kıraathanesinin önünden hareket ederlerken, meydan açmak üzere çağrılan Aziz bey de tramvaya binip dergâhın yolunu tutmuştu.

Aziz bey Karataş'ta tramvaydan inmiş, yokuşu tırmanarak kısa yoldan daha önce dergâha varmıştı. Beş dakika sonra dergâha gelen üç arkadaş, meydancıyı orada görünce, Nevzad:

— Yâhu!. Biz araba ile geldiğimiz halde sen nasıl oldu da bizden önce geldin?. diye sorunca, Aziz bey şu cevâbı verdi:

— Bektâşilikte (Tayyi mekân) olduğunu bilmiyor musun?.

Bu (Tayyi mekân) meselesi ömrünün sonuna kadar Nevzad'ın zihnini bulandırıp durmuştur.

Oldu bektâşi bu gün üç feylesof-u hak nihad

mısraı, bu üç münevver insanın bektâşiliğe intisâp tarihini gösterir.

O gece, meydan açıldıktan sonra **Eşref**, arkadaşlarından sonraya kalmış ve biraz daha teehhür göstermiş. Sormuşlar:

— Neye böyle geriledin?.. Şâir kısaca cevâp vermiş:

— Üç dakika daha müslüman kalmak için!.. (*)

★

Bektâşî olacağı gece yine Bektâşî olacak bir arkadaşı daha varmış. Bektâşî olmaya birer birer götürmek âdet olduğundan, merâsime başlanırken **«Rehber»** denilen götürecek adam yanına gelerek: **«Hanginizi evvelâ götüreceğim?»** deyince, **Eşref** cevap vermiş:

«— Evvelâ arkadaşımı götür de ben biraz daha Müslüman kalayım,» demiş.

Ömrünün son yıllarında, yaşadığı devrin karışık durumu, şâiri çok üzmüş ve büyük bir ümitsizliğe sürüklemişti:

«Ser-i kâra geçenler olduğuyçün hâin-i devlet,
Dıraht-ı mel'anet her cânibe bak sâye salmıştır.
Bozulmuştur esâsından, düzelmez gelse de Mehdi,
Bu mülkün emr-ü ıslâhı Cenâb-ı Hakka kalmıştır!..»

Şâir Eşref'in ölümünden önce en son söylediği iki kıt'a şunlardır:

«Bize gurbet değilken dâr-ı dünyâ, dâr-ı ukbâda,
Memâtı sevmemekte affolunmaz bir hatâmız var.
Düşünsek biz ölümden korkmamak lâzım gelir, zirâ:
Yerin altında, üstünden ziyâde akrabamız var.»

Diğer kıt'asıyle de âdeta vasiyetini yapar:

«Gitmek üzre âlem-i ukbâya ben bir yolcuyum,
Son konağıdır o âlem, âlemi nâsûtumun.
Hem gider sırtında, hem şiddetle lânet eylerim,
Girmesin nâmerd olanlar altma tâbûtumun!..»

Bu müstesna zekâlı şâir, tok sözlülüğü, Abdülhamid'i, İkinci Meşrutiyeti, İttihad ve Terakki'yi amansızca hicvetmesi yüzünden hayatını menfâlarda geçirmiş, içkiye fazla

(*) Tarihten Sesler: Temmuz — 1943.

düşkünlüğünden vücudunu harâp etmiş ve tutulduğu verem hastalığından kurtulamayarak **22 Mayıs 1912**'de Kırkağaç'ta Bahçıvan pazarındaki evinde ölmüştür

Ölümünden bir hafta önce ellerine, ayaklarına kına yaktırmış, yattığı odanın perdelerini kapattırmış, geceleri lâmba yaktırmadan karanlıkta yatmıştır. Ölümüne rastlayan Çarşamba günü sabahı eşi **Hatice**'ye:

«— Bir haftadır karanlıkta yatıyorum. Anladım ölüm korkulacak bir şey değilmiş!..» diyerek kendisini tamamiyle soydurmuş, çıplak olduğu halde gözlerini yummuştur.

Şâirin ölümüne, **Nurettin Rüştü Büngül** tarafından şu kıt'a söylenmiştir:

«Hayli demdir bahr-i hicve bîdümen gavvas iken,
Yelken açtı ansızın deryâyı afv-ü rahmete.
Baktı dünyâ-yı denîye hicvine lâyik değil;
Âkıbet Eşref dahi attı kapağı Cennete!..»

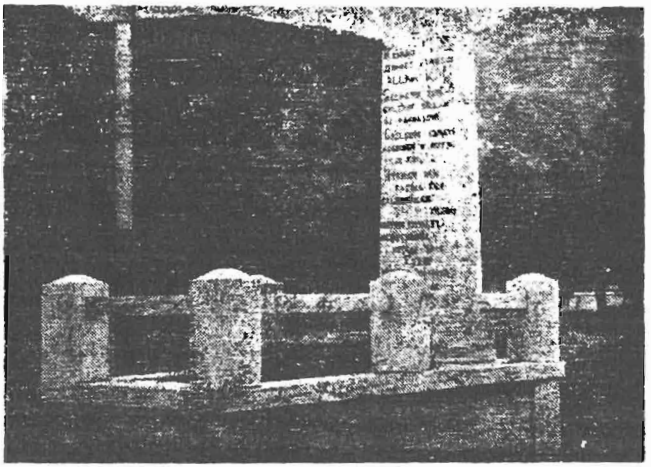
★

Eşref, Kırkağaç'ta öldüğü zaman, istasyon yolu kıyısındaki mezarlığa gömülmüsse de sonradan mezarlık Akhisar yolunun sağ yanına, kasabanın güneydoğusuna alındığından, şimdi şâir burada Kırkağaç Belediyesinin mermerden yaptırdığı mezarda yatmakta ve mezar taşında kendi kıt'ası bulunmaktadır:

Kabrimi kimse ziyâret etmesin Allah için,
Gelmesin reddeylerim billâhi öz kardaşımı.
Gözlerim ebnâ-yi âdemden ol rütbe yıldı kim
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar tâşımı!..

Eşref, millet ve memleket hakkındaki arzularının gerçekleşmediğini görünce, insanlardan ne kadar yıldığını ve onların vefâsızlığından nasıl nefret ettiğini bu kıt'alarında açıkça belirterek, 65 yıllık ömrünün ağırlığını omuzlarında taşıya taşıya âdeta vasiyetini yapar:

Mümkün olsa kaçarım âlem-i ervâha kadar,
İhtilât eylemem ecsâm ile makberde bile.

EŞREF'İN MEZARI

Şol kadar eyledim ebnây-i beşerden nefret,
İstemem yüzlerini görmeği mahşerde bile...

★

Ben ölünce seng-i kabrim çalmasın kimse diye,
Havf edip durmaklığın beyhûdedir sersem senin..
Kimse dikmez başına taş... bâdel-mevt,
Çünkü gördü «İtirâf-ı Cürm»ünü âlem senin!..

★

Bildim ey zaır ki geldin kabrime,
S. .mayâ yanud dua ihsânına..
Her ne maksadla gelirsen yok zarar,
Çünkü ben çoktan becerdim cânıma

ESERLERİ

---

1 — **Deccal** 1904
2 — **İstimdâd** : 1906
3 — **Şâh ve Pâdişah** : 1906
4 — **Deccal** (İkinci Kitap) 1907
5 — **Deccal** (Üçüncü Kitap) : 1907

6 — **Hasbihâl** (Yâhut Eşref ve Kemal) : 1908
7 — **İran'da Yangın Var** : 1908
8 — **Kuyruklu Yıldız** : 1910
9 — **Eşref'in Rüyâsı** : 1911
10 — **Meclis-i Meb'usân** : 1911
11 — **Bergüzâr** : 1911
12 — **Dayaklı Çavuş** : Piyestir, basılmamıştır.

Şâirin bunlardan başka, **Kıt'alar ve Hikâyeler, Köy Düğünü, Köy Mektepleri** gibi gazetelerde yayınlanmış eserleri vardır.

Son eseri, **(Tercümân-ı Millet yâhud Kaside-i Hürriyet)** adlı uzun manzumesidir. **Hüseyin Rifat**'ın hazırladığı **(Eşref'in Külliyâtı)** 1928 yılında **Vakit** gazetesi tarafından yayınlanmış ise de bütün eserlerini ihtivâ etmez.

Hikmet Dizdaroğlu, şâir Eşref'in sanat tarafı ile bu sanatta beliren hususiyetlerinin ihmâl edildiğinden ve şimdiye kadar şâir hakkında söylenmiş sözlerin beylik sıfatlar olduğundan bâhisle haklı olarak diyor ki:

«Halbuki **Eşref**, hiciv vâdisinde, kendinden önce ve sonraki bütün şâirlerden üstündür ve onlardan ayrılır.

Açtığı yolun ilk yolcusu kendisidir. Ne örneği vardır, ne muakkibi. Kendi yolunu kendi çizmiş, bu yolda tek başına yürümüş, bu yolun tek yolcusu olmuştur.

Eşref'in en müstehcen kıt'alarında bile banalité'nin zerresi yoktur. İşte Eşref'i diğer hiciv şâirlerinden ayıran en önemli nokta budur.

Sonra Eşref, hicvinin konusu ve muhtevâsı bakımından da diğerlerine benzemez. Şahsî iğbirarları, nâdiren kıt'alarına konu olur. O, en çok millet ve memleket hayatında gördüğü düzensizlikleri, aksaklıkları, bunlara sebep olan şahısları dilîne doladı. Fakat burada şahsı, ferd olmaktan çıkar; bir karakter, bir tip olarak belirir. Bunun birkaç istisnâsı vardır ki, asıl kaideyi bozmaz elbet.

Haksızlığa isyan ve onu hicvin ölümsüz diliyle teşhir, ruh yapısının temelini teşkil eder. Belki de hiç bir şâir,

onun kadar devrini karikatürize ve karakterize edememiştir.

Zâten onun ustalığı burada. Olanları büyütmüyor, bozmuyor da; vâkıayı, sâdece karakteristik çizgilerle teşhir ediyor. Hicvi yıkıcı değil, yapıcı ve yaratıcıdır. **Eşref**'in kıt'aları birer espri komprimesi gibidir; kuvvetini, ifâdesindeki şiddetten değil, esprinin özelliğinden alır. Küfrederken bile başkadır. **Usûlizâde Eşref** olduğu dâima bellidir. Bir kelime ile **O, «Eşrefâne Hicv»**in nev'i şahsına münhasır mübdiidir. Eşref'i bir kül olarak mütalâa edecek bir eser, edebiyatamıza çok şey kazandıracaktır.»

İbnül-Emin Mahmud Kemal İnal, «Eldeki mâlûmat ile mükemmel bir **Eşrefnâme** yazmak» imkânı olmadığını söylemişti. Bu bakımdan bugüne kadar **Eşref** hakkında çıkan kitapların hiç biri yeterli görülmemiştir. Edebiyat profesörlerimizin ve eş dost kayırmakla meşgul eleştirmenlerimizin kafalarında üç dört yıl öncesini toparlayamayan bir derbederlik olduğundan, şimdiye kadar **Eşref** hakkında yeterli bir eser ortaya konulamamıştır.

Eşref, 20 sene yakınında bulunan şâir **Hüseyin Rifat** için, **«o benim zırvanüvisimdir...»** derdi.

Hakkı Tarık Us, Eşref hakkındaki anılarını yazması için **Tokâdizâde Şekip** Beye ricâda bulunduğu zaman, şu cevâbı almıştı: **«Hüseyin Rifat Bey, ancak kendisinin yapabileceği bu hizmeti yerine getiremezse öteki dünyada Eşref'in elinden yakasını kurtaramaz.»**

Bu kitapta şâir Hüseyin Rifat'ın, Ermenek'li Hasan Rüştü'nün ve Eşref'in diğer dostlarının anılarını ilgiyle okuyacağınıza inanıyorum.

Ben, uzun yıllar incelemelerde bulunarak hazırladığım bu kitapta, hiç bir metoda uymadan, insanlık üzerine düşünen aydınlarımıza, şâir **Eşref**'in örtülü kalmış bergüzar hâtıralarını, yayınlanmamış eserlerini, bilinmeyen kıt'alarını, hicivlerini, nükte ve fıkralarını, çeşitli şiirlerni toplu bir halde sunmağa çalıştım. Bu kitabım şâir **Eşref**'i bütün

cepheleriyle tanıtması bakımından gelecek nesillere ve edebiyat severlere bir ışık tutacaktır, kanısındayım.

Şâir **Eşref**'in aziz ruhunu şâd edebildimse kendimi bahtiyar sayacağım.

İstanbul: 1 Ocak 1978 **Hilmi YÜCEBAŞ**

★

Eşref'in yayınlanmamış kıt'alarından:

Ne ekâbir, ne ricâlde, ne de bizde var huzur,
Künyemiz yoksa da âyan ile meb'usta bizim,
Onların bâb-ı sarayda, ...ken anası,
Anamız ağladı sürgün ile mahbusta bizim..

Pâdişâhım yap bana da bir konak;
Şu Boğaz'da, kimseden eksik miyim?..
Bir hanım sultan da ihsan eyle kim,
EŞREF oldumsa eşekte ...miyim?..

Edeyim bir iki yıl şöyle rahat,
Sadrıâzam, şuraya git!. demesin..
Yerimi söylemesin sultana da,
Ki, unutsun o da bir bok yemesin!..

İmam sordu musallada yatandan,
Cemaat hep yalan şâhitlik etti.
Dedim içten, kizipte, bihâyâ'da
Sen üstâddın, sana şâkirtlik etti.

Durup şöyle o musallada garip mâsum idi,
Doğru hal ile it, geldi, köpek gitti herif.
Ben imam olsa idim şöyle verirdim telkini:
Edemem hâlini, ecdâdını ...sem târif..

Koydular cumle musallaya tutup bir ölüyü,
Hoca sordu cemaata: — Bu nasıl insan idi?.
El gibi Allaha karşı ne yalan söyleyeyim:
Hocanın yok şerefinden, şerefi noksan idi.

B. CEVDET KUDRET SOLOK'A:

— 1 —

1958 yılında iki defa basılan «Şair Eşref — Hayatı, Hâtıraları, Şiirleri» adlı kitabımı kıskandığınız ve sizin yazınızı kitaba almadığımdan sinirlendiğiniz anlaşılıyor.

Bu sebeple Eşref'in bazı şiir ve kıt'alarının sizin kitabınızdan kaynak gösterilmeden alındığını ve şâirin evvelce elde edemediğiniz «İstimdad» adlı kitabından ve öteki şiirlerinden yeni seçmeler yaptığınızdan bahisle, benim zahmete katlanmadan bunları da kitabımın üçüncü baskısına alabileceğimi salık veriyorsunuz.

Bu lütûfkârlığınızı gülünç karşıladım. Çünkü Eşref'in basılmış, basılmamış bütün eserleri on bin cildlik özel kitaplığımda mevcuttur.

Evvelâ, sizden şunları öğrenmek istiyorum: Şâir Eşref'le aranızda imam nikâhı mı vardır ki, onun şiirlerine sâhib çıkarak başkasının kitabında görmek istemiyorsunuz?.

Sâniyen, Eşref'in şiirlerini ve kıt'alarını bulup meydana çıkaran siz misiniz ki, —şeyhin kerâmeti kendinden menkûl— kavramınca, kaynak gösterilmesinden bahsediyorsunuz?

Kitabınızda geçen şiir ve kıt'aların hepsi bir çok defalar öteden beriden yayınlanmış, herkesçe bilinen alenileşmiş şeylerdir.

Tevfik Fikret'in «Rübâb-ı Şikeste» sine dadanan bir Fecriâti şâirine, «Rübâbı çalmak için yazmamıştı Fikret bey.» demişlerse de, şâir Eşref öyle düşünmüyor ve sizin bilmediğiniz bu kıt'asıyle, hepimize eserlerini çalmanın meşrû olduğunu söylüyor:

«Hırsızı tedîb ederler sille-i kanun ile,
Sirkatin bir nev'i câiz, türlüsü memnû'dur.
Nef'i âlem var, mazarrat varsa da kendisine,
(Eşref)in neşreyle, çal âsârını meşrûdur!.»

Ama benim yaptığım, sizinki gibi yalnız onun herkesçe bilinen bazı şiir ve kıt'alarını aktarmaktan ibâret değildir. Onu bütün cepheleriyle inceleyerek, bugüne kadar örtülü kalmış anılarını, bilinmeyen şiirlerini ve kıt'alarını meydana çıkararak şâiri kendi eserleriyle yaşatmak ve millî kültüre hizmet etmektir. Fâtiha istemeyen Eşref'in, bizden dileği parça parça ellerde ve dillerde gezen eserlerinin, toplu bir halde aydınlara sunulmasıdır.

Mithat Paşa, muvaffakıyetin sırrını soranlara şu cevabı verirdi: «**Bir insan işe candan değil, candan bakmalıdır. İşlerine candan değil, candan bakan bir adam mutlaka muvaffak olur.**»

Bu güzel sözü hatırınızda tutarsanız, edebî çalışmalarınızın kısıtlı çerçevesinden kurtulmuş olursunuz.

— 2 —

TARİH VE EDEBİYAT PROFESÖRLERİMİZ UYUYORLAR MI?

Cevdet Kudret Solok'un 1953, 1955 yıllarında «**Yeditepe**» tarafından iki defa yayınlanan «**Eşref'ten Hicviyeler**» adlı kitabının **18.** sayfasında, yine Ankara'da «**Bilgi Yaymevi**» tarafından üçüncü kez 1970 yılında basılan «**Eşref — Hicviyeler**» adlı kitabının **17.** sayfasında **Şâir Eşref'in 7. eseri** olarak bir kitap aynen şöyle tanıtılmaktadır:

«**7 — Sultan Abdülhamid'in Devr-i Evâil-i Saltanatı, Rusçuk 1908.**» (Nesirle yazılmış olan bu bir formalık eserde Abdülhamit'in biyoğrafyası, Şehzâdeliği, Sultan Murad'ın tahttan indirilmesi, Abdülhamit'in tahta çıkışı anlatılmıştır.)

محرری

احمد صائب

Halbuki şâir Eşref'e mal edilen bu **14** sayfalık broşür, **Ahmet Sâip** Bey'in yukarıda klişesi görülen «**Abdülhamid'in Evâil-i Saltanatı**» adlı ve Mısır'da **1326 (1910)** yılında ikinci baskısı yapılmış olan **206** sayfalık eserinin —mukaddimesi hâriç— **(4-17)** sayfalarının aynen kopyasından ibârettir.

Bunun Eşref'e mal edilmesi hem bir sahtekârlık, hem de ölen şâirin hâtırasına büyük bir saygısızlıktır.

Ne yazıktır ki:

25 yıldanberi **şâir Eşref'e** mal edilen bu eserin, **Ahmet Sâip** beyin eserinden kopye edilmiş olduğunu bugüne kadar kimse anlayamamıştır.

Târih ve edebiyat profesörlerimiz, eleştirmenlerimiz uyuyorlar mı?.

Merak edenler Beyazıt devlet kitaplığının (22125) numarasında kayıtlı olan **Ahmet Sâlp** beyin eseriyle **Eşref**'e aid olarak gösterilen **14** sayfalık eseri karşılaştırabilirler.

Hilmi Yücebaş

★

DEVLET ÇARKI

Eşref: «— Âsiyâb-ı devleti bir har da olsa döndürür...» demiş. Bir başkası şu cevâbı vermiş:

— Döndürür ama, anasının cebine döndürür. Devlet idâresi ateşten gömlek giymektir. Yanmadan aydınlatamazsınız

Çetin ALTAN

Neyzen Tevfik'in hocası **Eşref**'e Cevâbı

«Ol kadar har koştular ki âsiyâb-ı devlete,
Çiğnemekten birbirin dolâb-ı devlet dönmüyor!..»

★

Âsiyâb-ı devleti bir har da olsa döndürür!

Mısraını okuyan dostlarından birine, AHMET VEFİK PAŞA şu cevabı vermişti:

— Döndürür, döndürür amma, eşekçesine döndürür!

ŞÂİR EŞREF'İN KAYBOLAN ŞİİRİ BULUNDU

Mayıs 1936 tarihinde, o devrin en büyük kültür dergisi sayılan **(YÜCEL)**, şâir **Eşref**'in kaybolmuş bir şiirini bulana 50 lira mükâfat vereceğini ilân ederek şöyle diyordu:

«Bütün hayatında hicviye yazmış olan Eşref bir methiye yazmıştı. Bugün bu eserin —hâfızalarda yaşayan birkaç mısraından başka— hiç bir izi yoktur. Bunun tamamını bize gönderene 50 liralık mükâfatımızı derhal göndereceğiz.

Bugün edebiyat tarihimiz için, yüzlerce kaybolmuş eser arasından hiç olmazsa bir tanesinin meydana çıkmasına çalışacak, bu suretle hem edebiyat tarihimize bir hizmette bulunacak ve hem de Eşref'in ruhunu sevindirmiş olacağız.»

Aradan **42** yıl geçmesine rağmen, **Eşref'in bu kaybolmuş şiirini** bulana rastlanamamıştır. İncelemelerim sonunda bu **ş i i r** de bulunmuştur. Bu şiir, tanınmış din âlimlerimizden olup, Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iye âzâsı ve kazasker **Mardini Yusuf Sıtkı** (1816 1903) Efendiye yazılmış bir **«Bahariye»**dir. Tanınmış hukuk profesörlerimizden **Ebul'ulâ Mardin**'in babası olan **Yusuf Sıtkı** Efendi, İmam **Gazali**'nin **«İhya-ül-Ûlûm»** adlı meşhur eserini dokuz cilt üzerinden tercüme ve şerh ettiğinden dolayı **Abdülhamid** tarafından **Bitlis**'e sürülmüştü. Şâir Eşref de o sırada Bitlis'in bir kazasında kaymakam bulunuyordu.

Hilmi YÜCEBAŞ

★

B A H Â R İ Y E

Geldi hengâm-ı behin-ü bihterin-i nevbehâr,
Sine-i üftâdegâne döndü sahn-ı lâlezâr.
Rûy-i arz ak câmeleı giymişti güyâ kardan,
Mevsimi geldi değiştirdi zeh-i perverdigâr.
Deşt-i sahra yemyeşil atlas büründü bâşına,
Zümrüd-âsâ oldu endâm-ı tabiat aşikâr.

Serteser zinetlenip mahsud-u eflâk oldu arz,
İştiyâkından güneş etmez bulutta istitar.
Kurdu bülbüller yine gülşende bezm-i erganun,
Dem çekerler gonceye karşı ederler âh-ü zâr.
Taşı başa, başı taşa çarparak akmaktadır,
Nâle-i mürgândan mest oldu güyâ cûy-i bâr.

Yâni kim sıdk-ı sadakatle serefrâz-ı zaman,
Şehr-i Bitlis hâkimi allâme-i zî iktidar,
Öyle bir zât-ı mükerremdir ki hüsn-ü hulkuna,
Bil'umum tahsin eder ervâh-ı esbâb-ı kibâr.
Kaid-i sadr-ı şeriat, nâşir-i emr-i Resûl,
Âlem-i ilm-i hakikat, kazı-ı Yusuf şiar.
Hep kazâyây-ı umur-u şer'ile adliyeyi,
İstikametle eder ifâya cehd-i bî şümâr.
Var ise dünyada bir maksud-ı hâsı zâtının,
Halktan celb-i dua ancak berây-i şehri yâr.
Fahreder kendi makamıyle menâsip ehli hep,
Eyler ol zâtın vücûdiyle makamı iftihar.
Zât-ı pâki asrının İbn'i Kemal'i hüsrevi.

İbni Hacip görse telifatını eyler hicab,
İlm-i alât-ı maânide yed-i tûlâsı var.
İlm-ü tefsir-ü hadisü fıkh'da Seyyit Şerif,
Âlem-i fenn-i belâgatta Ferid-i rûzigâr.
Molla Câmi görmüş olsaydı eğer âsârını,
Şive-i güftârını tahsin ederdi sad hezâr,
Fahr-i Râzî'ye mümâsildir kemâl-ü dânişi,
Zâtıdır şimdi bu millette medâr-ı iftihâr.
Görmüş olsaydı Celâleddin-i Rûmi zâtını,
Meclisinden, infikâk etmez idi leyl-ü nehâr.
Vâkıf-ı esrâr-ı Muhyiddin'dir her veçhile,
Asrımızda zâtıdır danişverâna pişdar.

Yazdığı şerh-i mehâsin ol nevâb-i metnini,
Eylemiş bir şive-i icâz ile şöhretşiâr.
Rahle-ü mirâc-ü (İhyâ-ül-Ûlûm)un şerhi de
Sayt-i fazlı âlem-i ulvîde etmiş intişâr.
Bu değildir yalnız telif-ü tasnif ettiği,
Mûteber pek çok eser koydu cihanda yâdigâr,
Şüphesiz eyler şahâdet çâr-ı aktâr-ı cihân,
Görmemiş zât-ı gibi bir fâzıl-ı hikmet medâr,
Böyle bir sâhib kemâlâtı çeküp âğuşuna,
Bir gün elbette olur câh-ı maâli bahtiyâr.
Ey hâkim-i nüktedan, ey İbni Sinâ'yi zaman,
Olamaz bezminde Sokrat u Felâtun müsteşâr.
Sensin ehl-i mârifet, sensin Gazâli-i menkıbet,
Buldu Fârâbi gibi nâmın cihanda iştihâr.
Şimdi izninle biraz etsem felekten iştikâ,
Çok mudur ey hâkim-i dânây-i sâhib iktidâr.
Celb edip ihkak-ı hak ile felekle bendeni,
Bende mi, yoksa kabahat onda mı ver bir karâr.
Altı ay memur olup beş yıl süründüm boş yere,

.....

Tih-i mihnette bunalmış bir acib âvâreyim,
Bî tefekkür her tarafta eylerim geşt-ü güzâr.
Bahr-i gamda cism-i zârım sanki bir vâpûrdur,
Kim oturmuş karaya olmuş serâpa rahnedâr.
Cevr-ü azâr-ü sitem ahmâl-ü eskalim bütün,
Sankl gark etmek için yükler felek bâr üzre bâr.
Hâdisât-ül-dehrden şol rütbe oldum ki zebûn,
Berhava eyler temâs etse sokakta rûzigâr.
Fark olunmazdı sözüm asâr-ı Nef'î'den eğer,
Olmasa mir'atı fikrim gird-i gamdan jendigâr.
Âhtan gayrı nefes almaklığa yoktur mecâl,

.....

Düşmüşüm lütfen delâlet eyle Allah aşkına,
Koy beni bir hizmete ey sâhib-i garr-u vekar.
İşlemiş beş aylığım vardır ki hâlâ almadım,

Bir sebeb ol, aldır ey zât-ı kerim-ü kâmikâr.
EŞREFÂ! Vakt-ı dua geldi yeter lâf-ü güzâf.
Çok uzattın bâdemâ eyle sükûtu ihtiyâr.
Ömr-ü ikbâli füzun olsun o zâtın haşre-dek,
Eylesin vâreste ekdardan cenâb-ı girdigâr.
Mazhâr-ı izâz-ü ikram ola her subh-u mesâ,
Destgiri ola her ca'da Resûl-i çâriyar.

EŞREF

ŞÂİR EŞREF'TE GAZETECİLİK

Eşref, şahsında üç büyük kabiliyeti toplamış müstesna kişilerdendir. Yergi şâiri, idâreci (kaymakam), gazetecilik yönleriyle temâyüz etmiştir. Rahmetli üstâd **Hakkı Tarık Us**'un incelemelerine göre, Eşref **1905 - 1906** yıllarında yurt dışında **«Curcuna»** ve **«Zuhurî»** adında iki gazete çıkarmıştır.

Eşref'in adına izâfetle çıkarılan **«Eşref»** gazetesinin başyazarlığını yapmış, halk arasında tutulan ve âdeta kapışılan bu gazetede birçok şiirleri yayınlanmıştır. **Eşref,** kendi çıkardığı **«Hacıyatmaz»** adlı gazetenin klişesi altına

şu dörtlüğü yazmıştır:

«Düşse, bir hileye müstenidendir bu sukût,
Bir çeviklik ile meydân-ı hünerden kalkar.
Ne kadar zulm ile sarsılsa yıkılmaz millet,
Hacıyatmaz gibidir, düştüğü yerden kalkar...»

Bu iki gazetenin intişarından sonra, Kırkağaç'ta **Binbaşızâde Hilmi** Bey adındaki bir şahısla **«Kalender»** gazetesini çıkarmıştır. Hissiyâtının tercümânı olan yazılarını kendi gazetelerinden başka daha birçok gazete ve dergilere de veriyordu. Arkadaşlarının ısrarı üzerine **«Edeb Yâhû»** gazetesini benimsemiş ve gazeteyi tamamen üzerine aldıktan sonra en kuvvetli yazılarını ve şiirlerini bu gazetede neşretmeğe başlamıştır

«Hacıyatmaz»da olduğu gibi **«Edeb Yâhû»**nun klişesi altına da aşağıdaki dörtlüğü koymuştu:

«Aransın hakkı varsa her kimin kimde mahakimde,
Demem sair refikanımla mîzana edeb yâhu..
Hükûmet bundan evvel etti matbuâtı çırçıplak,
Kusura bakmasınlar çıktı meydana edeb yâhu. .»

Evet, **Eşref** şâirliğinde olduğu gibi mülkiye âmiri (kaymakam) olarak da kıymetli bir idâreci olduğunu her vesile ile gazetecilikte de muvaffak olmuş kişiler listesinde yer almıştır.

Elimizde mevcut belgelere göre, **(Kalender)** ve **(Edeb Yâhû)** gazeteleri **(Taymis)** gazetesi ile mübâdele edilmekteydi. Demek oluyor ki Eşref, gazetecilik mesleğinde de kendisini tescil ettirmiş olacak ki, o devirde Batılı bir gazete, Eşref'in şiir yazı ve görüşlerine kıymet veriyordu. **Süleyman Nazif** Beyin dediği gibi, **«Çeşitli yönlere sâhib olan Eşref, hakikaten başlı başına bir âlemdir.»** Onun bütün eserlerini tetkik edenler, edebiyat, idârecilik alanlarında olduğu kadar gazetecilik mesleğinde de muvaffak olmuş bir kişi olduğunu kabul edeceklerine imânım vardır Ruhu şâd olsun.

Nedim GAZNELİ

Politika Galerisi :

EŞREF'E FÂTİHA

Dostum **Hilmi Yücebaş**, çok yararlı bir insandır. Kısa ömür içinde **44** tane kitap yazmak ne kadar zor bir işse, memlekette unutulmasına gönlünün razı olmadığı değerleri de, eserleri ile derleyip toplayarak, millî hâfızaya hediye etmesi de o kadar büyük bir hizmettir.

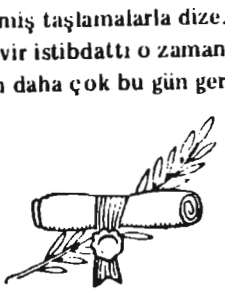
Hilmi Yücebaş 1935'te yazmaya başlıyor. Namık Kemal'i ele alıyor. Sonra, Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'yı bize tanıtıyor. Mithat Paşa onun merakları harekete getiren kaleminden kurtulmuyor. Millî şâirimiz Mehmet Emin Yurdakul, Rıza Tevfik 1950'ler de kitaplarında eline aldığı isimlerdir. Bütün cepheleri ile Cemal Nadir'i yeni kuşaklar, onun kaleminden tanıyorlar. Ahmet Haşim, Mehmet Akif, Akagündüz, Tevfik Fikret, Ömer Seyfettin, Hüseyin Cahit, Neyzen Tevfik, Sait Faik, Halide Edip, Faruk Nafiz, Ulunay ve daha bir çok değerlerin eserleri ve anıları...

ŞAİR EŞREF İN RUHUNA ARMAĞAN

Saltanat erkânına ana, avrat sövermiş
Hak edeni getirmiş taşlamalarla dize...
Adı üstünde, devir istibdattı o zaman;
EŞREF dünden daha çok bu gün gerekli bize...

1979

Abidin UYAR

Son kitabı da «Bütün şiirleri ve seksen yıllık hâtıraları ile şâir Eşref.»

Neyzen Tevfik gibi, şair **Eşref**'te Türk Edebiyatı'nın acı biberidir. Düşündüğünü kıtalar halinde sıralayan bu doğuştan şair, Türk edebiyatına olduğu kadar, Türk tarihine de hizmet etmiş, renk katmıştır. **Eşref** kadar pervâsız bir hicivciyi dünya yüzünde az görürsünüz. Aslında bu tür hicve başka memleketlerde pek rastlanmaz. Hayatı hep eleştiri yönünden ele alarak, onu en güzel kalıplar içinde en acı ve bazen kaba bir tarzda ifade edebilmek kolay değildir. **Eşref** bu zor işi bütün hayatı boyunca kolayca yapabilmiş olan doğuştan taşlamacı bir kişidir. **Eşref**'in şiirleri ile ilgisi olmayan ufak bir tahsili var, hırçın, kendi dilinin belasını **Nef'i** kadar olmasa bile çok çekmiş fakat hiç usanmamış, uslanmasına da imkân olmayan bir insan. Çünkü kendisine yapışık bir mizâcın yolcusu.. samimi içi dışı bir hicivci.

Refik Halit onun kıtalarında zaman zaman kötü kelimeler kullandığından yakınmış. Oysa kitabını okuyunca göreceksiniz ki bu sert ve kötü kelimeler, yerli yerine öylesine yerleşmiş ki, insan onları okuyunca daha doğrusu okunduğu zaman kulak verince hiç yadırgamıyor.

Mizacını öğrenmek istiyorsanız, kendisi için yazdığı «Mezar taşı» kitabesinde dediğine bakınız!

«Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için,
Gelmesin reddeylerim billâhi öz Kardaşımı.
Gözlerim ebnayi ademden o rütbe yıldı kim
İstemem ben Fâtiha, tek çalınmasınlar taşımı.»

Hilmi Yücebaş, Türk nüktesiyle taşlama sanatının en yüce zirvesine çıkmış olan bu şairin bütün şiirlerini toplayarak yayınladığı kitap ve anılar ile hayatının bütün safhalarında mutluluğu görmemiş bir kişinin ruhunu şâd etmiş olmalıdır. Hiç kuşku yok, bu kitapta gerek kendisinin, gerek ecdâdının veya düşüncesinin hiciv edildiğini görenler ve okuyanlar bile **Eşref**'e rahmet okuyacaklardır. Tuhaf tecellidir, o bütün hayatı boyunca, itilmiş, kakılmış bir insan olarak dilinin sivriliğinin tadını ölümünden sonra çıkarmaktadır. Buna da onun şiir ve eserlerini toplayan, onun anılarını yaşatan **Yücebaş** sebep oluyor... Evet, **Eşref** Fâtiha istemiyor ama, bu eser ona taşının çalınmasına sebep olmadan Fâtihalar kazandırıyor. Bunun bir sebebi daha var. Çünkü o taşlamaların çoğu bu günde geçerli.

Dünya: 15/3/1978 **Cihad Baban**

EŞREF'E DAİR

Düşünceler — Duygular — Eleştiriler

(Yazılar alfabe sırasıyle dizilmiştir)

BİR HAK VE HAKİKAT HAVÂRİSİ

Edebiyat tarihimizde başlı başına bir âlem olan Eşref'e, hezelgû demek, onu hakkıyle tanımamaktır. Fikrimizce Eşref, ne hezelgû, hattâ ne de heccavdır. O, zülme, haksızlığa karşı nefret ve istikrâhını nazmen ifade eden bir mücahid-i edebtir. Bâzı şiirlerinde galîz addedilmek istenen kelimeler bulunması **«tekdir ile uslanmayan.. »** muhâtablarının ona, tetkik edilecek olursa —pek az istisnâsıyle— liyâkatlarını gösterir.

Basit tahsiline rağmen ifâde tarzındaki beyan kudreti, telmih, teşbih ve tavsifteki zarâfeti bir şâheserdir.

Kızdığımız bir insana ağız dolusu küfür savururken arada «eşekten doğma katır herif» dememizle, Eşref'in kalemiyle bu telmihin:

«Mâderin lûtfeylemiş hakkında, yoksa ey teres,
Sen babandan olmuş olsaydın bu gün ester idin!»

tarzında çıkması arasında, zevkine doyulmaz çok büyük fark vardır.

Kırkağaç kaymakamlığında iken kazayı teftişe gelen Kâmil Paşa, hükûmet konağı kapısına konan bir koltukta oturup küçük merkebiyle gezmeğe çıkan Eşref'in, hükûmet konağı önüne kadar geldiğini gören Kâmil Paşa'nın ihtiyarlığına telmihen:

«— Eşref Bey, merkeb sizi düşürmesin!..»

demesine mukabil, hiç düşünmeden ve tereddüt etmeden:

«— Merkebim pek "kâmil"dir paşam!» cevâbını veren nüktedan Eşref, aynı zamanda:

«Hânümân-ı ırz-u nâmusu yakar bir hicv ile
Elhazer! şiddetli ateştir zebânı şairin...»

sözüne uygun, zalemeye mintarafillâh gönderilmiş bir hak ve hakikat hâvârisidir. **A. KÂZIM (Gözlüklü Amca)**

KORKUSUZ ŞAİR

Eşref'in adını duymayan, hicivlerini bilmeyen var mıdır? Yanlış veya doğru Eşref'in birçok kıtaları dillerde gezer, bâzıları atasözü gibi hayata karışmıştır. Eşref'i bu sahada şairlik kudreti, cesâreti, korkusuzluğu ile eşsiz buluruz. Zulme, istibdâda, geriliğe, saltanat idâresine karşı mısralarını bir kılıç gibi kullanan şair, muhakkak ki yakın tarihimizin üzerinde durulacak şahsiyetlerinden biridir.

Eşref'in hayat mâcerası hayli mücadeleli geçmiştir. Bu mücadele havasını şiirleri bize duyuruyor, yaşatıyor. Eşref'in şiirleri çevresinden bezmiş, o günkü cemiyetin insanlarının kayıtsızlığı karşısında kalmış bir insanın çeşitli ruh tepkilerini taşır... Mezar taşına:

Gözlerim ebnâyı âdemden o rütbe yıldı kim,
İstemem ben Fâtiha, tek çalmasınlar tâşımı.

mısralarını bırakması da bu bezginliğin açık bir ifâdesidir.

Eşref'in hicivlerinde şahsî duygular rol oynamaz. O, toplumun kötülüklerini çizmek ister. Memlekete, millete kötülük yapanlar onun keskin hicivlerinin başlıca hedefleri olmuşlardır.

(Vatan, 21.6.1953) ★ **Oktay AKBAL**

UNUTULMAZ BİR ŞAİR

Nefi'nin hicivci cephesini hatırlatan ve hicivlerini divan söyleyişiyle yazan unutulmaz bir şair de, meşhur **Eşref**'tir.

Eşref, bilhassa küçük kıt'alar halinde söylediği hicivleriyle edebiyatımızda hattâ Nef'î'den üsütün, keskin zekâlı ve kuvvetli bir **«Satyre»** şairidir.

Ancak şöhretini XIX. yüzyıl sonlarında kazanan şair Eşref, kuvvetli manzum hicivleriyle Türk edebiyatında **satyre** tarzının eşsiz zekâlarından biri olmuştur.

(Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, 1948) Nihad Sami BANARLI

EMSÂLSİZ BİR TÜRK DEHÂSI

Ben, Eşref'i amca diye çağırdığım Üsküdarlı şair Talât Beyin babamla beraber daha küçük yaşımdan mülâzemete başladığım meclislerinde —ismen— tanımıştım. Meşrutiyetten evvel her hür fikirli adamın bir **edebiyat en'amı** diye saklayıp okuduğum Eşref'in şiirleri arasında en çok hoşuma giden ve en ziyâde hâfızamda nakş olunmuş olanı mâruf ve zamanın meclis-i vükelâsını hicveden **«Gibidir»** redifli kasîdesidir.

Meşrutiyet ilân edilir edilmez, ilk işim, bütün hürriyete susayanlar gibi Eşref ve eserlerini aramak, okumak ve doya doya okumak oldu.

Bu hasretin giderilmesi, ilânı meşrutiyet gibi hay ve huyu ve dağdağası, hattâ zaman endişesi fazla bir devreye tesâdüf ettiği için olmalı ki o zaman tedârik ettiğim eserler birer ârıza ile kaybolduğu gibi, arkadan hücum eden pek büyük bir bâdire, hâtıramdakileri de silip götürdü.

O sebeple bugün Eşref'in eserlerini toplanmış görmekle, emsâlsiz bir Türk dehâsının edebiyattaki makamı unutulmamış olduğundan dolayı müteselli ve tekrar Eşref'i okuyabilmek zevkine nâil olacağımızdan dolâyi de memnun oldum.

Eşref, zekâsı, hiciv ve nüktedeki kuvveti itibariyle edebiyat tarihimizde emsâline bir iki tane ancak tesâdüf edilebilen nâdirattandır.

Nazımlarında sık sık tesâdüf edilen istihcan, onların kıymetini düşürmekten çok uzaktır.

Zâten eserin sanatta ve bilhassa hicivde müstehcen olması kıymetine mâni değil, çok defa âmil olmuştur.

Eşref'in hatırımda kalan eserlerinden, belki yirmi defa, münasebet düşerek yazmış olduğum şu kıt'asını merhumun ruhuna hürmeten burada tekrar edeceğim.

Bu münasebetle Eşref gibi rahmetl rahmana intikal etmiş olan Dr. Ethem'i de hayır ile yâd ederim. Kıt'a şudur:

«Pehlivan idi mukaddemleri doktor Ethem,
Yenilir herkese biçâre küserdi kadere.
Pehlivanlıktan edip keffiyed oldu doktor,
Herkesin sırtını şimdi O getirmekte yere.»

Burhan FELEK

★

ALLAH'IN GAZÂBI

Eşref; dindar olmakla beraber, yobazlara kızar; insanlığın bu yüksek ve temiz duygusunu menfaatleri uğrunda istismar edenlere ateş püskürürdü. Nitekim meşhur 1917 Unkapanı - Vefa yangını münasebetiyle:

— Son felâket hakkında ne dersin?..

Diye sordukları zaman; birçok yobazlarla dolu «Şeyhislâm Kapısı» dairesinin bu yangın mıntıkasında bulunması dolayısıyle, şu cevabı vermiştir:

«— Bu yangın, günahkârlara karşı Allah'ın gazâbından başka bir şey değildir. Kızıl alevleri Şeyhislâmlık dairesi etrafında görünce, cehennem sandım!..»

Kaymakam bulunduğu ve rüşvet, irtikâp yolunda her imkâna sahip olduğu halde pek namuskârane yaşayan merhum; ömrünü yoksullukla geçirmiştir.

Necdet Rüştü EFE

★

EŞREF, HİCVE EN GÜZEL MİSÂLDİR

Hiciv mizahtan daha kuvvetlidir. Hattâ denilebilir ki, hicvin ve mizahın hududunu ayıran en kuvvetli unsur mizahın sadece zekâ ile işlenmesine mukabil hicvin hem zekâ, hem de İmandan kuvvet almasıdır. Hicveden adam san'at hududu içinde kalmak şartiyle bir taraftan zekâsını kullanır. Burada zekâ, sadece tahripçi bir rol oynar. Fakat, buna mukabil gizlediği, ortaya koymadığı fakat hissettirdiği bir tarafı da vardır: İmanl

Bir şeye inanmayan adam hiciv yapamaz.

Hiciv yaşanacak bir hayat tasavvuruna dayanarak inkişaf eder. Mizah sadece zekâyı bir nokta etrafında işaretler. Fakat hicivde, olması lâzım gelen hayatı menfî şekilde anlatan bir idealizm ve zekâ eseri göze çarpar.

Meselâ, bizde **Ahmed Rasim** mizaha, **Eşref** hicve en güzel misâldir.

Sadri ERTEM

★

HİCİV YOLUNDA YÜKSEK BİR SİMÂ

Eşref, hiciv yolunda edebiyatımızın en yüksek bir simâsıdır Avrupa edebiyatında bile **satire** denen bu edebî şekilde tamamiyle muvaffak olanlar pek azdır. Zaten hiciv sahibine şereften fazla mahcubiyet getiren bir şekildir.

Tehlikeli bir silâh gibi sahibini de yaralayabilen bir âlettir. Bundan dolayı hiç bir zaman taklidè ve tavsiyeye değmez. Fakat **Eşref**, hem yaradılışındaki müstesna kabiliyet itibariyle hem de Sultan Hamid zamanının hazırladığı muhit ve sebepler itibariyle **Sururi**'nin hicivlerinden çok daha üstündür. Zaten o şahsî garezle değil, çok defa memleket endişesiyle ve hakikaten hicve lâyık olan fena adamlara hücum etmiştir.

Yerinde söylenmiş birkaç satırlık hicvi eğer kuvvetli olursa bir büyük kitaptan daha fazla tesirli olur.

Eşref'in kıt'aları da ağızdan ağıza dolaşarak Sultan Hamid idaresinin fenalığını halka daha iyi anlatmağa çok hizmet etmiştir. Meselâ, **Abdülhmid** ile birlikte mâbeyinci Arap İzzet Paşa'yı şu kıt'a ile hicvetmişti ki hakikaten Abdülhamid devrinin ve şahsının en büyük kusurunu gösterir:

Besmele güş eyleyen şeytan gibi
Korkuyorsun höt dese bir ecnebi

Padişahım öyle alçaksın ki sen
İzzet-i nefsin Arab İzzet gibi...

Sultan Hamid zamanında Mısır'ın büsbütün elden gittiğini de şu tuhaf kıt'a ile ifade etmişti:

Vakt-i fırsat gözetir şâh-ı cihan
Tutar elbette elinden kaçanı
Gene sahip olur inşâllah
Mısırın kaldı elinde koçanı..

Uzun manzumeleri arasında kuvvetli beyitleri varsa da en muvaffakiyetli olanları kıt'alarıdır. İçlerinde bazısı çirkin kelimeleri ve açık teşbihleri muhtevî ise de hemen hiç biri bayağı ve iğrenç sayılamaz.

(Meşhur Adamlar Ansiklopedisi) İbrahim Alâeddin GÖVSA

★

HİLKATİN BİR HÂRİKASI

Eşref, hilkatın bir hârikası idi. Üstünde hiç bir irfan müessesesinin yükünü taşımadığı halde, bir hârika olabilmesi ise, ikinci bir hârikadır.

Zelzele, kul yapısı büyüklüklerin hendesesine nasıl istihfafla bakarsa, büyük zekâlar da terbiye ve cemiyet kanunlarına öyle bakarlar.

Bence, Eşref, bunlardan biri idi. Ona hizmet etmek şerefine erenlere ne mutlu!..

Hakkı Süha GEZGİN

★

O, BÜYÜK BİR VATANSEVERDİ

Eşref'in, hürriyet ve adalet aşkıyle yanan kalbi lâvlar, ateşler saçan yanardağlara benzerdi. Kızıl sultanın istibdat ricâline karşı sönmez bir gayz ve infial ile haykıran ve onları ucu zehirli hançerleriyle, zehirleyen, delik deşik

eden bu nev'i şahsına mahsus pervâsız şair şüphesiz büyük bir vatanperverdi. İstibdadın saltanat zulmünün fenâ neticelerini, öldürücü âkibetlerini gördükçe başı dönerdi. İçi burkulurdu. Yaralı aslanlar gibi inlerdi. Menfalara gidenler, Yemen çöllerinde sıcaklardan, Balkanlarda soğuklardan ölenler, sefalet içinde mahvû harap olanlar ona, isyan için mevzu olurdu. Şöyle kıt'alar söylerdi:

Padişahım bir dırahta döndü kim gûya vatan
Daima bir baltadan bir şâhı hali kalmıyor,
Gam değil amma bu mülkün böyle elden çıkması.
Git, gide zulmetmeğe elde ahâli kalmıyor.

Eşref, geriliğe bağlı an'aneperest değildi. Daima asrî ve medenî ilerlemeler karşısında Türk'ün kara bahtına ağlayan bir koyu milliyetçiydi. Avrupa'nın terakki yollarında hamleler yaptığını, refaha doğru gittiğini gördükçe müteessir olur ve harekete gelmeyen Türk'ün mütevekkilâne inkıyâdından incinerek derin bir ah çekerdi. İşte bu ahın etrafa dağıttığı şu:

Nasıl zıt olmasın âlemde garbiyunla şarkiyyun,
Güneşten hepsinin gûya ki nûru mâh olmuştur.
Ziraat, mârifet, san'at, saadet şimdi onlarda,
Cehâlet, meskenet, zillet, rezâlet bizde kalmıştır.

Hazin ve mâtemî mısralar derhal memlekette tesirini yapardı. Eşref'in hiciv kılıncı pek keskindi. Vurduğu yerde tedavi kabul etmez yaralar açardı. Biz onun hakkında ne yazsak azdır ve şimdiye kadar bu yüksek şâir için yazılmamış bir kelime bile kalmamıştır. Onu İzmir'de değil; bütün Türkiye'de sevmeyen, hürriyet aşkiyle çarpan mustarip kalbinin canlı sânihâtına meftun olmayan, perestiş etmeyen yoktur. Meşhur âlimlerden **«Nühbei Vehbi»** şârihi Yaya köylü Reşit Efendi, Eşref'in dedesidir. Onun için şöyle bir kıt'a söylemiştir:

K I T ' A

Lüzumu bence yokken (Nühbei Vehbi)yi şerhetmiş.
Mübârek ceddi pâkim zannederim bikerem çıkmış.
Görüp âsarı asrı, şimdi ettim hakkını teslim,
Yaya köyden süvari mârifet Eşref, dedem çıkmış.

(İzmir Şairleri, 1934) ★ **Hüseyin AVNİ**

HİCİV ŞÂİRİ BÜYÜK EŞREF

Biz daha mektep sıralarında iken, onun parlak hicivlerini okurduk. Edebiyat ile iştigal etmeyenler bile Eşref'in sözlerinden hoşlanırlardı.

Ben, kendisini ilk defa olarak Hindistan'a giderken İzmir'de gördüm. Doğrusunu söyliyeyim mi?.. Gördüğüme memnun olmadım.

Çünkü ben, onu, (Aristophane)a benzetirdim. Hiciv söylemekte herkesten ayrılmış olan bu Yunan şâirinin resmini bilmem hangi bir edebî mecmuada görmüştüm.

Eşref'i muhayyilemde ona benzetir, dururdum.

Halbuki biçâreyi onunla mâküsen mütenâsip bir kıyafette görünce, âdeta o parlak şiirlerin kendisinin olmadığına zâhib oldum. Hele telâffuzu, o meşhur kıt'aları karikatür haline ifrağ ediverdi.

Eski devirde umumî lisânlar «Duâ-yi bî riyâ» ile meşgul olurken, meclislerde, mahfellerde sağı solu düşünmez bir surette uzanan, ancak bu muhterem şâirin lisânı idi. Biraz daha açık söyleyelim: Biz, Eşref'in kıt'alarını ezberleyip okuyabildiğimiz için kendimize bir cesâret hissesi bile çıkarırdık.

O devirde hükûmetin haşâ tenkid edilebilmesi; birçoklarımızın hatırlarımızdan bile geçemezken, Eşref:

«Mansıb erbâbı yemininde sebât eylemiyor,
Âh, şu hâinlere bilmem ki daha nettirelim?
Rüşvet itâsını men etmeğe memûrîne,
Bâri efrâd-ı ahâliye yemîn ettirelim!..»

tarzında sözleriyle millete ibret dersleri veriyordu. Bunların büyük ve millî mücâhedeler olduğunu zannederim ki bugün her insaf sahibi itiraf eder. İstibdat erkânını **Eşref** kadar hiç bir lisân bu derece açık ve dâimî bir surette milletin gözleri önünde teşhir edememiştir.

Eşref nasıl yazardı?

Eşref, hiç bir zaman bir kıt'ayı ilk mısraından itibâren yazmamıştır. Evvelâ son mısraı söyler ve sonra; haydi çocuklar, derdi, molozları da siz becerin. Eşref'in nazarında bir kıt'anın yukarıki üç mısraı molozdan ibâretti.

Eşref, kendisine **hüdây-i nâbit şâir** derdi. Hakikaten ne terkib-i vasfi ve ne de izâfet-i lâmiyeyi bilmezdi. Fakat şiirlerinde, değil sarf ve nahiv, hattâ lisan hatâsı bile bulunmazdı.

Eşref'in dehâsı hâfızasında idi. Sanki binlerce insanların hâfızaları bir araya toplanmış da onun dimâğına sokulmuş gibi bir harikûlâdelik gösterirdi. Hâfıza denince ezberindeki binlerce şiirleri, fıkraları kasdettiğim anlaşılmasın, bu Eşrefçe meziyyet bile sayılmazdı. Bu kabil-i tasavvur olmayan hâfıza başka bir meselede tecelli ediyordu ki Eşref'i tanıyanların kâffesi bu hârikanın hayranıdır.

Eşref, gayet çok fıkra söylerdi. Her nerede bir saat otursa şüphe yok ki, yedi sekiz fıkra söylemiş bulunurdu. Bugün size birçok halk içinde söylemiş olduğu bir fıkrayı, altı ay sonra başka bir mecliste mümkün değil siz varken bir daha tekrar etmezdi.

Eşref'in asıl meziyyeti, sözlerinin sâde olmasında idi.

Her kıt'ası **«Sehl-i mümteni»**nin en parlak bir misâlidir.

Bir gün bir meşhur kıt'asını okurken ikinci mısraı, **«Denînin peyrev-i ikbâli varsın bir denî olsun...»** tarzında okumuştum.

Derhal bağırdı:

«— Peyrev-i ikbâl gibi süslü terkipleri siz kullanırsınız, ben öyle söyleyemem. **«Denînin üstüne varsın gelen de deni olsun.»** demiştim,» diyerek tashih etti.

Eşref'in yaşayışı ve hali de şiirleri gibi gülünç idi. Şiirde tabiatı ne kadar cömert ise, muamelâtta o kadar aksine idi. Meselâ, bir akşamlık keyfinin masârifini başkasına yükletmek için o hicivci lisân ne sitâyişler, ne övmeler döker saçardı.

Jean-Jacques ROUSSEAU diyor ki: **«Fakirâne bir apartmanın en üst katında oturuyordum. Yanıma, her zaman Bernardin de Saint-Pierre gelirdi. Şiirlerimden bâzılarını okudukça papaz aşka gelir, bin zorlukla alabildiğim şarabımı başına diker, içiverirdi. Papaz aşka gelip beni şarapsız bırakmasın diye, bâzan şiirlerimi yanlış okurdum.»**

Eşref de tıpkı böyle idi.

Ben, Mısır'da **«Sabâh-ı Hürriyet»** piyesini yazarken, **«İsplandit Bar»**a gelir, ben okudukça o muttasıl benim hesabıma içki ısmarlar, dururdu. İstanbul'dan gelen haberler Kanun-u Esâsî'nin tekrar ilânını haber vermişti. Artık Eşref sabahtan gece yarılarına kadar bizimle beraberdi. Bir hafta kadar tramvaya binsek, kahvede otursak, hattâ bir lokantaya girsek bozuk parası olmadığından bahseder, paraları bize verdirirdi. Bir gün şu bozduramadığı paranın ne olduğunu sorduk. Meğerse, bir çeyrek imiş!.. Eşref'e niçin hiç medhiye yazmadığını sorduğumuz zaman:

«— Benim hicvim dua makamındadır. Hangi hayırsız ve kötü insanı hicvettiysem ömrü arttı, mansıbı yükseldi... derdi.

İran'da meşrutiyetin ilânı üzerine Muzafferiddin Şâh'a takdim etmek ve mühimce bir câize koparmak için vâsıta bile buldu. Fakat kitapları alıp neşredeceği gün, telgraflar Şâhın vefâtı haberini âleme ilân etti. **Eşref köpürerek (İsplandit Bar)a geldi. Hepimize hücûm ediyordu. İşte diyordu, kimseyi medhetmezsin diyordunuz, nasılmış. Bakalım kitapların masârifini hangi hamiyyetli beylerim ve-**

recek?.. Size kapılarak mesleğimi tebdil ettim. İlk defa Acem şâhını senâ ettim, o da ölüverdi...

Oh, insanları bu kadar gaddârâne bir surette topraklara kalbeden ölüm, hiç olmazsa dehâlarını, zekâlarını olsun birlikte götürmeseydi!..

(Zekâ Mecmuası, 28 Mayıs 1328 (1912), Sayı: 7)

Hüseyin KÂMİ

★

KİMSEDEN KORKMAZDI

Eşref, nev'i şahsına münhasır denilen adamlardandır. Kimseden korkmaz, bir şeyden gözü yılmaz, ateş içinde kalsa yanıyorum, denize düşse boğuluyorum demez; acayip, garip, zâhirde korkunç bir adam idi. Ahlâkını bilmeyenler, yâhut bir suretle kabahati olanlar, ondan, onun sözlerinden ürkerlerdi.

Bir mahalde tesadüf etmeden, yâhut hatırına gelip de hecv olunmaktan sakınırlardı. Halbuki o, hoşmeşrep, lâtifeye mâil, dilnevaz, erbâb-ı nâmusa fevkalâde hürmetkâr ve nâmustan mahrum olanlara düşmeni sâika bâr idi. Nâmuslular, hiç bir suretle ürkmeksizin onunla ülfet ve lâtife ederler, istedikleri sözleri bîperva söyleyebilirlerdi.

(Son Asır Türk Şâirleri, 1930 - 1942)

İbnül' Emin Mahmut Kemal İNAL

★

İĞNELİ BİR TENKİDÇİ

Eşref, henüz ciddiyetle ele alınmış değildir. İsmi ve nükteleri bize bu kadar yakın olan şahsiyet kimdir? Ona sadece bir şâir, bir kahraman demek kendisini hakkiyle tarif etmek sayılır mı?

Sözleriyle edebiyatımızda, tesirleriyle içtimaî bünyemizde oynadığı rollerin hakikî ölçüsü nedir?

Bunların ve daha bunlara benzer soruların cevabını

araştırmak için elimizde mevcut büyük ölçüde bir malzeme yığınından usullyle istifade etmemiz gerekir:

Devrinin ve muhitinin mütalâaları, eserleri hakkında yazılıp çizilenler, ona bir folklor karakteri veren özlü rivâyetler, kendisini yakından tanıyan zatların bildikleri... Bütün bunlar ciddiyetle tetkik ve tenkid edilmelidir.

Halbuki Eşref'e dair yazılan eserlerin hiç biri lâubalilikten kurtulmuş değildir. O kadar ki, bu konu ile bizzat şairin oğlu dahi lâyıkiyle ilgilenmemiştir.

Şair Eşref bütün cepheleriyle mütalâa edilmemiştir. Onun hâkim vasfı bir hicviye şairi olmasıdır.

Fakat onu beylik bir söz olmaktan kurtarmak icab eder.

Meselâ, onda devrini dolduran ve sarsan bir nevi Namık Kemal, karakterleri kolaylıkla sezen, iki mısra darbesiyle derhal şekilleştiren bir karikatürist, her hakikatı mutlaka iki cephesiyle göstererek bir tarafı kızdırırken, öbür tarafı güldüren iğneli bir tenkidçi; nihayet kendi gönlünce yaşattığı âlem bir yana bırakılırsa, her türlü dış nizama karşı ateş püsküren hırçın bir ferdiyetçi anarşist ruhu yaşamaktadır.

(Fikirler, Ağustos 1947) ★ Hikmet DİZDAROĞLU

O, HİCİV SANATININ ÇARIKLI KURMAYI İDİ

İşte eskiden sürüp gelen bu zincirin halkaları arasında İzmirli şâir **Eşref**'in kendine has bir yeri, değeri vardır.

Manisa'nın bir köyünde doğup, orada zeybek olarak büyümüş olan bu köylü Türk, kendi kendine yetişen sayılı hicivcilerimizden biridir. O, çoğu zaman kendinden evvelkilerin yaptığı gibi yalnız şahıslara yüklenmekle kalmamıştır: Yerine göre, şahıslara çatarken sosyal dertlere de dokunmuş, istibdadı kötülemiş, küfür ederken de sevimli kalmış ve zamanının kollektif şuurundaki ıstıraba da dikkat etmiş, siyasî ve sosyal yaraları güzelce alaya almasını bilmiştir. Onun sanatında şüphesiz büyük bir şekil ve

hteva olgunluğu, beşerî tefekkürün geniş kanat ç
nı aramak beyhude olur. O, başarısının büyüsün
sa cinaslara, tevriyelere, kelime ve zekâ buluşl
nlarına borçludur. Onda derinlik yerine açıklık,
yerine özünü müşahededen alan sathî bir görü
ı olmakla beraber sürekli bir çekicilik sezilmekted
iv sanatının çarıklı kurmayları arasındadır.

Prof. Dr. Abdülkadir KAR

★

ESKİ VE YENİ ESPRİLER

Gerçek mânâsiyle şair olmadığı halde, vezinli, k
ıicivler söylediği için eskilerin kendisini bu sıfat
ları ve bize bu sıfatla tanıttıkları merhum Eşref'
yaşımda hayranı olmadım.

Zira, onun mizahında incelik ve daha mühimi,
ctur; nüktelerinin çoğu kelime oyunundan ibaretti
bazısı —velevki yakınlarının dedikleri gibi, irticale
doğuvererek, hazırlanmadan, bir nefeste söylenm
ı— insana zoraki tesiri yapar. Terbiye dışı, hus
ɔa ve âdî lâkırdılardan kuvvet alması, ifade tarzınc
tabaka ağzı kullanması da zevki incitir.

Ne kadar dağıtsam yine de tamamiyle yükünde
amadığım kitaplarıma birkaç gün önce ister istem
zdirirken elime bu heccavın bir kitabı geçti: 1908
matbaa adı yok... galiba Mısır basması... adı
ıal).

Eser tabiatiyle baştan başa II. Abdülhamid'in a
dir. Üst kapakta şu beyit var:

İyd ederler birleşip Ahmet, Bohor, Kosti, Agop
Kal'alardan hangi gün patlasa yüz bir pare top

Şimdiki nesil vaktiyle bir padişah öldü veya h
mi yenisinin tahta çıkması üzerine yüz bir pare t
ğını belki bilmez. Bilse de yukarıdaki beyitte yine

zellik görmez. Haklıdır. «**Agop**»a «**top**»a kafiye yapmaktan ve hicvettiği adamın ölümünü isteyip bu ölümün her dindeki ve ırktaki cemaatleri memnun edeceğini anlatmaktan ibaret basbayağı bir söz...

Elbetteki Süleyman Nazif'in «Enver Paşa, Enver Beyi öldürdü!» nüktesi kafiyesiz, vezinsiz olmakla beraber deminki beyitten, kıyas kabul etmeyecek derecede hem bir hakikati pek mükemmel anlatması, hem içinde sövüntü olmadan hicvettiği şahsın birbirine zıt iki hayat safhasını beş kelime ile belirterek o şahsı gülünç yahut acıklı vaziyete sokmasıdır.

Enver Bey, Hürriyet kahramanı bir halk çocuğu idi; Enver Paşa ise bu hürriyeti kaldıran ve padişah damatlığı rolünü canla başla, paşazade tavırları olarak oynayan bambaşka bir adamdı. Süleyman Nazif yukarıdaki kısa sözle bize âdeta bir karakter dramı seyrettiriyor, bir trajedi yazıyor. Enver Paşaya kızıyor, Enver Beye acıyoruz ve tek vücuttaki iki ruhun çarpışmasına yakından şahit oluyoruz.

★ ★ ★

Hattâ aynı söz yalnız bir şahsın değil, tarih boyunca nice tanınmış ricâlin hayatını hülâsa edecek mâhiyettedir de... Yani, önce küçük rütbede ve küçük mevkide büyük bir iş başarmak suretiyle ün alan bir adam bu vaziyetten istifadeye kalkışarak ikbâle geçer, geniş emellere kapılır, karakterini değiştirir ve neticede hem memleket, hem kendisi için zararlı çıkarsa ikinci şahsiyet daima birincisini katletmiş olur.

Ama marifet o ebedî hakikate Süleyman Nazif kadar esprili işaret etmektir Şair Eşref'teki espriler bu derece fikirli, kültürlü değildir. Meselâ, elimdeki kitabın birinci sayfasında yine Abdülhamid'e çatarken Namık Kemal için padişahın kendi kesesinden bir türbe yaptırmasını:

Hayatında küçük bir hane ihsan etmedi amma
Vefatında anınçün muhteşem bir türbe yaptırdı!

şeklinde hicveder ki, kuru, kof lâftan ibarettir. Başka bir kitabında da aynı mevzua şöylece dokunmuştu:

Kızıl Sultan anınçün türbe inşa eyledi sanma
Yine avdet eder havfile mermerle kapattırdı

Bütün bunlar lisan itibariyle olduğu gibi espri bakımından da yavan şeylerdir. Bir zamanlar hoşa gidermiş, yahut da istibdat rejimine ve başındakine birer hücum teşkil ettiğinden teselli yerine geçer, yürek serinletirmiş. Bugün öyle sözler zevkimizi okşayamaz.

Espriler ana hattiyle ikiye ayrılırlar. Küçük çap ve büyük çap. Küçük çaptakiler bir devirlik ömrü olanlar, yaşlananlardır; büyükleri sonsuz hayat sahibidirler ve her dem taze kalırlar Bu son kısımdakiler bir fikre dayandıkları için cemiyet ne kadar değişse yine düşündürücü olmakta, yani yaşamakta devam ederler.

★ ★ ★

Hiciv başka, mizah başka bir şey ise de, her ikisinin de ruhunu teşkil eden şey birdir: Espri. Ne yazıktır ki Divan Edebiyatımızda mizah yoktur; hicivlere gelince, hemen hepsi de espriden mahrumdur

Şair Esrəf bu itibarla Divan Edebiyatı heccavlarının, Nefi'inin, Sürûri'nin, Vehbi'nin vesairenin bir devamıdır. Meselâ, Sürûrî'nin Vehbi hakkındaki şu:

Bir zaman Tophâne'de gürlerdi Vehbi top gibi
Şimdicik Çömlekçiler'de inliyor boş küp gibi

lâfında ne marifet vardır? Bununla beraber Sürûrî ile Eşref hiç değilse doğuştan heccavdırlar; sözlerinde bir «içten gelmelik», bir tabiilik sezilir. Nef'î'de o hassayı da bulamayız.

(Hasbıhal) in son sayfasındaki kıta, şairin mezar taşına yazılmak üzere vasiyet ettiği bir kitabedir:

Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için
Gelmesün reddeylerim Billâh öz kardaşımı
Gözlerim ebnayı Âdemden o rütbe yıldı kim
İstemem ben Fâtiha tek çalmasınlar taşımı

Daha geçen gün gazete haberleri arasında mezar taşlarını çalıp satarak geçinen bir serseriden bahsedildiğine göre Eşref'in bu dileği pek yerindedir ve insana ilk önce çok sert, mübalâğalı gelmekle beraber şüphesiz ki bir hakikatin zarif şekilde ifadesidir. İnsan bakımsız, bekçisiz, serseriler yatağı bir mezarlığa yolu düşünce bu kitabeyi hatırlayabilir ve acı acı gülümser.

Yine aynı kitapta eski devirlerin kadı diye şuraya buraya gönderdikleri bazı cahil ve eşkiya ruhlu softalara da çatmakta ve başlarındaki sarık için:

Sarık sanma bir ölmüş beyne tutmuş bir kefen sarmış

demektedir ki, yeni çeşnide bir buluş sayılabilir.

Eşref, tıpkı Sürûrî gibi birkaç parlak tarih de düşürmüştür. Meselâ, gurbet illerinde ölen hürriyet mücahitlerinden Damat Mahmut Celâleddin Paşa'nın vefatını:

Geldi imdada (Muhammed) düşünürken târih
Buldu yol Avrupadan Cennete Mahmud Paşa

Yine hürriyet âşıklarından olup İngiltere'de ölen Memduh Bey adında bir zata da şu vefat tarihini yazmıştır:

(Kabri) hariçte kalınca söyledim tarihini
Şahidi hürriyetin Memdûh Bey kurbânıdır

(Hasbıhal)de nesir olarak birçok fıkralar da bulunuyor. Fakat kitabın temel taşı Namık Kemal'in meşhur manzumesine yapılmış bir nazîredir; hiç de kuvvetli değildir. (II. Abdülhamid'in hayatından bir nebze) başlıklı zeylini

de beğenmedim. Beğenmemekle beraber o devrin bazı belli başlı hâdiselerine dokunması itibariyle tarih bakımından değerlicedir.

Şair, padişah idaresinin iç ve dış politikasını baştan aşağı tenkid ediyor. Hicaz yerine Bağdat'a demiryolu yapılmasına kızıyor; en ufak noktalara kadar dokunuyor: Sansürün yasak ettiği kelimeler hakkında da diyor ki:

Lûgatlardan bilinmez hangisi düçarı kahrolmuş
Şaşırdı kaldı erbabı kalem evhama hizmetten

Bütün bunlar arasında bir cins espriyi şu beyitte buldum:

Görüp mektepte şâkirdâmı yırtık pantolonlarla
Muallim nazikâne bahseder hep setri avretten

Bunlar hep küçük çapta esprilerdir. Hakikatı söylemek lâzım gelirse eski Türk esprisi edebiyatta yer alamamış, daha ziyade halk ağzında gelişmiş ve yaşamıştır. Fıkralarımız bütün o manzum lâkırdılardan değerlidir ve esprili adamlarımız varlıklarını yazıda değil, sohbette ve meclislerde göstermişlerdir.

Acınacak iştir ki eski Karagöz ve orta oyunu nükteleri zapta geçmeyerek kaybolup gitti.

Hele tiyatroculuğun gecikmesi yüzünden espri zayiatımız büyüktür. Belki bizde de birer Lâbiche, Feydeau, Courteline, Capus, Tristan Bernard, Allais, Renard yetişebilirdi... tiyatroculuğumuz olsaydı!

* * *

Esprili muharrirler en çok birinci umumî harbden önceki dört başı mamûr dünyada hareketliydiler. Bu devir bizde istibdat idaresine ve tiyatrosuzluğa rastlar. Memleketimizde Garp usulü mizah bütün ilim, sanat ve edebiyat gibi —Tanzimat devriyle başlamış, (Kalem) ve (Cem)de güzel şeklini bulmuş, fakat tek parti sistemine adapte olamadığından bir durgunluğa uğramıştır. Demokrasi ve ti-

yatroculuk sahasındaki gelişme ona taze can verebilir. Yeni yeni mizah ve piyes muharrirleri, karikatüristler yetişir, yahut eskileri harekete gelir.

Artık bizi şair Eşref tarzı mizah ve hiciv memnun bırakamaz. Daima daha güzelini, iyisini, temizini, terbiyelisini ve gerçekten esprilisini arayacağız.

Hiciv ve mizahı, kısacası espriyi kuvvetli bulmak için siddetle, ölçüsüzce mütecâviz, galiz olmasını şart koşacak ancak öylelerinden haz duyacak zihniyetten uzaklaştığımızı sanıyorum. Bugün aradığımız, tuhaflık içinde görüs inceliği ve gülümseyen bir mütefekkirin psikolojik keskinliğidir İnsan karakterinin ve cemiyetin tahliline yer vermeyen esprinin yokluğu varlığından evlâdır.

Her şeyin kabasına az çok tahammül edilir, şakanın veya esprinin kabasına dayanılmaz. Onun içindir ki dedelerimiz böyle şakalarla sözüm ona esprileri sesi bet ve cilvesi pek bir mahlûka maletmişlerdir!

(Akşam, 12.5.1945) ★ **Refik Halid KARAY**

İHTİLÂLSİZ İHTİLÂL ŞÂİRİ EŞREF

İHTİLÂL FIRTINASI SİRKECİ'DE BİR KÖŞE KAHVESİNE SIĞIYORDU

İhtilâlsiz bir ihtilâl şairi bu ihtilâlsiz, fakat büyük şair hicivci Eşref'tir Benim neslim Hukuk Mektebi'nde okurken Şair Eşref'in kıt'aları, Mecellenin maddeleri kadar, ezberimizdeydi. Sarayı ve hükûmeti hicveden bu kıt'alarla dolu olan genç kafalar, yalnız meyhânede adam öldürmeye alışmış bir memlekette olmasaydı, kanlı ihtilâller çıkarabilirdi. Fakat Namık Kemal'in eserleri gibi Eşref'in de kıt'aları «Oda hamiyeti» denebilecek olan ve hasbihal mevzuu olmaktan başka bir şeye yaramayan gizli bir hınç içinde hükûmete karşı dilsiz ve fazla derûnî bir isyanın âmili olmaktan ibaret kalıyordu; ve Namık Kemal gibi Eşref de, İstanbul'da, ihtillâsiz bir ihtilâl şairiydi.

Fakat ne de olsa, Eşref'in kıt'aları ile, biz zulme karşı haykıramayan, fakat haykırmaya çok hazırlanan bir nesildik.

Şair Eşref, Tanzimat devri edebiyatının devamı sayılmakla beraber, o devirde Namık Kemal'lerinin, Ziya Paşa'larının, Osman Şemsi'lerinin kültürüne sahip değildi.

Fakat, yaradılışındaki büyük hususiyet, onu «İçtimaî hiciv şâiri» olmak hususunda ilk ve son örnek yaptı.

Ondan evvelki hiciv şâirleri —Zafernâme sahibi müstesna— ferdi hicvettiler. Eşref ferdde hükûmeti hicvediyordu. Hattâ hükûmetlerin mefhumlarını!..

Meselâ:

Derûnunda olurdum aç susuz can vermeye râzî,
Hükümdârân-ı asrın kellesinden bir saray olsa!..

beytini yazan Eşref, hükûmet idârelerinin şeklinde cumhuriyet mefhumunu da aşan ve ufuklarla dolu olan bir kafadaydı.

Fakat, Eşref'in mümtaz vasfı Osmanlı İmparatorluğunun, fenalıklarını hırpalamaktı. Bir liman imtiyazının memleket zararına verildiğini teferruatiyle bilmeyenler ve sorulsa da fenalığın izahını yapamayacak olanlar bile Eşref'in bir kıt'asıyle Nafia Nezâretinin fena idâre edildiğine inanıyorlardı.

Başka bir nezâretin de memleketi batırdığı hakkındaki kanaat, kuvvetini ilmî izahlardan ziyâde, hemen Eşref'in şu hicvinden alıyordu:

Şu bizim nâzır-ı bahriye Hasan Paşayı,
Böyle târif ediyor vak'anüvisân-ı ümem,
Gelecek olduğunu bilse idi neslinden,
Almadan Hazreti Havvâ'yı boşardı Âdem!

Bu hicviye bir nâzırın sâde fena adam olduğunu anlatıyor, lâkin niçin fena adam olduğunu söylemiyordu.

Fakat gençlere bu kadarı da yetiyordu. Ve bu kadarla, o nâzıra, bütün bir nesil düşman oluyordu: Hâdiselerden

ziyade, Eşref'e inanıyorduk. Halbuki Eşref, nihayet hicivci bir şâirdi; ve bîtaraf bir tarihçi değildi. Hattâ o kadar değildi ki, II. Abdülhamid devrinin en temiz adamı olduğunda en çok ittifak edilen Adliye Nazırı Abdürrahman Paşa'yı bile hicvediyordu. Halbuki Osmanlı İmparatorluğunun bu veziri «Abdürrahman Paşa adliyesi» diye eser bırakan bir adamdı. Buna rağmen, bizim neslimiz, Eşref'in bu zayıf taraflarını görmek istemiyorduk, ve onun hicivleri, altında toplandığımız bir bayraktı. II. Abdülhamid'e, o:

«Yerin yurdun yıkılsın, memleketsiz bir hükümdâr ol!»

dediği zaman, Abdülhamid'in hal'edildiğini duymuş kadar memnun oluyorduk. Onun mensur olan hicivleri bile, bizim, böyle esassız surette mesut olmamıza vesile oluyordu. Meselâ, Eşref'e:

— Haberin var mı Beybaba? (Eşref'e İzmir'deki arkadaşları böyle hitap ederlermiş) Abdülhamid'in bir oğlu oldu. Diyorlardı. Eşref soruyordu:

— Adını ne koymuş acaba?

— Ertuğrul.

— Biz, soyduk sonuna geldik sanıyorduk. Desenize ki yeni baştan başlayacağız!

Bu hikâyenin etrafında bütün bir nesil bahtiyar oluyordu.

O, yalnız hiciv şairi olmakla da kalmıyor, bâzan, en ince mısrâlar veriyordu. Meselâ:

«Kişi his ettiği nisbette yaşar.»

mısrâı onundu. Tanzimat edebiyatında bir eşinin olduğunda şüphe etmek istediğim bu mısrâın karşısında hicivci şair bize bir mütefekkir olarak görünüyordu. Bu mütefekkir şair, şu kıt'ayla, gözümüzde büsbütün büyüyordu:

«Muktezâ-yı hükm-ü kanun-u tabiat böyledir,
Düşmek üzre yıldırım ekser muallâ tâk arar.
Çok mu nâmerdin felâketten selâmet bulması,
Herkese gelmez belâ, erbâb-ı istihkak arar...»

1908 meşrutiyeti ilân edildiği zaman, Eşref, böyle birkaç cepheli bir bina manzarasiyle, bizim neslimizin hayal dolu genç gözleri önünde ayağa kalkıp durdu. O zaman ben, ona, uzun bir manzume yazdım, bilmem hangi dergide basıldı. O sırada Servet-i Fünun'daki «İbrahim Cehdi», Bursa'dan Süleyman Nazif olarak kendi ismiyle İstanbul'a gelmiş, ve Servet-i Fünun'daki üslûbunu bırakarak ölünceye kadar şahsiyetini yapan meşhur üslûbiyle makalelerini yazmaya başlamıştı. Kendisiyle birleştiğimiz iki nokta vardı: Bol vasıf terkibi kullanmak, ve Eşref'in şairliğini hudutsuz beğenmek.

Zaten Süleyman Nazif'in hakkımdaki dostluğunu bir vasıf terkibine borçluyum: Kendisi Bursa'da sürgün mektupçu iken, şimdi İstanbul Erkek Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olan Yenişehirli Tevfik Bey, Hukuk Mektebi'nde seciyyesine ve kültür kıymetine çok saygı duyduğum bir arkadaşımdı. Kendisinde Süleyman Nazif'in Namık Kemal'e dair Ebüzziya'ya yazdığı bir mektubu görmüş, bayılmıştım; ve bu mektuptan bahsederek, hiç tanımadığım Süleyman Nazif'e Tevfik Bey vasıtasiyle bir mektup göndermiştim. Bu mektubun zarfına şunu yazmıştım: «Üstadı muhterem Süleyman Nazif Beyefendi'nin huzuru edîbânelerine emelyâb-ı teâlîdir.» Meşrutiyet ilân edilip de Süleyman Nazif İstanbul'a gelince bu «Emelyâb-ı teâlî» vasıf terkîbisini kullanabilen genci aradı, ve bana neslimin en muktedir genci olduğumu müjdeledi. Şair Eşref'e bayıldığımı duyunca da hakkımdaki iltifatı bir kat daha arttı.

Şair Eşref hakkında yazdığımı yukarda söylediğim manzumeyi görünce, şimdi işin farkındayım, manzumeyi güzel olduğu için değil, (çünkü güzel değildi), Eşref'in medhiyesi olduğu için müthiş bir mübalâğayla beğendi. Ben hâdisenin bu kadarla bittiğini sanıyordum. Bir gün Süleyman Nazif, bana:

— Manzumeni Eşref'e okudum. Hınzır, beni görse

hicvederdi. Görmediği için methetmiş, dedi. Seni görmek istiyor. Şimdi bekliyor, gideceğiz.

— Evi nerede efendim? dedim.

— Ne evi, dedi. Sirkeci'de kahvede yatıp kalkıyor!

Şaştım. Abdülhamid'i devirecek kudretteki bombaları bizim hâfızalarımıza dağıtan şair Sirkeci'deki bir kahvehânede nasıl yatıp kalkardı? Süleyman Nazif izah etti:

— Kahvehânenin camlarına bezler örtülmüş. Hususî bir oda haline konulmuş. Orda yatıp kalkıyor

Bu izahta bir şakanın edâsı yoktu. İnanmak lâzımgeldi, ve Süleyman Nazif'le beraber kalkıp gittik. Sirkeci'deki bu camları örtülü ve küçük köşe kahvehânesine girdiğimiz zaman, Şair Eşref, karpuzcuların giydikleri beyaz ve kalın çoraplardan birini çıplak ayağında tecrübe etmekle meşguldü. Oğlu Mustafa Şâtim ayakta duruyor, çorabın öteki tekini elinde, babasının emrine âmâde tutuyordu. Eşref çorabı ayağından çıkardı, oğluna verdi:

— Bana gelmedi. Sen giy! dedi.

Süleyman Nazif beni takdim etti. Eşref, bana:

— Lâyık olmadığım iltifatta bulunmuşsunuz.

Dedikten sonra manzumenin bulunduğu dergiyi yanındaki yastığın altından çekti, oğluna uzatarak:

— Bunu sen al, babandan sana miras bu kalacak!

Dedi. Süleyman Nazif'le bu ziyaretten dönerken bir şeye şaşıyordum: Bir ihtilâl fırtınasının Sirkeci'deki bir köşe kahvehanesine sığdığına.

(Son Posta, 21.10.1945) ★ Midhat Cemal KUNTAY

EŞREF'İN SİYASİ HİCİVLERİ BİRER HÂRİKADIR

Her eser, devrinin damgasını taşır. Fakat bâzı eserler devrinin hususiyetlerini yaşatır. O devri bilmeyenler için, bu gibi eserler, bütün san'at değerlerine rağmen, birer muammadırlar.

«Eşref»in hicivleri de, onun devrine yetişmeyenler için, çetin değil, hallolunmaz muammalardandır. Onun ze-

hirli, iğneli hicivlerini anlamak, hiciv sanatındaki inceliği kavramak, yüksek kıymet ve kabiliyetini takdir etmek için, devrini bilmek lâzımdır.

Böyle eserlerin zamanla okunmamağa mahkûm oldukları bir hakikattır. Fakat «devrinden sonra kendisini okutan eserler» olduğu da bir hakikattır

Eşref, bu hakikatın en parlak yıldızlarından biridir

Onun için «ümmî şâir», «şâir-i hecâğû», «şâir-i mâderzâd» vesaire vesaire derler Eşref, tarihen (Nef'î)den sonra gelir ama, san'atta ondan sonra gelmez. Eşref'in hicivdeki hususiyeti, **«siyâsî hiciv»** kabiliyetidir Ve onun siyâsî hicivleri birer hârikadır

Eşref'in hicivlerini anlayabilmek için, yalnız devrinin tarihini bilmek değil, aynı zamanda o devrin —hemen hemen her sınıftan ve her çeşniden sivrilmiş— şahsiyetlerini bilmek şarttır

★ **Mahmud YESARİ**

MÜSTESNA BİR ŞAHSİYET

Eşref hususi hayatında müstesna bir şahsiyettir. Edebiyat dünyamızın hezel ve hiciv vadisinde heyecanlı bir kudretidir. Dillerden düşmeyen nükteli ve dikenli eserleriyle ebedîleşmiş bir şöhrettir Türkiye'nin hangi köşesinde olursa olsun; bir topluluk, bir gezinti, bir eğlence, bir âlem yoktu ki orada **Eşref**'ten söz açılmasın.

Eşref'in birbirinden ateşli kıt'alarından birkaçı ortaya saçılmasın.

— **Eşref böyle demedi mi? Eşref böyle söylememiş miydi?** Koca şair hedefinden ayrılmadı, ciddiyetle yaşadı. Felâket ve fezahat karşısında yanardağdır. Cellâda balta vurur. Padişaha yumruk atar Nâzırlara kuyruk takar. Cür'ette ve celâdette bir nâdireydi.. gibi sözler meydan almasın...

Sadri SEMA

KENDİ KENDİNE MEKTEP YAPAN ŞAİR

İşte «nev'i şahsına münhasır» denilen tiplerin en canlı bir nümunesi. Bütün edebiyatımız içinde tek başına duran bir simâ. Hicvi bir zevk, hicvi bir şiir, gılzeti bile bir tebessüm yapan adam.

Câhildi, fakat zekiydi; okuyup yazması kıt, fakat ârifti. Mektep görmedi; fakat kendi kendine mektep yaptı. Nasreddin Hoca Türk kavmının mizahtaki dehâsına nasıl bir timsâl ise, Eşref'te de Türklüğün özünden bir şey vardır.

Kendisi hem dürüst, hem dürüşttü. Rüşvete ve hırsızlığa köpürür; ve haksızlık yapanlar âmiri de olsa hemen hicvederdi.

Eşref'in bâzı galîz ve müstehçen kıt'aları istisnâ edilecek olursa —ki, bunlarda dahi çok defa keskin bir nükte ve koyu bir zarâfet göstermeğe muvaffak olmuştur— onun pekâlâ herkes tarafından okunabilecek temiz şiirlerinde dahi, hiciv ve hezl itibariyle, bediiyete eren bir kudret sahibi olduğunu tasdik mecburiyetinde kalırız. Hem Eşref'in zannedildiğinden çok fazla bir içtimaî kıymeti vardır Her hiciv tabiatiyle afâkî olur, Eşref'in hicvi de hârice çevrilmiş bir kudretti; devrinin fenalıklarını teşhir ediveren keskin bir ziya huzmesi, fena olanların rahatını kaçıran zehirli bir neşterdi.

Eşref ismi anılınca, öyle birçoklarının sandığı gibi, o; ne öyle yalnız şiirleri bir kitaba geçmeyecek kadar müstehçen bir hicivci, ne de öyle kelimeler kullandığı manzumelerinde dahi sâdece dudaklarda tebessüm çizmekle mükellef bir eğlendirici değildir.

O, kendi vâdisi dahilinde tam mânâsiyle bir cemiyet şairidir. Afâkî bir kudrettir. Kendi seviyesine ve kendi ihtisâsına göre şiirin orijinal objektifini devrinin üzerine çevirmiştir. Ve bize ayakta kalmağa haklı eserler vermiştir. Onun asıl kuvvetini de işte burada aramak icâbeder. Yoksa onun Nef'î'den daha «ateş zeban» olduğunu, sövüp say-

maktaki kudretiyle ölçmek hiç doğru olamaz. O, dıştaki şiiri yakalamak noktasındandır ki, asıl yüksekliğini göstermiştir.

(Edebî Yeniliğimiz, 1931) **İsmail Habip SEVÜK**

★

ŞAİR EŞREF

Fâtih'in divanını, Ömer Hayyam'ın rubâilerini tekrar tekrar okumaya erişen Türk okuyucusu, menfadan menfaya giderek, memlekette her türlü kör tahakküme ve ceberrutluğa bir an boyun eğmeksizin en ağır ve ezici lisaniyle küfür eden, şiiri, ipekböceğinin hâreli salyası ve örümceğin şeffaf ağı gibi uzviyetinin iliklerinden süzerek bâzen fertlerin, bâzen cemiyetin mânevî çehresine fırlatan şâir hakkında, Türk okuyucu, sadece kahve sohbetlerini dolduran yakası yırtık fıkra ve mısralardan başka ne biliyor? Her şiirini, zekâsının sert ve kıvılcımlı parıltıları içinde birer çelik parçası gibi döverek tavlayan Şair Eşref ne ahlâkını yalnız beyaz rakı kadehinin dibinde birer zevk ve iptilâ zerresi halinde sulandırıp cıvıtmış bir adamdı, ne de sâdece şereflere ve kıymetlere, saldıran kıskanç bir kavga adamıydı. Onun bu dişli tırnaklı mısralarının dibinde öyle mânâlı ve cemiyetçi, fakat duygularını yalnız görenek itikatları içinde çürütmeyip daima hür ve firarî bir ruhun kaba sığmayan atılışları ile tâze ve havâdar kılmış öyle kendinden doğma görüşler ve sezişler vardır ki, bunu bulmak için, bir an bu hamlelerin biraz etten ve sinirden yapılmış dışını geçmek ve sezişin fışkırdığı tabiat kaynağına kadar girmek lâzımdır.

Şiirin değerini fazlasiyle cemiyet kıymetleri ötesinde ve daima gönüllerin ölçüsüz takdirleriyle anlamaya alışan edebî tenkitçiliğimiz, tabiatiyle bu şâiri, san'at kıymetleri içine almıyacaktır.

Fakat, bizce, şu küçük manzume, edebiyatımızda bu türlü gönül takdiriyle tutunmuş nice eserlerden çok yüksek ve mânâlıdır:

Sanma efrad'ı ahalinin saadet hali var
Herkesin âlemde bir ümmid'i istikbali var
Eylemekte her kişi fakr'u zaruretten figan
Milletin ağlamaya şâyeste bir ahvali var.

Var ise kimde arâzi, bankaya merhundur
Sahibi biçâre zanneyler ki hâlâ mâli var
Ey taaddi'i hukuk'u nâsa cür'et eyliyen
Bil ki hakkın halk için ihmali yok, imhâli var.

(Yakın Çağların Fikir ve Edebiyat Tarihimizde İzmir, 1944)
Ziya SOMAR

★

ONUN İÇİN ÇALIŞMAK ŞEREFTİR

Eşref, edebiyatımızın hem korkunç, hem sevimli bir simâ-yi muhalledidir. Hicviyatta bu büyük şair kadar ilhamât-ı mütevâliyeye mazhar olmuş bir sühansâzı tarihî edebiyatımız gösteremez. Onunla beraber ve onun için çalışmak bu âcize hem şereftir, hem vazife.

(1909) **Süleyman NAZİF**

★

VATANİ GÖREVİNİ YAPTI

Abdülhamid devrinin en büyük mağdurlarından, makhurlarından bahsederken Eşref'in şerefli ismini de hürmetle yâd etmemiz lâzımdır. Muhterem, yüksek ruhlu şâir, mahkeme-i cinâyetin haksız bir hükmü ile hapishâneye atılmış. Müddet-i mahkûmiyyetini ikmâl edince İzmir'e gönderilmişti. Orada birkaç ay kaldıktan sonra, birkaç dostunu haberdâr ederek Mısır'a kaçtı. Hürriyetperverâne neşriyatı ile vazîfe-i vataniyyesini ifâ etti.

(Servetifünun, 27.1.1927) **Tokadîzâde ŞEKİP**

BÜYÜK BİR HİCİV ŞÂİRİ

Akşamları gazeteden çıktıktan sonra Eşref'i, eski Istasyon gazinosunda dinlerdik. Rakıyı öper gibi emerek içerdi. Son asrın yetiştirdiği en kuvvetli Türk heccavının pek fazla edebî mâlûmatı yoktu. Bunu kendisi de bana defalarca söylemiştir. Kıt'alarında kullandığı vezinler mahduttur.

(Eşref) edebiyat sahasında başka vâdilere gitmek istememiş, sözünü san'atlara boğmaktan bil'iltizam çekinmiş ve yalnız, hiciv vâdisinde kalmakla iktifa eylemiştir. Eşref, eski tâbiriyle büyük bir hecâgû idi.

Bir gün Süleyman Nazif merhuma:

— Eşref ile Nef'î arasında ne fark görüyorsunuz?.. diye sordum.

— Eşref elbette Nef'î'den çok daha büyüktür; dedi ve sonra şöyle izah etti:

— Nef'î'nin yüz beyitle göklere çıkardığı bir adamı Eşref yalnız bir beyitle yerin dibine sokar.

(Esref) için bundan başka ne söylenebilir?..

★ **Refi Cevad ULUNAY**

HER DEM FEVERAN EDEN YANARDAĞ

Şiir ve şairi tanıyanlar içinde Eşref'e bîgâne kalacak pek az kimse tasavvur edebilirim. Vâkıâ Eşref, bugünkü edebiyat nokta-i nazarından mevcudiyet-i şâirânesini çoktan gayb etmişti. Eşref, bize beldelerdeki akşamları, nehâr ve şâmın telâkkîlerini intak edemiyordu. Hattâ edememişti de. Son asrın edebiyâtında hâsıl olan tahavvül, Eşref'in lisânında bir tebeddüle bâdî olmamıştı. O, kendi vâdi-i nazmında söylemiş, söylemiş ve şâyân-ı hayret bir talâkat ve husûsiyetle nâdiren beşeriyetin ve ekseriyetle beşerin zemâyimine hasr-ı hitâb etmiş durmuş idi. Eşref, Sihâm-ı kazâ nâzımı sıfatiyle Nef'î'ye her zaman ihrâz-ı rüçhan ederdi. Eşref, kelimedeki kuvveti ihsasta değil, ke-

limelerle en ince ve en hiredfersâ nükteleri edâda muvaffak oluyordu ve sözlerine vezinden, kafiyeden öyle bir sihr-i beyân iâre ediyordu ki bu isti'dâda şaşmamak elden gelmiyordu. Fakat ahlâf ona bu manzum ve pür nükte sözlerinden dolayı hayret göstermekle kalmıyacak. Bu sözlerin zulme, tecebbüre karşı bîpâyan muhâcemelerinden dolayı Eşref nâmını samimî bir ihtirâma terdîf edecektir. Hakîkaten Eşref'in hayâtı her dem sâil bir pençe, her dem feveran eden bir bürkân idi. O, canlı bir cidâl idi. Eşref kadar insanların sîmâ-yi ruhîlerindeki şemâili görecek ve gösterecek, yâni hem misâl, hem mümessil olacak kimse yetişemez. Eşref, bütün sinîn-i ömrünü istibdâda levm ve şetm ile imlâ etmiş, fakat bir müstebid, hayırhâh bir müstebid olmaktan kurtulamamıştır.

(Yeni Gazete, 16.5.1328 (1912) Hakkı Tarık US

★

K I T ' A

Cenâb-ı «Eşref»in adâb-ı hicvini okudum,
Ricâle sille-i tedibtir bu aşk olsun...
Şu kamv-ü mürde de bir ber hayat «Eşref» imiş.
İlâhi bin yaşasın ağzı dür ile dolsun!..

Damâd Mahmut Paşa

K I T ' A

Ekâbirden neden havf eyleyip hicvetmesin «Eşref»,
Ekâbirden o zât Allah indinde mükerremdir.
Müberhendir bu kavlim âyet-i kur'anla ey SÂFİ,
Cenâb-ı hâlikin mahlûku çoktur «Eşref» âdemdir.

Üsküdarlı Sâfi

B E Y İ T

«Eşrefâ meydân-ı hicvin haydar-ı kerrârısın,
Yok zebân-ı zülfikarından senin can kurtaran...»

(İkinci Deccal, Mısır 1907)

EŞREF'E DAİR

Fıkralar — Nükteler — Şakalar

EŞREF İLE KÂMİL PAŞA

Şair Eşref, oldum olası hiç geçinemediği Aydın vâlisi Kıbrıslı **Kâmil Paşa**'ya günün birinde büsbütün kızmış. Tesâdüfen, o sıralarda da İstanbul'dan gelen emir üzerine, bütün vilâyet hudutları içerisinde âşar bekayasının tahsilini hızlandırma lâzımgelmiş.

Vali, ona göre, bütün kazalara ve bu arada Eşref'in kaymakam bulunduğu Kırkağaç'a da tâlimat göndermiş. Her yerden az çok tatmin edici cevaplar geldiği halde, Eşref'in bir hayat eseri bile göstermediğini gören Kâmil Paşa, ona şöyle bir telgraf çekmiş:

« numara ve tarihli tamime henüz cevap alınmadı. Bu hafta içinde devren merkezi livâda bulunacağım. Görülen işler hakkında şifâhen izahat vermek üzere hemen oraya gelmeniz ehemmiyetle tavsiye olunur.

Vali: Kâmil»

Güzel bir nükte, bir cinas, dilinin ucuna geldiği zaman ne pahasına olursa olsun bunu harcamaktan çekinmeyen Eşref, derhal şu cevabı yollamış:

«..... numaralı ve tarihli tele: Âşar bakiyelerini kovalamakla pek ziyade meşgul olduğumdan merkezi livâya gelemiyeceğim. Ancak avdette zâti devletlerinin (kaza)ya uğramaları mütemennâdır efendim.

(Yeni Adam, 29.7.1943) ★ **Ercüment Ekrem TALÛ**

EŞREF VE KÂMİL PAŞA

Kâmil Paşa vali olarak bulunduğu İzmir'e trenle giderken, o tarihte Kırkağaç kaymakamı olarak bulunan Eşref, hemen istasyona koşup:

— İzmirliler kâfi derecede lûtfunuza nail oldular Pa-

şam!.. Biraz da bizim semtimize misafirliğe tenezzül buyurun da halkımız bu iltifatınızla iftihar etsin, demiş.

Kalabalık önünde söylenen bu sözler Kâmil Paşa'yı daveti kabule mecbur etmiş.

Bayraklar, davullar, zurnalarla kaza merkezine gelen vali, kaymakamlık binasında bir müddet oturup kazanın eksiği gediği ile meşgul olduktan sonra kaymakamın mütevazi evine misafir olmuş.

Güleryüzlü ve nüktedan Eşref, kendisini eskiden beri seven Kâmil Paşa'ya hoşça vakit geçirtmek için elinden geleni esirgememiş, yemek, içmek, saz, söz hülâsa eğlenceli bir akşam...

Kâmil Paşa bir aralık ayakyoluna girince bir de ne görsün! Helâ kapısının iç tarafında kendi fotoğrafı asılı değil mi!.. Hiç bir mânâ veremediği bu hareketin şaşkınlığı az sonra öfkeye kalbolmuş ve dışarı fırlayarak:

— Ben ki senin âmirinim, resmimi hiç utanmadan memişhaneye nasıl asarsın? diye çıkışınca, Paşa'ya kendine has bir lâtife yapmaya hazırlanan Eşref, hürmetle el bağlamış:

— Bu bir hicap meselesi değildir efendim, müthiş bir korku neticesi resminiz helâya asılmıştır!

— Ne demek istiyorsunuz?

— Arzedeyim Paşam!.. Malûmu âlileridir ki bendeniz sizden pek ziyade korkarım. Son zamanlarda kölenize ârız olan muannit bir inkibazdan muztaribim!..

Paşa büsbütün kızmış:

— Müsaade buyurun efendim. Baktım ki kabızdan şişip çatlayacağım. Bunun üzerine resminizi derhal ayakyoluna astım!.. İçeri girip heybetli fotoğrafınızı görünce korkudan bir anda...

Eşref sözünü tamamlamadan Kâmil Paşa ve salonda bulunanların cümlesi kahkahayı basmıştır.

Şair Eşref bir gün eşeğe binmiş giderken arkadan İzmir Valisi Kâmil Paşa'nın arabası ile gelmekte olduğunu görmüş ve yol vermek üzere kenara çekilmiş. Yolun bu kenarında büyük bir çukur varmış. Kâmil Paşa lâtife olsun diye:

— Eşref, çok kenara gitme, çukura düşersin, der demez Eşref hemen:

— Merak etme Paşam, eşek kâmildir, cevabında bulunmuş.

★

Eşref bir aralık himayesiz kalıp beş on kuruş mukabilinde şunun bunun ölmüşleri için dua etmeye başlamış.

Bunu duyan zamanın Şeyhülislâmı, Eşref'i yanına çağırtıp duayı bu kadar ucuzlatmasına kızarak:

— Ayıp değil mi, beş kuruşa dua olur mu?.. deyince Eşref:

— Aman efendim, siz bu duaları bir işitseniz on para bile vermezsiniz, cevabında bulunmuş.

(Adalet, 4.8.1969) **Ragıp AKYAVAŞ**

★

EŞREF'İN MAAŞ DİLEKÇESİ

İzmir'de Kemâl Bey adındaki defterdar, memurların, yetim ve dulların maaşlarını Saray'ın emri üzerine vermemiş, memurlarla istihkak sahipleri zaruret ve sıkıntıya düşmüştür. Bu sırada İzmir'de bulunan Şair Eşref, bir gün mektupçunun odasına gelir. Lâl (kırmızı) mürekkeple şu kıt'ayı yazar:

Tırılım öyle ki, ey vâli-i âli himmet,
Beyt-i âti ile tasvir edemem ahvâli;
Yok kıyâfetçe benim bitpazarından farkım,
Sâyenizde olalı kaymakam istibdâli.

Vâli, paşaya götürüp arzuhal gibi verir. Vâli, bunu alınca:

— Eşref efendi, allamışsın ama pullamamışsın, diyerek kıt'anın yazılı bulunduğu kâğıdın arkasına, (Eşref efendiye bir maaş verilsin!) emrini yazar ve şair de defterdardan bir aylık maaşını alır.

İşte o vakit bir maaş almak böyle mârifetlere bağlı idi.

(Anadolu Gazetesi, İzmir 9.6.1944) **Kâmil DURSUN**

★

EŞREF VE KÖPRÜ PARASI

Memurların maaşı çıkmadığı zaman bağıran, köprüden geçenlerden para alınmasının ilk defa aleyhinde bulunan Eşref'tir. (Hasbihal) adlı kitabında, köprü parasından şöyle şikâyet ediyor:

Ahali köprüden on para vermezse geçirmezler,
Ne feyz ummaktayız böyle dilenci bir hükûmetten?..

★

EŞREF'TEN BİR KIT'A

Haddini bilmeyerek ortalığı uluorta tenkit eden ve o arada hakkı inkâr edildiğini söylemekten de çekinmeyen kaymakamlardan birinin birkaç defa dinlediği palavralarına Şair Eşref şu kıt'a ile mukabele etti:

Pek hararetle çıkışma «bizde âdem yok» diye...
Kahvelerde boşboğazlarla ederken hasbıhâl:
Hey efendi, bari sen etme zamandan iştikâ.
Nerde sen bir iş bulurdun olmasa kaht-ül-ricâl.

★

EŞREF'İN RÜYÂSI...

Eşref bir gün rüyâsında cennette gezerken bir ayı görür, sorar:

— Hani ya buraya hayvanlar girmeyecekti?..

Ayı cevap verir:

— Evet, öyleydi, fakat ben hayatımda bir müddet kadılık yapmıştım da...

Eşref:

— Öyle ise müsaade et birader, sizin bulunduğunuz cennetten ben çıkayım, der...

★

EŞREF'İ HİCVEDENİN ÂKİBETİ NE OLURMUŞ?..

Heccav Şair Eşref, Adana'da vali muavini iken kendisini evinde ziyaret eden İzmir'in tuhaflarından birine Eşref, İzmir'de ne var, ne yok? diye sorar. Ziyaretçi:

— Kâmil Efendi adında şairlik taslayan biri peyda oldu. Kadrinizi cümle âlem bildiği halde sıkılmadan aleyhinizde yazılar yazıyor, deyince Eşref hemen:

Bir deni çıksa aleyhimde bulunsa çok mu
Kamere av'ave eyler ne köpekler bilirim
Kâbe-i kıblenümay-i zürefayım «Eşref»
Bilemez kadrimi hâlâ ne eşekler bilirim

kıt'asını söylediğinden İzmirli misafir ile orada bulunan talebesinden Kıbrıslı Mehmet Bey tavanı sarsacak kadar kahkahayı basarlar. Mehmet Bey'in o ânda sigara paketinin üstüne yazdığı:

Hazreti «Eşref»i hicvetmek için
Güvenir bazısı bilmem nesine
Mütecâvizleri kambur ederim
Yumruğu aşkederek ensesine..

kıt'asını okuması kahkahanın yeniden ortalığı çınlatmasına sebep olur.

★ **Mehmet Zeki PAKALIN**

HOCA HAYRET EFENDİ ve EŞREF

Adanalı hiciv şairi Hayret Efendi de, pis hicivler yazmakta, bazen Sürûrî'ye benzer. Fakat hicivleri, bazen, içtimaî tenkitlerdir ve çok güzel, çok temizdirler. II. Sultan

Hâmid zamanında Maarif Nezaretinde «Encümeni Teftîf-ü Muayene» diye bir sansür heyeti vardı ki, basılacak kitaplar burada incelenir, padişahın vehmine dokunacak satırları ve hattâ sayfaları çıkarılır ve eserlerin, böyle, burunları ve kulakları kesilmiş bir halde basılmalarına izin verilirdi.

Abdülhamit devrinin fenalıklarını şifahen hiciv etmekten korkmayan Adana şairi Hayret Efendi, «hakkı sükût» olarak, bu encümene aza tayin edilmişti. Fakat bu hicivci şair, bu encümende padişahın arzusuna hizmet edecek yerde, Namık Kemal'in bile eserlerini müdafaa ediyor, basılmalarına izin veriyordu. Kendisinin bulunmadığı bir gün bu encümene şair Halil Edip Bey'in şiir mecmuası gelmiş, birçok yerleri mevcut aza tarafından çizilmişti. Hattâ bu hâdiseyi, şair Eşref şu kıt'ası ile hicvetmişti:

Çizerler her eserden, bi mühâbâ birtakım yerler,
Edib'im sanma kim yalnız senin Divânı çizmişler
Geçen gün Encümende yok iken Hayret bütün heyet,
Arabca bir suhan zan eyleyip Kur'anı çizmişler!

Eşref'in bu kıt'ası Adanalı Hayret Efendi'nin bu sansür heyetindeki temiz hüviyetini gösterdiği gibi, bizzat Hayret Efendi'nin söylemekten korkmadığı bazı sözler de, bu hiciv şairinin medenî cesaretine bir delildir. Ve bir hiciv şaheseridir. Bunlardan biri şudur: Hayret Efendi eski Darülmüalliminde (Öğretmenler Okulunda) edebiyat hocasıdır, ve talebesine, bir gün, eski edebiyatın «berâatı istihlâl»ini anlatmaktadır. O sırada Maarif Nazırı olan zat Erenköyü taraflarındaki köşkünün kapısına, tahnit edilmiş bir ayı ölüsünü ayakta olarak koydurmuştur

Hayret Efendi, talebesine şöyle der:

«— Bir şeyden başka bir şeye intikal etmektir. Meselâ, köşkünün kapısında ayı cesedini görenler, içeride Maarif Nazırı Paşa'nın oturduğunu anlarlar.»

Bu sözden birkaç gün sonra, mektebe yine ders vermeye gittiği zaman, Hayret Efendi'nin eline bir kâğıt veri-

liyordu: Bu kâğıtta, muallimlikten azledildiği yazılıydı. Fakat Hayret Efendi bundan müteessir olmuyordu, bilâkis neşeleniyordu; söylediği hiciv hedefine varmıştı.

(Son Posta, 25 Ocak 1951) **Midhat Cemal KUNTAY**

★

ŞAİR EŞREF ve MÜDERRİS FEHMİ

Hayatımda iki adam tanıdım ki, hemen hemen fıkrasız konuşmazlardı. Bunlardan biri şair Eşref merhum, diğeri de eski Darülfünun Arap Edebiyatı hocası Müderrizâde Fehmi Efendi merhumdu.

Fıkranın inceliğini anlamak lâzımdır. Güzel bir fıkra anlatırsınız, bazen mecliste anlamayan biri:

— Sonra ne olmuş?

Der, insan verecek cevap bulamaz. Eşref'in nükteyi anlamayanlar hakkında şöyle bir menkıbesi vardır:

«— Bir mecliste bir fıkra anlattım, hazır bulunanların hoşlarına gitti güldüler, yalnız içlerinden biri gülmedi. Dikkatimi çekti, sordum:

— Fıkra hoşunuza gitmedi mi?

— Affedersiniz, anlayamadım.

Bir daha anlattım. Yine yüzünde ufak bir tebessüm görülmedi.

— Tekrar affınızı rica ederim, yine anlayamadım.

Üçüncü defa anlattığım zaman öyle kahkahalarla gülmeğe başladı ki şaşırdım.

— Anlattığım fıkranın, dedim, bu kadar da kahkahaya değeri yoktu.

Muhatabım katıla katıla gülerek:

— Ben fıkraya gülümüyorum, dedi, hâlâ anlamadım da eşekliğime gülüyorum.»

Müderrizâde Fehmi Efendi ile 1938'de Bağdat'ta tanışmıştım. O zamanki Cemil Medfai ve onu istihlâf eden Nuri Sait hükûmetlerine şiddetle muhalifti. Bir gün:

— Efendim, dedi, geçen gün hükûmet erkânından bir

zat ile kayığa binip Dicle'yi geçmek istedik. Bu adam konuşurken o kadar «şey» diyor ki, kayığa binerken:

— Azizim, dedim, bize bir kayık kifâyet etmez, bir kayık daha tutalım.

— Neden? dedi, iki kişiyiz.

— İki kişiyiz ama, sizin «eşyâ»nız çok.

★

Eşyâ, malûm olduğu üzere «şey»in cem'idir. Fehmi müderrisin şu fıkrası da çok hoşuma gider:

— Bizim hükûmet gayet pişkin... Ne yapsan, ne desen vız geliyor. Adamın biri köyden eşeklerine öteberi yükletmiş, şehre gelmiş, satmış. Köyüne dönerken lüzumlu bir şey unutmuş, kızına eşeklere mukayyet olmasını söylemiş, hemen kasabaya dönmüş, kız, babasını beklerken iki delikanlı gelmiş. Kıza; ne bekliyorsun, yakın yerde düğün var, gidelim, eşekleri Celil bekler, demişler.

Kız, bunların arkasına takılmış, düğüne gitmişler, davullar, zurnalar, kızlar, erkekler elele vermişler halay çekiyorlar. O da aralarına karışmış. Kızın babası gelmiş, bakmış kız da yok, eşekler de yok... Uzaktan davul sesini işitince kızın düğüne gittiğini anlamış, düğün yerine gelmiş, bakmış ki kız alı al, moru mor, oynuyor, dünya umurunda değil. İhtiyar uzaktan bağırmış:

— Kız! Eşekleri ne yaptın?

Kız hiç tempoyu bozmamış, hem oynar, hem de söylermiş:

— Celil bilir nerededir? Celil bilir nerededir?

(Milliyet, 30.5.1965) **Refi Cevad ULUNAY**

MUALLİM

Memleketimizde allâme sıfatına hakkiyle sahip olan muallim ve müverrih Cevdet Paşa, Sultan İkinci Abdülmecid'in açtığı hukuk mektebinde «Belâgat-i Osmaniye» okuturdu. Cevdet Paşa'nın bu dersine talebe koşar, bu meyanda paşanın oğlu Ali Sedad Bey de hiç bir dersi kaçırmazdı; fakat diğer dersleri ihmal eylediği için mektep müdürü Prusyalı Emin Efendi devamsızlıktan dolayı Ali Sedad Bey'i imtihana kabul etmedi. Cevdet Paşa'nın tavassutu da fayda vermedi:

— Mektepteki dersler, yalnız «belâgat» dersi değildir, kabul edemem.

Diye kesti attı. Ali Sedad Bey sınıfta kaldı ve mektebi terketti. Bir zaman sonra Emin Efendi müdürlükten çekildi, yerine Cevdet Paşa'nın tavsiyesi ile Alâiyeli Kâzım Efendi geldi. Paşanın mensuplarından bulunan bu zat Ali Sedad Bey'i Mantık hocalığına tayin ettirdi.

Heccav şair Eşref bu fırsatı kaçırır mı? Hemen Ali Sedad Bey'in ağzından şu beyti söyledi:

İmtihan vermediğim mektebe üç yıl sonra
Babamın Cevdet-i fikriyle muallim oldum...

★

HER YERİ AKIYOR

Kırkağaç kaymakamlık binasının tamiri için Dahiliye Nezaretinden: «Ne gibi masraf icabediyorsa, listesini bildiriniz» yollu bir emir gelince; Eşref: «Binanın muhtelif yerleri akıyor» cevabını vermiş. Bunun üzerine tekrar bir emirle: «Binanın nereleri akıyor? Ayrı ayrı yazınız» cevabı gelmez mi?..

Bu gibi kırtasiyeye yanaşmayan merhum, şu telgrafı çekmiş: **«Binanın musluklarından başka, her yeri akıyor!..»**

EŞEK — MÂLÛM

İstanbul'da bir aralık **«Eşek»** adiyle çıkan mecmua için şair Eşref'ten yazı istemişlerdi. Çok geçmeden Eşek kapanarak sahibinin **(Malûm)** ismiyle çıkarmağa başladığı mecmuaya Eşref, şu kıt'ayı gönderdi:

Her günün takvimi bir başka musibet gösterir
Kalmamış bir gün Felekte sanki meş'um olmadık!
Talihimden sade ben meçhulü kaldım âlemin,
Kalmadı akranü emsalimde mâlûm olmadık!

★

YAHUDİ - ERMENİ MESELESİ

Kâmil Paşa'nın babası veya dedesi Yahudi miydi? Olsa ne çıkardı? Gerek İslâm dininde, gerek Türklerin alışageldikleri inanışlarına göre, bir kimse kendi dileği ile Türk Müslüman olmuş ve sedaret makamına kadar da yükselmiş ise, kendisini (Yahudi) veya (Deni) diye aşağılamak isteyen büyük sorumluluklar altına girmiş olur. Hele Fransızca (Larousse)'dan alarak bir Türk ve İslâm gazetesinin yazdığı şu satırlara bakın. Ağırbaşlı ve dikkatli olması lâzım gelen Larousse saçmalayabilir... Ama biz, hayır...

Kâmil Paşa «Kıbrıslı bir Musevî aileden doğmuş olup çok genç yaşında Müslüman olmuştur. Ana dili olan Rumcayı da öğrenmiştir.» diyor «Larousse».

«Aldanma ki şair sözü elbette yalandır» diye okuyucunun gözünü açmağa zorladı. Ana dili Rumca, kendisi Musevî? Elbette Kâmil Paşa'ya —eksik olmasın— dostları bu hicivleri de okumuşlar, üzmek istemişlerdir.

Deninin yerine gelen de bir deni olsun
Yahudiden usandık bir zeman da Ermeni olsun

ile:

S... ben onun ecdadını emma nideyim?
Sadrıâzam gücenir gayreti milliyet ile.

hicvindeki müstehcenliği işaret etmişlerdi.

Sadrıâzam bu yakışıksız ve asılsız hicve rağmen —o

günlerin kendisine verdiği selâhiyete dayanarak— sorgusuz, sualsiz Eşref'i zindana atabilirdi.

Kâmil Paşa işte bunu yapmamak, şair ve gazeteci sözünün tekzibine bile yanaşmamakla —büsbütün— tarih önünde yükselmiştir.

Gel zaman, git zaman Paşayı —alışılageldiği üzere— Sadaretten almış Aydın'a vali diye göndermişler. Eşref de Aydın kazalarından birinde kaymakam olduğu için, âkıbet karşılaşmışlar. Eşref yazdığından pişman, süklüm püklüm elleri göbeğinde, başı önde Vali Paşanın kendisini haşlamasını bekliyor.

Fakat Kâmil Paşa gülerek sormuş:

«— Kazanızda kaç Ermeni var, Kaymakam Bey?»

Eşref, fırtınanın kopmak üzere olduğunu sanarak:

«— Saymadık amma, ikiyüz kadar var, Paşa Hazretleri» diye kekelerken Kâmil Paşa:

«— Yahudileri de saymadınız mı?» diye sorunca, Eşref taşın geleceği yeri anlar:

«— Onlar ele avuca sığmazlar, ne gelişleri bellidir, ne de gidişleri» der. Ve derhal —önceden hazırladığı— istifa dilekçesini Vali Paşaya uzatır:

Paşa şöyle bir bakar, gülerek dilekçeyi Eşref'e uzatır:

«— Bu dilekçeyi çızmış, çızıktırmış tellemişsin amma, pullamayı unutmuşsun Eşref Efendi, hele bir pul sahibi olana kadar sende kalsın» der.

Paşanın bu hoşgörürlüğü karşısında Eşref şu beyti hemen oracıkta irticâlen okur:

Sadrıâzamda olaydı bendeki bahtı siyah
Bir köye muhtar-i sâni eylemezdi pâdişah.

Ve okuduktan sonra Kâmil Paşa'nın önce eline, sonra elini, çektiğini görünce ayaklarına kapanıp af dilemek ister. Paşa, Eşref'i ayağa kaldırır ve şu fıkrayı anlatır:

«— Peygamberimizin huzuruna bir Bedevî girer ve ayaklarına kapanarak secde eder.»

Peygamberimizin kaşları çatılır:

«— Sen Müslüman mısın?»

Bedevi:

«— Elhamdülillâh. Allah'a şükür!» deyince,

«— Öyleyse başını kaldır, boynunu dik tut... İslâm, Allah'tan başkasının huzurunda secde etmez ve Allah'ın yanında senin ile benim yerimiz eşittir.»

Bu fıkra üzerine Eşref, Kâmil Paşa'yı ağlayarak kucaklar.

★

Yahudi olsa bile Müslüman olmadan bir kimsenin başvezir yapılamayacağını az çok Osmanlı tarihi okuyanlar bilirler. İşte aynı Sadrıâzam için bir hicviye daha:

Lûtfet de padişahım Ağop Paşa'yı sadrıâzam et!
Deninin yerine varsın gelen de bir deni olsun.
Sadaret mührünü vermek ger memnu' ise Müslümana,
Yahudiden usandık bir zaman da Ermeni olsun!

Şimdi böyle yazdı diye Sadrıâzamın bir Musevî, hele Ağop Paşa'nın bir deni olduğuna mı inanacağız? Şair değil mî bu? İster gökyüzüne çıkarır, ister yerin dibine geçirir, o günkü esen rüzgâra ve çok kere şahsî çıkarlarının rotasına bağlıdırlar.

Abdullah Ziya KOZANOĞLU

★

AGOP PAŞA'NIN ÖLÜMÜ

II. Abdülhamid, Mâliye Nazırlığı, Hazine-i Hassa nazırlığı yapan Agop Paşa'yı severdi. Türk kültürü ile yetişen Agop Paşa, tam bir Osmanlı idi.

Hünkâra bağlılığı ve sadâkatı ile de meşhurdu. Bekârdı. İhtiyar annesiyle beraber Yeniköy'de otururdu.

Bir gün Padişah, ona sormuştu:

— Paşa, saraydan çıktıktan sonra nereye gidersin, ne yaparsın?..

Agop Paşa:

— Şevketlûm, demiş, doğru Yeniköy'deki fakirhâneye giderim. Ata binmeyi severim, ara sıra at gezintisi yaparım!..

Abdülhamid ertesi günü, İstabl-ı âmire'den Agop Paşa'ya bir kır at hediye etmişti.

Paşa bir gün ata binmiş, gezmeğe çıkmıştı. Çalıların arasından çıkan bir kediden ürken at gemi azıya almış, uçmaya başlamış ve nihayet Paşayı Kalender kasrının duvarına çarparak yere yuvarlamıştı.

Kafatası patlayan Agop Paşa ölmüştü. Abdülhamid çok sevdiği paşanın, kendisinin hediye ettiği atın yaptığı bir kaza ile bu şekilde ölüşünden çok müteessir olmuştu. Başmâbeyincisini paşanın annesine başsağlığı dilemeye göndermişti. Başmâbeyinci, Hünkârın çok müteessir olduğunu, teessüründen derinliğinden yemek bile yiyemediğini felâketzede kadına anlatmış, teselliye çalışmış. İhtiyaçlarının daima şevketlû hünkâr tarafından temin edileceğini de söylemişti.

İhtiyar anne bu şahâne tâziyetten duyduğu memnunluğu anlatırken demiş ki:

— Bir Agop'um öldüyse bir oğlum sağdır. Allah uzun ömürler versin, müteessir olmasınlar, kazâya rızâdan başka elden ne gelir?..

(Tarih Hazinesi, 1.12.1950)

Eski Hazine-i hassa nâzırı Agop Paşa'nın, attan düşüp ölmesi üzerine şu hicivli tarih yazılmıştı:

«Attı at âni, o da düzâha attı cânın
Biri duymuştu bunu, çıktı dedi memşâdan:
Nalları atmak ile (dördü hisabdan tarh et)
Çıka tarihi vefat ism-i (Agop Paşa) dan.»

H. Y.

BİR VALİ İÇİN

Eşref, uysun, uymasın müstehcen yakıştırmalarla Vâli ve Sadrıâzamları hicvederdi. Halk, iktidarda gördüğü kimselerin hicvedilmesinden büyük zevk duyardı. İşte iki örnek. Bir Valiye yazdığı:

Etme bahtından şikâyet! İşte Vâlisin bugün.
Bir zamanlar binbir direk üstünde bir berber idin.
Validen lûtf eylemiş hakkında yoksa ey teres
Sen babandan olmuş olsaydın bugün ester idin.

★

ÂLİ PAŞA ve EŞREF

Sadrıâzam Âli Paşa'ya çok hesabî olduğu için Yahudi derlerdi. İşte Eşref'in Âli Paşa'yı hicvedişi:

Hazır esvap satan kavmi Yahutdan birisi,
Bana bir kaşkariko oynadı külliyetle
S...im ecdâdını amma nideyim?
Sadrıâzam gücenür gayreti milliyet ile. (*)

Âli Paşa'ya bu hicvi okudular ve Eşref'in asılmasını istediler. Âli Paşa:

«— Eşrefi asacak darağacının altına geçer kendisine destek olurum» dedi. **«Devlet bahçesinin çiçekleridir şairler. Gülü seven dikenine katlanır, zinhar dokunmayın.»**

Eşref'in hicivleri arasında Sadrıâzamın Yahudi sayılmasının gerçeğe uymadığını söyleyenler oldu. Ve Sadrıâzamın Âli Paşa olmayacağını da anlatanlar çıktı. Maksat hiciv, bu arada da tarihe dokunuyoruz. Hicvin, zarif ve yakışmış olması gereklidir.

Abdullah Ziya KOZANOĞLU

(*) **Bu kıt'a Kâmil Paşa için yazılmıştır.** H. Y.

KIBRIS EŞEĞİ

Kâmil Paşa, Kıbrıs'a gidiyordu. Eşref'e:

— **Bir isteğin varsa getireyim?..** dedi. Şair Eşref, bunun memnuniyetle karşıladı:

— **Paşam, görüyorsunuz, artık yaşlandım, biraz yürüyünce yoruluyorum, yokuş da çıkamıyorum. Bana bir Kıbrıs eşeği getirirseniz, ömür boyu size dua ederim.**

Kâmil Paşa'yı dönüşünde, öbür zevât ile Eşref de Galata Rıhtımında karşılamağa gitmiş. Kâmil Paşa, karaya ayak basınca Eşref'i görmüş ve:

— **Aaa, Eşref, affedersin, istediğini getirmeyi unutmuşum; seni görünce eşek aklıma geldi. Ama bir giden olursa ısmarlarım, getirir, merak etme!..** demiş. Şair Eşref, gereken cevabı yapıştırmış:

— **Aman Paşam, üzülmeyin; o eşek gelmese de olur, siz geldiniz ya, sağolun!..**

İDÂRE-İ MASLAHAT

Eşref'in kaymakamlık ettiği ilçeyi ikide birde eşkıya basarmış. Durumu İstanbul'a bildirdiğinde:

«— Burada yapılacak bir şey yoktur, oradaki jandarmalarla "idâre-i maslahat edilmesi" diye cevap gelirmiş. Sonunda eşkıya, ilçe merkezini tekrar basmış ve hükûmet konağına girmiş. Eşref, bir kolayını bulup, durumu tekrar İstanbul'a tellemiş. Cevap yine:

«— İdâre-i maslahat edilmesi...» yollu gelince, şair Eşref, İstanbul'a şu telgrafı çekmiş:

«— İdâre gitti, maslahat elde kaldı!..» **Tarık ÖZİL**

CÜCE ŞEVKİ ve EŞREF

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde, dağlarda eşkıyalardan, şehirlerde hırsız çetelerinden geçilmiyordu. Asayiş kalmamıştı. Halk geceleri evinden çıkmaya korkuyordu. Bunun yanında pahalılık o güne kadar görülmemiş boyutlara ulaşmıştı. Vurgunculuk önlenemiyor, halk borç içinde yüzüyordu. İktidara gelen İttihatçılar da umut edileni verememişlerdi.

Bu günlerden birinde İzmir'in 40 santim boyundaki meşhur **Cüce Şevki**'si, yolda **Şair Eşref**'e rastladı. Eşref, Kırkağaç Kaymakamıydı. Ancak devlet kendisine birkaç aydır maaş gönderemediği için sıkıntıya düşmüş ve Kâmil Paşa'dan maaşını almaya gelmişti. Cüce Şevki:

«— Sorma Eşref abi durumumu,» dedi. Ve elini boğazına götürüp devam etti: **«Gırtlağıma kadar borç içindeyim.»**

Eşref gülerek cevap verdi:

«— Sen yine yat kalk haline şükret.Şevki'ciğim. Baksana bir defa de bana. En az senin dört misli boydayım. Ben n'apayım?»

Cüce Şevki, Eşref'in iktidara yeni geçen **«İttihatçı»**larla ilgili görüşünü de öğrenmek istedi. Eşref, yumruğunu sıkıp Şevki'nin başına koyarak konuştu:

«— Tepemizdeki yumruk hep aynı... Şimdi sadece eller değişti...»

★ **(Yeni Asır, 26.3.1978)**

HER ŞEY GEÇER!..

Şair Eşref, yağmurlu bir günde, İzmir'de sağanaktan korunmak için bir saçağın altına sığınıp, yoldan geçecek bir araba beklemeye başlamış. On dakika, yarım saat, bir saat beklemiş. Bakmış ki, ne yağmur diniyor, ne de bir araba geçiyor. Sonunda geç kalacağını düşünüp yürümek zorunda kalmış. Gittiği yerde, onu sırılsıklam, iliklerine kadar ıslanmış görenler:

— Bu halin ne? Denize mi düştün? diye sormuşlar.

Eşref, kendisine has nüktesini yapmış:

— Eski sözlere inanmamanın cezasını çektim!

— Ne gibi?

— Dünyada her şey geçer, derler. Ben saçağın altında bir saat bekledim, bir araba bile geçmedi.

★

SEN NE KARIŞIYORSUN?!..

Okuma-yazma bilmeyen Paşa'lardan birisi, bir yaz günü, Boğaziçi vapurunda, ünlü hiciv üstadı Şair Eşref'le, edebiyat tarihi üstadı Hoca Hayret Efendi'ye rastladı. Şairle Bilgin, başbaşa vermişler, Nailî-i Kadîm'in, devrin meşhur hattatlarından birisi tarafından yazılmış divânı ellerinde sohbet ediyorlardı. Paşa, merak etti, ellerindekinin ne olduğunu sordu, aldı ve hat'tı kadar tezhîb'i de sanat şâheseri olan divân'ı elinde evirdi, çevirdi, cildinin zerâfetine hayran kaldı, bu arada **okur gibi** yaptı, fakat ne hazin ki, divân'ı ters tutmuş, başaşağı çevirmişti...

Şair Eşref'in sözünü sakınmaz bir zat olduğunu bilen Paşa'nın okuma-yazması olan kâhyası, dayanamadı, çevrenin mümkün olduğu kadar duymamasına çalıştığı yavaş sesle Paşa'sını uyardı:

«— Aman efendimiz... Kitabı ters tutuyorsunuz!..»

Eşref, Kâhya Efendi'nin ikâzını duymuştu. Paşa'nın cevap vermesine fırsat bırakmadan, kaşlarını çatarak Kâhya Efendi'ye çıkıştı:

«— Bre haddini bilmez!.. Sen ne karışıyorsun? Paşa Hazretleri için kitabın öte tarafı da terstir!..»

★

EŞREF'İN RUHU

Ruh çağırma hususunda emsalsiz kudreti olan Feruzan Selçuk; bir gece, Bahçelievler'de meraklı bir topluluk hu-

zurunda ellerini masaya koydu ve gaybe seslenerek:

— Ey, şair Eşref'in nezih ruhu!.. diye hitabetti, lütfen teşrif eder misiniz!.. Geldiğinizi, masanın ayağını beş kere vurarak, bildiriniz!..

Az sonra masa; beş kere havalanarak, ruhun geldiğini haber verdi. Üstad Feruzan Selçuk sordu:

— Halen nerede bulunuyorsunuz?..

Eşref; masanın ayağını alfabeye göre vurarak, cevap verdi:

— Tasviri mümkün olmayan bir ışık, renk ve âhenk âlemindeyim!..

— Orada zikre şayan hâdiseler cereyan ediyor mu?..

— Geçende bir ayıyı, imamlık pâyesiyle, cennete koydular. Sordum; bir din simsarı yobazı boğduğu için, bu mükâfat verilmiş!..

Feruzan Selçuh, ruha rica etti:

— Peki; sizin gibi bir nüktedan, bu hâdiseden mülhem olarak, bize bir espri lûtfetmezler mi?

Eşref, cevap verdi:

— Türkiye'deki siyasî hâdisatı ruhen takip edip, üzülüyorum!.. Ayıya: «Bu işi sağır sultana yapsaydın, imam değil, peygamber olurdun!..» dedim!..

★

EBCET HESABI

İrtikâbı ile tanınmış vezirlerden biri öldü, ailesi hemen şair Eşref'e müracaat ederek, ölen vezir için mezar taşına yazılmak üzere bir şiir istediler. Şiirin sonunda da ebcet hesabile tarih düşecekti.

Vezir gömüldü, mezarın etrafına duvar çekildi, yaldızlı taş hazırlandı, fakat Eşref'in şiiri bir türülü gelmiyor, yazısız mezar taşı taşçıda bekleyip duruyordu.

Nihayet vezirin ailesi bir kere daha şair Eşref'e başvurdu. Şair, önünde kâğıt, kalem, düşünüp duruyordu. Sordular:

— Tarih bitti mi?

Şair Eşref yerinden fırladı:

— Nasıl biter? dedi. Son beyite geldi dayandı... Keratayı bir türlü cennete sokamadım, gitti!..

★

MESCİT NASİP OLDU!..

Eski Sadrıâzamlardan Halil Rıfat Paşa'nın oğlu Cavit Bey, Arnavut Mustafa adında biri tarafından Ada iskelesinde öldürülmüştü.

Cavit Bey'in na'şı iskele civarındaki mescide kaldırılıp orada bir müddet bekletilmişti. Şair Eşref, bu hâdise üzerine aşağıdaki mısraları söylemiştir;

«Müyesser olmamışken câmie girmek hayatında,
Vefat ettikte Cavid'e bakın mescit nâsip oldu!»

★

YERİNE KİM BAKACAK?..

Eşref, bir kasabada kaymakam bulunduğu sırada, bir gün izinli gitmek üzere mezuniyet istemiş, İstanbul hükûmeti de (Asayişin bozuk olduğu bu zamanda kendisine kimin vekâlet edeceğini) sormuştur. Şair, bütün memlekette asayişin bozuk olduğu o devirde kendisinden böyle bir şeyin sorulmasına kızmış ve şu cevabı vermiş:

«— İşe, asayişe kadı efendi bakacaktır!..»

★

EŞREF'İN CEVABI

İkinci Abdülhamid'in istibdat devrinde bir polisin meşhur hiciv şairi Eşref'e hıncı vardır; bir gece Eşref'in sokağa fenersiz çıkmasını fırsat bilir, karakola götürmek ister, şair ayak direyince yakasına yapışır, arada sille tokat kullanır, nihayet iki polis daha gelir, Eşref'i karakola götürürler, ertesi sabah da: «Vazife başındaki zaptiye memuru-

na tokat attı» suçuyla Müstantikliğe sevkedilir. Müstantik Ohannes Efendi isminde bir Ermenidir, gayet korkak, çekingen bir adamdır. Usulen bir kâğıda suallerini yazarak Eşref'e uzatır:

— Bunlara cevap verin!..

Der. Eşref de, «Suallerinizin topuna cevaptır» diye hemen şu kıt'ayı yazar:

Elinde yok adâlet, olsa da sen kim, adâlet kim,
Kimi maznun görürsen hep «Kabahat sendedir!..»
dersin...
Polisler üstüme saldırdı, ben de sille aşk ettim
Be Müstantik Efendi!.. Söyle, sen olsan ne bok yersin?..

★

İNŞALLAH!..

Kâmil Paşa'nın İzmir Valiliği sırasında, şair Eşref de Akhisar'da kaymakamlık yapıyormuş. Vilâyetten bazı malûmatın acele gönderilmesi telle istenmiş. Fakat Eşref, bir bahçeden bir bahçeye göçüp iyşi nûş ile vaktini geçirdiğinden, yazıya bir türlü cevap verilememiş. Bu sefer Kâmil Paşa, ikinci bir telgraf çekmiş... Demiş ki:

«Falan tarihli telle istenilen malûmat gönderilmemiştir. Yakında teftişe çıkacağım. Kazanıza da uğrayacağım.»

Bir nevi tehdidi ihtiva eden bu telgrafa Eşref şu telgrafla cevap vermiş: **«İnşallah kazaya uğrarsınız!..»**

★

NUMARASIZ GÖZLÜK...

Şair Eşref'e sordular:

— Niçin o zehir gibi hicviyelerinde çok defa isim tayin etmiyorsun? Kimin için yazıldıkları belli olmuyor?..

Meşhur heccav güldü:

— Niçin olacak, bütün alçaklara tatbik edilsin de numarasız gözlük gibi kullanılsın diye!..

MAHREM KALMASI İÇİNİ..

Eşref merhum, «Aydın» gazetesinin çok az satıldığını anlatmak için:

— Bir sözün mahrem kalmasını arzu ederseniz «Aydın» gazetesine yazdırınız!.. der.

ŞAİRİN İNTİHARI

1918 yılının Eylül ayında bazı tanınmış şahısların intihar ettiğini gazeteler yazmıştı. Hüseyin Kâmi'nin de kendisini Bebek'te öldürdüğü haberi yayılmıştı.

O zaman şair Eşref, şu kıt'ayı yazmıştı:

İntihar etmez o kâfir, bunda mutlak hile var,
Gerçi şâyi oldu yekden böyle bir muğlak haber.
Söyledim tarih-i tamın yeyile ben Eşrefâ,
İntihar etmek değil bu şöhrete doğru sefer.

(Temaşâ Mecmuası, 26.9.1918, Sayı: 9)

★

İNTİHAR EDEPSİZLİKTİR!..

Eşref'in kaleminden:

«Şu satırları yazdığım sırada gazetelerde okudum ki, birisi intihar etmiş. Ben intihar aleyhinde bir adamım. Çünkü herhangi adama kızarsam, onu ben öldürmeliyim, hükûmet de beni öldürmelidir. Durup dururken kendi kendimi öldürmek bence edepsizliktir. Her neyse, bu münasebetle söylediğim bir kıt'ayı şuraya yazacağım:»

Hâdisât-ı dehri seyrettikçe âdem etmeli;
Bir girilmişken, neden paydostan evvel gitmeli?
Vâkıa pek güç değildir intihar etmek, fakat
Mudhikât-ı âlemi, bilmem nasıl terketmeli?

GAZEL

Devri sabık'ın bir büyüğü, Çankaya Köşkü'nden ayrıldıktan sonra, pek hazin şiirler yazmağa başlamıştır. Öteden beri, musikî ve tiyatroya karşı büyük bir ilgisi olan bu zat, şimdi **Eşref** tarzında gazeller döktürmektedir. Bu gazelleri hem yazıp, hem okuyan, bu zat, son yazdığı bir gazelini eski ahbaplığımızdan ötürü gazetemize yollamıştır. Kendilerine teşekkür ederiz.

Erganûnu dinlemez bir rind-i fevkalâdeyim,
Daima kanunu berbât etmeğe amâdeyim,
Müstakilen bir hükümdârdım bu mülk-ü millete
Şimdi oldum saltanattan ba'demâ azâdeyim.
Kadr-ü millet ne imiş indimde vâr eyle kıyas
Trumanın râhındayım, bir köhne Marşalzâdeyim.
En büyük derdimdi koltuk, şimdi kaldım bak yaya...
Attan indim bir topal eşşek de yok, piyâdeyim...
Hür değildir, teb'a millet, bende ŞEF'lik var iken,
Geç de olsa anladım, anhâdeyim, minhâdeyim.

★ **(Medet, 3.6.1950)**

TAHTALI KÖYDEN RÖPORTAJLAR

Çimenlerin üzerine gurup gurup oturmuşlar. İçlerinden birine yaklaştım. Orta yerde şair Eşref, hem okuyor, hem yanında akan dereden tas tas şarap içiyordu. Aklıma oğlu Mustafa'nın yazdığı şu beyit geldi:

Başka sanma, mevtine merhumun, işrettir sebep,
Durmadı ispirtosuz bir gün içerdi daima.

Sağında, solunda hurileri görünce, yine oğlunun bir beytini hatırladım:

Âdetiydi bir güzel görse perestiş eylemek,
Dört karı almışken, almak istiyordu bir daha.

— Hoş geldin evlât! dedi.

— Hoş bulduk üstad, dedim.

— **Ne** haber öbür dünyadan?..

— Cayır cayır yanıyor.

Eşref bir kıt'a söyledi:

Nikbin ol, sevk-u gafletle deme ceffel-kalem
Eski yangınlardaki kıymetli eşya kalmamış.
Bâbıâli yangınında lâyıkıyla anladık,
Ortada efradı var amma, tulumba kalmamış!..

Hemen ağzımı dereye dayadım, kana kana içtim.

— Kimler var iktidarda? diye sordu.

— **Menderes!** dedim.

— Şimdi böyle bir fırka mı kuruldu?

— Menderes var, diye tekrarladım.

Ya muhalifler?

— **Hüseyin Cahit**...

Büsbütün şaşırdı. Hüseyin Cahit için şu kıt'ayı okudu:

Arzu ettiği eşkâle koyup mânayı,
Hokkabazlıkla süreyyâyı serâ gösteriyor,
Ne meharet ki Tanininde Cenâb-ı Cahit,
Karayı ak, akı isterse kara gösteriyor.

— Aman üstad, dedim, şimdi **Hüseyin Cahit** «Halkçı» da hürriyete hizmet ediyor.

Eşref buna da şu kıt'a ile cevap verdi:

Hizmet etmek devr-i istibdat ile hürriyete,
Her kula olmaz müyesser, ihtidâ etmek gibi!
Tûl-i müddet küfr ile imrâr edip te ömrünü,
Bir şehâdetle sonunda cennete girmek gibi.

— Nasıl? dedi. Şimdi istediğiniz gibi yazabiliyor musunuz?

İçimi çektim:

— Başka ne var, ne yok? dedi.

Ben de yokları saydım döndüm. Eşref hayretle beni dinledikten sonra şu şiiri okudu:

Fırkaya kim hor bakarsa burnu sürtülmektedir!
Olsa cem'iyyette falso üstü örtülmektedir!
Başka cânipten terakki şimdi dürtülmektedir!

Siz sokuldukça bu nâmın vazıı gülmektedir.
Fırkada der ki çoğaldı safderunânın adı.

Ben eski alışkanlıkla korkmağa başlamıştım.

— Anlat... dedi.

Sudan, şekerden, etten, ekmekten, hürriyetten, ne varsa anlattım.

Eşref kükredi:

Haşlasam mı şunları, sussam mı yoksa lâf olup.
Böyle bâr-ı sırtıma alsam mı bir hammal olup?
Nokta-i hayrette, kaldım, bir acâip hâl olup,
Keyfimiz ister ki mart olsun haziranın adı.

— Çok matrak adamsın üstad, dedim.

— Ne? Ne demek o?..

— Matrak... Yani çok şakacı, dalgacı...

Yanında hiç konuşmadan boyuna içen şair **Hayret**'e döndü, şunları söyledi:

Başkalaştı ortalık fikr-i teceddüt mü ne hâl?
Lâf olursun şimdi gençlerle edersen hasbühal!
Kuş dili söyler sanırsın, anlamak emr-ü muhal!..

Tam o sırada iki melek kolumdan tuttu:

— Haydi sorguya!.. dediler.

— Ne sorgusu? dedim.

— Sen Eşref'le konuşursan, daha çok sorguya gidersin, dediler.

★ **(Akbaba, 29.7.1954)**

Enstantaneler:

YIKIN ŞU MEL'UNU!..

Bir gün Sultan Abdülâzlz, Topkapı Sarayı'ndan ata binerek, Soğukçeşme kapısından çıktı (10 Mayıs 1869). Babıâli'de, eski Tomruk Dairesi'nin karşısında padişahlara mahsus Hünkâr kapısı açıldı. Sultan Abdülâziz, at üstünde avluya girdi, binek taşında meşhur kır atından indi; Hünkâr Dairesi'ne doğru yürüdü.

Burası, «Şûrayı Devlet» umumî heyetinin toplanması için özel surette yapılmış ve anfiteatr şeklinde düzenlenmişti. Eşyası kırmızı kadifedendi.

Salonun, üçü bir tarafta, diğer üçü bir tarafta, olmak üzere ve Arabesk paravan şeklinde altı kapısı vardı. Kapılar, sökülüp takılacak şekilde yapılmıştı, kaldırıldığı zaman Hünkâr Dairesi'yle umumî heyetin toplandığı yer birleşiyordu.

O gün padişah bir nutuk söyledi. Bu nutkunda adlî kuvvetin «Divânı Ahkâmı Adliye»ye, teşriî kuvvetin beş daireden mürekkep olan «Şûrâyı Devlet»e verildiğini bildirdi.

Hocalardan biri ayağa kalktı, bazı itirazlarda bulundu, Padişah lâzım gelen cevabı verdi...

İki heyetin üyeleriyle «bütün vezirler, müşirler, ferikler, Bâlâ ve Ulâ rütbesindeki rical, hocaların ileri gelenleri huzurunda, «Âli Paşa» uzun bir nutuk okudu. Bunda, bir yıllık çalışmaların hesabını veriyordu.

Abdülâziz de bir kapanış konuşması yaptı; Devlet adamlarının çalışmalarından ne gibi faydalar sağlanacağını, gelecek yıllarda ne gibi çalışmalar beklemek lâzım geldiğini birer birer sayıp belirtti.

Bugünkü (Danıştay)a bu teşekkül beşik ve temel oldu. Ve o devirde bir nevi (Millet Meclisi) ödevini gördü. Fakat, başarılarında ödevini hakkiyle yapmış olduğu hükmü verilemez. Çünkü zaman geçtikçe hüviyetini kaybetti. Hele İkinci Sultan Abdülhamid devrinde, aralarında, Recaizâde Ekrem Bey, Macit Bey, Çapanoğlu Ali Bey, Lâstik Sait Bey gibi değerli ve bilgin insanlarla ve daha bu ayarda başkanları ve üyeleri bulunan «Şûrâyı Devlet», yeni yeni katılan cahil elemanlarla acayip bir teşekkül oldu.

İdare ve hukuk mevzuunda cidden birer kudret ve birer otorite olan insanların bazıları işbaşından uzaklaştırıldıktan, sürüldükten ve öldükten sonra «Şûrâyı Devlet» büsbütün kötü bir duruma düştü. Kafa ve kalem, idare ve

kanun adamlarının yerine birtakım **hafiyeler getirildi**, üyeliklerine yirmi yaşındaki paşa çocukları **tâyin olundu** ve bir zaman geldi ki, üyeliklere getirilenlerin sayısının kabarıklığı yüzünden, bunları oturtacak **sandalye** bulunamadı. Ve bunun içindir ki, verimsiz ve zavallı kaldı.

Büyük hiciv şairi Eşref'in bu mevzua temas eden şöyle bir kıt'ası vardır:

Oldu âzâ biri (Şûra)ya, dedim: Yer yoktur,
Olsa olsa sana ancak, bu olur tedbirim,
Tutacak anda kayış yoksa tramvay âsâ,
Ayak üstünde reisin .....tut mirim.

(Yeni İstanbul, 9.8.1955) **Münir Süleyman ÇAPANOĞLU**

★

ŞEYTAN TAŞLAMAK

Kâmil Paşa'nın İzmir'e vali olması, şair Eşref'e rahat nefes aldırmıştı. Kendisini de zaman zaman hicvetmesine rağmen, âlim ve fâzıl Kâmil Paşa, değerli hicivciyi himâye eder. Pâdişah Sultan Hâmid ve Sarayı sık sık ele almasıyle hakkında verilen jurnalları yırtıp atıyordu.

Fakat öyle bir zaman geldi ki, İzmir'i teftiş için gelen hademe feriki Şâkir Paşa da Eşref'ten şikâyet edince, Kâmil Paşa mecbur kaldı, şâiri Akhisar'dan dâvet etti ve kendisine **«dilini tutmasını»** tembih etti. O sırada Kâmil Paşa'nın huzurunda, Müftü Hüsâmeddin Efendi ile Mirliva Nedim Paşa vardı. İkisi de münevver, ilimsever insandılar. çıkmak üzere iken, yeni gelen Nedim Paşa, **Eşref**'e:

«— Eşref Bey... Bu sene kasabanın bozuk yerlerine taş döşendi mi?..» Kâmil Paşa, Eşref'in cevabını beklemeden tebessüm etmiş, şöyle demişti:

«— Efendim... Eşref Bey, sokaklara değil, elâlemin başına taş döşüyor!..» Verdiği sözden nasıl döneceğini, hicv etmezse yaşayamayacağını bilen **Eşref**, hiç düşünmeden şu cevâbı verdi:

«Söz demem bir kimse hakkında tahkik etmeden,
Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak;
Hicvedersem hâini, zâhid, günah ettin deme:
Dîn-i İslâm'da sevaptır çünkü şeytan taşlamak...»
Dayanamamışlar, hepsi kahkaha ile gülmüşlerdi.

Cemal KUTAY

★

HİLÂL'İ GÖRENLER

Meşrutiyetin ilânı sıralarında Sirkeci İstasyon birahanesinde şâir **Eşref**'ten dinlediğim şu fıkra hatırıma geldi:

Eskiden ramazanı ilân için mutlaka her kasabada, her şehirde iki adamın şahit sıfatiyle hükûmete müracaat ederek hilâli gördüklerini ikrar etmeleri icabederdi. Bu hizmetlerine karşılık olarak kendilerine belediye tahsisatından beş yüz kuruş verilirmiş. **Eşref,** Buldan kaymakamı iken bir iş için merkeze çağırılır; o esnada ramazan gelir. Bu beş yüz kuruşa konmak için iki kurnaz, **Eşref**'e vekâlet eden kadıya müracaat ederek hilâli gördüklerini söylerler. Kadı hem para vermez, hem de ikrarı te'yid etsinler diye bunları zaptiye ile bağırta çağırta on iki saat mesafede bulunan livâ merkezine gönderir. Biçâreler, yorgunluktan perişan ve tabanları patlamış bir halde merkeze varırlar; mutasarrıfın huzurunda hilâli gördüklerini söylerler; fakat belediye hasılatı daha lüzumlu bir masrafa tahsis edildiği için bir metelik alamazlar, bir hana düşerler, iki gün sırtüstü yatıp dinlendikten sonra tekrar yola düşerler. Korkudan Buldan'a uğramadan uzaktan geçerlerken ay da semada iyice şekillenmiş bir halde görünür. Fuzulî şahitlerden biri:

— Ay'a bak! der. Eni konu yükselmiş!

Öteki etrafına bir göz gezdirerek bağırır:

— Sus ulan, eşeklik etme!.. Duyarlarsa alimallah bize yayan yapıldık İzmir'i boylatırlar!..

M. S. ÇAPANOĞLU

YILANLI İZZET

Gençlik çağında bir çimenlikte yatarken karnına bir yılan kaçtığına zâhip olan bir zat, herkese yana-yakıla bu derdini anlatırmış ki, adına **İzzet Mârî** (yani, yılanlı İzzet) demeye mecbur olmuşlar. Bu derdine devâ aramasından bıkılmış olan bu zat bir gün de **Eşref**'e rastlamış ve gene mâhut derdinden şikâyet ederek:

— Bir bildiğiniz var mı, bu hastalığım için? diye ricada bulunmuş Eşref'ten. Eşref de:

— **Buna ait yanımda bir reçete vardır, size gönderirim,** diyor. Reçete şu:

Kelâm-ı İzzet-i Mârî'de yanlış yok yalan vardır;
O yoktur, gerçi velâkin çok satan vardır, alan vardır.
Kırılmıştır g.....de zorlu bir s... fart-ı şehvetten,
Bunu saklar içinde, der ki: «Karnımda yılan vardır!»

Adam bir daha bir kimseye bundan bahsetmemek için herhalde yedi ceddine tövbe etmiştir. Bu tedavi şeklini akliyeciler beğendiler mi bilinmez, ama Eşref'in elinden bu kadarı gelmiş.

★ **F. UZUN**

SEVMEDİĞİ ADAM

Şair Eşref'e sevmediği adamın kim olduğunu sorduklarında, şu cevabı vermişti:

B e y i t

Ne İtalyan, ne Yunandır, ne Frenk,
Taşra kıptisine benzer pezevenk!..

DÜŞEN SARHOŞ

Eşref, bir gün Ahmet Rasim'le meyhanede içiyorlardı. Üstadların şakalaşmalarından hoşlanan bir müşteri gülerken muvazenesini kaybederek sandalyeden düştü. Bunu gören Eşref, hemen şu beyti söyledi:

Bilbedâhe söyledim tasvirini işkembeden,
Hande-i mestâne yıkdı serhoşu iskemleden...

Mizah Tarihimizden :

ŞAİR EŞREF'TEN ÜÇ FIKRA

اشرف

Eşref : Haftalık Mizah Gazetesidir. • Müdürü Hüseyin Nazmi • Ser Muharriri (Baş Yazarı) Şair Eşref • Çıktığı Yıl : 1909 • Nüshası 20 Para • Seneliği Dersaadet ve Vilâyata Posta Ücretiyle (65), • Altı Aylığı (35) kuruştur.

EŞREF ANLATIYOR :

(Fıkralar bugünkü dile çevrilmiştir.)

(İzmir'de) Üçüncü Kordon'da, Frenklerin «Dam dö Paris», Türklerin «A. Pazarı» dedikleri bir yer vardır. Bir gece, eski başbakanlardan Kâmil Paşa hazretlerinin damadı, İzmir Askerî Hastanesi Başhekimi **Faik Paşa** ile oraya gitmiştik. O gece Fransız Devrimi gecesi olduğu için, her taraf hıncahınç doluydu. Madam Abudun hanesi karşısındaki gazino da (iğne atılsa, yere düşmeyecek), sözüne uygundu. Benimle, Paşa Hazretleri için birer sandalye alarak, iki kapının kanadında oturmaktan başka çare yoktu. Paşa:

«— Aman Eşref, şu halimizi bir tasvir et...» dedi.

Fakir de şu kıt'ayı söyledim:

İhtiyarız, Kordon'a çıkmaklığa yüz kalmadı,
Salhurde bir uşaktan farkımız yoktur bizim.
Girmeyiz meyhaneye babında nöbet bekleriz;
A. Pazarında ta...tan farkımız yoktur bizim...

EŞREF ANLATIYOR :

«Bir tarihte Alaşehir'den İzmir'e gelirken, beraberimde bulunan bir zat, **Hazret-i Âdem**'in çamurunda saman olup olmadığını, ben fakirden sormuştu.

Bu soruya o sırada aklıma gelen Ulu Kur'an'ın âyetleriyle cevap vermek istedimse de, o zat oralarda olmadı. Baktım güç anlayacak! Bir kıt'a tasarlamağa başladım. Birkaç dakika içinde aşağıdaki kıt'a ortaya çıktı. Bereket versin ânında soru sahibini susturabildim. Kıt'a şudur:

Ey bana tıynet-i Âdem'de saman var mı diyen,
Bir daha etme bana gel bu sual'i hâmı.
Balçığında saman olsaydı eğer ebülbeşerin,
Çatlayıp da yarık olmazdı ananın a.....

EŞREF ANLATIYOR :

Kadınların çarşaf giymesinin aleyhinde bulunduğundan açık saçık bir kızla evlenen birisi, zifaf gecesinde kızı, kız bulamamasından dolayı can sıkıntısı ile akşam üstü dışarı çıkıp, üzünütüsünü dağıtmak için biraz çakıştırdıktan sonra eve döner. Vur ha, vur ha; gelen yok, giden yok!.. Neden sonra kapı açılınca, gelin hanımla damat bey arasında aşağıdaki konuşma olur:

Damat:

— Canım, iki saattir kapıyı çalıyorum, açmıyorsunuz.

Gelin:

— Affedersiniz efendim, küpe taktırmak için kulağımı deldiriyordum.

Damat:

— Bravo, babanızın evinde delinecek şeyi burada, burada delinecek şeyi, babanızın evinde deldiriyorsunuz!..

ŞAİR EŞREF'İN HAYATI ve MACERALARI

★

HÜSEYİN RİFAT ARKADAŞA :

Âlem-i mânâda görmüşsün geçende Eşref'i,
Seyl-i hicvi hazretin ağzında etmiş insibap...
Söyleyen, ilham eden o, sen dahi kayd eyleyen,
Müşterektir hakkınız: Allâh-ü âlem bissevap!..

(Alay, 7.2.1920) ★ **Evliya**

İLK TANIŞMA :

1310 (1894) senelerinde İzmir'de, yedi senelik idâdinin son sınıfında talebe idim; edebiyat ve şiir hastalığı bende gereği gibi kendini göstermiş olduğundan, hoşuma giden herhangi bir parçayı sınıftaki karatahtaya tebeşirle yazar, sonra karşısına geçerek yüksek sesle okur —kendimce— zevk alırdım.

Bir gün yine sevdiğim bir şiiri böyle yazarken, sınıf arkadaşlarımdan —ismini hatırlayamadığım— biri, yanıma sokularak:

TATLI BİR SÖĞÜŞ

Şair Eşref'e, **Hüseyin Siret**'in bazı şiirlerini tenkit ettiğini söylemişler. Eşref buna ne kadar kızsa da şair Hüseyin Siret'e efendice şu cevabı vermişti:

Nâ-behengâm ey bana mihman olan
Tablakârımla döğüş ister misin?
Matbah-ı tab'ımda yoktur başka şey,
Tatlı dilden bir söğüş ister misin?

— Bizim Buldan'a yeni bir kaymakam geldi; o da şairmiş; hem öyle şiirleri varmış ki, şimdiye kadar hiç bir şairde görülmemiş, demişti. Adını sordum: — Eşref!

Dedi; ben güya edebiyat tarihimizi baştanbaşa, hem de âlimcesine bilirmiş gibi:

— Şimdiye kadar adı sanı bile duyulmamış! diye malûmat sattım.

O gün arkadaşım bana bir kıt'asını okumuş, muhteviyat, mânâ itibariyle o vakte kadar gördüklerime benzememesi cihetiyle biraz da garibime gitmişti.

O günlerde mektebin müdür muavini ile aramda geçen bir mesele üzerine tasdikname alarak mektepten ayrıldıktan sonra —babamla da aram açılmış olduğu için— evi de askıya asmış bulunduğumdan, ayda üç altın lira aylıkla, İzmir'de Cin Ahmet Bey namında bir avukatın çıkarmakta olduğu «Hizmet» gazetesine evvelâ kâtip ve birkaç ay sonra da, Salamon Mizrahi namındaki bir Musevinin yerine muharrir oldum.

Cin Ahmet Bey'in **Nedret Hilmi** namında bir de ortağı vardı; ve kendisi mütemadiyen bezik oynayarak kumarla vakit geçirdiğinden, gazetenin bütün yazı işine Nedret Hilmi bakardı.

İlminden, faziletinden çok istifade ettiğim bu adam, medrese tahsili görmüş olmakla beraber, iyi Fransızca da bilirdi; hukuka ait de birçok eserleri vardı.

İdarehaneye İzmir'in fikir ve irfân adamları gelirlerdi; bu ziyaretçilerin arasında başlıca avukat Tevfik Nevzat, Doktor Taşlızâde Ethem Beyler gibi günün hükûmetçe lekelileri vardı. Esasen «Hizmet» gazetesi ve onun mensupları, yalnız İzmir hükûmet erkânının değil, tâ uzaktan Yıldız Sarayının da hoşuna gitmeyen kimselerdi.

Bir gün hükûmet dairelerini dolaşarak topladığım havadislerle matbaaya dönüp başmuharririn odasına girdiğim zaman, mûtad hilâfına Cin Ahmet'i yazı odasında bezik oyunu oynarken gördüm; bezikçilerin etrafına toplananlar

arasında şimdiye kadar hiç yüzünü görmediğim bir yabancı zat daha vardı ve herkes hemen onunla görüşüyor, onunla meşgul oluyordu.

Bir sandalye alarak ve Nedret Hilmi'nin yazıhanesinin karşısına geçerek topladığım şeyleri önüne koyduğum sıradaydı ki, odada bir kahkaha tufanıdır koptu. Tabiî Nedret Hilmi ve ben, elimiz ve önümüzdeki işi bırakarak, o tarafa döndük, herkes:

— Aman... Aman; bir daha lûtfet!..

Diye ricalar ediyor, bir iki kişi de bir şeyler yazmaya hazırlanıyorlardı. Şimdiye kadar hiç yüzünü görmemiş olduğum o yeni misafir, ağız dolgunluklu bir okuyuşla, sert, acele bir edâ ile şu kıt'ayı okumuştu:

Bilmedik kalmadı âlemde bezik cümbüşünü,
Tıfl-ı nevzâda varınca anı tahsil etti;
Bir zamanlar biz onu zamme ile oynar idik.
Şimdi ebnâ-yı zaman fethaya tahvil etti?

O gün mazmunu birdenbire kavrayamamış olmakla beraber, ben de o yeni misafire hürmet göstermiş gibi olmak için acele bir kopyasını aldım; kendi kendime bir daha okuyunca anladım ki bu şair, o vakte kadar işittiğim, şiirlerini okuduğum şairlerden pek başka bir şeylerdi.

Odada bulunanlar içinde evvelce, Tevfik Nevzad'a fazla hürmet ederdim; çünkü onun da şairliği vardı; bugün onların arasına bir de bu zat karışmıştı; aynı zamanda bu zatta bir de «bir başkalık» vardı.

Nedret Hilmi'ye bu zatın kim olduğunu sormuştum; o da beni elimden tutarak ve elini öpersin diyerek, yanına götürdü.

— Eşref Efendi hazretleri... Bizim yeni muharrirlerimizden; edebiyat meraklısı değil, edebiyatın delisi; avukat Kadızâde Hâfız Rifat Efendi'nin küçük oğlu.

Diye beni prezante etti; hemen eline sarılarak öptüm.

İşte fesi arkaya doğru giyilmiş, kıyâfeti pek de yolunda olmayan bu zat —mektepte bulunduğum sırada sınıf

arkadaşımın haber verdiği— Buldan kaymakamı **Şair Eşref**'ti. Cin Ahmet yine oyununa dalmış, misafirin etrafını alanlar sohbetlerine dalmış, Nedret Hilmi ile ben de işimizle uğraşmaya başlamıştık; fakat ne Cin Ahmet beziğine devam edebiliyor, ne de ben ve Nedret Hilmi önümüzdeki işi görebiliyorduk. Çünkü Eşref, etrafında toplananları gülmeden kırıp geçiriyordu.

Onlar beziği, biz de yazıyı bir tarafa bırakarak aralarına katıldık. Fakat meclis devam etmedi; biraz sonra hep birden kalkıp —İzmir rıhtımları üzerindeki— Kramer gazinosuna gittiler.

Eşref'in o günkü hâli üzerimde büyük bir tesir bırakmıştı; memlekette tanıdığım, meselâ başta Tevfik Nevzat olmak üzere ticaretle meşgul Cevdet, vilâyet muhasebesinde Fikri, Tokâdzîzâde Şekip gibi şairler vardı. Fakat Nevzat çok az yazardı; —uzaktan taallûkatımdan olan— Cevdet mezar taşları ile meşguldü; velût bir şeyler de değildi. Tokâdîzâde Şekib'e gelince, o da daha gereği gibi olgunlaşmamış olacak ki, büyük ve kıymetli şeyler vermemişti. Hâl, tavır, edâ, tabiat, meşrep, konuşma, bilhassa şiirlerinin rengi ve onları okuyuş tarzı itibariyle yeni tanıdığım bu şair pek başka bir şeydi ve hemen nazarımda bir başkalık alıvermişti.

Kendi kendime düşünüyordum, bezik kıt'asını Eşref orada mı hazırlayıvermişti? O günlerde elimden hiç düşmeyen (Mecâmiüledeb)in bir yerinde gördüğüm gibi, bilbedâhe mi söylemişti?

Yıllarca meclislerinde bulundukça ve bir kıt'a söyleyeceği zaman gördüm ve öğrendim ki, Eşref fikren bir şey hazırlarken bir parmağı ile üst dudağını basar, bıyıklarından bir veya ikisini dişleriyle keserdi. O gün de öyle mi yapmıştı, bilmem; fakat sonraları o vaziyeti aldığı zaman herhalde bir şeyler hazırladığını anlar ve bir iki dakikalık fasıladan sonra meclistekileri hayret ve kahkahalara boğacak yeni bir kıt'asına şahit olurdum.

İşte şair Eşref'i ilk defa bu suretle tanımak şerefini kazanmıştım.

Eşref : Babasının oğlu

ÇOCUKLUK ve GENÇLİK YILLARI

Tercümei hali yazılmak istenen herhangi bir şairin, hakîmin ilim ve fen adamının yalnız eserlerini ve o eserleri verdiği zamanları, âdetlerini, mizacını, ahlâkını değil, doğduğu yerler ahalisinin, içinden yetiştiği ailenin hususiyetlerini, hattâ bütün muhitini de gözönünde bulundurmak iktiza eder; —Alfred dö Müsse'nin hayatını tetkik eden bir eserde gördüğüm gibi— kucağında büyüdüğü süt ana ve hizmetçilerin bile hususiyetlerini ve bu hususiyetlerin çocuk üzerinde ne gibi tesir bıraktığını gözönünden ayırmamak lâzımdır.

Halbuki bizde devlet sicili, vakıfnâmeler olmasa, vaktiyle devlet makamının en yükseğini işgal edenlerin bugünkü çoluk çocukları soy soplarını öğrenemiyeceklerdi. Bu böyle olduğu halde herhangi bir aileden sivrilivermiş bir şairimizin, bir âlimimizin, bir musikîşinasımızın aslını, faslını, nereden öğrenebiliriz ki?

Bir mütefekkir veya şairimizin ecdadını bilmek ve bulmak şöyle dursun, öldükten sonra onu gömdüğümüz toprağın içinde seneler ve senelerdir yapayalnız olduğu gibi bıraktık. Hâlâ da bırakıyoruz. Tıpkı bir bakkalın, bir manavın öldükten sonra nüfus kütüğünün bir iki satırı içinde unutulup gittiği gibi!..

Şimdiki şu bilgisizliğimiz karşısında ve vesika darlığı içinde karşımızdaki şahıs bir de Eşref gib, ele avuca sığmaz bir şair olursa yapılacak herhangi tahlil veya tetkikin ne dereceye kadar kıymeti olması kabildir.

Şurada kendi kendime şöyle bir şey soruyorum:

Manisa'da bir taraftan —zamanın telâkkisine göre— pek çok âlim yetişti; çünkü şehzâdeler, idare usulleri ve dersleri görsünler diye vilâyetlere gönderildiğinden Mani-

sa kasabası da şehzâdelerin merkezleriydi; bu sebeple de bu gibi yerlerde, başka mahallere nazaran tahsil görmüş kimseler toplu bir halde bulunurlardı ve yine bu sebeple oralarda câmiler ve câmiler yanında medreseler yapılır, birçok talebe yetiştirilmiş olurdu.

Diğer taraftan, hükûmet adamlarının zulmüne uğrayanlar palasını beline takar, (martini) silâhını omuzuna vurur, dağlara çıkar, eşkıyalığa sapar, yıllar yılı hükûmet kuvvetlerini yorar, halkı da kasıp kavururlardı.

Eşref ise pek genç yaşta iken zeybek elbisesinin üzerindeki latasiyle gezerken, hükûmet zulmünden öteki eşkıyalar gibi silâhını omuzuna vurup da dağa çıkacak yerde nasıl bir sâik ile kaleme sarıldı?

Gözümün önünde daha birçok sualler sıralanıyor: Eşref'i kaleme sarılmaya sevkeden ilk sebepler nelerdir? Böyle bir serkeşliğe ne zaman başlamıştır?

Onu ilk defa taşıran şey nedir? Taşıran kim olmuştur? İlk duygularının doğurduğu eserler neler ve nasıl şeylerdir? Resmî tercümei halinden öğreniyoruz ki, kendisi zeybek kıyafetiyle medrese talebesidir ve ancak Arapça lisanında (sarf) ilminin (emsile)sine kadar tahsil görmüştür. Sonra, neleri okuyarak bu yola dökülmüştür? Eserleri, metrûkâtı gösteriyor ki, Eşref de Nef'î ve bilhassa Ziya Paşa —Âli Paşa hakkındaki **(Zafernâme)**siyle— çok müessir olmuş. Derler ki, ilk kaymakamlıkla Şark vilâyetlerine gittiği sıralarda Van valisi Üsküdarlı Ârif Paşa ile geçinememiş ve ondan dolayı ilk defa olarak meşhur ve uzun kasideyi yazarak yine kendisi tahmis etmiş. Fakat (Zafernâme)de olduğu gibi, şerhini yazmamış.

Buna imkân ve ihtimal verilemez; çünkü yeni şiir yazmaya başlayan bir kimse, hattâ başlangıcından on sene sonra da o kadar ağzı düzgün, hattâ pek zarif nükte ve ithamlarla dolu ve yüklü bir şey ibdâ edemez.

Şu halde Eşref'in hicve, mizaha dökülüşü, bir şakî olamayışının sebebi kadar karanlıkta kalıyor.

Nuhbe-I Vehbi'yi şerhettiğinden dolayı:

Lüzumu bence yokken Nuhbe-i Vehbî'yi şerhetmiş;
Mübarek cedd-i pâkim zannederdim bi kerem çıkmış;
Görüp âsâr-ı asrı şimdi ettim hakkını teslim
Yaya köyden süvâr-i marifet Eşref dedem çıkmış.

Kıt'asiyle iftihar ettiği büyükbabasının da kendisi üzerinde müessir olmadığı pek tabiî: çünkü büyükbaba medrese mahsulü dindar bir softa; torun müthiş bir mûteriz ve fakat çok defa gaddar bir müstehzi. Babasına gelince: O şair değil ama, gelinlik kızı için cihaz almak üzere geldiği İzmir'den köyüne, yani Kırkağaç'a dönüşünde torununu kucağına vermişler; ve yine o baba, cebinde yalnız on bir mecidiye olduğu halde hacca gitmiş; gelmiş; dönüşünde de o, on bir mecidiyeden iktisat ederek birkaç tanesini geri getirebilmiş.

Eşref'in babası Hacı Mustafa'nın nasıl bir adam olduğunu, daha doğrusu Eşref'in nasıl bir babanın oğlu bulunduğunu anlamak için şu hikâyesini herhalde bilmek lâzımdır: Ahmet Vefik Paşa, vali bulunduğu sırada hakkında biraz dedikodularda bulunan Karaosman oğullarından galiba Ömer ismindeki— ağayı Bursa'ya çağırtmış. Ne de olsa derebeyi-ahfâdından olan ağa, maiyetine hadem, haşem birçok atlı zeybekleri alarak yola çıkmış ve ilk molayı da Yaya köyünde Hacı Mustafa'nın evinde ve ahırlarında vermiş. Eli pek sıkı olan Hacı Mustafa, Ömer Ağa'-kimseyi rahat yatırmıyor; harmanlara bedavadan ortaklık nahiyelere, nahiyeler de köylere bu parayı taksim ettiler. çalıyorlar. Cevabını verivermişti.

— Aman ağam, ne yapıyorsun? Paşa seni, arkanda böyle bir sürü atlı zeybeklerle görünce, «ahâlinin şikâyette hakları varmış; bu adam hâlâ zorbalıktan vazgeçmemiş, der ve seni öldürtüverir Sen bu adamları başından sav; Bursa'ya ikimiz beraber gidelim; ben orada işi idare ederim» diye korkutmuş, zeybekleri Manisa'ya iade ettirerek hem masraftan yakasını kurtarmış, bilâkis ağa yanında

Bursa'ya gidip gelinceye kadar açıktan, bedava birçok günler geçirmiş.

Ömer Ağa'nın, Hacı Mustafa ile birlikte paşanın huzuruna çıkmaları da apayrı ve pek gülünç bir sahnedir:

Bir gün paşa, ikisini birden hükûmet konağındaki odasında kabul etmiş; paşa, köşedeki erkân minderinde upuzun lülesini çekiştirirken Hacı Mustafa, Ömer Ağa'dan evvel öne atılarak:

— Paşa hazretleri... Ömer Ağa derebeylik, eşkıyâlık ediyor, halkı haraca kesti; fakir fukarayı soyuyor; evinde kimseyi rahat yatırmıyor; harmanlara bedavadan ortaklık ediyor, herkesin karılarını dağlara çekip oynatıyor, hâsılı kimseye göz açtırmıyor.

(Hacı Mustafa, sözlerinin bu arasında biraz durakladıktan sonra) gibi lâflar dönüyorsa da, bunların hiçbirinin aslı, astarı yoktur; Ömer Ağa işinde, gücünde, kendi arazisini ekip biçmekle, kendi işleriyle, çoluk çocuğuyla meşgul nâmuslu bir adamdır. Haber verilen şeylerin birinde de günahı olmayan, aptestinde namazında bir Müslümandır.

Diye ifadesini Ömer Ağa lehine sona erdiriyorsa da, Hacı Mustafa'nın ilk sözlerinden kuşkulanan ve pek ziyade ürken Ömer Ağa, korkusundan —hem büyüğünü, hem de küçüğünü— donuna kaçırıyor.

Hacı Mustafa'nın bu zarif nüktesinden ve tavrından aynı zamanda Ömer Ağa'nın uğradığı felâketten pek ziyade hoşlanan Vefik Paşa kahkahalarla gülerek, kendilerine eziyet edeceğine, birtakım nasihatlarda bulunarak ikisinin de köylerine dönmelerine izin veriyor.

Şimdi bir de bu hoşmeşrep babanın, rind ve zarif oğlu şair Eşref'in de bir hikâyesini nakledelim de baba - oğul arasında bir mukayese yapılabilmesine imkân hâsıl olsun.

Sultan Hamid zamanında bütçe darlığını güya gidermek için mâbeyinde bir maliye komisyonu teşekkül etmiş, mâbeyin ikinci kâtibi İzzet Holu da ikinci reisliğine getirilmişti; bu komisyon vilâyetleri birinci, ikinci, üçüncü

kısma ayırmış, her vilâyetin, her hafta mutlak surette merkeze, yani İstanbul'a göndermesi lâzım gelen parayı tayin etmişti. Sık sık bu para herhalde gönderilecekti; göndermeyen defterdarın hâli fena idi. Vilâyetler dahi birer komisyon kurarak —o zaman teşkilâttan olan— mutasarrıflıklara, mutasarrıflıklardaki komisyon kazalara, kazalar nahiyelere, nahiyeler de köylere bu parayı taksim, tevzi etmişlerdi.

Yani, malî bir seferberlik yapılmış, var yok bu para halktan sızdırılacaktı. Bu sebeple en küçük köy tahsildarlarından maliye nazırına kadar hep bu (mâbeyin komisyonu âli)sinin emri altında dört tarafı kasıp kavuruyordu. Haftalığı göndermiyenlere evvelâ telgraflar, sonra belâlar yağardı.

İşte bu sıralarda Kırkağaç'ta kaymakam olan Eşref'e de mutasarrıflıktan, vilâyetten birçok telgraflar, tahriratlar geliyor, fakat Eşref bunların çoğunu açıp okumuyordu bile. O sıralarda İzmir'de vali bulunan Kâmil Paşa, vilâyeti devre çıkmış, Kırkağaç'a da uğramıştı. İstasyondan şehre giderlerken paşa, haftalık malî mürettebatın gönderilmediğinden Eşref'e serzenişte, sitemde bulunmuş, Eşref de:

— Ne yapalım paşa hazretleri. Kazamız fakir, halkta para yok ki, toplayıp gönderelim.

Gibi sudan bir cevapta bulunmuştu. Kâmil Paşa, o sırada önünden geçmekte oldukları kerpiç bir kulübede darbuka çalındığını, türkü söylendiğini işitince, çok sevdiği ve son zamanlarda pek ziyade himaye ettiği Eşref'e takılmış olmak için:

— Eşref Efendi, kazamız fakir, para toplayamıyoruz, diyorsun, ama bak, şu kulübecikte bile zevkû safa ediyorlar, şarkı, türkü söyleyip eğleniyorlar. Hiç züğürt kimseler böyle çalıp, çağırıp eğlenti yapar mı?

Diye sorunca, tok sözlü Eşref:

— Paşa hazretleri... Onlar gönül ferahlığından dolayı türkü söylemiyorlar; battılar, bittiler de (.....)me havası

çalıyorlar. Cevabını verivermişti.

Öyle bir dedenin torunu, böyle bir babanın oğlu işte bu Eşref idi.

★

EŞREF : MEMURLUKLARDA

Nâzım Paşa'nın bana vermiş olduğu —Eşref'in eliyle yazılmış olan— mektup birkaç cihetle ehemmiyetlidir.

Evvelâ: Eşref çocukluğunda hafızlığa alıştırılmış, ondan sonra biraz medrese tahsili gösterilerek devlet maliye memurluğuna girmiştir. Nitekim, on, oniki santimetre eninde, onsekiz yirmi boyunda olan bu mektubun her dört sayfasında da —o günkü imlâya göre— bazı yanlışlıklar vardı; zaten kendisi de münasebet düştükçe:

— Keşke o kadarını da okutmamış olsalardı; o vakit tam tabiî bir şair olmuş olurdum.

Der, dururdu; fakat tahsil noksanı onun için hiç bir vakit bir eksiklik olmamıştır. O, sonradan hemen her şeyi okumuş, hele sonsuz zekâsiyle yine her şeyi en ince noktalarına kadar görmüş ve pek iyi anlamıştır.

Zaten kaç büyük şair veya edibimiz eski darülfünunun, yeni fakültenin edebiyat şubelerinden yetişmiştir? Sağımızı, solumuzu biraz araştırırsak çok başka başka meslеklerden yetişme; meselâ, kimi doktor, kimi hukukçu, kimi mülkiyeden yetişmiş idareci. Hattâ aralarında Âkif gibi baytar olanlar da görürüz; bunların hiçbirine, sen mektepten edebiyatçı yetişmedin, diyemediğimiz gibi, Eşref'e de böyle bir tarizde bulunamayız. O da ötekiler gibi, tabiatın kendilerine ihsanını büyütüp, besleyip kıvama getirmiş.

İkincisi: Parmakların bozularak yazılması sebebiyle kargacık, burgacık şekle giren kelimelerden meydana gelen bu mektupta gösterilen cesarettir. Öyle ya. Ne de olyazıldığı halde, o idare hakkında ağıza alınmayacak isnatsa, bu mektup bir istibdat hükûmetinin zaptiye nazırına larda, söğmelerde bulunuluyor. Bizzat zaptiye nazırı aleyhinde hiciv yazmak da tuzlu, biberli...

Evet, Nâzım Paşa da kalem erbâbından, şair; öyle ama başında bulunduğu işin ağırlığı var; ve sonra, Nâzım Paşa işin başında ise, külâh kapma peşinde dolaşan irili, ufaklı birçok hafiyeler de onun etrafında. O günler öyle günler ki bugün hayretlerle öğrendiğimize göre, evlât babasını, karı kocasını jurnal ediyor.

Nâzım Paşa, İkinci Meşrutiyetin ilânında İzmir'e vali geldiği zaman, kazalardan birinde kaymakam bulunan Eşref'le aralarında bir samimiyet olduğunu bilmem.

Üçüncüsü; velev lâtife yolu ile olsun, bu kadar ağır bir isnâdı kendi elyazısıyle paşanın yüzüne haykırması...

Etmedim ömrümde kizbi ihtiyar,
Doğruyu söyler gezer bir şairim;
Bir güzel mazmun bulunca, Eşrefâ:
Kendimi hicveylemezsem kâfirim!

Dördüncüsü; bu büyük isnat ve hicivden sonra İstanbul'da gelmek mecburiyetinde kaldığı için, Mersin, Trabzon yollarından hangisinin daha müreccah olacağına dair açıkça nasihat ve kelime ve satırların arasına gizlenmiş mânâlarla, yani gizlice yol masrafı ister gibi görünüyor.

Resmî tercümei haline ve hikâyenin Sait Paşa'nın Diyarbakır'da bulunduğu günlere tesadüf etmesine göre Şarka ilk gidişi olduğu, iş-ü işretle vakit geçirerek vazifesine bakmadığı, hükûmet vekarını muhafaza etmediği, iskân işlerinde yolsuzluklar vâki olması gibi sebeplerle Fatsa kazasından azledilerek İstanbul'a dönmek istediği anlaşılıyor. Fakat Fatsa'da bulunan bir zatın Diyarbakır tarikiyle avdeti pek de düşünülemez.

O günlerde Babıâli'nin başında bulunan Kâmil Paşa ile Dahiliye Nazırının, daha mühimmi (intihabı memurin) komisyonunun eline tekrar düşmek mühim bir mesele idi; çünkü Eşref her ikisi hakkında da vaktiyle bazı şeyler yumurtlamıştı. Yalnız onun güvendiği bir nokta vardı ki, o da bir pırlanta kadar kıymetli ve temiz hâmisi Adliye Nâzırı Rıza Paşa idi; Rıza Paşa doğruluğu, ilmi, irfanı ile, iyi

bir kalbi ile günün parlak bir yıldızı, Eşref'in de biricik hâmisiydi. Eşref'in hiç bir vakit hicvetmediği, bilâkis —edebiyat tarihlerimizde bir nümunesini daha bulup göremiyeceğimiz— medhiyeler yazdığı biricik zat da işte bu Rıza Paşa bulunuyordu.

Bu medhiyeler o kadar zarif, o kadar güzel —kıymetini anlatabilmek için— hakikaten **Eşrefâne** diyebileceğimiz parçalardır ki bittabî şairin eserlerini ayniyle verecek kitaplarda görülüdüğü zaman bu sözümüze hak verilecektir.

Eşref'in, Şark vilâyetinde bulunduğu müddetçe, bir yandan hükûmetin ve işbaşındakilerin kinini kazandığı, bir yandan da daha Aydın vilâyeti kazalarında mal memurlukları devrinden kazanmaya başladığı şöhreti artırdığı anlaşılıyor. Zaten kaymakamlık için İstanbul'da kaldığı günlerde öteye beriye atıp tutması, kendisinin de uzaklara, Şark vilâyetlerine atılmasına, âdeta sürgün edilmesine sebep olmuştur. Bir istibdat hükûmeti; eski şeyhülislâm kapısı taraflarında çıkan bir yangın için:

Belâdır yangını İstanbul'un, nisbet olundukta
Kalır yanında ehven ateşi Nemrud-ı nâdanın!
Hususiyle bu akşamki harik-i hânümansûzu
Cehennem sandım altında görünce bâbı fetvânın!

Bir zelzele neticesi harap olan Kapalıçarşı için:

Telâki mev'idi olmuşdu her gün zenperestâne,
Ne şıllıklar, ne şıklar oynatırdı göz ile kaşı:
Zelâzilden yıkıldı, sanma indi kubbeler hâke:
Hüdâyî bir külâh giydi bu yıl Kalpakçılar başı!

gibi tefevvühatta bulunan bir adamı İstanbul'da bırakmazdı ve onu dönemeyeceği bir yere göndermek lâzımdı ki o yerler de Yemen, Trablus... En ucuzu Şark vilâyetleri idi. O Şark vilâyetleri ki, o günlerde hemen bir aylık yoldu.

Halbuki Eşref —Nâzım Paşa'ya yazdığı mektupta da sayıkladığı gibi— her vakit Ege taraflarını, bâhusus kendi doğum vatanı olan İzmir vilâyetlerini isterdi.

Eşref, bu istemediği yolculuğa çıkarılırken, arkada bıraktıklarına:

Ben değil noktai serhad-di acem ey vükelâ
Çine gitsem bile arzeylemezem Çini cebin;
Ne kadar çünkü uzak olsa bir âdem sizden
O kadar çünkü olur Hazreti Allaha yakin.

diye hakaretler savuruyor, bir taraftan da:

Deme sürdüm çıkardım Eşrefi darülhilâfetten
Benim tevcih-i hakla gittiğim kendi sebilimdir
Melekler şâhit olsun dest-i kudret eylesin tescil:
Bu yerden ben gidersem hazret-i mikrop vekilimdir!

diye gittiği yeri boş bırakmak istemiyordu.

Şark vilâyetlerinin Fatsa, Çapakçur, Garzan, Akçadağ gibi o zamanın vasıtalarıyle haftalarca yolculukla gidilebilen, sonraları Ünye, Tirebolu gibi nisbeten daha yakın olan kaza kaymakamlıklarında bulunduktan sonra 1893'te İzmir'in garbî (Karaağaç) kaymakamlığına canını atan şair, birkaç sene de bu vilâyetin şurasında, burasında bocalayarak nihayet Kâmil Paşa'nın Aydın valiliğine gelmesi üzerine, kendisine intisap peyda etmiş ve bu sâyede biraz rahat yüzü görebilmişti.

Fakat bu da çok sürmedi; az sonra, Dahiliye Vekâletinin emriyle Kastamonu vilâyeti kazalarından Daday'a nakli emri geldi. Merhumun o günlerdeki ıztırabı hakikaten çoktu; çünkü Daday'ın da öteki Şark kazalarından farkı yoktur. Mamafih, Eşref bu üzüntülü günlerinde bile kendine mahsus olan şen ve şâtırlığını muhâfaza ediyor. Meselâ:

Ben «Tatay»ı pâyitaht olsa dahi etmem kabul,
Kişver-i Çin içre «vay hay vay»a hicret eylerim!

Gibi lâtifelerde bulunuyordu.

Kâmil Paşa'nın himâyesiyle Daday'dan yakayı güç belâ sıyırabilen Eşref'i Dahiliye Nezâreti bir defa da İzmir Sivrihisarı'na naklini emretmişti; halbuki o, yeni İzmir'in Turgutlu, Akhisar gibi, Şark vilâyetlerinin birçok merkezlerinden bile mâmur olan kazalarından birine naklini düşünüyordu; bunun için Kâmil Paşa'ya karşı:

Mücerred bir «Hisar»a gönderilmekse eğer maksat,
Efendim başı «sivri» olmasın da bari «ak» olsun!

Gibi mısralariyle —Akhisar-ı imâ ederek— nazlanmalarda bulunuyordu. Paşa nihayet onu bu bâdireden de kurtardı; o vakit müjdeyi alınca:

Kararmıştı gözüm yes'-ü elemden;
Bugün farkeyledim leyl-ünnehârı;
Hiçten, âsafa çektin, çıkardın,
Kolaylıkla, şükür, Sivrihisarı!

Kıtâsını yazmış, fakat —pek ağır başlı olan— Kâmil Paşa'ya takdim edememişti.

Eşref'in ancak rahat yüzü görebildiği günlerinden birinde, ikinci büyük bir felâket gelip çatmıştı, ki o da —Mısır'a firarından sonra neşrettiği birinci «Deccal»ında anlattığı gibi— yakasını kuru bir jurnal üzerine mâbeyn hafiyelerine kaptırması, cinâyet mahkemesinde muhakemesi yapıldıktan sonra bir buçuk sene müddetle o vakit (Mehterhane) adını taşıyan İstanbul hapishanesine atılması olmuştu.

Eşref'le beraber tevkif edilenler, İzmir'in en hürriyetperver, en zekî avukatlarından Tevfik Nevzat ile, derme çatma medrese tahsili gördüktn sonra âlimliğe, şairliğe sapan Hacı İsmail idi; bu Nevzat, arzettiğim gibi, biz İzmir gençlerinin biricik «hürriyet rehberi»mizdi. Beni de Avrupa'ya kaçırmak için ne kadar ve ne kadar uğraşmıştı? Son felâketi dolayısiyle bugün elimizde bulunan mat

bu, gayrî matbu eserler Eşref'in tamam şiirlerini teşkil etmez; çünkü kendisinin tevkif edilmiş olduğu günlerde mâbeynden gelenlerden bir kısmı Gördes'teki, evinde bulunan bütün evrakını toplayarak İstanbul'a götürmüş, bittâbi bunların hepsi de mahkûmiyetine delil gösterildikten sonra yakılmak suretiyle imha edilmişti; şimdi elde bulunanlar, nasılsa ötede beride kalmış olanlar, bizlerin hususî defterlerimizde topladıklarımız, sonradan kendisinin Mısır'a kaçıp da hatırlayarak «Deccal», «Hasbihal» ve diğer eserlerinde toplayabildikleriyle, Mısır'dan dönüşünden sonra yazdıklarıdır; nitekim kendisi de «Deccal»ın bir tarafında, bunu kaydederek, eserlerini toplamış olanlardan imdat umar.

Eşref hapishanede mahkûmiyet müddeti olan bir buçuk seneyi tamamladıktan sonra İzmir'e dönmüş, yine Kâmil Paşa'nın himâyesinde kısa bir zaman uydurma bazı vazifelerde bulunduktan sonra, bir gün ansızın ortadan kayboluvermişti.

Kendisi Kastamonu'ya sürüldüğü zaman, Bitlis'e gönderilenler arasında bulunan Abdülhalim Memduh, ondan evvel Londra'ya kaçmıştı; Eşref bu defa Memduh'un başkâtip bulunduğu kalemde ikinci kâtip olan «Mehmet Mecdet» namında bir genci de beraber götürmüştü.

Mecdet, bizim sohbet âlemlerimizde bulunmamakla beraber çok ahrârane hareket eder, vazifesi itibariyle konsoloshanelerle pek sıkı temasta bulunduğundan, Jön Türklerin Avrupa'daki neşriyatını pek kolaylıkla elde eder ve bize taşırdı. Mamafih birkaç ay sonra —herhalde Eşref'le geçinemediğinden olacak— İzmir'e döndü, Kâmil Paşa'nın tavassutuyla firarî muamelesi görmiyerek, eski vazifesine başladı. İki şair İzmir'de bulundukları müddetçe, candan bağlılıklarını her vesile ile gösteren Memduh ile Eşref bir kere Paris'te buluşabilmişler, —biri Şarkta, öteki Garpta barınamadıklarından olacak— Memduh Londra'ya, Eşref de Mısır'a ve Kıbrıs'a dönmüşlerdi.

Bu iki kafadengi arkadaş, o vakitlerde İzmir'de çıkmakta olan «Muktebes» adındaki haftalık edebî risâleye yazı yazarlardı; bir defa müşterek bir gazeldeki:

Ben elimle girye-i efradı silmek isterim
Maksadım âlîdir amma hâh nâhâh olmuyor;

Beyti epeyce siyasî dedikoduları mucip olmuş, yine Kâmil Paşa'nın himmetiyle, örtbas edilmişti.

Eşref'in ihtiyar ettiği bu Mısır seyahati 324 (1908) de meşrutiyetin ilânına kadar devam eder...

EŞREF: SÜRGÜN YOLUNDA

Kâmil Paşa, kendisi İzmir'de menfi gibi bulunduğu için olacak (*), İzmir'e sürgün edilmiş olanları, fazla maaş alabilmeleri için ayrıca birer vazifeye tayin ederdi. Bu menfilerden Mustafa Bey namında otuz beş yaşlarında bir genç vardı ki Paşa, onu Nafia Müdürlüğü başkâtipliği ile kaydırmıştı; görünüşte kibar olan bu yılan ruhlu herif, meğer hafiyeden başka bir şey değilmiş.

İzmir'in münevver simâlariyle münasebet peyda eden bu alçak adam, Eşref'in izinle İzmir'de bulunuşundan istifade ederek, bir ziyafet tertip etmiş; başta Eşref olmak üzere avukat Nevzat; doktor Edhem, Abdülhalim Memduh, Tokadizade Şekip, mevlevî şeyhi Nuri, doktor Edhem'in kardeşi avukat Güzel Hasan Beyleri evine davet etmiş.

Şüphesiz orada her şeyden, bilhassa siyasetten bahsedilmiş, birçok şeyler okunmuş, vak'alar nakledilmiş ve bu meyanda o günkü idare çekiştirilmiş. İşte bu hâin Mustafa da o akşamki duyduklarını, işittiklerini —bire bin katarak— mâbeyne jurnal etmiş.

O günlerde İzmir'de Sami Paşazade Sezai Beyin biraderzadesi, Hüsnü Bey namında bir vali muavini vardı

(*) Kâmil Paşa yalnız İzmir menfilerini himâye etmekle kalmaz, elini yakın vilâyetlerde bulunanlara da uzatmaktan geri kalmazdı. Netekim Konya'da bulunan Abdülhalim Memduh ile, Midilli'de kalebend bulunan Müstecâbizade İsmeti de İzmir'e nakletmişti.

ve bu vali muavini, hakikatte Kâmil Paşa'nın harekâtını kollayarak, mâbeyne yazması için gönderilmiş olduğu halde aksine olarak hürriyetperverlikte âdeta Kâmil Paşa ile müsabakaya çıkmış gibiydi.

Mâbeyn, Kâmil Paşa ile Hüsnü Bey'in vaziyetlerinden şüphelenmiş bulunduğundan, İzmir'e bir de neferlikten yetişme, mâbeyn hademe feriki Tatar (Şakir) Paşa'yı memur etmişti.

Şakir Paşa, İzmirliler içinde ruhan tereddi etmiş Hâfız Ali Hoca, İzmirli Osmanzâde Hacı Hasan Paşa gibi birkaç kişiyi ancak kendine celbedebilmişti. Beri tarafta İzmir İngiliz konsoloshanesi baş kavası (Mustafa Ağa) konsolosluk postası vasıtasiyle Avrupa'da çıkan bütün Jön Türk gazetelerini getirtiyor ve paket paket bizlere veriyordu.

Hafiye Mustafa'nın verdiği jurnal tesirini göstermiş yukarıdaki zevattan Nevzat, Şeyh Nuri, Tokadîzâde Şeklb'in Bitlis'e, Eşref'le Hasan Bey'in Kastamonu'ya sürülmelerine irade çıkmış.

Bir gün bunların hepsinin birden tevkif edildiklerini ve İzmir hükûmet dairesinde ayrı ayrı göz altına alındıklarını işitince hayretten donakaldık. Ortalık korku içindeydi; hükûmet dairesinin karşısındaki kıraathanede oturmuş kendi kendime düşünürken Ruhi Beybaba yanıma sokularak:

— Hepsi de polis müdürünün karşısındaki odalarda ayrı ayrı bulunuyor; korkma; kalk.. git, kendilerini gör; bir şey isteyip istemediklerini sor ve sonra gel beni bul!

Dedi; damarlarımda gençlik kanı kaynıyordu; sonra kendisine çok hürmet ettiğim, inandığım Ruhi Beybaba gibi bir zat da bana kuvvet vermiş oluyordu.

Hemen kalkarak bulundukları yere koştum; Eşref'le Hasan Bey bir odada, şeyh Nuri, Nevzat, Abdülhalim Memduh bir odada idiler. Aralarında Şekip merhumu göremeyince onlara sormuştum:

— Şekip Bey nerede?

Bilmiyorlardı; bunu sorup öğrenmek isterken bir po-

lis memuru Abdülhalim Memduh'u alıp dışarı çıkardı.

Sonradan öğreniyoruz ki, Kâmil Paşa'nın ahvâlini tarassuda memur edilen vali muavini Hasan Bey, evindeki günün muzur sayacağı evrakı mahvedip ortadan kaldırmak üzere ve fakat yine kendi kendine gelip teslim olmak şartiyle Abdülhalim Memduh'u karantinadaki evine kadar gidip gelmesi için serbest bırakmıştı; ortalıkta hafiyelerin cirit oynadığı korkunç bir zamanda böyle bir hareket ancak ve ancak Sami Paşazâde ailesine yakışır mertliklerdendi.

Abdülhalim Memduh da serbest kalışından istifade ederek —kendisi mesâlihi ecnebiye kaleminde başkâtip olması dolayısiyle pek iyi tanıdığı— kurtarabilirken, evrakını tamamiyle yaktıktan sonra, namuslu bir adama yakışır bir şekilde hareket ederek, dönmüş gelmiş ve yine teslim olmuştu.

Tevkif edilenlerin ayrı ayrı yola çıkarılmaları için bile irade çıkmış olduğundan, ilk yolculuk şeyh Nuri'ye düşmüş; fakat bu tesadüf onda bir şüphe uyandırmıştı. Şeyhe:

— Acaba onlar bir çaresini bulup da kalıyorlar ve içlerinden yalnız ben mi sürgün ediliyorum!

Diye bir vesvese arız olmuş ki, zavallı adam, beni bir tarafa çekerek:

— Evlât; ben gittikten sonra, öteki arkadaşlar yola çıktıkları surette Afyonkarahisar şeyhliğine (bohça gönderildi), geri bırakıldıkları takdirde de (bohça gönderilmedi) diye bir telgraf çekersin.

Diye hem tâlimat vermiş, hem de telgraf parası olmak üzere biraz da para vermek istemişti ve bu şüphesini de açıkça izhar etmişti.

Bu vesvese ve şüphesine hayret etmiştim ve hattâ o dakikada böyle bir telgrafı çekmemeye kendim karar vermiştim. Hem parayı almadım, hem de kararım veçhiyle telgraf da çekmedim. Mamafih zavallılar birer, ikişer gün fasıla ile menfa yollarını tuttular.

Yıldız Sarayı bu zavallıları Anadolu'nun uzak köşelerine serpiştirirken, kendilerini jurnal eden (Mustafa) Bey'i de unutmamış, —herhalde mükâfat olarak— onu da bir tarafa fırlatıp atıvermişti.

★

EŞREF'TE HÜRRİYET AŞKI

Hayatta ilk defa gözlerini Gelenbe nahiyesinin yeşil ormanlarına, sonsuz zümrüt ovalarına açmış olduğundan olacak Eşref, hürriyet mania ve engellerine hiç bir vakit tahammül gösterememiştir. O, serbest ve gürbüz ruhunun, dar vücudu içine sıkışıp kalmış olmasından bile muztarip ve şikâyetçidir. Yine bu sebeple olacak ki (hürriyet)i dar çerçeve içinde çevrelemek isteyen meşrutiyet idaresine bile daima isyankâr bir vaziyet almıştır; hattâ gördüğü her güzel şeye de kanaat etmez ve daha iyisini istediğinden ona da itiraz ederdi.

Onun eline güzel kadın ellerinin işlediği en zarif işlemeyi veriniz; hiç tereddütsüz:

— Acaba bana bu güzelliği göstermek için ne gibi mânâsızlıklar yapmışlar?..

Der gibi, hemen kanaviçenin ters tarafını çevirir, eğri büğrü, karmakarışık mânâsız atkılara, hem de kaşlarını çatarak bakar. Kendisi de kendinin her şeye muârız olmak sıfatını bildiği için:

Hastalık mı bendeki, sevk-i tabiî mi nedir?
Eylerim her nerde görsem nuru, nârı itiraz;
Emri hakla seyredince tarz-ı taksimâtını
Etmeseydim cenneti âlâya bâri itiraz!..

Diyor. Türkiye'miz istibdat ateşleri içinde yanıp kavrulurken o, Mısır'a kaçarak hürriyetine kavuştuğu zamanda da:

Hey efendi! himmetim ol rütbe ki bâlâ bülend
Az gelir gönlümce cümhuriyetin hürriyeti!

Beyti Ile —meşrutiyet hürriyeti şöyle dursun— cumhuriyetin hürriyetini de az ve noksan görüyor. Eşref:

Suyu, toprağı, ateşle havayı eyle hizmetkâr
Bütün dünyayı gez, mümkünse seyyah-ı semâvât ol!

Beytinde söylediği gibi, yeryüzüne sığamaz, göklere de saldırır. Fakat ne yazık ki zavallı şairimiz bugünün tayyarecilik hayatını göremeden gitmiştir; mamafih onun bu serâzatlığını temin edecek olan uçakların, bugünkü harp boğuşmalarında oynadığı rolü görmüş olsaydı, kim bilir ona karşı da ne feveranlar gösterirdi.

Eşref'e göre, yapılan her iyi şey bir vazifedir ve herkes onu yapmakla mükelleftir, göz önünde tutulması lâzım gelen bir şey varsa, o iyi şeyi yapmaktaki ihmaldir. Meselâ istibdâda karşı gelmek için Avrupa'ya kaçanları:

— Nereye kaçtınız?

Diye kabahatli çıkarır. Öteden beri vatandan, hâmiyetten atıp tutanlara karşı:

Eden çok ben gibi meyhânede dâvây-ı hürriyet

Yolunda şamar atar! Kaçanlara da, vatanda kalanlara da —kuru kuruya söylenmekte, yazıp çizmekte bir fayda olmadığını söyleyerek— yapılması lâzım gelen şeyin dersini şöyle açıkça verir:

Şeref yok hem kaçıp, hem bayrak açmakta; bugün erlik
Hayatı düşmen-i hürriyete kıymetli satmaktır;
Yazıp çizmek abestir, geçti çoktan vakt-i neşriyât;
Hüner simdi gidip İstanbul'a bir bomba atmaktır!

bu nasihatı kendisi neye yapmamış? diyemiyiz. O, gerek Mısır'a kaçmadan evvel, gerek kaçıktan, hattâ meşrutiyetin ilânı üzerine vatanına döndükten sonra —istibdadın meşrutiyeti yine yıkmak isteyeceğine vâkıf imiş gibi— kıt'alar halinde pek çok bombalar yağdırmıştır.

Eşref, taparcasına sevdiği Namık Kemal'in bile:

(Biz ol nesl-i kerim-i düde-i Osmâniyânız kim)

Mısraındaki Osmanlılığın dar çerçevesini kırarak hürriyet [illegible]ına:

Nedem Osmanlıyız bilmem, ki biz Türk oğluyuz yâhû
Vatanı sâhit olduk, gitti! beyhude şahâdetten!

Mukabelesiyle üstündeki âriyet sıfatı silker, atar

Eşref, istibdadın dayandığı kuvvetin —görünüşte din ve halifelik olmasına rağmen— hocalık kıyafetine bürünmüş bir kara cehalet olduğunu çok iyi takdir ettiğinden, bilhassa o gibilerin baş düşmanıdır; hürriyeti bu gibi yobazlar boğmaya âlet oldukları için, o da:

Sarıklı gördüğün câhilleri zan eyleme nüvvab;
Kurutmakçin diraht-i mülkü güya bir kefen sarmış;
Başından boynuna indir, onunla boğ hemen kelbi,
Sarık sarmış bir ölmüş beyne, tutmuş bir kefen sarmış!

Fetvâsiyle boğdurmak ister.

Eşref'in hürriyet aşkı hudutsuzdur Tam ve mükemmel bir Müslüman olan Eşref'te hiç taassup eseri yoktur· bu aşkının hududu da yoktur.

Eşref bu hürriyeti kadınlar için de ister ve onların esir yaşamalarına râzı değildir; hele bütün bir ömrünü beraber geçireceği bir erkeği intihapta kadının rey sahibi olamamasını bir manzumesinde pek mantıksız ve haksız bulur.

Eşref'in asıl serbest ruhu uzun olan manzumelerinde, bilhassa (Meclisi Mebûsân) manzumesinde, memleket dâvası üzerindeki görüşleriyle beraber pek bâriz surette görülür.

EŞREF NASIL YAZARDI?

Her muharririn ve bilhassa şairlerin kendisine mahsus yazış tarz ve usulleri vardır; kimi, yanında kıyametler kopsa, sanki hiç bir şeyler olmuyormuş gibi kendi sünuhatına dalar gider, bazı kimseler de en küçük bir hareket ve sadaya bir tahammül gösteremez.

Eşref'in huzurunda bulunduğum seneler içinde bir gün ve bir defa olsun elinde kâğıt, yahut kurşun kalem görmek nasip olmadı ki bu hususta bir şeyler söylemek bugün benim için kabil olabilsin. Ne vakit yazardı, nasıl yazardı; burası, bütün hayatı gibi —yalnız bence değil— herkesçe meçhuldür.

Bazı defalar herhangi bir zâta bir tezkere yazmak istese (Eşref, böyle birşey istiyor) diye bize yazdırarak imza ettirirdi.

Eşref'in nasıl yazı yazdığı meselesine temas eden bir hâdise olmuştu ki —esasen meseleyi daha ziyade aydınlatacağı için— onu nakledeyim:

Süleyman Nazif, çarşamba günleri evinde dostlarını kabul ederdi; yine böyle bir gündü ve mecliste Cenab Şahâbettin gibi günün kıymetli simâları bulunuyordu; söz, sohbet döne dolaşa Eşref'e intikal etti; bilmem ne münasebetle Nazif dedi ki:

— Eşref, Garzan Kaymakamlığına gitmek için Diyarbakır'a uğramıştı. Vali bulunan babam merhum Sait Paşa'nın selâmlığında günlerce misafir kaldı; babam, annem mutaassıp oldukları için, Eşref'in rakı içmesinden memnun kalmıyorlardı; ama yine ses çıkarmadılar

Birkaç gün bu hal devam ettikten sonra, nihayet çıktı gitti; onu, on iki gün sonra bir de ne görelim? Eşref yarı yoldan dönmüş ve yine bizim selâmlıkta postu sermiş ve çilingir sofrasını kurmuş. Bu suretle birkaç gün daha kaldıktan sonra çıktı, gitti; fakat bir kere daha dönmedi. Bizde kaldığı müddetçe birçok şiirler, hicivler okudu durdu. Eski şiirlerini mi okuyordu, yeni mi yazıyordu, anlayamadım.

Ve bana dönerek ilâve etti:

— Rifat... O kadar içtikten sonra ne zaman ve nasıl yazardı, Allahaşkına?

Süleyman Nazif'in bu sualine verdiğim cevap odada öyle bir kahkaha uyandırdı ki, ben hayretler içinde kaldım; çünkü cevabımda gülünecek birşey göremiyordum. Mamafih ben o hayretle yüzlerine baktıkça onların gülüşmesi de artıyordu. Nihayet Nazif:

— Biz sana nasıl yazardı? diye sorduk; halbuki sen başka cevap verdin.

Diye tekrar edince:

— Üstâdım... Eşref'in cebinde ancak serçe parmağım büyüklüğünde bir kurşun kalemi vardı; fakat onun da ucu yoktu.

Müellifin Notu :

II. Abdülhamit tahttan indirilip yerine **«Beşinci Mehmet»** lâkabıyle **Sultan Reşad** geçmiş, pâdişahlık murakabasını İttihat ve Terakki'ye bırakarak, devletin iç ve dış siyâsetiyle ilgilenmemişti. Öksüz kalan memlekette İttihat ve Terakki istibdâdını sürdürürken **Süleyman Nazif**, taht-tan indirilen Abdülhamid'e şöyle hitab ediyordu:

Süleyman Nazif

Pâdişahım gelmemişken yâde biz,
İşte geldik senden istimdâde biz,
Öldürürler başlasak feryâde biz,
Hasret olduk eski istibdâde biz.

★

Dembedem coşmakta fakr-ü ihtiyaç,
Her ocak sönmüş ve susmuş millet aç,
Memleket mâtemde, öksüz taht-ü-taç,
Hasret olduk eski istibdâde biz.

Demem üzerine:

— Sen benim sualime (kalemini elinde hiç görmedim) diye cevap vereceğin yerde, (kesesini hiç görmedim) dedin;

Demiş ve ben de:

— Vallah ve billâh kesesinin de yüzünü hiç görmedim!..

Cevabiyle mecliste daha uzun kahkahalar uyandırmıştım.

Hakikaten fasılalarla meclisinde birçok seneler bulunduğum halde, elinde ne b kurşun kalem, ne de kesesini görmek benim için nasip olmadı. Zira merhum, kıt'aları zihninde hazırlar, okurdu. Bu sebeple nasıl yazı yazdığını bilmem. Ve yine Eşref'in hiç bir zaman, hiç bir yerde —velev sigarasını almak için— para sarfettiğine tesadüf edemediğim için para kesesinin yüzünü görmekle de müşerref olamadım. ★

Pek eskiden beri Eşref'in kıt'alarını toplamak merkında olduğum için bir ara birkaç satırlık elyazısını o kıt'aları kaydettiğim defterin başına yapıştırmak arzusuna düştüm. Bunun için çok arandım, tarandım; fakat bir türlü mümkün olamamıştı.

Birinci Cihan Harbinin ilk senelerinin bir gününde yine Süleyman Nazif'e Köprü'de Kadıköy vapur iskelesinde rastladım; şair Samih Rifat'in kardeşi Ali Rifat kendisinin bir manzumesini bestelemiş ve bugün Kadıköy Musikî Cemiyeti kendisine o besteyi dinletecekmiş; beni de beraberine aldı, götürdü.

Davetliler arasında bir vakitler İzmir valiliğinde de bulunan eski Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa da varmış. Vaktiyle vali iken üç yüz altın lira maaş alan ve arasıra Sultan Hamid'in para ihsanlarına nail olan Nâzım Paşa'nın o günkü hayret verici hali hâlâ ve hiç gözümün önünden gitmez ve gitmeyecek de. O kıymetli hukuk âlimi, aynı zamanda şair ve kâtip, eski efendi kıyafetinin en efendice-

siyle gezen Nâzım Paşa, eski püskü, perişan bir elbise içinde ve pek düşkün bir haldeydi.

Musikî ziyâfeti başlamadan evvel o kara günlerin halinden yana yakıla görüşüldükten sonra, paşaya İzmir'den kendimi tanıtmak istedim. Hatırladı, çok memnun oldu; Eşref'in hemen bütün eserlerinin bende mevcut olduğunu, yalnız kendi elyazısını tedarik edebilsem, büyük bir memnuniyetle o defterin başına koymak istediğimi söyleyince, Zaptiye Nâzırlığı zamanında Şark vilâyetlerinden kendi elyazısiyle mektuplar yazdığını, bunlardan bir tanesini bana vereceğini vâdetmiş, birkaç gün sonra da posta ile adresime göndermişti.

Yazık ki, o mektup ve defter, kopya edilmek üzere alan arkadaşlar ellerinde kayboldu, gitti.

O mektup, yalnız Eşref'in elyazısı olmak itibariyle değil, muhteviyat itibariyle de çok mühimdi; bir kere Eşref, Nâzım Paşa'nın istediği yeni şiirlerinden bazılarını bu mektuba sıkıştırmıştı ve bu hicivlerinden biri ve en mühimmi de bizzat Nâzım Paşa için yazılmış bir kıt'aydı.

Vakıa Nâzım Paşa, o hicvin mısralarını siyah mürekkeple okunmayacak tarzda karalamış idiyse de bazı kelimelerin baş tarafında, bazılarının da son harfleri okunabiliyordu ve bundan anlaşılıyor ki, kıt'a:

Nâzır-ı zaptiye Nâzım Beyefendi dün gece
Hürmüzün kerhânesinde bir güzel zevk eylemiş!

Beytiyle başlayan meşhur kıt'a idi.

Eşref, bunları yazdıktan sonra uzun uzadıya siyasî ahvâlden, Şark vilâyetlerindeki idaresizliklerden, irtikâptan, irtişâdan da söz açarak ne ağız dolusu küfür etmiyordu ki? Ve sonunda mezuniyet aldığından İstanbul'a gelmek istediğini söyleyerek Trabzon ve İskenderun tarikiyle, yani yukarıdan veya aşağıdan sorarken, sonunda on parası olmadığı cihetle her iki taraf yolculuğunun kendisi için müsavî olduğunu anlatarak, açıkçası paşadan para istiyordu.

Nâzım Paşa'yı bir daha görmek imkânını bulamadığım için bunları tespit etmek kabil olamadı: Yalnız bir dostum bir gün onun da bir Üsküdar bakkalından beş kuruşluk çay şekeri alıyorken, gördüğünü söylemişti.

Bir Anadolu ailesinden tertemiz bir Türk çocuğu olarak doğan Eşref'in zaten karanlıkta kalan, zamanının da kararttığı hayatı gibi, nasıl ve ne şartlarla yazı yazdığı bugün meçhulümüzdür. Kendisi (benim mecmua-i eş'arım Kırkağaç'taki çuvaldır) derdi.

Nâdiren cebinden çıkardığı kâğıtlar arasında, sigara, kâğıtları kabına —kırık bir kurşun kalemiyle yazılmış olduğu için— okunmak kabil olmayan yazılar gördüğümü hatırlıyorum.

★

EŞREF'İN «TARİH»ÇİLİĞİ

Lâtin harflerinde (I) nın bir, (V) nin beş, (X) in on rakamına delâlet ettiği gibi eskiden kullandığımız Arap harflerinde de **(ebced)** denilen bir hesabımız vardı ki, meselâ ebced kelimesinin ilk harfi olan (e) bir (b) iki, (c) üç, (d) dört, ilâh rakamını gösterir, bir mısradaki ya bütün harflerin hepsinin, yahut noktalı harflerle noktasızlara birbirinden ayrı yekûnu herhangi bir meselenin, meselâ bir ölümün, bir ebniyenin yapılması tarihlerini gösterirdi..

Mısradaki hesap fazla veya eksik geldiği takdirde de ondan evvelki mısrada (tâmiye) usuliyle bu fazlalık veya noksanlık tamamlanırdı.

Divân edebiyatımızda bu tarih söyleme meselesi mühim bir yer tutar; böyle tarih söyleme bahsinde üstad, hicivlerinde (Nef'î)ye nazaran daha fazla bir incelik gösteren (Sürûrî) olmuştur.

İlk bakışta kolay gibi görülen bu tarih söyleme keyfiyeti öyle zannedildiği gibi değme şairlerin işi değildir; o, büyük bir kabiliyet, zekâya ihtiyaç gösterir. Bir kere anlatılmak istenen hâdise veya vukua geldiği sene —icabederse— tamiyesi saçmasapan birşey olmamalıdır. Binaena-

leyh, her şairin de elinden gelen birşey değildir. Ve bu sebepledir ki eski mezar taşlarımızda bir sürü âdeta süprüntüler görülürdü.

Arzettiğim gibi, Sürûrî tarih söyleyenlerin başında gelir; o kadar ki koca bir manzumesini hemen baştan aşağı sanatlı tarihlerle bezemiştir. Bizim şairimiz (Eşref) de o kadar bol tarih söylememiş ise de, gerek tarih mısralarında gerek tamiyelerinde öyle incelikler göstermiştir ki, âdeta (Sürûrî)yi solda bırakıp geçivermiş, (Eşref)liğini bu vâdide de göstermiştir.

Hayatta en büyük düşmanı Sultan (Hamid) idi değil mi? Eşref hemen bir mısraında, iki (Yezit) kelimesi ile bir (Hâmid) kelimesinin gösterdiği rakamların birbirine müsavî olduğunu buluyor ve bununla Sultan Hamid'e:

— Sen iki kere yezidsin!..

Diyor.

Bir gün İzmir'de bir mecliste bulunduğumuz sırada —ki, yine Sultan Hamid devrinde idi— İstanbul'da Malûmat Gazetesi sahibi Baba (Tahir)in güpegündüz Taksim Meydanında dövüldüğünü, burnunun kırıldığını okumuştuk. Eşref merhum orada hemen:

Tâhir'in burnu kırıldı âkıbet,

Mısraını buluvermişti. Şair bununla hem Tahir'in dayak yediğine işaret ediyor, hem de kulakları dolduran kibrinin, âzâmetinin kırıldığını anlatıyordu; fakat tarih ve yekûnu fazla tutuyordu; binaenaleyh bir (tâmiye) ile bu fazlalığın indirilmesi icabediyordu.

Hatırımda kaldığına göre Abdülhalim Memduh iki (tâmiye) kelimesi buldu, fakat Eşref ikisini de beğenmedi. Aradan birkaç dakika geçmemişti ki Eşref tarihini şöyle bir (tâmiye) ile tamamlayıverdi:

Bir (dayak) çektim dedim tarihini
(Tâhir)in burnu kırıldı âkıbet!..

Eşref, bununla hem Tahir'e bir dayak çekiyor, hem de (dayak) kelimesinin karşılığı olan rakamı ikinci mısra

yekûnundan atmak suretiyle fevkalâde bir de incelik, zarâfet göstermiş oluyordu.

Firar ettiği Londra'da ölen Abdülhalim Memduh için söylediği tarih de edebî sanat ve ifade itibariyle kıymetlidir: Eşref uzun bir mersiyenin nihayetinde:

Kabri hariçte kalınca söyledim târihini
Şahidi hürriyetin Memduh Bey kurbanıdır,

Demekle Memduh'un mezarının Londra'da, vatandan uzakta kaldığı, (kabir) kelimesinin tutarı olan rakamın, ikinci mısra tutarından indirilmesini söylüyor, ki hiç fena değildir.

Prens Sabahattin'in babası hanedan, damatlarından Mahmut Paşa —ki damat-ı şehriyârî olduğu halde saraya karşı isyan ederek iki oğluyla beraber sarayındaki rahatını tekmeleyerek Avrupa'ya kaçmış ve orada ölmüştü— hakkındaki mersiye sonunda:

Geldi imdâda (Muhammed) düşünürken târih
Buldu yol Avrupa'dan cennete Mahmut Paşa;

Demekle paşayı Avrupa yoluyle cennete gönderiyor, hem de büyük (Muhammed)in imdâdiyle!..

Eşref'in tarihçilikteki kudretini göstermek için bir iki misâl daha verelim:

Meselâ, sevdiklerinden şeyh (Vasfi) için:

Akınca âb-ı çeşmim düştü tarih
Apansız Şeyh Vasfi oldu nâbût!

Diyerek, şeyhin ansızın öldüğünü söylemekle beraber (Akınca âb-ı çeşmim) gözyaşı dökerek, yani (âb-ı çeşmim)i tarih mısraından düşürüyor.

Eşref'in parlak tarihlerinden biri de şudur:

Meşrutiyetin ilk günlerinde **«Kör Ali»** adında bir yobaz sarıklı, başına topladığı serserilerle Yıldız Sarayına koşmuş, Sultan Hamid'e dayanarak, daha doğrusu Sultan Ha-

mid ona dayanarak meşrutiyeti yıkmak istemiş. Sonunda kelleyi urgana kaptırmıştı. Eşref, Kör Ali hakkında birkaç zarif kıt'asından başka birkaç beyitlik ölüm tarihinde:

Olsa da aklı başında (düşman-ı hürriyet)in
Tâk-i timarhâneye lâyik dikilsin heykeli.

Diyerek Kör Ali'nin heykelini timarhaneye diktikten sonra:

Kaydederken cevherin tarihini geldi (ecel)
Görmeden tekrar istibdâdı gitti Kör Ali!..

Der. Eşref, Kör Ali'nin bir yobaz olduğunu, bir mürteci bulunduğunu, bu uğurda geberip gittiğini anlatırken, ölümü tarihini tamamlayabilmek için (ölüm)ü ne güzel getirip, yerine konduruyor?

İzmir'in mâruf simalarından Bektaşi Şeyhi (Ruhi) beybabaya olan tarihini tamamlamak için de (on iki) imamı getirir ki (Nazenin) tarikatına mensup bir adam için de (tâmiye) bunu icabettirir.

⁂

Eşref'in tarihçilik bahsine son verirken şu zarif hikâyesini ihmal hiç de doğru olamaz:

Bir gün İzmir kışla meydanının kahvelerinden birinde otururken yanımıza bir zat sokularak, vefat eden akrabasından biri için kendisinden bir mezar taşı tarihi istedi. O da, hemen dört mısralık bir şeyler kıvırıverdi. Ben tarih ile hiç uğraşmadım; hattâ (ebced)i bile baştan sonuna kadar doğru dürüst ezbere bilmem; nerede kaldı ki, her harfin delâlet ettiği rakamı tanıyayım.

Yalnız (t) harfinin (4–)e tekabül ettiği nasılsa hatırımda kalmış. Bugün bile ondan başkasını hatırlayamam. O gün dikkat ettim, Eşref'in söylediği tarihli mısrada tam dört tane (t) harfi var ki yalnız onların yekûnu (16–) eder; öteki harfler ise caba. Ağzımdan nasılsa:

— Baba... dört (t) var.

Cümlesini kaçırır kaçırmaz, ne demek istediğimi he-

men kavrayarak ve kaşlarını çatarak öyle bir sertlikle yüzüme baktı ki, artık sözüme devam edemedim. Herif savulup gittikten sonra da fıkır fıkır gülerek:

— Be herif, ben o tarihi (Buhtunnasır)dan söyledim!.. diye bağırdı idi.

Onun:

Beşiktaş'tan çıkardım bir (ayı) yazdım bu tarihi;
Hasan Paşa cehennem oldu gitti dâr-ı dünyâdan!

Tarihindeki ayı kelimesinde görülen inceliği değme zarif ve nazik bir kimse gösteremez zannederim.

★

KÜLÂH'I MEVLÂNA

Eşref'in izin ile İzmir'de bulunduğu günlerden birinde idi; Şair Celâl Paşa da «Hama» mutasarrıflığına nakletmiş olduğundan, yeni memuriyetine gitmek üzere İzmir'e gelmişti. Bu günlerden birinde Eşref bir gün, bana:

— Rifat, yarın akşam sizde toplanalım; sen de git Celâl Paşa'yı bul ve benim tarafımdan kendisini davet et!

Demişti; o akşam başta Eşref ve Celâl Paşa olmak üzere Abdülhalim Memduh, Kâmil Paşa damadı Faik Paşa, Tokadîzade Şekip, Mevlevî Şeyhi Nuri, bir de İzmir'de ikamete memur Ahmet Esat toplanmıştık.

Babam ve iki kardeşim edebiyatçı değillerdi; ama Eşref merhuma ve diğer zevata karşı hürmetkâr idiler. Ahmet Esat her mânâsiyle aykırı idi: Böyle olmakla beraber onu da davete mecburdum. Çünkü hemen bitişik denecek bir komşumuzdu ve her ne vakit evinde bir toplantı olsa mutlak suretle beni de davet ederdi; hattâ gitmezsem bizzat eve gelir, her halde götürürdü. Binaenaleyh ben bu toplantıya onu çağırmamazlık edemezdim.

Yine o günlerde (Külâh-ı Mevlevî) Redifli Gazele nazire yazmak modası vardı ve hemen her gün «**Ahenk**» gazetesiyle neşrediliyordu. İzmir'e yeni gelmiş olan Celâl Paşa —kendisi de Mevlevî olduğu için— bir nazire yazarak göndermiş ve o günkü gazetede neşredilmişti.

Nazire, emsali içinde haklkaten mükemmeldi. Eşref:

— Paşam, nazireniz fevkalâde!.. Lütfetseniz de onu bir kere de kendi ağzınızdan işitsek!

Teklifinde bulundu; gerçekten metin ve âlim bir şair olan Celâl Paşa, naziresini kendine mahsus bir tavırla okudu; yine biraz saz, söz ve edebiyata ait muhabbetlerle vakit geçirildikten sonra Eşref, manzumeyi tekrar etmesini paşadan rica etmiş, o da bir kere daha okumuştu.

Aradan epey zaman geçtikten ve bittabî iyş-ü işret meclisi biraz fazla yükünü aldıktan sonra Eşref, gazelin paşa tarafından bir daha tekrar edilmesini isteyince biraz fazla içmiş olan Ahmet Esat hemen ayağa kalkarak:

— Külâh-ı Mevlevî... Külâh-ı Mevlevî... Ben sizin bundaki maksadınızı pekâlâ anlıyor, biliyorum; Veliaht «Reşat» Efendi de mevlevîdir. Sizin hepiniz de, bu külâh-ı mevlevî gazelini tekrar ettirmekle zımnen ona olan münasebetinizi anlatmak istiyorsunuz.

Gibi hafiye lisanı bir saçmayı ortaya atınca o vakit cüssesi yerinde olan Eşref, Ahmet Esad'ın üzerine atıldı; Şekip —hiç ümit etmediğimiz halde— bir tabanca çekti.

Biz, babam ve kardeşim, şaşırmadan aralarına karışarak, Ahmet Esad'ı âdeta derleyip toparlayarak bir torba içine koymuş gibi, merdivenlerden indirdik, kapı dışarı ediverdik.

Vakıa hâdise o dakikada kapanmış gibi idi; fakat bunun ertesi günü vardı; acaba Ahmet Esad nasıl hareket edecekti? Bir akşam evvelki rezaleti, hafiyelik edip mâbeyne yazıp çizecek, hepimizin başına bir belâ açacak mı idi?.. Bu cihet biraz münakaşa edildikten sonra yine saza ve söze dalmıştık; fakat vaziyet şaka götürmez şeylerdendi.

Meclis dağılırken Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi, ertesi akşam için hepimizi tekkenin selâmlığına davet etmişti. Dağılıp ayrılırken Ahmet Esad'ın haberdar olmamasına dikkat etmemiz kararlaştırılmıştı.

Ben ertesi günü akşam üzeri Mevlevîhâne kapısından içeri girerken, Ahmet Esad hususî arabasiyle çıktı, geldi. Ne içeri girebiliyor, ne de geri dönebiliyor, ne de Ahmet Esad'dan kendimi saklayabiliyordum. Öyle ki Ahmet Esad'la beraber gelmiş vaziyete düşmüştüm. Halbuki onun hiç haber alamamasına bir akşam evvel karar vermiştik.

Ezile, büzüle benden evvel gelmiş olanların toplandıkları odaya girdiğimiz zaman yüzüme hep hayretle bakıyorlardı. Bakıyorlardı ama, ben de izahat verebilecek bir vaziyette değildim. Sonradan gelenler, Ahmet Esad'ı da orada görünce şaşalıyordu. Bana gelince ben —süt dökmüş kedi gibi— büzülüp kalmıştım.

İzmir o sıralarda ikamete memur olanlarla dolu idi; bunların hepsi işsiz, güçsüz, maaşlarını alırlar, yaşarlardı; fakat bunların içlerinde, çok namuslular olmakla beraber —ilerde anlatacağımız gibi— Eşref'i, Memduh'u, Şekib'i, Nevzad'ı jurnal edip de Bitlis'e, Kastamonu'ya sürülmelerine sebep olan ve aralarında kendisi de sürülen (Mustafa) gibi namussuz hafiyeler de vardı.

İşte bu Ahmet Esad'dan da herkes şüphelenirdi; çünkü muhtelif fasılalarla maaşına ayda onar, onbeşer altın lira zammı için iradeler çıkar, günün gazeteleri bunu da padişahın inayeti, âtıfeti diye ballandıra ballandıra yazarlardı.

Burada söylemeye mecburum ki, Ahmet Esad cidden bir hafiye değilmiş; bunu meşrutiyetin ilânından birkaç gün sonra, evi basılıp da evrakı tetkik edildikten sonra anlamıştık. Ahmet Esad mütemadiyen saraya, birçok dualardan sonra, padişahın etrafındakilerin yolsuz hareketlerinden bahisle Sultan Hamid'e nasihatlerde bulunurmuş; Sultan Hamid de onun bu hareketini maaşına zam suretiyle karşılarmış.

Mevlevîhânede toplandığımız gece Ahmet Esad bir gece evvelki sarhoşlukla yaptığı hatayı tamir etmek için

pek uslu ve pek terbiyeli hareket ediyordu. Hattâ bir ara bir münasebet getirerek Mevlevî Şeyhi Nurî'nin önünde hürmetle eğilerek başındaki «sikke»yi aldı, öperek kendi başına geçirdi.

«Sikke»yi izinsiz alma usulsüz olmakla beraber, onun bu hareketi Celâl Paşa'yı harekete getirdi; Paşa, meclisin ortasına kadar ilerleyerek ve Ahmet Esad'ın başındaki «sikke»ye gözlerini dikerek:

Böyle gözler arşı âlâyı görürse, yâ ilâh,
Bizlere câhı cehennem cennet-i ulyâ mıdır?

Beytini söylemişti. Elinde rakı bardağına, köşe minderine bağdaş kurmuş olan Eşref de atıldı, paşaya şöyle mukabele etti:

Böyle dişler bin domuz yerse cihanda çok mudur?
Eskiden bin bok yedi, bunlar acep hulyâ mıdır?

Buna karşı bizim kahkahalarla gülmemize Ahmet Esad da karışıyorken, kendi başından sikkeyi çıkararak ve hürmetle öpe öpe şeyhin başına koydu.

★

EŞREF'TE HAYÂL SUKÛTU

324 (1908) İnkılâbı meydana gelmiş, Avrupa'ya kaçanların hepsi birer birer dönmeye başlamışlardı; ben de Enver Paşa'nın tâkibi için gönderilen İzmir taburuyla Manastır'a gitmiş, aynı sebeple o günlerde taburumdan evvel İzmir'e gelmiş bulunuyordum.

Bu günlerden birinde, ansızın Eşref'le karşılaştığım zaman hemen iki ellerine sarılarak öptüm, öptüm, öptüm; ellerini sevinç yaşları içinde kalan yüzüme, gözüme sürdüm. Onun da beni alnımdan, iki yanaklarımdan öyle bir öpüşü vardı ki, aradan kırk sene gibi bir zaman geçtiği halde, omuzuma koyduğu elinin tatlı ağırlığını, yanaklarımı öpmek için gösterdiği isticâldeki baba şefkatini, İzmir gençleri içinde müstesna olarak bana gösterdiği kalb yakınlığını hâlâ hisseder gibi oluyorum.

O dakikada:

— Eeeeeh Rifat (artık kurtulduk!..)

Deyişi işte kulaklarımda yine akisler yapıyor.

Bir iki gün sonra: Mısır'da tab'ettirmiş olduğu birinci, ikinci **Deccal**'ı, birinci **Hasbihal**'i, **Şâh ve Pâdişâh** gibi kitapları hediye ederken:

— Posta ile gönderemezdim; işte çok şükür, kendim getiriyorum.

Deyişine:

— Baba... Sen bunlarla beraber vatana hürriyet de getirdin.

Cevabını verdiğim zaman gözlerinin içi bile o kadar güzel gülüyordu ki!..

O günlerimiz herkes gibi büyük heyecanlarla, ümit dolu itmi'nanla geçti; yavaş yavaş ortalığa bir sükûnet geldi; ilk coşkunluklar geçmiş, herkes ilk Mebusan Meclisine gönderilecek cemiyetin ismi İttihat ve Terakki değil, —Terakki ve İttihat idi— mebus namzetlerinin listesine ilk itiraz eden ben olmuştum. İtirazıma sebep de şu idi:

İzmir yedi mebus çıkaracaktı; bunun biri Rum, biri Ermeni, üçüncüsü de Musevî idi, biz İslâmlara kalan dört mebusun üçünü bir aile efradına veriyorlardı ki, onlardan biri İzmir Müftüsü Sait, diğeri Manzurîzâde Sait, üçüncüsü de İzmir avukatlarından olup, sonradan âyan olan Seyyit Beydi.

Ben diyordum ki:

İntihap kanununda vakıa buna dair sarahat yok; fakat kanunlar da mantıktan, doğru düşünmekten başka birşey değildir; dört mebusun üçünü bir aileye vermek doğru olamaz; dağıtılmalıdır.

Buna karşı, (Dağıtalım da seni mi mebus yapalım?) diye yaptıkları târize, bir gün sonra müntehibi sanilere bir hitapla cevap vermiş: (Bana vereceğiniz her rey boşuna gitmiş olacaktır; mebus seçildiğim takdirde yazdığım şu fıkra istifam hükmünde olacaktır; binaenaleyh reylerinizi

heder etmeyiniz!) deyip muarızlarımı susturmuştum.

Bu şekilde cevabım İzmir'in umumî efkârını, o zamanki kulüp içtimalarını hemen hemen altüst etti. Bu hareketimle Meşrutiyetin ilânından evvel gizli cemiyetin 6 numarasını taşıyan ben, o cemiyete ilk darbeyi vurmuş oluyordum. Bu mesele beni cemiyetler arasında «Muhâlif!..» mevkiine düşürmüştü; fakat netice cemiyetin kararı yine yerini bulmuştu.

Aradan biraz zaman geçti; İzmir'de vali olan Mahmut Muhtar Paşa, İzmir hakkında İzmir'in ileri gelenlerine, mütefekkir zümresine haşin, hiç de yakışmayacak muamelelerde bulunmaya, hattâ valiyi odasından kovmaya başlamıştı.

Gazetelerde hemen her gün ufak tefek yazılar yazdığım için bu gibi muamelelere uğrayanlar gelip bana dert yanıyorlardı; paşanın bu hareketi o kadar ileri gitmişti ki, artık dayanamadım, bir gün kendisine açık bir mektup yazarak:

— Paşa, evet, sen valisin; fakat vali de bir memurdur; ve o sandalyede muvakkaten oturur; oranın asıl sahibi biz İzmirlileriz; biz-İzmirliler, yani oranın asıl sahipleri olan bizler, seni istemiyoruz; istifa et; çekil, git, artık seninle alâkamız kalmamıştır!..

Demiştim. Benim pek haklı olan şu hareketim tabiî, yine hiç hoşa gitmedi; kendisini Allah tevfikine mazhar olmuş, rüşdüne ermiş sanan biri ile Gelibolulu avukat Rifat, valinin kapısında nöbetçi polis Mithat adında üç kişi, Trablusgarp'te büyümüş bir Giritliye para vererek, gayet kalın bir sopa ile beni rıhtım üzerinde dövdürerek kafamı, gözümü yardırdılar!..

Bu suretle başlayan dayak meselesi birbirini takip etti. Yine muhalifler arasında saydıkları bir başkasını, bu arada **«Köylü»** ve **«Mülhakat»** gazetesi muharriri İzmirli Kantar Ağasızâde Salâhaddin'i dövdürttüler; fakat Salâhaddin silâhsız gezmediği için, hükûmet dairesi önünde yapı-

lan bu tecavüzü silâhla karşıladı ve mütecavizi kovalayıp kaçırdıydı.

Bu hâdiselere karşı Eşref, benim için:

Bu dünyanın ırağ olsun Hüseynim her belâsından,
Ola hoşnud mahşerde Hüseynim Kerbelâsından.
Saklarım bir kimseye vermem bu namı ya Hüseyin,
İptida Jön Türklerin sensin imamı ya Hüseyin!..

Ve gösterdiği cesaretten dolayı Selâhattin için de:

Dinleriz her yerde, bundan sonra at kantarları;
Âferin ey «köylü»nün, ey «mülhakat»ın kâtibi,
Bir kavi el gösterip bozdun dayağın sihrini
Merd imişsin sen Selâhaddin-i Eyyubî gibi!..

Diyordu.

Cevap veren gazetelerden birinde muhalifler zümresine karıştırılan bizler için pek çirkin yazılar yazmaya başladılar; benim için yazılan fıkralar —İzmir'de eczanemin üzerindeki levha beyaz, yazıları da koyu mavi olduğundan kinâye Yunan bayrağına benzetilerek— (Kapısına Yunan bayrağı asmış, Yunan taraftarıdır!) diye propaganda yapılmaya başlandığından, Eşref bu hallerden çok müteessir oluyor, ve:

Ensesi kurtulmadı gitti dayaktan milletin;
Bizdeki ense değil, gûya kırılmaz alçıdır;
Yok hafiyye jurnalından korku amma neyleyim,
Şimdi evrak-ı havadis neşreden jurnalcıdır!

İktidarın yoksa isbat etmeye,
Doğruyu arzeylemek bifâide:
Gam yeme meyhânede yersen dayak,
Son meze orda bu olmuş kaide...

Gibi kıt'alar söylemekten kendini alamıyor, teessür ve kederlerimizi hem arttırıyor, hem de bizi güldürüyordu.

Koptu mu bir fırtına ardında binbir râ'dî var,
Her belânın bizde aslında büyük mâba'di var!

Gibi beyitlerle bir taraftan bizi teyakkuza, korunmaya davet ediyor ve bu gidişin çıkar bir yol olmadığını gösteriyordu.

Yazı yazanlar artık hep tetik üstündeydik; evlerimize de erken dönüdüğümüz için akşamları gazino âlemlerimiz ârızaya uğruyordu; bizlerle düşüp kalkmaktan mahrum kalan şair:

Açıldı bâdema ikbâl-i mensûbini matbuat,
Gider vaktiyle hepsi semtine, yanlış kapı çalmaz;
Ne nimettir, deyip de bir yiyip bin şükr olunmaz mı?
Muharrirler sokaklarda dayak yer, şimdi aç kalmaz!.

★

Mutlakiyet girdi amma reng-i meşrutiyete
Hep âvamil eski enkazın yeni bânisidir,
Müttefiktir bunda tarih-âşinayân-i cihân:
Devr-i hâzır eski devrin nüsha-i sânisidir!

Gibi kıt'alar sıralayıp duruyordu. Birkaç defa tekrarladığım gibi:

Kollarından bağlamış zincir ile divân-i harp
Böyle görmek istemem timsâl-i meşrutiyeti,
Hey efendi; himmetim ol rütbe kim bâlâ bülend.
Az gelir gönlümce cumhuriyetin hürriyeti...

Mısraiyle hudutsuz değil, aklî ve mantıkî hürriyetin âşığı olan Eşref, bütün bu hâdiselerden sonra meşrutiyetin ilk senelerini takip eden herçümerce karşı ümitsiz kalmış, dilini İttihat ve Terakki'ye karşı da uzatmaya başlamıştı. Hele otuzbir Mart hâdisesi, ötede beride divânıharpler kuruluşu, onu bütün bütün çileden çıkarmıştı, ki bütün bunlar onu **324 mebusanı, Tercüman-ı ahvâli millet** gibi uzun uzun ve fakat en kıymetli eserlerini vücuda getirmesine sebep olmuştu.

(Vakit Gazetesi, Kasım - Aralık 1944) **Hüseyin RİFAT**

KÂMİL PAŞA VE ŞAİR EŞREF

★

Eşref'e bir kıt'a

Okudum defter-i âmâlini Eşref şimdî,
Sen de erbâb-ı maâsiden imişsin eyvâh!.
İtiraf ettikçe fakat cürmünü bî şüphe,
Güldürür veçh-i hâkimâneni elbet Allah!..

Eşref'in cevabı

Okuyup defter-i âmâlimi mahzun olma,
Deme tâdâd-ı maâside bu bir âr etmez..
Cümlesi ben gibidir eşref-i mahlûkatın;
Fakat Eşref gibi isyânını izhâr etmez!.

★

EŞREF VE TİLKİZÂDE AHMET EFENDİ

Eşref'i İzmir'de tanımıştım. İlk görüşmemizde Sümbülzâde Vehbi'nin **Nuhbe**'sini şerh eden **Yayaköylü Ahmet Efendi**'nin ahfâdından olduğunu ve şerhi göremediğini söylemişti. Bende var dedim ve ertesi günü verdim. Aylar geçti, kitabı iade etmedi. Nihayet **Hâfız İsmail**'in ısrariyle ele geçirebildim. Fakat bilseniz ne halde!.. Cildi darmadağın olmuş, âdeta sayfalar paramparça. Biraz canım sı

kıldı. Lâkin daha ilk sayfasının baş tarafında kendi el yazısıyle:

«Lüzûmu bence yokken Nuhbe-i Vehbi'yi şerh etmiş.» mısraiyle başlayan kıt'ayı görünce kırgınlığım geçti.

İzmir'de mâruf olan Çırak Mektebi müdürü **Tilkizâde Ahmet Efendi**, mektebin lâğımını tâmir için belediyece gösterilen zorluklardan Eşref'e şikâyette bulunur. Eşref, dudaklarını bir iki kıpırdatır kıpırdatmaz **Tilkizâde**'ye yaz, demiş:

Gitseler bâri çırak mektebine,
Hepsinin mühr-ü kebir imzası.
Âcizâne karışırlar lâğıma,
Beledi meclisinin âzâsı..

O sırada İzmir'de sâde dil bir maarif müdürü vardı. Tilkizâde'nin vazifedeki kayıtsızlığına müsâmaha etmek istemezdi. Hattâ bir aralık azletti. Pek az süreli mâzuliyeti zamanında Eşref'in maarif müdür ve âzâsını telmihen:

Bir alay it boğdular biçâre Tilkizâde'yi

mısraını ben bir kıt'a haline getirdim. Eşref'in pek hosuna gitmişti.

Hayli dem olmuş iken eşrâf-ı şehre dalkavuk,
Pirine, bernâsına sallar iken her gün kavuk,
Dest-i cevrinden aman bulmaz iken hiç bir tavuk,
«Bir alay it boğdular biçâre Tilkizâde'yi..»

★

Tilkizâde, şehrin eşrâfını müdürün başına üşürerek tekrar vazifesine döndü. İşte o zaman Eşref, maarif müdürü ve âzâsını telmihen şu beyitleri söyledi:

Bâdema vermez kulak mektepteki gel, gitlere
Tilkizâde oldu Kurt, artık boğulmaz itlere!.

★

Olsun etfâle saadet mektebi,
Tilkilikte Tilkizâde mektebi..

Muallim ZİYAETTİN

ERMENAKLİ HASAN RÜŞTÜ

Şair Eşref'in yakın dostu olup onunla geçen hayatını ve o devre aid hâtıralarını anlatan **Ermenakli Hasan Rüştü** 1869'da Ermenak'da doğmuş, 19 Ocak 1936'da ölmüştür. Konya Lisesinde Edebiyat ve Felsefe Öğretmenliği ile Müze Müdürülüğü yapmıştır. Eşref'e aid bu eserde, onun da anısını yaşatmak maksadıyle **Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu**'nun hocasına aid anılarını ve bir gazeli ile bazı kıt'alarını sunuyorum

⁂

H. Y.

Ders yılı 1920-1921. Konya Lisesinin II. sınıf öğrencisiyim. Daha önce anlattığım nedenlerle, birkaç arkadaşla birlikte Konya'ya gönderilmiş, daha doğrusu «sürülmüş»tük. Edebiyat öğretmenimiz **Ermenakli Hasan Rüştü** Efendi idi. İyi bir medrese öğrenimi görmüş olan bu zat, fesinin üzerine, kendine özgü, dar bir beyaz sarık sarardı.

Divan Edebiyatı üzerinde derin bilgisi vardı. Zâten kendisi de son devrin şairlerindendi, bir «divan»a sahipti. Derslerimizde kendi şiirlerinden bir kez bile söz etmedi. Bizler onun bu alçak gönüllülüğünü hayranlıkla karşılar, yüzü hiç gülmediği halde, kendisini sever, elimize geçen şiirlerini zevkle okurduk. Bir gün derste onun şiirlerinden söz açmak isteyen bir arkadaşımızı, kısa, sert ve kesin sözlerle azarlamış, dalkavukluktan hiç hoşlanmadığını göstermişti.

Hasan Rüştü Efendi'nin metodu bana hiç yabancı gelmedi. Çünkü kendisi o tarihten sekiz yıl önce Çorum İdâdîsinde Türkçe öğretmenimiz olan Hacı Fazlı Efendi'nin kuşağından olup, Osmanlıca konusunda onunla özdeş zihniyet taşıyordu. Öyle sanıyorum ki, eski edebiyat alanında Hacı Fazlı Efendi'den çok daha geniş ve derin bir bilgi hazinesine sahipti. Bu da, onun gibi, şiirde hece veznini küçümseyen, hatta bundan nefret eden ve aruz veznînin müzikal ahengine meftun olan bir öğretmendi.

Ermenakli Hasan Rüştü Efendi'den yeni edebiyat akım-

larına ilişkin bilgi alamadıksa da, Divan Edebiyatını oldukça iyi öğrendik.

(Anıların İzinde, 1977) **Hıfzı Veldet VELİDEDEOĞLU**

★

GAZEL

Sana dil verdim ise yık ta harâb et mi dedim
Nâr-ı hicre yüreğim yak ta kebâp et mi dedim
Gez de zevk ile ârifâne demişsem sana ben
Rukabe bezmine git de nûş-u şarâb et mi dedim
Mihnet-i aşka olan sabrımı bildirdim ise
Düzâh-ı firkate yak böyle azâb et mi dedim
Dil-i bî-cürmünü kıldımsa mûti-i hükmün
Rûz-u şeb durma bana cevr-i itâb et mi dedim
Bende-i aşk-ı sitemperverin oldumsa, beni
Ayak altında bırak, ez de türâb et mi dedim
Sana (Rüştü) elem-i firkate sabreyle dedim
Yârı şekva yoluna gir de şitâb et mi dedim

★

KIT'ALAR

Kendi halimde olup, kimseye yokken zararım,
Yoruyorsun, üzüyorsun beni ey kahbe felek!..
Halka minnetten usandım, geleli dünyaya,
Vermedin hiç kolaylıkla bana bir ekmek...

★

Şimdi handan olsa da bir gün gelir giryan olur,
Göz dikenler bir fakirin rızkına, me'vâsına.
Âcize imdâda yok mâdem meylin, rağbetin,
Mâni olma bîkesin feryâdına, şekvâsına.

★

Göksu'da, Beylerbeyi'nde, Şişli'de, Kâhtane'de
Âşıkâne öyle bir geşt-ü güzârım var benim.
Âb-ı neşvem yok, süsüm yok, mangırım yok, yâr yok,
Pek fakirâne temâşâ-yi bahârım var benim...

Beni techil kılan kimsede irfan olsa,
Dahleden mesleğime bâri bir insan olsa,
Böyle betbaht ve perişan mı olurdu RÜŞTÜ?..

★

Fâidesiz, ruhu çürük, âciz ve nâdan olsa...
İhtiyarsın deme, gel tâze güzel;
Hürmet et gönlüme, taş atma cama.
«Kocamışsın!» diye kaçtın benden,
Kocadım ben, dilerim sen kocama!..

★

Bilirim mevkiimi, ben şuaradan değilim,
Edemez aczini inkâr temiz vicdanlar.
Severim şairi, söz nazmına aşkım vardır;
Sevdiği kimseyi taklidi sever insanlar.

Abdülhamit tahttan indirilip Selânik'te ikâmete memur edildiği sırada, Selânik'te (Alâtini) köşkünü ziyaret eden şair, şu kıt'ayı söylemişti:

Mevsim-i Hac'ta Selânik'te iken yoksa işin
Neşvenâk ol o güzel beldede et geşt-ü güzâr
Alâtin köşküne uğrarsa yolun at yedi taş
Çünkü şeytan yeridir kâbe-i ahrâra civar.

★

Şairi **(Debre)**ye öğretmen tâyin ettikleri zaman bu kıt'asıyle affını istemişti:

(Debre)nin zîri de, bâlâsı da rüzgârlı imiş
Altı da üstü gibi bârid imiş ol şehrin.
Arnavut kurşununu hazmedemem gerçi açım
Yok mudur midem için başka taamı dehrin.

★

Türk ilinde iki çılgın mütegallip türedi
Ettiler memlekete, millete çok işkence.
Enver Almanya'ya aldandı, Ferit İngilize,
İki damad mesâvide müsâvi bence.

Ermenakli Hasan RÜŞTÜ

ŞAİR EŞREF'LE BERABER GEÇEN HAYATIMIZ O DEVRE AİT HATIRALAR

★

SALTANAT DEVRİNDE HÜKÛMET MERKEZİNİN İDARE HAYATI — KÂMİL PAŞA'NIN İZMİR'E VALİ TAYİNİ

Abdülhamid'e Meşrutiyet teklifinde bulunduğundan, İkinci Sadrâzamlığından azledilen Kâmil Paşa için İngiliz Sefiri, Abdülhamid'i ziyaret ederek şefaatte bulunmakta idi ve şöyle söze başladı:

«— Haşmetmeâp size karşı Başvekilinizin bir hâtâsı olmuş, yahut olmamış. Bizim reyi şevketpenâhinize itirazda bulunmak vazifemiz değildir. Kâmil Paşa hakkında istediğiniz gibi muamelede bulunabilirsiniz. Yalnız şunu da arzedeyim ki, Kâmil Paşa, bizim iyi tanıdığımız ve Türk hükûmeti menfaatlerini muhafazaya çalışan kullarınınızdandır. Sadrâzamlığı câiz değilse, yine başka bir ehemmiyetli vazifede kendisini istihdam buyurmanızı rica ederiz.» der. Abdülhamid de:

«— Teşekkür ederim, güzel mütâleada bulundunuz. İzmir valiliği münhal imiş, oraya göndereceğim.» demişti.

Sefir saraydan ayrılıp gider. Bu sırada, Kâmil Paşa'nın konağına hariçten hiç bir kimse kabul olunmadığı gibi, konaktan da kimse bırakılmıyordu. Gani Bey, padişahın irâdesiyle Kâmil Paşa'nın konağına gider:

«— Paşa!.. Seni şevketpenâh efendimiz Aydın vilâyeti valiliğine tâyin buyurdu, üç gün sonra seni bir Alman vapuru ile İzmir'e göndereceğiz. Kimleri birlikte götürmek isterseniz, onların bize listesini vereceksiniz. Beraber götürmek istediğiniz kimseler üç güne kadar bu konak içinde toplanmış bulunacaklar; der. Paşa, o sırada İngiliz Sefarethanesine kaçabilirdi. Hattâ o sırada İngiliz Sefiri:

«— Kendisini arzu ederse asıl vatanı olan Kıbrıs'a, yahut Mısır'a gönderelim. Kıbrıs da, Mısır da Türkiye sa-

yılır; oralarda müreffehen yaşayabilir.» diye haber gönderdiği halde Kâmil Paşa:

«— Bir Başvekilin kısmen, yahut tamamiyle ecnebi idaresi altında olan bir yere kaçması hamiyyet noktai nazarından câiz olamaz. Milletine, hükûmetine hizmet etmek isteyen bir adam için bulunduğu memuriyetin büyüklüğü, küçüklüğü aranılmaz. En küçük bir işte de en büyük hizmet vatanseverliği gösterebilir.» cevabını verir.

Üç gün sonra birtakım sivil, jandarma, polis ve askerle beraber yine Gani Bey gelir:

«— Haydi bakalım Paşa, vapur hazır, seni bindirip İzmir'e göndereceğiz.» der. Kâmil Paşa:

«— Bir hükûmetin Sadrâzamına senin gibi bir adamın bu kadar tahkirâmiz söz söylemesi ve muamelede bulunması medeniyet usulüne münâfidir, sanırım. Memlekete 55 sene hizmette bulunmuş olan emektar bir paşayı âdeta sakalından tutarak sürüklemek mi istiyorsunuz?..» der.

«— Şimdi adamlarını ve eşyanı alarak Galata rıhtımında hazır bulunan vapura bizim gözümüzün önünde binip İzmir'e gitmeyecek olursan o sürüklemeyi de yaparız!..» cevabını verir Gani Bey...

Zâten Paşa, beraber götüreceği adamlarını, aile ve eşyasını hazırlamıştı.

Arabalarla gözcülerin arasında İzmir'e uğrayacak olan Alman vapuruna biner ve İzmir'e çıkar. Tabiî Kâmil Paşa'nın vapura bindirilerek İzmir'e gönderildiği, dakikasında Abdülhamid'e arzedilmişti.

Abdülhamid, tuhaf bir padişahtı. Reyine muhalif fikirde bulunan bazı büyük adamları hem arı gibi sokar, hem de ağzına bal çalardı.

Mâbeyn başkâtibi vasıtasiyle İzmir'deki vali vekiline ve Fırka kumandanına telgraflar yazar, Kâmil Paşa hakkında iyi bir karşılama merasimi yapılmasını irâde buyurur. Fırka kumandanı ve vali vekili ihtişamlı bir karşılama resmi hazırlar ve iki memur, vapur, demir attığı zaman biz-

zat kayıklarla giderler. «Safâ geldiniz!» derler. Bir de selâmı şâhâne tebliğ ederler.

Kısmen hakaretli bir suretle İstanbul'dan İzmir'e gönderilen bir valiyi bu şekilde taltif, Abdülhamid için lâzım idi. Çünkü en ehemmiyetli ve büyük bir vilâyete tâyin edilen valinin mümkün olabildiği kadar gönlündeki iğbirarı izâle etmek mecburiyeti vardı.

Kâmil Paşa'nın bu valiliği ikinci sadrâzamlığından sonra idi. Eskiden vilâyet merkezlerindeki hükûmet konağı bitişiğinde birer vali konağı bulunurdu.

Kâmil Paşa'yı, temizleyip süsledikleri hükûmet konağı harem dairesine adamlarıyle beraber misafir ederler.

Kâmil Paşa hiç kimseye hissettirmez idiyse de Abdülhamid'e o zamanın idaresine ait gizli ve şiddetli bir iğbirarı vardı.

Bundan dolayı İstanbul'dan İzmir vilâyetine gönderilen siyasî sürgünlere büyük yardımda bulunurdu.

Bunlara maaş tahsis ettirir ve ikâmetgâh tayin ederdi. Kendilerine meslekleriyle münasip vazife ve memuriyet verirdi. Bu sürgünler için İstanbul'a inha ettiği tayinlerin çoğu Nezâretçe de padişaha ve hükûmete hâinlik etmiş olanlara emniyet ve itimad edilemez, memuriyet de verilemez, diye red cevabı verilirdi. Kâmil Paşa o zamanın pâdişahı ve idaresi aleyhinde söz söyleyenleri gizlice himaye ve teşvik ederdi.

Bütün Aydın vilâyeti dahilinde siyasî olarak bir adamın evinde araştırma yapılmak için kendisine İstanbul'dan emir gelirse, gizlice ona evinde zararlı addedilebilecek birşey varsa kaldırsın, diye haber gönderirdi. Bu suretle Aydın vilâyetinde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşkiline fırsat ve imkân vermiştir.

Paşa İzmir'de vali olmasaydı, orada oturan halkın çoğu öteye beriye sürülür ve hapishanelere doldurulurdu. Aydın vilâyeti âdeta bir hürriyetsevenler memleketi idi. Bunların başlıcaları Bayındır Kaymakamı Şair Eşref Bey,

Tokâdîzâde Şekip Bey, Hizmet gazetesi sahibi Tevfik Nevzat Bey, Mevlevî Şeyhi Nuri Efendi, Taşçızâde Dr. Ethem, Taşçızâde Dâvâ Vekili Hasan Bey, Hacı Hasanzâde Dr. Ethem, Nazif Ağazâde Şefik Beylerdi.

Bunlardan başka birçok kimseler varidiyse de şimdilik hatıra gelen bunlardır. Gariptir ki, İttihat ve Terakki'nin kuruluşuna İzmir'de çok yardım eden Kâmil Paşa, sonraları bu cemiyetin tufeylileri tarafından ilk gücendirilen bir kimse oldu.

Kâmil Paşa'nın İzmir'e valilikle gelmesi 1311 (1894) yılında idi. Umumî hapishanelerde bulunan kimseler cihanla alâkaları kesilmiş olduğu halde, en gizli vak'alardan bile haberdar oluyorlardı. Ben el'an şuna şaşıyorum: Nereden biliyorlardı, bilmem?.. Umumî hapishanede bana ayrı bir oda verilmişti. Ben o odadan dışarıya yalnız günde iki defa elimi yüzümü yıkamak için çıkıyordum. Fakat oradaki 350-400 mahkûm benim odama gelip gidiyorlardı. Bana mâbeyinde bile vuku bulan keyfiyetleri söylüyorlardı.

Umumî hapishane ile o zaman dünyayı tutmuş olan hafiyelerin hiç hüküm ve nüfuzu, alâkaları yoktu. Çünkü oradaki adamlar zaten cezalarını almış olan kimselerdi. Çamura düşenin yağmurdan pervâsı yok, derler.

Hangi gardiyanın haddi idi ki mahpusların konuşmasına müdahale edebilsin? O zaman için en büyük sayılan adamların hakkında bile, gıyâbî olarak büyük hakaretlerde bulunurlardı. En biçimsiz sözleri söylerlerdi.

Sadrâzam Kâmil Paşa'nın Abdülhamid'e meşrutiyet teklifinde bulunduğu için, azledilerek İzmir Valiliğine tâyin edildiğini hapisanede işittim. Yine tekrar ediyorum: Mâbeyinde hükûmetin dahilî ve haricî her türlü muamelâtına müteâllik en ince meseleler bile, İngiltere'deki «Taymiş», Paris'teki «Tan» gazetelerinden önce hapisanede işitiliyordu.

Umumî hapisanede mahkûmiyet görmeksizin, üç sene hapsedildikten sonra, İzmir'e sürülmüştüm. Fakat ben,

umumî hapisanede işittiğim veçhile, öyle bir medenî cesarete mâlik olan Kâmil Paşa'nın vali bulunduğu yere Zaptiye Nâzırı tarafından nefyedilmiştir.

Yanımda iki polis vardı. O polisler beni ellerindeki resmî tahriratla Polis Müdüriyetine teslim ettiler. Bu da tuhaf idi ki, benim hakkımdaki Zaptiye Nazırının tahriratı Polis Müdüriyetine veriliyor, Polis Müdüriyeti beni tevkifhaneye gönderiyordu. Valiye hitaben yazılmış olan resmî tahriratı da mektupçuya Polis Müdüriyetine havale ettirmişlerdi.

Halbuki o tahriratı vali hiç görmemiş olduğu gibi, mektupçu bile okumamıştı. İstibdat zamanının âdeti veçhile mektupçu onun havale muamelesinde bulunmuştu. Beni İzmir umumî hapisanesinin şubesi olan muvakkat tevkifhaneye getirdiler. Orada hayatım âleminde görmediğim tuhaf seciyeli adamlar tanıdım. O zaman bunlara hükûmet istılahınca (sâbıka-i mükerrere) eshâbı deniliyordu. Yankesicilikte, küçük hırsızlıklarda, ötekine berikine saldırmakta ustalığı olan bütün ipsizlerin bir tipleri, birer örnekleri orada hazırdılar. Bunların her birinin isimlerine ilâve edilmiş tuhaf unvanları da vardı. Meselâ, Arap İsmail, Ateş İbrahim, Yahudi Mehmet... Bunlar öteye beriye yakın yerlere sürülmek için oraya kapatılmış kimselerdi.

Bunlardaki hâlet-i ruhiye, felsefî olarak tetkike çok lâyıktı. Yaptıkları yankesicilikteki ustalıkları, hangilerini gösterdiğini bildirmek için bir kısmı yalan, bir kısmı gerçek olarak hikâyelerde bulunurlardı.

Muvakkat tevkifhanedeki mevkufları her gün sabahleyin memur Osman Efendi ikişer ikişer bir hareket safı teşkil ederek Polis Meclisi nezdindeki hususî tevkifhaneye getirirlerdi. O gün bunların içinden sürülecekleri sürerler, geriye kalanları da akşam üzeri yine tevkifhaneye gönderirlerdi.

Ben sabahleyin oraya, götürüldüğüm zaman bir kere Polis Meclisi karşısına çıkarılırdım. Bana İzmir'de ikamet

için emniyet edilebilecek bir kefil gösterebilir misin? Seni kefilsiz serbest bırakamayız, dediler.

«— Ben de bu memleketin yabancısıyım, benim hangi işimden dolayı sürüldüğümü de kimse bilmez, ben nasıl kefil bulabilirim?» cevabını verdim.

Beni kefil veremedim diye, akşam üzeri yine o tevkifhaneye iade ederlerdi. Akşam sabah oraya gidip, gelen ikişer kişilik safın başında beni bulundururlardı. Şunu da arzedeyim ki, o zamanki ahvâli ruhiyenin mukteziyatından olarak işin daha doğrusu, zarurî bir mürâîlik eseri olarak bindirildiğim vapurda bir hocadan bir sarıkla bir cübbe edinmiştim. Ben bittâbî evvelce Mülkiye Mektebinde ve umumî hapisanede setre pantolonlu ve fesli idim. 25 gün kadar Polis Meclisi tevkifhanesine sabahleyin getirildim. Akşam üzeri bu suretle yine umumî hapisane içindeki muvakkat tevkifhane şubesine götürüldüm, getirildim. Bu getirilmek götürülmek zamanında hariçten görenler bana acıyorlardı.

«Acaba bu hoca kimdir ki, bu kadar günden beri polis dairesine getirilip götürülüyor?» diyorlardı. Nihayet polis idaresi İzmir'de emin ve güvenilecek bir adam olduğuma dair kefil veremediğim için beni o zaman İzmir'e bağlı olan Denizli'ye göndermeye karar verdiler. Halbuki İzmir'e ilk gelişimdi. Beni hiç tanıyan yoktu.

Denizli'ye sevk kararım mektubî kalemine verilir. Tabiatiyle benim için Denizli mutasarrıfına Zaptiye Nezaretinin tahriratına zeylen valinin imzasıyle bir tahrirat gönderilmek icabederdi. Kâmil Paşa o ihtiyarlığıyla beraber bir kâğıdı imza edeceği zaman mutlaka okurdu. Yine paşa imza edeceği kâğıtları konağına götürür. Konakta evrakı birer birer okur, ondan sonra imza ederdi. İtiraz ettiği ve imzalamadığı evraka birer sual kelimesi ilâve etmeden mektupçuya iade ederdi.

Bana ait kâğıdı da yanında alıkoyarak, Polis Müdürünü çağırmış, Hasan Rüştü isminde İstanbul'dan İzmir'e bir

adam nefyedilmiş. Siz bu adamı Denizli'ye göndermeğe karar vermişsiniz. Bunun hakkındaki Zaptiye Nazırının tahriratını bana getiriniz, deyince, o da evrakı valiye getirmiş, vali okumuş. Tahriratımda Hasan Rüştü'nün İstanbul'da kalması câiz olamayacağı cihetle İzmir'e gönderildi. Orada ikâmet ettirilmesi ve başka yere kaçmasına meydan verilmemesi ibaresi de varmış. Kâmil Paşa, bu tahriratı okuyunca Polis Müdürüne; bu adam burada İzmir'de ikâmet edecek ve mahallî zabıtaca da başka bir yere kaçmasına mahal verilmeyecek, diye gönderilmiş. Niçin Denizli'ye izâmına karar verdiniz?.. demiş. Nuri Bey adındaki o zamanın Polis Müdürü, «Bu kararı verenler ben değilim, Polis Meclisi'nindir.» cevabını vermiş. Vali, Polis Meclisi'nin bu menfiyi Denizli'ye göndermek salâhiyeti var mı? diye soruyor. Ve bu adamı tahliye ediniz ve böyle buraya nefyedilmiş olan kimselerin tahriratını ve kendisini bana göstermeden muamele yapmayınız, der. Denizli mutasarrıfına yazılan kâğıdı yırtar. Gece alaturka saat 3'te tevkifhâne kapısı açıldı. Oradakiler ve ben hayret ettik. Kapıdan:

«— Ermenek'li Hasan Rüştü!..» diye çağırdılar. Ben çıktım. Polis Meclisi Reisi Komiser Mustafa Efendi ile beraber tevkifhane müdürü Osman Efendi oradaydılar. Bana:

«— Eşyanı al da defol, git!» dediler. O sırada onların bana bunu söylemeleri, cennete buyur; demekten daha muazzez gelmişti. Eşyamı aldım. Hükûmet civarındaki Hacı Hasan hanına gittim. Ertesi gün valiye hitaben bir arzuhal yazdım. İçinde beni İstanbul'dan İzmir'e sürdüler, buraca hiç bir medâr-ı taayyüşe mâlik değildim. Ne ile geçineceğim, bana münasip bir hizmet ve vazife istirham ederim, dedim. O sırada İzmir Maarif Müdürü mezunen İstanbul'da bulunuyordu. Yerinde bir Kadirî Şeyhi vekili idi. Valiye verdiğim arzuhâli «ilk açılacak muallimliğe tâyini zımnında Maarif Müdürlüğüne» diye müdür vekiline göndermiş. Benim arzuhâlim Maarif İdaresine havale edil-

diği gün, bilâhare liseye kalbedilmiş olan yedi senelik İzmir Leyli İdadisinde Coğrafya muallimliğiyle beni gönderdiler.

İşe başladığımın 15'inci günü Maarif Müdürü İstanbul'dan geldi. Maarif memurlarından ve muallimelrinden bazıları İzmir rıhtımına karşılamağa gelmişler. Müdürün ilk sözü Şahbazyan Efendi'nin yerine kim tâyin edildi? diye sormak olmuş.

İstanbul'da menfî olarak İzmir'e gönderilen Hasan Rüştü'nün tâyinini işitince bütün bütün çıldırmış ve:

«— Ne demek olsun, Padişahımıza ihânette bulunan bir adam ehemmiyetli bir mektebe nasıl muallim tâyin olunur?» demiş. Müdür Vekili de:

«— Ne yapalım, vali kat'î emir verdi. Biz de o emre karşı müdafaada bulunamadık.» cevabını vermiş.

Vali Kâmil Paşa, vazifemin asaleten tasdikini kuvvetli bir surette yazmıştı. Fakat asaletim 8 ay tasdik edilmediği için, valiye yeni bir arzuhal vererek: «Aldığım aylık beni geçindirmiyor, yoksulluk içindeyim, asaletimin tasdiki için Maarif Nezaretine tekiden inhanızı istirham ederim», demiştim.

Fakat, Nezaret bu vazifeye Kâzım Bey adında mülkiye mezunu Beyrut'lu bir genci gönderdi. Bunun üzerine bana belediyenin ayda 300 kuruş maaş vermesi uygun görülüdü. Vali benim için Belediye Reisi Eşref Paşa'ya:

«— Mademki sizden aylık alacak, her gün oraya uğrasın, yazı işlerine baksın,» demiş.

Reis bana bu emri tebliğ etti.

Fakat belediye başkâtibi beni Tanzifat Kalemine verdi. Tahsil olunan tanzifat paraları karşılığında verilen makbuzları deftere kayda memur edildim. Bu iş benim mesleğimle münasip olmamakla beraber biter tükenir de değildi. Vali Paşa'ya bir istirhamnâme takdim ettim. «Belediye dairesi beni süprüntü kitabeti ile meşgul ediyorlar, bu vazifeden evrak kalemine» naklimi istedim. Kâmil Pa-

şa, Belediye Reisi Eşref Paşa'yı yanına çağırarak:

«— Ben de zaten o adamın belediyeye devamını istemiyordum. İstediği gibi gezsin, yaşasın, ay nihayetinde maaşını veriniz.» demiş.

Fakat paşanın bu sözü, bir serseri için belediyeyi masrafa sokmak mânâsına müstenid değildi. Çünkü İzmir'de çıkan gazetelerde benim yazdığım makaleleri okuyordu. Onun için beni açlıktan öldürmek istemiyordu. O zamanki 300 kuruş aylık, benim geçimimi sağlıyordu.

Mekteb-i Mülkiye'nin son sınıf talebesinden Hasan Rüştü adındaki bir gencin de İzmir'e sürüldüğünü ve valinin onun hakkında lûtuf ve himaye gösterdiğini işitenler meraka düşmüşlerdi. O zamanlardan çok önce Şair Eşref'in nev'i şahsına münhasır bir şair olduğunu işitmiştim. Hattâ elime geçen bazı şiirleri de hâfızamdaydı.

★

EŞREF VE ARKADAŞLARİYLE NASIL TANIŞMIŞTIM?

Muhasebe kaleminde Zeytinzâde Remzi Bey isminde bir maaş kâtibi vardı. Mevlevî ve İzmir Mevlevîhânesi Şeyhinin akrabasındandı. Uyanık, mütefekkir, ilim erbâbı ve san'ata hürmeti olan bir gençti.

Evvelâ İzmir Mevlevîhânesi Şeyhi Nuri Efendi ile tanışmıştım. Bu Şeyh, başında bir mevlevî külâhı bulunmakla beraber münevver ve her şeyden anlar bir zât idi. İyi Fârisî bilir, Arapçadan da az çok anlardı. Remzi Bey vasıtasiyle büyük bir şair ve muharrir olan Tokadîzâde Şekip Beyle, daha sonra Şair Eşref Beyle tanıştım. Eşref Bey hemen hemen Aydın vilâyetinin her kazasında kaymakamlık etmiş gibidir. İlk defa kendisiyle görüştüğümde Bayındır kazasında kaymakamdı. Bu büyük şair üç gün kaymakam olduğu kazada bulunursa, beş günü İzmir'de geçiyordu. Tevfik Nevzad Bey'de beş on kuruş alacağı vardı. Eşref Bey parayı çok severdi. Şairler içinde öyle bir muktesid adam görmemiş gibiydim. İzmir'e geldiğim za-

man alacağından dolayı evvelâ Nevzad Beyle görüşür ve söylediği şiirleri yazdırmak için Zeytinzâde Remzi Beyle birleşirdi. Remzi Bey, Eşref'in canlı bir divânı, canlı bir mecmuası ve canlı bir tarihidir. Eşref hayatı müddetince ne şiir söylemişse, nasıl hayat geçirmiş, ne gibi hâdiselerle karşılaşmışsa hepsi Zeytinzâde Remzi Bey'in mahfuzudur. Bir gün hükûmet konağının karşısında askerî kıraathanede Remzi Bey'le otururken Eşref görmüş, yanımıza geldi, oturdu.

Koynundan bir kâğıt çıkardı. Filân kimse için iyi bir tarih söyledim, fakat beş eksik geliyor, buna canım sıkılıyor, dedi. Eşref hangi taraftan ise benim söylediğim bazı manzumelerden dolayı sürüldüğümü haber almış.

Tarihi okudu. Fakat neye dair olduğunu unutmuşum. Tarihin içinde bir (eyledi) kelimesi vardı. Eşref bu kelimeyi (ildi) şeklinde yazmış imiş. O zamanın imlâsına göre maddeî asliyenin son harfi üstün olursa mutlaka önüne hâiresmiye yazmak kabul edilmişti. Ben:

«— Bey baba affı. âlinizi rica ederim. Yazdığınız tarih doğrudur. Eksik değildir. Fakat harflerini eksik yazmışsınız. Eyledi kelimesinde ebced hesabıyle beş sayılan bir hâi'resmiye yazılacaktı.» dedim. Fakat, o sıralarda Eşref daha bu imlâyı kabul etmiş bulunmadığı için, sözüme itimat edemedi. Tarihin eksiği olmadığına inanamadı. O sırada Eşref'i görerek meclisimize Şekip Beyle Nevzad Bey de geldiler. Eşref onlara benim için:

«— Bu cana şöyle bir bir tarih göstermiştim, ben eksiği olduğunu söylemiştim. Bana yeni imlâya göre, eyledi kelimesinin lâmından sonra bir ha yazmak icabederdi ve onunla da o tarihi doğru çıkardı, siz ne dersiniz?» diye onlardan da sordu. Şekip ve Nevzad Beyler:

«— Evet, dediği gibidir,» cevabını verdiler. Ve benim sözümü tasdik ettiler. Eşref yüzünü bana çevirdi:

«— Senin İzmir'e sürgün edildiğini işitmiş ve şeklini

de sormuştum. Fakat seni ötede berîde sersem sersem gezerken bir softa kıyafetinde gördüğüm için içimden, Zaptiye Nazırı böyle şaşkın bir adamı sürmek külfetini niçin kabul etmiş, beyhude zahmet etmiş, demiştim. Meğer hükûmetin seni sürmeğe yerden göğe kadar hakkı varmış!..» dedi.

Ondan sonra Eşref her gün beni aratıyordu. Söylediği her şiiri, yazdığı her sözü mutlaka bana bir kere gösterirdi. Fakat ben, müsamaha etmişim, çünkü Zeytinzâde Remzi Bey gibi onları kayıd ve hıfzetmemiştim. Hattâ bulunduğu kaza merkezinde bir tarih söyler de eksik gelecek olursa Zeytinzâde'ye mektup yazar, şu tarihi o sürgün softaya göster de şu kadar eksiği var, veya fazladır diye ikmâl ettir, bana iade et, derdi. Yazdığı şiire, söylediği söze, kim itiraz ederse, bir kere bana göstermeksizin o tenkidi kabul etmezdi.

Benim beyan edeceğim fikre itimat ederdi,

«— Rüştü, şair değilsen bile, şiiri güzel anlıyorsun. Bu da bir san'at ve kudrettir. Herkeste bulunmaz.»

Vaktiyle İran'lı bir şair:

«Şiir, güften gerçi dür süften büvet,
Lik fehmiden bihez güften büvet.»

Yani: «Şiir söylemek, inci delmek gibi güzel bir san'at ise, anlamak söylemekten daha büyük maharettir.» demişti.

★

Ben, Eşref'i ilk defa gördüğüm zaman, yaşı 55 - 60 arasındaydı. Fakat üzerindeki içi kürklü setre 20 yaşında bulunuyordu. İstanbul'dan bir yere bir adam sürüldüğü zaman oranın halkı uzun uzadıya niçin nefyedilmiş, ne gibi bir seciye sahibi imiş, diye görüp dinlemeden, anlamadan onunla konuşmaları, şöyle dursun, merhaba bile diyemezlerdi. İzmir valisi, beni kefil vermeksizin tevkifhaneden çıkarttıktan ve ikinci günü de beni İzmir İdadisine mual-

lim tâyin ettirdikten sonra bana karşı herkesin bir emniyeti hâsıl olmuştu.

Bana, merhaba deyip konuşmadan kendilerine bir zarar gelmeyeceğini anlamışlardı. Biraz yukarıda da yazdığım veçhile, Zaptiye Nazırı Nâzım Paşa, beni resmî olarak İzmir'e sürdükten sonra hususî olarak Vali Kâmil Paşa'ya hakkımda bir himâye tavsiyenamesini yazmıştı. Ben bunu bilmediğimden, o sürgünlüğümden dolayı Nâzım Paşa'ya muğber idim. Fakat yaşım ilerledikçe, aradan zaman geçtikçe, o Nâzım Paşa'nın beni kurtarmak emelini göstermiş olduğu zannını hâsıl ettim.

Nâzım Paşa şairlikte hususî kudret sahibiydi. Birçok kimseleri de kurtarmış olduğunu işitmiştim. Nâzım Paşa hakkında, padişaha hâinlik edenlere müsaadekâr bulunuyor, diye jurnal verilip valilikle Şam'a gönderilmesinden sonra Bab-ı zaptiyenin istibdat ve zulmü şiddetlenmişti. Nâzım Paşa sağlam olarak işittiğime göre, Namık Kemal Bey merhumun âlem-i âb arkadaşlarından imiş.

Eşref ve arkadaşları büyük bir siyasî cesarete mâlik bulunmalarına rağmen, yine hiç bir zaman ihtiyatkârlığı elden bırakmazlardı. Bunlar böyle müteyakkız zevât iken, 80 sene arkadaşlık etmişiz gibi beni meclislerinde bulunduruyorlardı.

Görüşüp konuşmaya devam ediyorduk. Eşref her İzmir'e geldikçe Zeytinzâde Remzi Bey ve Nevzad Bey gibi beni de arayıp soruyordu.

Eşref üç gün memuriyeti başında ve beş gün İzmir'de bulunmayı arzu ettiği gibi, bütün merkezi vilâyet halkı da İzmir'e gelmesini arzu ediyorlardı.

Eşref'in Aydın vilâyeti dahilindeki şimendiferler için koynunda pasolar vardı. İzmir'e geldiği zaman dostları kendisini bölüşemezlerdi. **«Beybaba bizim eve gidelim!»** diye çekiştirirlerdi. Hattâ İzmir'in az Türkçe bilen Rumları, Ermenileri bile Beybaba'yı ziyâfete çağıran Türkler içinde bulunurlardı.

EŞREF'İN HUSUSİ HAYATI VE İZMİRLİLERİN EŞREF'E KARŞI MUHABBETİ

Bittâbî rakı, yemek, ikâmetgâh için para vermezdi. Zaten verecek olsa bile verdirmezlerdi. Sigarası kalmazsa, herhangi bir arkadaşının yanında ise, bana bir paket sigara aldırın, derdi. İzmir'in Hacı Şefik Paşa gibi bazı ağniyası, Eşref'e yeni kostüm de yaptırırlardı. Kâmil Paşa'nın damadı, Askerî Hastane Başhekimi Faik Paşa ile kayın biraderi Said Bey, Eşref'e para, elbise, ne isterse memnuniyetle verirlerdi Yalnız Eşref'in misafir olduğu yerlerde gösterdiği bir teklif vardı. O da sabahleyin mutlaka tepeden tırnağa kadar bir kere soğuk su ile yıkanmak keyfiyeti idi. Bu itiyâdında Eşref'in bazı tuhaf isleri de vardı. İzmir de Avusturya tebaasından, fakat Kemal Beyin yetiştirdiği Türk dostu Ağodoplu Efendi isminde bir Ermeni, Eşref'i evine davet etmiş. Kuzu doldurtmuş, mükellef yemekler hazırlatmış. Bu yemeklerin bir kısmını gece sofraya çıkarmış, bir kısmını da sabah yemeği yapmak üzere Eşref'in yattığı odanın aşağı katındaki yere koydurmuş. «Ağadoplu», Eşref gece susarsa, sıkılmasın içsin diye, yatağının olduğu yere bir iki desti su bırakmış. Eşref sabahleyin kalkınca bu odanın aşağısında bir oda daha bulunduğunun farkında olmadan soyunup destilerdeki su ile yıkanırken tahta aralarından akan sular aşağıdaki yemekleri berbat etmiş. Çok rakı içmenin zararına mukvemet için sabahları yıkanmaktan başka çâre yoktur. Eşref cuma günleri sabahtan o günün yarısına kadar içerdi. Bir su bardağının yarısına kadar rakı kor, üzerini su ile doldurur, onu yudum yudum içerdi. İçtiği rakının sonunda mutlaka yemek yerdi. Bazı ehemmiyetli ve kalabalık ziyafetlerde bulunurdu. Bittâbî herkes orada Eşref'le beraber sabaha kadar rakı içemezlerdi. Bazı kimselerin evlerinde aileleri beklerlerdi. Geç vakte kadar orada kalamazlardı Eşref bunu anlardı, ev sahibi kim ise, ona: «Beyefendi, kuzudan, baklava ve börekten bana biraz hisse çıkardıktan son-

ra arkadaşların yemeklerini ver,» derdi. Orada bulunanlar, yemeklerini yer ve giderlerdi. Eşref kendisi gibi rakıya dayanan bir adam bulursa onunla beraber, bulamazsa yalnız başına orada kalırdı. Eşref misafir olduğu yerde kendisini bekleyecek başka bir adam bulamazsa ev sahibine: «Beyefendi, rakı binliğini şuraya, yemekleri de buraya bırakınız da, siz gidiniz, istirahat ediniz.» derdi. İzmir Gureba Hastanesinin üst tarafından Değirmendağı'na çıkan yokuş cadde üzerinde Yahudi mezarlığına bitişik bir evceğiz yaptırmıştı. Eşref'in o sırada iki haremi, iki kızı, bir oğlu vardı. O zaman da oğlu Mustafa Eşref Bey 12 yaşındaydı. Bilâhare Eşref üçüncü bir hanım daha edinmişti. Türklükte bir âdet vardı. Bir adam yeni bir ev yaptıracak olursa evin sahibi yaptırdığı evi yağlamak nâmıyle akrabasına, dostlarına o evde bir ziyâfet verir, o evi yağlattırmayacak mısın? derler. Eşref de; ne zaman isterseniz gelebilirsiniz, fakat rakınızı, mezenizi kendiniz getiriniz, benden de yemek bekleyiniz, der. Eşref'in evine gidenler bol, rakı meze ile hattâ bazen sefertasları içinde yemeklerle giderlerdi. Eşref'in iktisattaki bu mübalâğalı hareketi, istikbâl endişesi ve ihtiyatkârlıktı.

Evvelce ismini yazdığımız Tevfik Nevzad, İzmir'in en büyük bir hatibi, en büyük bir avukatı idi. İzmir'in hükûmet konağı civarındaki Beyler sokağında kışlık bir evi vardı. Bu avukatın müşterileri pek çoktu.

★

Emil Zolâ, bir kış gününde köpeğiyle beraber odasında yatarken, sobanın borusu içindeki kapak aksi tarafa çevrilmiş, odanın içine duman dolduğundan Emil Zolâ boğulmuş ve köpeği kusarak kurtulmuştu. Bunun sebebi, hakikî olarak anlaşılamamıştı. Gazeteler bu ölüm haberini verdiler. Bir akşam Kramer kıraathanesinde otururken, Nevzad Bey, Eşref'e:

«— Arkadaş, çok müteessirim,» dedi. Eşref de:

«— Neden?» diye sordu. Nevzad:

«— Çok sevdiğim Emil Zolâ şu suretle ölmüş, veyahut öldürülmüş.» dedi. Nevzad Bey hakikatı sevmekle beraber, yanında devrinin büyük adamları müsavî gibi idi.

Onun için Eşref'e bu sözü söylemişti. Eşref:

«— Nevzad, mademki Emil Zolâ'nın ölümünden dolayı müteessir olmuşsun, seni teselli edecek bir kıt'a söyleyeyim. Kalemini, kâğıdını çıkar da yaz.» dedi.

Ve şu kıt'ayı söyledi:

Bir dumandan gitti üstâdın Zolâ,
Sen dahi öl de yetiş yoldaşına.
Böyle münkirlikte eylersen sebât,
Yıldırım düşsün senin de başına!..

Nevzad Bey, iyi Fransızca ve Rumca bilirdi. Rumlar dillerini bilen avukat aradıkları zaman Nevzad Beye başvururlardı. Onun için Nevzad Bey, yazıhanesini daima Frenk mahallesinde bulundururdu. O zaman İzmir'in İslâm bulunmayan mahallelerine Frenk mahallesi deniliyordu. Nevzad Beyin yazıhanesi bir kaza kaymakamlığı teşkilâtından daha genişti. Kendisine mahsus muhasebe dairesi, evrak kalemi ve intizâr odası vardı. Müşterilerinin çokluğundan dolayı peşin ücret alırdı. Peşin ücret aldıklarının bazılarını unuturdu, müvekkiller Nevzad Beyin önünde arkasında gezer dururlardı. Herkesle beraber Eşref de bu halleri görüyordu. Nevzad Bey, Karantina'da deniz kıyısında bir ev yaptırmıştı. Öteki beriki, Nevzad Bey dâvalarını takip etmediği kimselerin paralariyle bir ev yaptırdı, diyorlardı. Eşref, Nevzad Beye:

«— Arkadaş, senin evi bize bir yağlattır, hangi gece gelelim?» diye sormuştu. Nevzad Bey de:

«— Filân gece geliniz!..» demişti.

Tâyin edilen gecede, kendisinin münasip gördüğü büyük küçük adamlarla orada toplanıldı. Yenilip içildi. Nevzad Bey, Eşref'e:

«— Arkadaş, benim yeni yaptırdığım bu ev için bir bergüzar söylemeyecek misin?» dedi. Eşref:

«— Bir kalemle bir kâğıt çıkar da, bir kıt'a söyleyeyim, ondan bir levha teşkil et, evinin en mûtena tarafına as!» dedi. Ve şu kıt'ayı söyledi:

Yaptığı bir ev için câiz değildir, kıyl-ü kaal,
Her nasılsa ittibaı isr-i şeddâd eyledi.
Çok mu Nevzad'a bu sahilhâne insaf eyleyin;
Yıktığı bin hâneden, bir hâne bünyâd eyledi!..

Nevzad, Eşref'e:

«— Arkadaş, teşekkür ederim. Ben kıt'anızı levha yapacağım, evimin en mûtena parçası olan kenefine asacağım.» dedi.

Eşref, Fransızca bilmezdi. 63 yaşından sonra, Fransızca öğrenmeğe merak etmişti. Bununla beraber o merakından da faydalanamamıştı. Nevzad iyi Fransızca biliyordu. O sebeple ilmî ve fennî bahisleri incelerdi.

★

İzmir'in rıhtım boyunda bir Çeşmeli Oteli vardı. Eşref, devam etmese de o oteli bilirdi. Nevzad Bey, Ağadoplu'nun yardımıyle yazıhanesini Çeşmeli Oteli'nin bir tarafına nakletmişti. Eşref o sırada yine İzmir'e gelmiş ve beş on kuruş alacağından dolayı Nevzad Beyi görmek istemişti. Yazıhanede siyah şapkasıyle Ağadoplu karşısına çıkmış, fakat Eşref, Nevzad'ın odasına girerek şaka etmiş.

«— Nevzad, ben senin her mesleğe gireceğini bilirim, fakat kerhâneciliğe kadar tenezzül edeceğini zannetmiyordum.» demiş. Nevzad da:

«— Bu kerhâneciliği ben yapmadım, Ağadolop yaptı.» demiş. O zaman Eşref de şu kıt'ayı söylemiş:

Kadîmen bildiğim kârhane, olmuş bir yazıhane,
Geçende her nasılsa uğradım Kordon'da aldandım.
Ehibbâ'dan Ağadoplu Efendi etmiş isticâr,
Görünce vehleten biçâreyi kârhaneci sandım!..

Nevzad Bey, ramazanlarda, sahibi bulunduğu Hizmet gazetesine dinî makaleler yazardı. Eşref ruhiyata ve maneviyata inanan, hem Bektaşî, hem dindar bir zât idi. Vaktiyle küçüklüğünde iyi bir İslâm terbiyesi görmüştü. Nevzad Beyin ruhiyat ve maneviyatta zevki yoktu. Mesleği kendisine mahsus bir filozoftu. Tam mânâsıyle laik bir avukattı.

Dinî günlerde gazetesine yazdığı başmakale bu güne. veyahut bu geceye fevkalâde hürmetkâr bulunmalıyız, çünkü çok mukaddes bir gecedir.

Pek mübarek bir gündür, kıymetini bilerek ibadetle geçirmeliyiz, derdi.

Bu makaleleri okuyanlar gazeteyi Eşref'e getirirler ve «Bak seninki neler yazmış?» derlerdi. Eşref de onları hem okur, hem gülerdi. Bir gün Eşref, Nevzad'a:

«— Senin dinsizliğini herkes bilir, böyle dinî makaleleri niçin yazıyorsun?» demişti. Nevzad da; dostlarımın müteassıp olanları, beni alışverişte görsünler, hem de beni iftar sofrasına davet etsinler, diye yazıyorum, cevabını vermişti. Eşref de o zaman şu kıt'ayı söylemişti·

Mîr-i Nevzad'ın sokağa yığsalar ef'alini,
Din uzaktan seyrederken, cumbadan îman güler.
Vursa hikmetten eğer dem, rûh-u Volter şâd olur,
Dine dair bir makale yazdı mı şeytan güler!..

Eşref, Muharremin on bir günü ile Ramazanda rakıyı bırakırdı. Yalnız her gece birkaç bardak bira içerdi. Ramazandan sonra âdeti veçhile yine rakısına devam ederdi.

Eşref, Aydın vilâyeti dahilinde hangi kazaya kaymakam gönderilirse rakı yüzünden orada mutlaka bir hâdise çıkarır ve başka bir kazaya nakledilirdi.

Yine memuriyetinin başka bir kazaya tahvil edildiği sırada Kâmil Paşa kendisine rakıyı bırakması hakkında ehemmiyetli bir öğüt vermiş. Eşref de:

«— Bâşüstüne velinimetim, bundan başka bir daha

rakı içmeyeyim.» demiş.

Yanından çıkmış. Kazasına gitmiş. Söylediği gibi rakıyı da bırakmış. Fakat sonra keskin ve sert bir içki olan (Brant) denilen İngiliz konyağına başlamıştı. Ve bu hususa dair söylediği bir gazelin son parçası şu beyit idi:

Eşref'a artık şarab-ı nâbe oldum, tövbekâr
Şimdiki içtiklerim hep İngiliz konyağıdır.

Yine bir gün, İzmir'e gelmişti. Akhisar'lı Râgıp Beyzâde Mehmet Bey:

«— Beybaba, gel seninle Kramer lokantasında bir öğle yemeği yiyelim!» der. Kordona götürür; lokantaya girerler. Mehmet Bey, Eşref'e:

«— Birkaç tane aperatif rakı alır mısınız?» diye sorar. Eşref de:

«— Rakıya tövbe ettim, içmem. (Brant) varsa içerim,» der. Mehmet Bey, garsona:

«— Brant getir!» der.

O, İngiliz konyağını getirir, bir daha, bir daha derken Eşref, kafayı iyice tütsüler. O günlerde aylığının artırılması meselesi varmış. Hükûmet konağına gidip Kâmil Paşa'yı görmek lâzımmış. Paşanın odasına girer. Paşa, Eşref'in hem ağzındaki kokuyu, hem ayağında dermansızlığı hisseder Paşa:

«— Hâni Eşref, sen rakıyı bırakacaktın? Yine eski mesleğinde devam etmişsin; şimdi yine sarhoşsun,» der.

Eşref:

«— Velinimetim Paşam, bendeniz verdiğim sözde sâbitim, hâkipayi âlinize ben sarhoş olmıyacağım dememiş; rakı içmeyeceğim, demiştim. Yine bugün sâyei âlinizde serim biraz hoş ise de rakı içmedim. Şahitlerim vardır. Yalnız İngiliz konyağı içtim.» cevabını verir. Kâmil Paşa da:

«— Git de, mektupçu ile görüş!» der.

Eşref oradan çıkar, mektupçunun yanına gider.

Kâmil Paşa, bir gün Eşref'e:

«— Kaymakam Bey! İkide bir de izin almaksızın İzmir'e gelip gidiyorsun. Bundan başka sarhoş olarak birçok resmî dairelerde gezip dolaşıyorsun, başkasının da öyle hareketleri iltizamına örnek ve önayak oluyorsun. Bu hâle bir nihayet ver,» demişti.

Eşref, rıhtımda Kramer kahvesi dahilinde bulunan bakkaldan sormuş:

«— Ağızdaki kokusu belli olmayacak, içilmesi için çok zaman sarfına lüzum görülmeyecek, bir iki kadehle keyfi yerine getirecek, bir içki var mıdır?» demiş.

Kramer'in bakkalı olan Avusturyalı:

«— Vardır, fakat onu ekseriyetle İngilizler kullanırlar,» demiş.

Eşref:

«— O nedir? Ve şişesi kaç kuruştur?» diye sormuş.

Bakkal da:

«— Brant ve şişesi de bir sterlindir,» cevabını vermiş.

Eşref kendi kesesinden bu parayı vermeye muktedirse de, kendisinin bir aylık rakı parasını temin edecek olan sterlinin bir şişe karşılığında verilmesini hiç bir zaman câiz görmezdi. Kâmil Paşa, Eşref'i ve onun sevdiği kimseleri kendi hanedanı azasından sayıyordu. Eşref o bir şişe Brant'ı edinmek için Paşa'nın damadı ve Askerî Hestanesi Başhekimi Miralay Faik Bey'e koşar. Yana yakıla ona söyler.

«— Kayınpederinize karşı mahçup oluyorum. Rakıyı bırakarak Brant kullanmaklığım lüzumu varmış. Kramer lokantası içindeki bakkaldan sordum, bir lira, dedi. Gece sabahlara kadar içtiğim ve içeceğim bu içki için, bir İngiliz altınını isterse içine âbıhayat doldurulmuş olsun bir şişeye nasıl vereyim?» der...

Faik Bey çıkarıp bir sterlin verir

Eşref, Faik Beyin verdiği lira ile o şişeyi alıp kürklü setresinin cebine koyar. Fakat nasıl içileceğini bilmiyordu.

İzmir mirasyedilerinin bazılarından bunu da öğrendi. Bir fincan Brant'tan üç saatlik neş'e alıyordu. Şampanya, bira meclisleri gibi bir yerde bir iki saat Brant içilirse, içenlerin içini yakar kavurur. Eşref'e bir sabah, bir öğleyin, bir de akşam üç kadehten fazla içecek olursa zehirlenip öleceği bildirilmişti. Dünyada ölümden korkmayan hiç bir kimse yoktur.

Bu Brant yardımıyle Eşref, gerek valiye, gerek tanıdığı birçok kimselere rakı müptelâsı olduğunu unuttturmuştu. Brant'ın saatlerce içilemeyeceği meselesi vardır. Bir de pahalıydı. Eşref ise içkiye gurup zamanlarından başlayarak sabah ezanına kadar içerdi. Bunlardan dolayı Brant kullanmakta dikiş tutturamadı. Miralay Faik Bey'in bir sterline alıverdiği şişe bittikten sonra yine işi rakıya döktü.

Ve yine geldiği kazaya gitti. O sırada Dahiliye Nezaretinden vilâyetlere mükerrer olarak gelen tahriratlarda bazı kaza kaymakamlarının, bazı nahiye müdürlerinin vazifeleri başında bulunmayarak hotbehot ötede, beride gezip dolaşmakta oldukları, onlara müteâllik umuru halkın sürüncemede kaldığı haber alınıyor. Fevkalâde bir mecburiyetten dolayı bunlara buradan istizân etmeksizin onbeş gün kadar müsaade verebilirsiniz. Fakat iki üç günde bir memuriyeti mevkiini terk etmelerine katiyyen müsaade etmeyiniz, deniliyordu. Mevkiini ve memuriyeti icabatından olarak bu gibi tahirratlara göre hareket etmeye tabiatiyle vali de mecburdu. Kaymakamı bulunduğu merkez kazaya gitmezden evvel, Kâmil Paşa, Eşref'i çağırıp:

«— Bundan sonra benden müsaade almaksızın İzmir'e gelme. Çünkü başka kaymakamlara da sui misâl oluyorsun!» dedi.

Eşref de yerine gitti. Kaymakamlığı merkezinde bin türlü güçlükle on gün oturur, yine İzmir'e gelmek ister Fakat valinin o kuvvetli emirleri üzerine cesaret edemez.

Bu sırada, Selânik'e, Trablusgarp'a nizâmiye yeni asker götürmek için İzmir limanına bir beylik nakliye vapu-

ru gelmişti. Bütün kaymakamlar kazalarından sevki lâzım gelen mürettebatı Redif Binbaşılığına teslim etmişlerdi. O zamanın asker sevki usulünce bir nefer asker elbisesini giyerek bir mevki askerinin tabelâsına ismi geçmedikçe asker memurlar ona el dokunduramıyordu. Mürettebatın gideceği mevkiin en büyük mülkiye memurları mahalle muhtarları merkezlerde jandarma vasıtasiyle yeni asker olanları toplar ve Redif Kumandanlığına teslim ederlerdi.

Eşref'e kazanın Redif Binbaşısı birçok defa şifâhen ve tahriren o kazaya ait olan ve gitmeleri için İzmir'de vapura muntazır bulunan yetmiş efradın kışlaya teslimi lüzumunu bildirmişti. Eşref:

«— Bu acelenin ne lüzumu var?.. Oraya giderek bir iş mi görecekler, daha beş on gün memleketlerinde kalsınlar!» demeyi âdet etmişti.

Halbuki, bir tarafta İzmir Fırka Kumandanlığı, Redif Binbaşısına: «Sizin daireden başka mürettebatı gelmeyen yer kalmadı.» diye telgraflar çekiyordu. Binbaşı ne yapsın?..

«— Mülkiye kaymakamına her gün müracaat ediyorum: tuhaf cevaplar veriyor. Makamı vilâyete yazınız da kaymakama bu mürettebatın teslimi için ehemmiyetli emirler versinler,» diyordu. Fırka Kumandanı Osman Paşa da Kâmil Paşa'ya, Binbaşının yazdığı telgrafları ve tahriratları gösterdi. Kâmil Paşa, Eşref'e:

«— Askerî dairesinin istediği (70) neferin yarın akşama kadar her halde Binbaşılığa teslim edilmesini, bunlardan bir nefer eksik olursa, şiddetle mes'ul ederim!..» diye bir emir verdi.

Bu sıralarda Eşref de İzmir'e gelmek için bir bahane arıyordu. Ben bir gün Basmahane istasyonu karşısındaki Uşakizâde Sâdık Bey konağının altındaki kahve önünde oturuyordum. Karşıdan ikişer ikişer edilmiş, fakat yürüyüşleri bozuk, sivil elbiseli bir asker kafilesinin geldiğini gördüm. Eşref, hayatı müddetince hiç bir asker sâfına girerek yürüyüşte bulunmuş kimselerden değildi. Eşref'in

elinde sopa biçiminde bir baston vardı. Ben, evvelâ Eşref'in o asker kafilesinin önünde bulunmasını bir tesadüfe hamletmiştim. Sonra dikkat ettim. Onun onlara sevk memurluğu vazifesini gördüğünü anladım. Bu 70 neferin en gerisinde bir jandarmanın da bulunduğunu gördüm.

Eşref'e yaklaşarak:

«— Beybaba! Kaymakamlığı bırakarak mürettebatı askeriyeye sevk memuru mu oldun?» dedim. Eşref de bana:

«— Şimdi konuşma zamanı değil. Beni kendi halime bırak!» cevabını verdi. Ben de çekildim; fakat bu tuhaf manzaranın esasını anlamak için uzaktan uzağa bunları takip ettim. Bu sırada Eşref ikide birde başını geriye döndürerek: «Geriye kalmayınız!» diyordu. Nihayet Eşref bu gülünç manzara altında olarak o asker kafilesinde bulunan efrattan birini Evliyazâde hanına bıraktı ve, «Ben seni çağırtıncaya kadar burada kal!» dedi. 69 neferi alarak hükûmet avlusuna götürdü. Kendisiyle beraber getirdiği jandarmaya da: «Bunları bir tarafa bırakma!» dedi. Ve sırtındaki kürklü setresiyle Kâmil Paşa'nın yanına çıktı.

Paşa'nın canı sıkılmış, ve:

«— Eşref, ben sana geçenlerde benden mezuniyet almadıkça İzmir'e gelme, dememiş miydim? Sen de bana; gelmeyeceğim, diye söz vermemiş miydin? O gün ile bu gün arasından daha on gün geçmeden yine buraya geldin. Ben seni severim ve himâye ediyorum. Fakat hükûmetin tuttuğu yola karşı ben nasıl seni müstesna tutabilirim?» dedi. Eşref de:

«— Velinimetim! Benden dairei askeriye, yeni efrattan (70) nefer istediler. Ben de onları birdenbire bulup topiayamadım. Sonra sizin bir şiddetli emrinizi aldım. Yarın akşama kadar o 70 kişiyi ciheti askeriye teslim etmeyecek olursanız, şiddetle mes'ulsünüz buyuruyorsunuz, o efrattan (69)unu buldum, bir tanesi eksik kaldı. Emrinizde şiddetten korkarak o bulamadığım neferin yerine kulunuz geldim. Mes'uliyette kalmamak için münasip görürse-

niz o neferin yerine Selânik'e bendenizi sevk edlniz! Câiz görürseniz beş on gün İzmir'de kaldıktan sonra tekrar kazama gideyim.» der.

Kâmil Paşa çok zekî ve dehşetli bir hâfızaya mâlikti. Eşref'e benden izinsiz bir daha İzmir'e gelme, dediğini tahattur etti ve Eşref'in de böyle bir tuhaf bahane ile geldiğini anladı. Paşa, Eşref'e:

«— O bir neferi de bulup getirerek bana teslim edersen seni on gün İzmir'de kalmana müsaade edeceğim.» der. Eşref:

«— Bendeniz, o neferin İzmir'de ve Evliyazâde hanında olduğunu haber aldım. Bir jandarma alır, gider getiririm,» dedi. Paşa bu muvâzaayı anladı. Ve:

«— Git, onu da getir ve İzmir'de kal!» demesi üzerine o neferi de getirip teslim etti. Ve ondan sonra tekrar yerine dönerek müsadesiz gelmemesi için emir aldı.

Valinin damadı Faik Beyle mahdumları ve vilâyet maiyetindeki jandarma zabitleri ve polisler, Kâmil Paşa ile Eşref arasında cereyan eden bu muhavereyi iki kapı arasında dinliyorlar. Gülüyorlardı, bu sırada gündüz bana Eşref tesadüf etti.

«— Akşam Kramer'e gel!» dedi. Akşam oldu. Ben de oraya gittim. Rakının kadehi başka meyhanelerde on paraya idi. Bunun için bu günü üzerlerine atacak başka bir adam bulamadığı zaman Kramer'de rakı içmek âdeti değildi.

Eşref'i bazı zengin beylerle oturur buldum. Bana: «Gel bakalım,» dedi, ben de oturdum. Kâmil Paşa, İzmir'e geldiği zaman ilk belediye intihâbında Suriye vilâyeti merkez mutasarrıflığından mütekait Eşref Paşa'ya belediye reisliğini kazandırmıştı. Eşref Paşa'yı Kâmil Paşa himaye ettiği adamlar arasına koymuştu. Bundan sonra Kâmil Paşa, İzmir'den ayrılıncaya kadar her intihapta onu kazandırırdı.

Eşref Paşa, hem valiye sadık, hem çalışkan bir adamdı. Yaşı yetmişi geçmiş olduğu halde durmaz, dinlenmez,

o şehrin imarı için gece gündüz çalışıyordu. Bu gün İzmir'de hâlâ onun bıraktığı asârı mesâiden bergüzarlar vardır. İzmir belediyesini ihyâ etmiştir. Belediyenin her zaman için Osmanlı Bankası'nda altı yedi bin lirası bulunurdu. Bu paraları bankaya câri suretiyle verdiği için faizden de istifade ederdi. Bundan dolayı Belediye Sandığı her ay nihayetinde memurların, müstahdemlerin maaşını vermeye muktedir bulunduğu halde faizden istifade için ay başlarında aylıkları ay ın beşine bırakırdı. Bittâbî bana vereceği üç yüz kuruşu da onlara maaş vereceği zaman gelmeksizin vermezdi. Zaten üç yüz kuruş aylık benim gibi bir adam için hiç bir zaman çok görülmezdi. Ay hitam bulduktan sonra o on beş günü darlık ve müşkülât içerisinde geçirirdim. Kramer'de Eşref'in yanına oturduğum zaman, benden:

«— Nasılsın? İyi misin?» diye sormuştu. Ben de:

«— Beybaba! Hiç sormayın! Eşref Paşa benim üç yüz kuruş aylığımdan beş on kuruş faiz istifade edeceğim diye, bana lüzumsuz yere müzayaka çektiriyor,» demiştim. Yanındaki adamlar da şair Eşref'e:

«— Hazret! Üç yüz kuruş aylık bile Hasan Rüştü'yü iyi bir suretle geçindiremediği halde, belediye reisinin giren ayın on beşi gelmedikçe hakkını geriye bırakması câiz görülemez. Kâmil Paşa'ya bir defa söyleyiverseniz de başkasına kıyas etmeyerek ay nihayetinde maaşının verilmesi için belediye reisine bir tavsiyede bulunsa,» dediler.

Eşref:

«— Bu bir küçük iştir. Kâmil Paşa'ya söylemeye lüzum yok. Eşref Paşa'ya tavsiyeyi doğrudan doğruya ben yaparım, dedi. Benim kafam kel olduğu gibi; Eşref Paşa'nın da bir gözü özürlü idi. Belediye riyâsetinde **Eşref**'le aralarında münasebet bulunduğundan, bana:

«— Kalemini kâğıdını çıkar. Eşref Paşa için bir tavsiye kıt'ası yazdırayım, götür kendisine ver,» dedi. Bana, reis'e verilmek için şu kıt'ayı yazdırdı:

Bin reca ile alır bir aylık,
Sen dahi olma zavallıya adüv.
Gözetin yekdiğeri esnafca
Rüştü kel, sen dahi körsün yâhu!..

«— Hazret! Teşekkür ederim. Ben kendi elimle bu tavsiyenâmeyi götürüp, Eşref Paşa'ya nasıl verebilirim?.. Sonra bütün bütün canı sıkılır. Ayın on beşinde verdiği üç yüz kuruş maaşı da kesmenin bir yolunu arar.» dedim.

«— Sen götürüp vermezsen, ben verdirecek bir adam bulurum!» dedi.

«— Beybaba, rica ederim, bu şekilde bir tavsiyeden sarfınazar buyurunuz. Belki hatırına tavsiye kıt'asını size benim yazdırmış olduğum gelir.»

«— Sen benim işime ne karışıyorsun, senin ne vazifen?» cevabını verdi. Eşref ferdâsı gün kıt'ayı bir zarf içine koyar, üzerine belediye reisi (Eşref Paşa Hazretlerine) adresini de yazar. Askerî kırathanesinde otururken yoldan geçen ve tanıdığı bir belediye çavuşunun eline verir, fakir bir adam hakkında tavsiye mektubudur. Bunu reis paşaya takdim ediveriniz. Benim verdiğimi de kendisine söyleyiniz,» der. Çavuş, mektubu reis paşaya verir. Yanında da belediye âzâsından birkaç bey varmış. Belediye başkâtibine mektubu sunar, ve:

«— Şunu aç da bir oku bakayım!» der. Başkâtip Hakkı Bey mektubu açar. Kendisi okur, gülümser, fakat Eşref Paşa'ya okuyuveremez. Reis:

«— Niçin okumuyorsun da gülüyorsun?» der.

Hakkı Bey de:

«— Birşey yok, siz kendiniz okuyunuz,» der. Zarfın içinden çıkan kâğıdı Eşref Paşa'ya verir.

Eşref Paşa okur:

«— Allah bu deli herifin belâsını versin! Dünyada dilini uzatmadığı kimse kalmamıştır. Yalnız ben kalmıştım. Şimdi benim için de başladı!» der. Yanındaki beyler:

«— Paşa Hazretleri bir kere biz de görelim!» derler,

oradakiler bu kıt'ayı birer birer okurlar ve gülerler.

«— Ben ne yapayım şimdi bu Eşref'e?» diye sorar.

«— Paşa Hazretleri! Hasan Rüştü'nün bu vilâyette hiç ekili ağacı yok. Kendisine para getirecek başka bir iş de bulamıyor. Her ay nihayetinde bunu başkasına kıyas etmiyerek (kel)in aylığını verirseniz, lûtuf etmiş olursunuz. Bu belediyeden aylık alan başka kimseler için bir suistimâl teşkil etmez. Bankadan üç yüz kuruş için belediyenin alacağı faiz de bir istifade sayılamaz,» derler.

Valinin şair Eşref'i de kendisi kadar sevdiğini Eşref Paşa biliyordu. Tabiî kıt'ayı Kâmil Paşa'ya götürüp gösteremezdi. Bununla beraber Eşref Paşa'ya Kâmil Paşa'nın oğullarına, damadına birer birer göstermişti. Onlar da gülümseyerek:

«— Siz de Rüştü'nün aylığını gününde verirseniz, biz de memnun oluruz,» derler.

Ben bir gün Tilkilik'teki kahvelerin birinde oturuyordum, bir belediye çavuşu geldi:

«— Reis Muavini Yasin Beyzâde Mehmet Bey seni istiyor,» dedi. Ben derhal meselenin ne olduğunu anlamıştım. Gittim, reis muavininin yanına girdim, bana gülümseyerek:

«— Gel bakalım hoca! Bundan sonra her ay nihayetinde gel, beni gör. Senin aylığını ben alıvereceğim,» dedi. Eşref Paşa'nın maiyetine böyle bir emir vermiş bulunduğunu yazmaya hacet yok.

★

ŞAİR EŞREF'LE HARÂBAT ARKADAŞLIĞIM

İzmir'de Türkiye'den, Ermenilerden, Rumlardan, Yahudilerden hususî ders alan birçok talebem vardı. Dersim olduğu günlerde ve gecelerde hiç bir zaman alkol kokusu ile talebem karşısına çıkmadım. Daima beni meclisinde bulundurmak isteyen Eşref, benim o ders günlerimde alâkadar olurdu. Benim ders günlerim olduğu zamanları, Askerî Kıraathanesi Müdürü İsmail Efendi'ye söylemekliğim

için bana tavsiye etmişti. Ben her gün İsmail Efendi'ye:

«— Bu akşam dersim var, gelemiyeceğim. Eşref baba sorarsa söyleyiniz!» derdim. Ben o sırada o kadar rakı düşkünü değildim. Bazı akşamlar dersim olmadığı halde o kırathane sahibi İsmail Efendi'ye:

«— Bu akşam dersim var, beybaba sorarsa gelemiyeceğimi söyleyin!» derdim. Fakat Eşref'in İzmir'de başka işi gücü olmadığından dolayı o gece için benim dersim olup olmadığını anlardı. Bazen tanıdığı polislerle jandarmalarla beni resmen arattırır ve buldururdu.

İzmir'in Ali Paşa meydanında Panayot isminde bir Rum'un meyhanesi vardı. Bu meyhanenin bir tarafında Konya'nın eski ahır sekisi biçiminde beygirler, eşekler, bağlı, bir tarafta da Panayot'un büfesi vardı. Beni ilk defa oraya götüren Zeytunzâde Remzi Bey'di. O meyhane tam mânâsiyle bir **(harâbat)** idi. O meyhanede Türklerden başka gelen müşteri yoktu. Bunun için Panayot, Türkleri severdi.

Eşref herhangi bir adi bahane ile beni aratıp bulduğu zaman yanına alırdı. Fakat mutlaka akşam üzeri aratırdı. İzmir'in meşhur birahanelerini elinde bulunan sopa biçimindeki bastonla yükümüzü atacak beyler arardı.

Eşref, İzmir'de bulunduğu müddetçe gerek meyhane, gerek mescit âleminde hiç bir kimse için beş para veren şahıslardan değildi. Benim züğürtlüğümü ve aylığımın kendime yetişmediğini bildiği için bana karşı çok fedakârlıkta bulunurdu; âdeti veçhile akşam üzeri tanıdığı bir polisle beni buldururdu. Bir akşam:

«— Gel baaklım âşık!» dedi. Kordon'a gittik, bütün birahaneleri dolaştık. Şair baba yükümüzü üzerine atacak hiç kimse bulamadı. O zaman Eşref'e nisbetle ben genç idim; yorulmamıştım. Fakat Eşref yorulmuştu. Kramer kıraathanesine oturduk. Eşref biz oraya oturduktan sonra başka bir mirasyedi beyin oraya geleceği zannındaydı. Kramer'de rakının kadehi yirmi para idi. O zaman için bu yirmiliğin büyük bir kıymeti vardı. Eşref bizim borcumuzu ve-

recek hiç kimsenin gelmediğini görünce, bana:

«— Kalk bakalım, rakının on paraya verildiği meyhanelerden hiç bildiğin yer yok mudur?» dedi. Ben de buyurunuz,» dedim. Panayot'un meyhanesine götürdüm. Zaten Eşref katiyyen lüks hayatla alâkadar değildi Panayot'la ilk mülâkatı bu suretle olmuştu. Buradan memnun oldu. Panayot iyi Türkçe bilirdi. Yunanca da (piyitist) şair demektir Ben Panayot'a piyitist olduğunu anlattım.

Rakısının iyiliğinden ve meżesinin bolluğundan dolayı Panayot'tan memnun oldu. Panayot'un itimat ettiği kimselere veresiyesi de vardı. O geceden sonra Eşref hiç bir tarafa gitmiyordu. Bir akşam Eşref'in Kırkağaç'tan rakı içmeye mecburiyeti olan bir misafir geldi. O akşam benim de dersim vardı, oraya gelememiştim. Esref benim orada bulunduğumu zannederek gelmişler, misafirini de beraber getirmiş, Bu misafir orayı loş ve tuhaf bir halde gördüğü için· «— Burası neresidir?» demiş. Eşref de.

Birtakım baykuşların virânesi.

Ermenekli Rüştü'nün meyhânesi.

demiş. Ertesi gün Eşref beni gördü:

«— Bu akşam senin meyhaneye bir misafir getirmistim. Seni bulamadım, şu beyti söyledim. Bundan dolayı hiç bana can sıkma, çünkü sen züğürt bir adamsın, bir adamdan ödünç para isteyecek olursan sana itimat etmezler ve vermezler. Fakat (Hasan Rüştü'nün Meyhânesi) varmış diye, İzmir içinde adın anılacak olursa şuna istediği parayı verelim. Verelim de meyhanesini elinden alalım diye, çalışanlar bulunurdu.

Eski Türkler büyük adamlarına «Paşa» yahut «Bey» veya «Ağa» derlerdi. Paşa kelimesinin temeli büyük birader demektir. Bir adamın birkaç tane oğlu olursa bunların en büyüğüne paşa derlerdi ki; içlerinde yaşadıkları millet onu büyük birader sayarlar «paşa» derlerdi. Ağa kelimesi de yine büyük biradere denilirse de en büyük biradere değil, yaşça büyük olan kardeş demekti. Millet

içinde hükûm ve nüfuzu olup ehemmiyetli memuriyette bulunan kimselere «Bey» denirdi. Efendi tâbiri Türklerin Rumlarla münasebatından sonra şöhret bulmuştur. Çünkü bu kelimeyi eski Türkler hiçbir zaman kullanmamışlar; bu kelime İstanbul'un Türklere ilhakından sonra daha çok, daha ehemmiyetli bir yer tutmuştur.

Yunancada «Ofendis» sahip, mâlik, nüfuzlu, itibarlı demektir.

Eski Türklerin kullandıkları bu kelimelerin, o zamanda okumaya, yazmaya ve bilgiye hiç delâleti yoktu. Okur, yazar ve bilgisi çok bir kimseye bu üç ünvandan herhangi birisi verilebilirdi. El'an İran Türkleri arasında ağa kelimesi âlim, fazıl mânâsına kullanılmakta olduğu gibi Anadolu'nun birçok yerlerinde kendisine ağa denildiği halde ilmü fazlı olanlar çoktur. Bilfarz; Akhisar, Akşehir ve Kırkağaç'ta kendisine ağa denildiği halde uyanık, münevver ve mükemmel okur, yazar kimseler vardı.

İzmir Fırkasının doğrudan doğruya Fırka Kumandanlığına bağlı Erkânı Harbiye Kolağalarından bir Selâhattin Bey vardı. Çok değerli, kıymetli ve meziyetli bir zâttı. Kendisinde hem **kılıç** hem de **bilgi** kuvveti vardı. Bu milletin birçok evlâdı onun hamiyetinden ve bilgisinden çok istifade etmiştir. Hattâ bir aralık ben de bu zattan hususî olarak cebir ve müsellesât dersleri aldım. O zamanlar Arnavut hükûmeti, Türkiye Cumhuriyetinden münâsip bir Harbiye Nâzırı istemişti. O sırada Selâhattin Bey de İzmir'de bulunuyordu. Türkiye Cumhuriyeti bu vazifeyi deruhte etmesini kendisine teklif etti. Selâhattin Bey bizim ordudaki alâkası kesilmemek şartıyle muvafakat etti.

Selâhattin Bey İzmir'de iken Eşref de o sırada Kırkağac'ta kaymakamdı. Orada askerî bir teftiş icrası için İzmir Fırka merkezinde Erkânıharp'ten bir zât gönderilmek lâzımdı. Fırka kumandanı Kolağası Selâhattin Bey'i intihap etti ve gönderdi. O sırada ordu ümera ve zâbitanından okuması ve yazması olmayanlara «Ağa» deniyordu. Hattâ

halk içinde de okuma ve yazması olmayanlara da Ağa tâbir edilirdi.

Kolağası Selâhattin Bey'in memur olduğu tahkikata Kırkağaç Meclis idaresi de iştirâke mecbur idi. Fırka kumandanlığının Selâhattin Bey'e verdiği emirnâmeden başka bir de ayrıca validen Kaymakam Eşref Bey'e gelen emirnâme vardı. Eşref Bey o emirnâmeyi kaza meclisi idaresine havale etmişti. Selâhattin Bey hükûmet konağına geldi, meclis odasına girdi. Tabiî Eşref de oradaydı. Meclisi idare âzâsı gelmeye başladılar. Eşref; birer birer gelen âzâları: «Meclisi idare âzâsından Ahmet Ağa, meclisi idare âzâsından Hüseyin Ali Ağa» diye Selâhattin Bey'e birer birer takdim ediyordu.

Selâhattin Bey onları okuma yazmaları yok sanmıştı. Sonra tahrirat kâtibi alelusul o emirnâmeyi okudu. Ortaya bir takım kitaplar, defterler döktüler. Selâhattin Bey'le beraber Eşref ve meclis idare âzâları o evrakın etrafına oturdular. Tetkik ve tahkike başladılar. Selâhattin Bey o zaman ağa ünvaniyle Eşref'in takdim ettiği kimselerin de mükemmel okur, yazar ve bilgili kimseler olduğunu anlamıştı. Tahkik ve tetkikleri neticesinde lâzım gelen kararları verdiler. İmza ettiler, kahve içtiler, meclis dağıldı ve orada Selâhattin Beyle Kaymakam Eşref Bey kalmıştı.

Selâhattin Bey:

— Beyefendi, siz bana bu âzâları falan ağa, falan ağa, falan ağa... diye takdim etmiştiniz. Halbuki bunlar mükemmel münevver ve mütefekkir kimseler imişler, dediği zaman, Eşref:

— Bunların ağalığı da senin ağalığına benzer, cevabını vermiş.

⁂

Süreyya Paşa'nın mâbeyin başkâtipliği zamanında muhtelif sivil mektep talebelerinden bazı beyler bâbı zaptiyede tevkif edilmiş idiler. Bunların içinde mektebi mülkiye talebesinden Ali Kemal Bey, İzmir'li Tahir Kemal Bey,

Mektebi Hukuk talebesinden Abdülhalim Memduh Bey de bulunuyordu.

O zaman Aydın vilâyetinden Ali Şefkatî Bey isminde biri, Osmanlı hükûmetinin idaresi aleyhinde bulunmak için Avrupa'ya kaçmış idi. Orada (İstikbâl) isminde bir gazete de neşrediyordu.

İsimlerini yazdığım mektepli beylere isnad olunan keyfiyet Ali Şefkatî Beyle muhaberede bulunmak ve Paris'ten gönderdiği gazetelerini okumuş olmak idi. Bunları hükûmete Ali Şefkatî Beyle muhaberede bulunmuş ve gazetelerini yine birlikte okumuş olanlardan biri haber vermişti. Bu ehli tezvirin maksadı tabiî Abdülhamit'ten bir külâh kapmaktı...

Tahir Kenan adındaki bu muhbir, umduğu külâhı kapamadı ve bilâkis en büyük cezayı o almış ve Yemen'e nefi edilmişti. O talebe içinde Fahri Bey isminde bir genç vardı. Bu Fahri Bey, Ali Kemal'le beraber Halep'te menfi iken bilâhare intihar etmiştir. O beylerden Uşakîzâde Süleyman Bey Bağdat'a, Abdülhalim Memduh Bey Konya'ya nefi edilmişti. Bunların nefileri için İstanbul'dan yazılmış olan emirnâmelerde kendilerinin münasip memuriyetlerde istihdam edilmeleri kaydı da vardı. Abdülhalim Memduh Bey Konya'ya Mersin tarikiyle gelmişti. Ali Kemali Paşa zamanında Abdülhalim Memduh Konya'da vilâyet tercümanı idi. O zaman Konya'da bugünkü parlaklık ve ihtişam yoktu.

Abdülhalim Memduh Bey Trabzon, Samsun, Antalya, İzmir gibi deniz kıyısı olan ve can sıkmayan bir yerde bulunmak arzu ediyordu. Zaptiye Nâzırı Nâzım Paşa'ya kendisinin deniz kıyısı olan bir yere gönderilmesini rica eden bir telgraf yazdı.

Zavallı Memduh'un hatırına Cidde'nin, Yemen'in, Trablusgarbin'de deniz kıyısı olduğu gelmemişti. Bu telgraf üzerine Abdülhalim Memduh Bey'in menfâsını Konya'dan Trablusgarb'e tahvil ettiler. Memduh Bey bu makûs ha-

beri alınca beyninden vurulmuşa benzedi. Öyle telgraf yazdığına bin kere nâdim olmuş idiyse de iş işten geçmişti. O zaman Trablusgarb'e gidecek vapurlar, Antalya'ya, Silifke'ye, Mersin'e, İskenderun'a uğramıyorlardı. Abdülhalim Memduh'un yanında bir de zavallı ve ihtiyar validesi vardı. Bu hanım, oğlunu pek çok seviyordu. Memduh Bey'in vâlidesini de birlikte Trablusgarb'e götürmesi pek müşkil idi. Annesinden ya Konya'da kalmasını, yahut kendisinden ayrı olarak İstanbul'a gitmesini pek çok rica etmişse de hanımı bir türlü ikna edememişti.

Trablusgarb'e gidecek vapur bulmak için çâresiz olarak İzmir'e kadar gitmeye mecbur idi. Nihayet annesi: «Oğlum bir kere İzmir'e gidelim de senin orada kalmaklığının bir çaresi bulunabilirse iyi, bulunmadığı halde ne yapayım oradan ben İstanbul'a giderim, sen de Trablusgarb'e gidersin,» dedi. Abdülhalim Memduh Bey, İzmir Valisi Kâmil Paşa'nın hürriyetperverlere harikûlâde muavenetlerde bulunmakta olduğunu Konya'da işitmişti. Ben o sırada İzmir'de bulunuyordum. Abdülhalim Memduh Bey'in birçok kitaplarını okumuş ve şöhretini işitmiş isem de evvelce kendisiyle hiç görüşmemiş idim. Fakat Konyalıların bazı izahatından dolayı beni gıyâben tanıyor ve İzmir'de bulunduğumu da biliyormuş. Memduh Bey, validesiyle beraber ve bir jandarma nezareti altında İzmir'e geldi. Jandarma, Memduh Bey'i Trablusgarb'e vapur bulunduğu zaman sevk edilmek üzere İzmir zabıtasına teslim etti.

Memduh'un her tarafta şöhreti vardı. İlk yazdığı eser (Türk Tarihi Edebiyatı) idi. Birçok şiirleri de vardı. Hakikaten sözü metânetli bir şairdi. Türkçe, Arapça ve İranca ile beraber çok iyi Fransızca da bilirdi. Tevfik Nevzad Bey, Eşref Bey gibi hüriyetperverler, Askerî Kıraathanesinin üst tarafındaki hususî salonda Abdülhalim Memduh Bey'in başına toplandılar. Nevzad Bey vapur zuhurunda Trablusgarb'e sevk edilmek üzere askeri otelinde serbest bırakılmıştı.

Memduh Bey'in vâlidesi ağzından Kâmil Paşa'ya verilmek üzere bir arzuhâl yazdılar. Hanım arzuhâlinde: Oğlum Memduh'un kusuru olup olmadığını bilmiyorum. Dünyada oğlumdan başka beni himâyede bulunacak hiç bir kimsem yoktur. Memduh'la beraber gitmeye mecburum, fakat şu ihtiyarlığımla beraber ben Trablusgarb'e nasıl gidebilirim? Bana acıyınız da Memduh'un İzmir'de kalmasına müsaade buyurunuz,» diyordu.

Paşa bizzat hanımın elinden arzuhâlini alıp okuduğu zaman:

«— Hanım me'yus olma! Oğlunu İzmir'de bıraktıracağımı size tepşir ederim,» demiş. Hanım da:

«— Allah sizi millete, devlete, çoluğunuza, çocuklarınıza bağışlasın.» diyerek teşekkürle mukabelede bulunmuş. Hanımın vilâyet odasından çıkacağı sırada paşa, kendisine başka bir şeye ihtiyacınız varsa, bana müracaatta bulunun, demiş. Hanım, valinin bu sözünü yine teşekkürle karşılaşmış, hanım çıkmış, otele gitmiş.

Paşa, arzuhâli yanık ve müessir bir tahriratla zaptiye nâzırına göndermiş. Zaptiye Nâzırı Kâmil Paşa'nın tesbit ettiği bir işin kolay kolay takibinden geri kalmayacağını bildiği için arzuhâli valinin tahriratiyle beraber Sultan Hamid'e arz etmiş. Sultan Hamid de, «Trablusgarb'e göndereceğine, başka tarafa kaçırılmamak üzere İstanbul'da kalsın, bundan bir şey çıkmaz.» demiş...

★

KIRK PARALIK MEZE — EŞREF, ABDÜLHALİM MEMDUH'U ÂLEM YAPMAYA NASIL DAVET EDERDİ?

Zaptiye Nâzırı, Abdülhalim Memduh'un menfâsını tebdile dair olan bu iradeyi telgrafla Vali Kâmil Paşa'ya tebliğ etti. Memduh Bey de İzmir'de kaldı. O da Kaymakam Şair Eşref Bey'in reisi bulunduğu (Hürriyet, ilim ve fen bilhassa edebiyat) meclisi âzâsı meyanına iltihak eyledi.

Konya'da olduğu gibi, yine vilâyet tercümanlığına tayin edildi. Kendisine İzmir hükûmet konağı umuru ecne-

biye kaleminin en muhterem yerinde bir kanepe verildi. Vali, Memduh Bey'i de hânedan efradından saydığı kimseler arasına koydu. Memduh Bey'in İzmir'de ilk işi, Eşref'in «Gibidir» redifindeki meşhur kasidesini tahmis etmek oldu. Bu kaside, Memduh'un tahmisinden sonra daha büyük bir kıymet ve şöhret buldu. O tahmis Eşref'in o eserini süslemiş oldu.

Eşref, kaymakamı bulunduğu yerden İzmir'e geldiği zaman aradığı kimseler meyanına Memduh'u da koymuştu. Bu tahmisden başka, Eşref'le Memduh'un birçok müşahadeleri ve müştereken söyledikleri güzel güzide şiirleri vardır (*).

Eşref, İzmir'e geldiği zaman evvelce de yazdığım veçhile hiçbir şey için beş para masraf etmezdi. Yalnız kaymakamı olduğu kazada bulunduğu zaman sevdiği adamlardan bir misafir gelecek olursa onun için zarurî olarak beş on kuruş masrafta bulunurdu. Bir aralık vali tarafından Eşref'e: «— Resmî bir mecburiyetin olmadıkça, yahut seni ben çağırmadıkça İzmir'e gelme!» diye tembihi vuku bulmuştu. O zamanlar âşarın müzayede suretiyle mütezimlere ihale edilmesi usulü vardı.

Abdülhalim Memduh Bey, âşar ihale memurluğu ile Eşref'in kaymakamı bulunduğu Kırkağaç kazasına gitti.

Eşref, Abdülhalim Memduh'un oraya gelmesinden do-

(*) Abdülhalim Memduh (1866 - 1905) — Mutasarrıf Ali Rağıp Beyin oğlu olup, fıtrî zekâsıyle kendi kendini yetiştirmiş, zekî ve kabiliyetli bir insandı. Hâriciye Vekâletinde kâtip ve «Mizan» gazetesinde muharrir iken, siyâsî konularda ileri geri konuştuğundan verilen bir jurnalla beş aya mahkûm edilmiş, sonra Konya'ya vilâyet maiyet memuru olmuştur.

Fakat Abdülhamid aleyhinde tenkitlerde bulunduğundan Bitlis'e sürülmüş, sonra İzmir'e dönmesine müsaade edilmiştir.

İzmir'den Avrupaya kaçarak Fransa, Tunus ve İngiltere'de zaruret içinde beş yıl yaşadıktan sonra İngiltere'nin Folkeston şehrinde ölmüştür. Vasiyeti üzerine nâşı Mısır prenseslerinden biri tarafından Tunus'ta bir tepeye gömülmüştür.

layı çok memnun olur. Memduh'u kucaklar, öper, koklar, evine misafir alır. Bir aralık Eşref, Kırkağaç'ta bir bağ yetiştirmek merakına düşmüştü. Bağında yaz mevsimini geçirmek için bir ev, bir de bağın kapısı üzerinde selâmlık makamında ayrı bir oda yaptırmıştı. Abdülhalim Memduh'u o kapı üzerindeki odaya kabul eylemişti. Abdülhalim Memduh tabiî o gün hükûmet konağına müzayede meclisine gidemeyecekti. Çünkü şimendüfer yorgunluğu vardı. Bir de malmüdürlüğü daha defter ve evrak hazırlayacaktı. Eşref, hükûmet konağına gitmediği zamanlarda rakı masası başında bulunmaya mecburdu. Abdülhalim Memduh'un misafirliği şerefine Eşref o gün hükûmet konağına gitmedi.

Eşref'in yanında pejmürde elbiseli kırçıl bıyıklı bir piyade jandarma vardı. O sıralarda nahiye müdürü, kaymakam, mutasarrıf gibi sivil memurların evlerinde kapılarında bir yahut iki piyade jandarması bulunurdu. Eşref, o jandarmayı çağırdı, eline kırk para verdi: «Biraz leblebi al da gel,» dedi. Jandarma oradan birkaç adım ayrıldıktan sonra, «Gel!» diye tekrar çağırdı. «Biraz da domates al,» dedi. Jandarma giderken arkasından yine çağırdı: «Biraz da maydanoz, soğan al!» dedi. Jandarma gitti. Tekrar çağırdı. «Biraz da peynir al!» dedi.

BEN, MUSTAFA BEY'İN HAFİYE OLDUĞUNU NASIL KESTİRMİŞTİM?

O sırada Zeytinzâde Remzi Beyle beraber Kramer birahanesinde bulunduğumuz zaman Eşref babaya güvercin sürüsüne karışmış bir atmaca gibi içimize dehşetli bir hafiye girmiş. Bu da Nafia Başkâtibi Mustafa Bey'dir. Bu adamın bulunduğu yerde, bulunduğunuz zaman ihtiyatlı davranınız. Düşüncesi yerinde olan bir adam için daima tehlikeden çekinmek lâzımdır, demiştim.

Eşref, görünüşte hiçbir şey düşünmez, adam sende, ne olursa olsun, diyen bir kimse şeklindeydi; fakat içinden her şeyi ve kendisine gelecek olan menfaatl, zararı

muktedir olabildiği kadar düşünürdü. Eşref, kendisine Mustafa Bey hakkında söylediğim sözden dolayı beni tevehhümle mahkûm etmezdi, zaten ben o adamın mel'un olduğunu keşfetmiştim, dedi.

Bir de Ahmet Esat Bey vardı. Mektebi Sanayide nâzırdı. Fakat bu Ahmet Bey, Mustafa Bey derecesinde değildi, zararlı değildi. Oldukça hayıra da yarardı, bazen Zaptiye Nezâretinden, bazen mâbeyin başkâtibinden vali Kâmil Paşa'ya istiğlamlar gelirdi. İzmir'de hükûmet ve Padişah aleyhinde tertibatta bulunan kimseler varmış, onlar da şunlardan ibâretmiş... Niçin bunların İzmir'den çıkarılmasına çalışmıyorsunuz? diye sorulurdu. Kâmil Paşa da: Burada öyle zararlı şahıslar yoktur, sâyei şâhanede herkes işi ile gücü ile meşguldür; diye cevap verirdi. Fakat İzmir'den İstanbul'a ardı arkası kesilmeyerek jurnaller, tezvirnâmeler gönderilmekte olduğu anlaşılıyordu. Lâkin kimlerin gönderdiği bilinemiyordu; herkes bu yalancı muhabirleri bilmeğe çalışıyordu. O sıralarda İstanbul'da ve ehemmiyetli şehirlerden birkaç kişinin bir selâmlıkta veya bir evde herhangi bir yerde toplanarak görüşüp konuşmaları, eğlenmeleri memnu idi. Lâkin, biz İzmir'de Kâmil Paşa sâyesinde her zaman için on, onbeş, hattâ yirmi kişi bir yerde toplanarak konuşmağa, eğlenmeğe devam ediyorduk. O günlerde mâbeyine yüz elli kişilik bir jurnal gönderilmiş ve müfsidâne içtimâlar vukû bulmakta olduğuna dâir ihbarlarda bulunulmuş, Kâmil Paşa'dan bunu da istilâm ettiler. Paşa hakikaten böyle içtimâlar vukû bulmakta ise de müfsidâne değildir, sâyei şâhânede herkes istedikleri yerde ve terbiyei insaniye dâiresinde toplanıp saz ile, söz ile eğleniyorlar ve şevket-penâh efendimize dua ediyorlar; cevabını vermişti. Bu hafiyelerin kimler olduğu yine anlaşılamıyordu. Ben şeyhin sebilinde ilk defa Mustafa Bey ile görüştükten sonra o hafiyenin bu adam olduğunu derhal anlamıştım. Mustafa Bey'den vali Kâmil Paşa da şüpheleniyordu ve bu adamı hiç sevmiyordu, za-

ten Paşa, İstanbul'dan Aydın vilâyetine bir hafiye gönderildiği, yâhut orada yerlilerden öyle bir tezvir ehli türediğini öğrenecek, bilecek olursa derhal onu yakalayarak bu vilâyetin ifsâda ve asâyişinin ihlâle tahammülü yoktur; herkesin işine gücüne mâni olmaya ve halkın istirahatını selbe çalışıyorsunuz, buranın asâyişini muhafazaya ve erbabı fesâda meydan vermemeğe ben memurum, sizin gibi kimselerin burada bulundurulmasına zerre kadar lüzum ve ihtiyaç yoktur. Kendi arzunuzla bu vilâyeti terk edip çıkınız, yoksa sizi zâbıta mârifetiyle nefyettiririm, derdi. Onlar da ya kendi arzulariyle çıkarlar, yahut geldikleri yerlere başka taraflara iade ve ihraç edilirdiler. Bu Mustafa Bey'in dehşetli bir hafiye olduğuna kimseyi inandıramamıştım, dâima bu adamın işi gücü Tokatlı oğlu şair ve muharrir Şekip Bey, Eşref Bey, Abdülhalim Memduh Bey, avukat Nevzat Bey, mevlevî şeyhi Neri Efendi, Taşlızâde avukat Hasan Bey gibi zevâtı faka bastırmağa, tuzağa düşürmeğe ve bu suretle Abdülhamid'in teveccühünü kazanıp para, yahut nişan almağa çalışmaktı.

İzmir erbâbı iktidarandan ve mütefekkirlerinden Nazif Ağazâde Şefik Bey vardı. Zekî, siyasî ve şair bir zât idi. Şefik Bey bir aralık Amerika'nın Newyork şehri başşehbenderliğinde de bulunuyordu. O günlerde Avrupa'ya kaçarak Paris'te bulunuyor, doğrudan doğruya Sultan Hamid'e tahkirli ve tehditli mektuplar yazıyordu. Bir aralık Şefik Bey Paris'te büyük bir sefalet ve zarurete düşmüş, bir yolunu bularak mevlevî şeyhi Nuri Efendi'ye mektupla halini bildirmiş, bir de İzmir zekâ ve irfan şahsiyetlerinden Kadınhanlızâde Emin Bey vardı. Kendisiyle iyi görüşüyorduk. Ben o sırada mevlevîhânede misafir bulunuyordum. Emin Bey'in akşam dergâha gelmek âdeti değildi, yalnız gündüzleri bazen sebile uğrardı. Bir gün akşam üzeri Emin Bey dergâha geldi. Şeyh, bana: Emin Bey ile görüşeceğim, bazı hususî meseleler var, biz seni yanımıza çağırıncaya kadar başka bir odada otur, demişti. Ben de: Başüstüne, demiş-

tim. Dergâhta dayalı döşeli odalar çoktu, yalnız olarak ayrı bir odada oturdum. Fakat orta yerde şeyhi ve arkadaşlarımdan bazıların tehlikeye düşürecek bir mesele bulunduğunu anlamıştım; canım sıkıldı. Emin Beyle Şeyh konuşacaklarını konuştuktan sonra beni de yanlarına çağırdılar; içtik, yemek yedik. Emin Bey evine gitti, ben de yatak odama girdim, yattım. Fakat sabaha kadar gözüme bir dakika uyku girmedi. Güneş doğduğu zaman kalktım; hemen elbisemi giyindim, şeyhin haberi olmaksızın doğruca Emin Beyin evine gittim, kapıyı çaldım, içeri girdim. Emin Bey vaktiyle İstanbul'daki sarayların birinde damatlardan birinin çocuklarının hususî muallimi imiş. Bilâhare bir meseleden dolayı birkaç gün hapsedildikten sonra ikamet memuriyetiyle İzmir'e gönderilmiş.

Emin Bey'de epeyce altın vardı, bekârdı. Fakat güzel giyinir, güzel yerdi. Emin Bey pek erken olarak evine geldiğimi görünce Paris'te bulunan Şefik Bey için şeyh benden para istedi, ben de şeyhim Şefiği çok severim, kendisi İzmir'de ve serbest bir halde bulunsaydı, kendisine arkadaşların bulunabilecekleri muavenetten daha fazla bir yardımda bulunabilirdim. Fakat gördüğünüz arkadaşlar arasında dünyanın germüserdini görmüş olmayan, bâzı ihtiyatsızlığınız var, bu muavenetin bir gün meydana çıkması ve bize muhalif bazı nâmertlerin jurnal etmeleri ihtimali de var, gençliğimde bir felâkete düştüm, o zaman tahammül ettim, fakat şimdi oldukça kocadım, yeni bir felâkete katlanmağa takatim yoktur, cevabını verdim, dedi. Meğer Emin Bey'de isimlerini yazdığım zevât ile bazen görüşmekte olan Mustafa Bey'den şüphelenirmiş.

Mustafa Bey'in yanında iki Yahudisi vardı; daima rakı tepsisi, kumar masası başında birlikte bulunurlar ve birlikte gezerlerdi. Mustafa Bey bir akşam evinde Şekip Bey, avukat hâfız Rifat Efendi, avukat Nevzat Bey, Taşlızâde avukat Hasan Bey, emlâk kaleminden Mahmut ve şair Eşref Bey ve daha başkaları için bir ziyâfet tertip eder. Şeyh

Nuri Efendi çağrıldığı ziyafetlere ekseriyetle beni de birlikte götürürdü. Mustafa Bey'in ziyafet vereceği gece şeyh bana: Arkadaşlardan birinin evine gideceğim, siz burayı muhafaza ediniz, dedi, gitti.

★

DAVETİN ALTINDA NELER SAKLIYDI? MUSTAFA BEY'İN YAHUDİLERİ...

Davetlileri oradaki Mustafa Bey rakı masası başından kaldırır:

— Buyurunuz... diyerek yemek salonuna götürür. Sofra başında yine Abdülhamid'in uygunsuz olan tarzı hayatından ve idaresinin fenalığından şiddetle bahse başlar. Eşref, serbest sözlü, serbest özlü bir kimse olduğu halde fâidesiz yere mahvedilmekten son derece sakınırdı. Buradaki dâvet ettiği zavallıların ağızlarını açtırmak için uğursuz ev sahibinin bu hezeyanları, son derece can sıkıyordu. Fakat ne yapsın, ne gelir elinden. Bizim öbür beylere göz kaş işareti yapmakta idi ise de başlarına gelecek olan felâketi hiç bir türlü anlatamıyordu. Ben orada değildim. Güyâ Şekip Bey, Abdülhalim Memduh Bey, Şeyh Nuri Efendi orada daha ileriye gitmişler, Mustafa Bey'in oradaki büyük dolaba sakladığı iki Yahudi de dinleyesi imişler. Bu Yahudilerin bilâhare beyler hakkında şiddetli ve yüzde doksan dokuzu iftira ve yalandan ibaret şahâdette bulunduklarını söylemeğe hâcet yok (*).

(*) Hüseyin Rifat, bu ziyâfette Eşref'in bulunmadığını belirterek şairin sürgün felâketinden nasıl kurtulduğunu şöyle anlatıyor:

«Menfiler arasında Kâmil Paşa'nın himâyesine mazhar olanlardan biri de (Mustafa bey) adında 35-40 yaşlarında bir zat idi ve vilâyet nâfia müdürlüğü başkâtipliğine kayırılmıştı.

Sürgün olması dolayısiyle halkça mağdur tanınanlardan olan bu zat, biraz da sokulganlığı sebebiyle Memduh, Tokâdizâde Şekip, Dr. Ethem, Nevzad vesaire gibi kalbur üstü gelenlerimizle hemen ahbaplığı sıkı fıkı ilrei götürebilmişti.

Eşref'e gelince onun beş on gün izinle İzmir'e gelişi başlı ba-

O mel'un ziyafetin ertesi Cuma günü Mustafa Bey, Şeyh Nuri Efendi'nin Hisar Camii civarında ve bitpazarı dahilindeki sâbit odasına geldi. Yine âdetî veçhile pâdişahın şahsı ve idâresi aleyhinde sözler söylemeye başladı.

şına bir âlem olurdu. Her akşam bir evde toplanılır, yenilir, içilir, saz, söz ve zevk sabahlara kadar devam eder, giderdi.

İşte bu Mâbeyin sürgünlerinden olan Mustafa bey de, ara sıra bu âlemlerde bulunduğundan — yaradılışındaki alçaklığı tekrar edebilmek için bir akşam evinde bir ziyâfet tertip ederek başta Eşref olmak üzere — zâten bu ziyâfetler ve eğlenceler hep onun şerefine yapılırdı. Avukat Nevzat, Memduh, Şekip, Güzel Hasan, Mevlevî şeyhi Nuri ve daha bir çok kimseleri dâvet etmişti. Hayli zaman yenilip içildikten sonra şiirler, hükûmet aleyhinde hicivler, sövmeler — her vakit olduğu gibi — ortaya dökülüyordu.

Fakat Mustafa, oturdukları yere bir kapı ile geçilebilen diğer odaya, İzmir polislerinden Yahudi (Rafael)i gündüzden saklamış. Bu hafiye Yahudi ile Mustafa da görüşülen her şeyi ertesi gün hazırladıkları jurnal halinde yerine yetiştirmiş. Tâlihin güzel bir tesâdüfüne bakınız: Kendi nâmına ve şerefine tertip edildiği halde, bir akşam evvelki fazla içilmekten ileri gelen rahatsızlık dolayısıyle Eşref, belki de ömründe ilk defa olmak üzere bu ziyâfete gelmemişti.

Yâni Eşref'in gelmemesinden son derecede üzülen Mustafa hâini ,hazırlanan jurnalde Eşref'in de varmış gibi gösterilmesini Yahudi polis Rafael'e çok ısrar etmişse de, Rafael buna nasılsa yanaşmamış ve talihin bir cilvesi olarak Eşref, arkadaşlarının uğradıkları acı, sürgün âkıbetinden yakayı kurtarabilmişti.

Memduh, Nevzat, Şekip, Şeyh Nuri Bitlis'e, Güzel Hasan, Meclisi idare kâtiplerinden Mahmud Kastamonu'ya sürülmüşlerdi.

İşin garâbetine bakınız ki bu mel'unca hazırlıklardan istifade eden yalnız ve yalnız Yahudi polis Rafael komiserliğe yükseltilerek faydalandı; Mustafa'ya gelince o da diğerleri gibi Anadolu'nun — bugün hatırlayamadığım bir yerine — sürgün üstüne sürgün olarak atılıverdiydi. Eşref'i bu felâketten kurtaran Yahudi Rafael'in tabansızlığı olmuştu. Yoksa Mustafa'nın bitmez tükenmez ısrarlarına dayanamayıp da ismini ötekiler arasına sokmak cesâretini göstermiş olsaydı — zâten hiç hoş görülmeyen — Eşref de tahkikat filân hak getire! bu sefer de bu kafilenin felâketine giderdi.»

O sırada o odada Şeyh Nuri Efendi ile o alçak hafiyeden ve bir de benden başka kimse yoktu. Ben, her ne olursa olsun deyip elime bir odun alarak o serseriyi oradan kovmak hatırıma geldi. Fakat Şeyh Nuri Efendi'nin böyle bir teşebbüsümü muvafık görmeyeceğini bildiğimden dolayı beynime gelen teşebbüsü hazmettim. Hiç yalan söylemeye ve Şeyh Nuri Efendi'nin hatırı için hakikati ketmetmeğe mecburiyetim yoktur. Şimdi yazdığım veçhile Mustafa binbir çeşit hezeyanlarda ve o zamanın hoşuna gitmeyecek safsatalarda bulunmuştu. Şeyh Nuri Efendi, onun o biçimsiz o şeytanetkârâne sözlerine iştirak etmemişti. O herifin vicdanı ne kadar mülevves imiş kI kendi hezeyanlarını kendi muzir sözlerini bilâhare tamamiyle şeyhe atfetmişti.

Mustafa, İzmir'de bulunduğu müddetçe görünüşte Nafia İdaresi Başkâtibi, hakikatte İzmir'deki hürriyetperverler aleyhinde mâbeyne jurnal göndermekle meşgul âdi bir kimseydi.

Kâmil Paşa'nın aleyhinde de jurnallar yağdırmağa başladı. Yazdığı fesatnâmelerin hülâsalarını «Kâmil Paşa sadrâzam iken valiliğe indirildiğinden dolayı padişâhımıza ihânette bulunan nankörleri kucaklamış olarak himâye ediyor» demekteydi.

Abdülhamit, Kâmil Paşa'nın o zamanki tarzı idâreyi sevmediğini ve can sıkmakta olduğunu, paşanın Türk hükûmetine karşı sadakati bulunduğunu ve Aydın vilâyetini her validen daha iyi idare etmekte olduğunu ve orasının o sıralarda öyle bir büyük ve siyasî valiye muhtaç olduğunu da bilirdi. Mustafa'nın yazdığı şeylere ehemmiyet vermezdi. Fakat bütün bunlara rağmen bir tedbir düşünüyordu. İzmir hakikaten hâin yatağı mıdır?

Kâmil Paşa bunlara yüz veriyor mu? Bileyim diye; bir dereceye kadar valinin de muamelâtını kontrol etmek için mâbeyn hademe feriki tatar Şakir Paşa'yı İzmir'e göndermişti.

Abdülhamid'in o herifi oraya göndermekten maksadının hakikati belliydi. Fakat zâhirde İzmir fırkasının tensik ve teçhizinde asıl fırka kumandanına yardım etmek vazifesiyle gelmişti. Tabiî Şakir Paşa'ya İzmir kışlasının en güzel yerinde bir oda tahsis edilmişti. Şakir Paşa'nın İzmir'e gelmesinden beş on gün sonra Mustafa'nın jurnallarının suretlerini mâbeyn, Kâmil Paşa'ya gönderdi. Asıl muhbirin de Mustafa Bey olduğu ve kendisinden şifâhen izahat alınması lüzumu da bildirildi.

Bu tahkikatta, İzmir'de bulunan Ferik Şakir Paşa'nın kendisine yardım edeceğine dair Kâmil Paşa'ya bir de irâde tebliğ edildi. Yangın saçağı sarınca Kâmil Paşa bu işin önünü alamadı. Mevlevî şeyhi Nuri Efendi, Taşlızâde Doktor Ethem Bey, biraderi avukat Hasan Bey, Tokadîzâde Şekip Bey, avukat Tevfik Nevzat Bey ansızın bir gün sabahleyin hükûmet konağında tevkif edildiler. Kâmil Paşa, kendisine tebliğ edilen irâdeyi Şakir Paşa.ya bildirmeğe mecburdu. Zaten Kâmil Paşa, Şakir Paşa'nın oraya o iş için gönderildiğini etrafiyle biliyordu. Şakir Paşa'ya bu iradeyi tebliğ; tecâhül suretiyle idi.

Şakir Paşa hükûmet konağına geldi. Valinin yanına girdi. Kâmil Paşa kendisine yanı başında bir koltuk gösterdi, hemen tahkikata başlayalım; dedi. Evvelâ Mustafa Bey'i çağırdılar. Şifâhî izahat aldılar. Tabiî yalnız Mustafa'nın çıplak sözleriyle hakikat meydana çıkmış olamazdı. Kendisinden şâhit istenildi. İlk getirilen şâhitler Mustafa evinde verdiği ziyâfet gecesinde yemek salonunda bir dolaba yerleştirdiği ve oradakilerin sözlerini dinlettiği o iki Yahudi idi. İki Yahudi fazlasıyle Mustafa'nın izâhatını tasdik ettiler. Hattâ o sözleri dolap içinde gizlenerek dinlemiş olduklarını da söylediler. Meselede başlıca üç keyfiyet vardı.

Bunlardan birincisi, mevkufların Paris'te hâli firarda bulunan Nazif Ağazâde Şefik Bey'e para göndermeleri.

İkincisi, Şefik Bey'le muhabereye devam etmeleri.

Üçüncüsü, Pâdişah ile idâresi aleyhinde tefevvühatı itiyat etmiş olmalarıydı.

Bu meseleler hakkında Mustafa'nın gönderdiği jurnallerin yüzde doksan dokuzu yalandan ve iftiradan ibaretti. Mevkufları Kâmil Paşa ile Şakir Paşa birer birer çağırdılar ve isticvapta bulundular. Bunlar da bittâbi kendilerini müdâfaa ettiler. Şahıslarına atfedilen hareketleri ve sözleri şiddetle reddettiler. Ve Mustafa'nın bu iftiralarda bulunmasına kuvvetli sebepler gösterdiler. Mustafa ile ve o iki Yahudiyle yüzleştirildiler. Tabiî onlar yine yüzlerine redde devam ettiler. Ben de içimden; acaba beni ne zaman tevkif edecekler? diyordum.

Bu sırada askerî kıraathanesinde Eşref'le beraber oturuyorduk. Kâmil Paşa'nın ağası Hasan Ağa geldi. Eşref'e; sizi paşa istiyor, dedi. Ben Eşref'in de tevkif için çağrıldığı zannında bulunmuş olduğumdan çok canım sıkılmıştı.

— Nöbet bana geliyor, demiştim. Eşref'ten iki paşa:

— Siz Mustafa Bey'in evinde ziyâfette imişsiniz.

Mevkufların isimlerini söyleyerek: Bunlar şöyle tefevvühatta bulunmuşlar! Sen de işittin mi? diye sormuşlar. Eşref:

— Orta yerde güzel içkiler, güzel mezeler, güzel yemekler vardı. Ben onlardan istifâdeye ve telezzüze dalmıştım, biraz da başım hoş olmuştu. Orada geçen sözlerden hiç birini işitmemiş olduğum gibi öyle tefevvühat geçtiğinden de hiç haberim yoktur, cevabını vermiş.

Mustafa Bey, Eşref'ten de böyle sözler sâdır olmuştu. İşin kendisine de bulaşacağını bildiği için işittiği sözleri inkâr ediyor, demiş. Kâmil Paşa ile Şakir Paşa, Mustafa'ya:

— Sen buraya Eşref Bey'i maznun sıfâtiyle celbettirmedin, şâhit sıfatiyle gösterdin, şimdi senin istediğin şehâdette bulunmadığından ve haber verdiğin sözleri inkâr ettiğinden dolayı kendisine: Canın sıkılmış olmak ve garazkârlıkta bulunmak ihtimali var. Bunun için bu sözlerin

Eşref'i şâhitlik mevkiinden çıkararak maznun mevkiine nakil edemez! demişler.

Paşalara Eşref lâzım gelen cevabı verdikten sonra kahveye yanıma yine geldi, oturdu. Valinin hizmetçisi Hasan Ağa yine kıraathane kapısından girdi. Ben, beni çağırmağa geldiğini anladım. Fakat Eşref'in serbest bırakıldığını görünce benim içimde korku kalmamış gibi idi. Gittim, Paşaların yanına girdim. Hademe feriki Tatar Şakir Paşa tesadüf suretiyle orada bulunan bir dinleyici vaziyetinde idi.

Hiç suale, cevaba karışmıyordu. İsticvâbı yalnız Kâmil Paşa icra ediyordu. İsticvap evrakı bir kucak dolduracak kadar çoktu. En son benim sorgum yapıldı.

İsticvap evrakının son sayfasını Kâmil Paşa elime verdi. Nihâyetinde iki satır yazılabilecek kadar bir boş yer vardı. O boş yeri bana gösterdi. Senden bir şey soracağım, cevabı uzun olmasın, şuraya sığabilsin, dedi. Suali de, cevabı da bana yazdırdı. Sualde:

— Hisar câmii şerifi civarındaki sebilinde mevlevî şeyhi Nuri Efendi birtakım ağır tefevvühatta bulunmuş, o sırada sen de yanında imişsin. Mustafa Bey de varmış. Şeyhin bu tefevvühatını sen de işitmişsin, ne dersin?

— Mustafa Bey, şeyhi tefevvühata sevk ve teşvik için orada hayli çalıştı. Fakat Nuri Efendi metanetini muhafaza etti, Mustafa Bey'in teşvikine kapılmadı. Cevabını yazdım. Hakikaten sebilde Mustafa şeyhin rüzgârını almağa ve câiz olmayan sözleri söyletmeye çalışmıştı. Benim çok canım sıkılmıştı.

Mustafa oradan kalkmış, gitmişti. Zâten o günlerde Mustafa'nın hiç başka işi gücü yoktu. Böyle ötekini berikini söyleterek tehlikeye koymağa çalışmaktı. Öyle sanırım ki; o tahkikat ve neticesindeki karar resmî bir muhakemede müvacehe suretiyle alenî olarak icra edilseydi, haber verdiği kimseler beraat ederler. Ve yalnız kendisi müşevvik cezası görürdü. Orta yerde mevkufların Şefik

Beyle muhaberelerine dair hiçbir kâğıt yoktu. Ona para göndermeleri de tahakkuk edemezdi. Mevkufların hürriyetperverliklerinden mütevellit bâzı esaslı işleri vardı. Fakat muhakemede tahakkuk etmesi muhal idi.

Ortada daima Mustafa'nın himâyesi ve arkadaşlığı altında bulunan iki zararlı Yahudiden başka şâhit de yoktu. İhtimâl ki bu tahkikat evrakı İstanbul'a gönderilir ve cinâyet mahkemesine tevdi edilirdi. Kâmil Paşa da bunu istiyordu.

Fakat her hususta Mustafa'nın ruhunu okşayan arzusunu ve mevkufların öyle hareketlerde bulunduklarına dâir şahsına gelen kanaat, işi muhakemeden çevirerek başka bir idarî şekle soktu. Memur olsun olmasın; hafiyelik suretiyle mâbeyne mensup olan adamların hepsinde orası ile muhabere için ayrı ayrı şifreler bulunurdu.

Şakir Paşa o gece, «Mevkuflara Mustafa'nın atfettiği cürümlerin vâki olduklarına şahsımın kanaati hâsıl olmuş ise de vâli tahkikat evrakının ve fezlekesinin İzmir'deki istinâf ceza mahkemesine, yahut İstanbul'daki cinâyet mahkemesine havale edilmesi fikrinde bulunuyor. Halbuki bunların hareketleri vâki ise de mahkemeye havâlesi halinde tahkiki mümkün değildir. Bunun için bunların cezâları idarî olarak tâyin edilmelidir.» diye şifreli bir telgraf yazar. O telgrafa üç saat içinde cevap gelir.

Gelen cevap: Valiye Abdülhalim Memduh, Mevlevî şeyhi Nuri, Taşçızâde Doktor Ethem, Avukat Tevfik Nevzat, Tokâdizâde Şekip Beylerin Bitlis'e, dâva vekili Hasan Bey'in Kastamonu'ya nefyedilmelerine dâir irâde çıkıyordu.

Karahisar şimendiferiyle nefyedildiler. Bunların kısmı âzâmının ihtiyar vâlideleri, kalabalık çoluk, çocukları vardı. Bunlar çok ağlaştılar. Abdülhalim Memduh'un ihtiyar vâlidesi billâhare Bitlis'e kadar gitti ve yine oğlunu buldu.

Bu büyüklerle beraber aynı meseleden dolayı nefyedilen daha başka üç dört bey vardı. Fakat isimlerini unutmuşum.

Bunların mağduren öteye beriye gönderilmelerinden dolayı İzmir boşalmış gibiydi. Şakir Paşa ile Mustafa Beyden başka bütün halk hüzün içinde ve me'yustu. Rumlar, Ermeniler ve ecnebiler nefyedilen kimseler gibi erbâbı iktidarın yardımıyle İstanbul'daki idârei mutlaka meşrutiyete inkılâp ederek Türklüğe hâkim olmak ve istedikleri gibi iplerini boyamak maksadiyle siyâsete mağdur edilen Türkleri severler ve az çok da bunlara muavenette bulunmak isterlerdi. Üçüncü kordonda (Leonidas) isminde ihtiyar bir Rum'un, üstü otel, altı mükemmel lokanta bir dairesi vardı. İzmir'deki ecnebilerin ve Türk memurların zenginleri bütün o lokantaya devam ederlerdi. Ekseriyetle ben de orada yemek yerdim.

Bir akşam saat sekizde o lokantada yemek yiyorum. Ben, Mustafa Bey'in iki Yahudi arkadaşı bulunduğunu öteden beri işitiyor, fakat o dakikaya kadar onları görmemiştim. Mustafa Bey o iki hayat ortağıyle birlikte oraya girdiler. Yahudi oldukları simalarından belliydi. Bunları görünce benim asâbıma şiddetli bir heyecan geldi. O üç adam orada ayrı bir masaya oturdular. Ben yemeği bitirmiştim, hesabımı görmüş ve çıkmak üzere bulunuyordum. O sırada onların oturduğu masanın yanına gittim.

— On, oniki kişinin hânumanını söndürdüğünüzden bir gün gelecek siz de belânızı bulacaksınız, dedim.

Mustafa Bey'in felâkete düşürdüğü beylerin İzmir'de kendilerine sâdık, vefakâr birçok akrabaları ve dostları vardı. Bunlar, Mustafa'dan sebep olduğu zulmün intikamını her halde almak istiyorlar ve onu tâkip ediyordular. Benim Leonidas lokantasında tesadüf ettiğim gecenin sabahında o iki Yahudisiyle beraber İstanbul'a firar eder. Mustafa, mâbeyinde bir memuriyette imiş, arkadaşlariyle aralarında bazı nizâalar vukû bulmuş, Sultan Hâmid de kendisine:

— Mustafa, ben senden memnunum! Fakat bir müddet için biri kendi kesemden, biri de İzmir'e tâyin edile-

cek memuriyetten olmak üzere maaşla bir müddet için İstanbul hâricinde bulunmaklığın lâzım geliyor. Zâten İzmir de İstanbul'dan aşağı kalmaz, orada da istirahat edersin, yine orada bana hizmet eylersin. Yarın seni göndereceğim, demiş.

Mustafa Bey İzmir'e menfi suretiyle gönderilmişti. Polis idâresinde kaydı vardı.

Üçüncü Kordon'daki otel ve lokanta sahibi ihtiyar Leonidas'ın siyah sakallı, genç bir oğlu vardı. Adı Jorj (Yorgi) idi. Birkaç dil bilirdi. İzmir hâricinden gelen ve bildiği dillere ait her gazeteyi okur ve anlardı. İzmir'de bulunan Meşrutiyet âşıkları hürriyetperverler, mâbeyne ve Osmanlı hükûmetinin tarzı idâresine ait küçük havadisi ecnebilerden alıyordu. Türk milletinden hiç bir kimseye ecnebi gazeteleri gelemiyor ve onları okumaya yol bulamıyordu. Çünkü, bu hususta hükûmetin ve zâbıtanın şiddetli bir tâkibi ve tarassudu vardı.

Her zaman lokantaya gittiğimde yalnız bir masaya otururdum. Jorj gelir, yanıma oturur, okuduğu gazetelerde gördüğü ve bizim haber alamıyacağımız havadisi bana söylerdi. O meyanda Nafia başkâtibi Mustafa Bey'in İzmir'de öldürülmesi için tâkip edilmekte olduğunu anladığı için İstanbul'a kaçtığını ve bunu Atina gazetelerinde okuduğunu söylemişti.

Mustafa son hafiyeliğinden dolayı Abdülhamid'in memnun olduğunu ve İstanbul'a gittiği halde orada serbest bırakılacağını zannetmiş, fakat daha mâbeyine uğramamış, eskiden tanıdığı mâliye memurlarından birinin evine misafir olmuş. Daha tanıdığı kimselerden hiç biriyle görüşmemiş. Bu arada uzun müddet İzmir'de fırka kumandanlığında bulunmuş olan Osman Paşa isminde bir ferik vardı. Mâbeyine ve halka karşı bîtaraf bulunuyordu. Müddeti hayatında hafiyelik etmemişti. Menfilerin mensuplarından bazı kimseler Osman Paşa'ya giderler, o müfsit Mustafa'nın İzmir'den İstanbul'a firer ettiğini söylerler. Kendisine

bu firarın mâbeyine bildirilmesini ve her nerede bulunsa bir gâile çıkarmak âdeti olduğunu bildirmesini rica ederler. Osman Paşa, İzmir'de oturan menfilerden Nafia başkâtibi Mustafa Bey'in İstanbul'a kaçtığına ve bu adamın nerede bulunsa öteki beriki ile gürültü çıkarmak, dırıltı çıkarmak âdeti olduğunu şifreli telgrafla Beşiktaş muhâfızı Hacı Hasan Paşa'ya yazar. O da telgrafı Abdülhamid'e arz eder. Sultan Hamid:

«— Mustafa'yı bulunuz! Beşiktaş karakolunda tevkif ediniz. Sonra bana haber veriniz!..» irâdesinde bulunur.

Beşiktas zâbıtası, Mustafa'nın bulunması ihtimâli bulunan evleri ararken gizlendiği evden kendisini yakalayıp karakolda tevkif eder. Hacı Hasan Paşa, Mustafa'nın kendi karakolunda mevkuf bulunduğunu Sultan Hamid'e bildirir. Sultan Hamid; onu gece alturka saat beşte benim yanıma getiriniz! der.

Hacı Hasan Paşa, Mustafa Bey'i gece yarısı Sultan Hamid'in karşısına götürür. Abdülhamit, ona:

— Mustafa! Ben sana mâbeynimde bulunduğun zamanki aylığının iki misli maaş tahsis etmiştim. İstanbul'dan sonra memleketlerimin en iyisi olan İzmir'e göndermiştim. Sen, kimden müsaade aldın da İstanbul'a geldin gizlendin?.. der. Mustafa da:

— Şevketpenâhım! Hâkipâyinize olan sadâkatimden dolayı bâzı hâinleri ihbar ettiğim için nefyedilen o eşhası muzirrenin akrabaları, arkadaşları, beni öldürmeye teşebbüs ettiler, kulunuz da dârülhilâfetülaliyenizde ve şevketli ayağınızın altında ölmek istedim. Sultan Hamit:

— Ben sana bir şifre vermiştim, buraya bir telgraf yazsaydın. İstanbul'a avdetin için ben sana izin vermez miydim. Seni yarın mahfûzen Haleb'e göndereceğim. Vapura bildirilmekliğin zamanına kadar Beşiktaş karakolunda vakit geçir, der.

Hacı Hasan Paşa, Mustafa'yı tekrar karakola götürür, ferdâsı gün Mustafa zâbıta mârifetiyle iki polisin muhâ-

fazası altında Haleb'e gitmek üzere Beyrut'a gidecek bir vapura bindirilir.

Haleb'e gönderilir. Bilâhare o iki Yahudisi de Halep'te yine Mustafa'yı bulurlar. Mustafa'nın ahlâksız bir adam olduğunu söylemeye hâcet yok. Bir gece iki Yahudisi de birlikte olduğu halde bir evde kumar masasının başında Haleb'in yerlilerinden bazılarıyle kavga ederler. İki Yahudinin birisi öldürülüyor, öteki ile Mustafa yaralanırlar.

Şimdi biz yine İzmir'e gelelim; yukarıda isimlerini yazdığımız beyler nefyedilecekleri zaman Kâmil Paşa onları odasına çağırmıştı, kendilerine:

— Benim bu işe canım sıkıldı, çok çalıştım Ise de çıkan irâdeye bittâbi galebe etmek mümkün olamadı. Siz bir kere gidiniz de sonra tekrar gelmeniz çâresini ararız, demişti.

Bir gün benim hemşehrilerle konuşmam esnasında Eşref başını yere eğmiş, düşünüyor ve öyle bir sohbet dinlemekten canı sıkıldığı da anlaşılıyordu. Sonra hemşehriler; yine görüşürüz, dîye yanımızdan ayrıldılar. Eşref, bana:

— Sizin Ermenek'ten senden başka sazı, sözü seven ve ilim ve edebiyattan bahseden ve o gibi muhavereleri seven çıkmadı mı? diye sordu, ben de:

— Bizim Ermenek dağlık, taşlık ve yolu olmayan vesâiti nakliyesi pek az bulunan bir yer ise de insaniyet ve medeniyetin her safında iyi yetişmiş adamları vardır. Bir kimse her türlü meslekte ihtisas göstermiş olamaz. Bunlar, Ermenek'in meşhur tüccarlarından bulunuyorlar. Bunlar yalnız tüccardan olup, şâirlikleri bulunmadığından dolayı tâyip edilemezler (lâf ile peynir gemisi yürümez) derler. Çok doğrudur. Herkes benimle senin gibi lâf ile vakit geçirseydi hayatımıza yardım edecek ihtiyaçlarımızı nereden temin ederdik? Bence memleketin hayata ait ihtiyaçlarını izâle eden ve para kazanan bir mağazacı bizden daha menfaatlidir! cevabını verdim.

Aydın vilâyeti o zaman çok uzak ve asgarî merkezî vilâyetten sekiz günde varılabilecek yerleri de vardı. Muktebes risâlesi bu koca vilâyetin her tarafına gidiyordu. Bu suretle o risâleyi okuyanlar arasında beni gıyâben tanımış olanlar da, çoktu. Eşref bana: Kâğıdını, kalemini çıkar, senin ağzından söyleyeceğim bir kıt'ayı yaz, dedi. Kalemimi kâğıdımı çıkardım. Şu kıt'ayı, o söylemiş ben de yazmıştım. Şurada bunu da yazmak icabeder ki, o günlerde bende hem mevlevîlik hem sürgünlük bulunduğu gibi bugün de kafam keldir. Eşref benim ağzımdan söylediği kıt'ada şu üç keyfiyeti cem ediyordu:

Yıkmaya pek çok çalıştı rüzgâr
Etti Mevlâna himâyet yıkmadı.
İftihar etsin vücudumla vatan
Ermenek'ten ben gibi kel çıkmadı!

Eşref, bu kıt'ayı bana yazdırdıktan sonra:

— Rüştü! Söylediğim kıt'ada kel kelimesini bulundurduğumdan dolayı sakın bana kızma! Senin kafanın kel olduğunu yalnız İzmir'de görüşüp konuştuğun kimseler bilirler. İzmir'in mülhakatında bu koca vilâyette senin kafanın kel olduğunu bilmezler. Yalnız adını ve sözlerini bilirler. **(Kel)** ile **(Gül)**ün imlâları bir olduğu için bu kıt'ayı İzmir'de okuyan pek az adamlar kel diye okuyacaklar. Fakat hariçteki binlerce adamlar gül diye okuyacaklar. Yine sen kazanıyorsun. Kıt'ayı menfaatına söylemiş oldum, demişti.

★

Eşref'i Kırkağaç'ta gayri müslim meclis idare azâlariyle aralarında vukû bulan bir hâdiseden dolayı Kâmil Paşa azletmeye mecbur oldu.

Eşref'in bu azlinin sebebi o zaman için çok ehemmiyetli ve ehemmiyetli olduğu kadar da tuhaftı. Kâmil Paşa, Aydın vilâyetinde vali bulunmasa ve san'atkâr için kıymetşinas olmasa Eşref bu kadar sene kaymakamlıkta bulunamazdı. Bir felâkete düşer ve o kadar yaşayamazdı. Kırkağaçlı gayri müslimler Eşref hakkında metrepolitlikle-

rine ve makamı vilâyete ağır şikâyetlerde bulundular. Kâmil Paşa onlara bu kadar zamandan beri ben bu adamı himâye ettiğim halde bir mânâ bulsa beni hicveder. Bu adam tuhaf bir şâirdir. Siz bunun o muamelesini hoş görünüz, zâten ben onu bulunduğu kazadan azlettim, dedi, o müşteki gayri müslimleri teskin eyledi. Kâmil Paşa vilâyet dahilinde Eşref'in kaymakam tâyin edildiği ve nereye gitse tuhaflığından dolayı halkı şikâyete mecbur etmediği bir kaza kalmadığını düşündü.

Osmanlı hükûmetinin Yemen gibi her zaman için münâsebatta bulunmadığı ve vesâiti nakliye bulamadığı yerler vardı. Buralardaki Türk askerleri büyük bir sefâlet içinde bulunurlardı. Sözün bîtarafanesi İstanbul bunları da Edirne'deki, Selânik'teki, Manastır'daki askerler gibi iaşe ve iksa edebilirdi. Fakat İstanbul ile oralar arasında hükûmete ait nakliye vesâitinin yokluğu o Anadolu yavrularının ve toprağı muhâfaza için çalışan kahramanların sefâletine sebep oluyordu. Edirne'ye, Selânik'e gönderilmiş olan, yâhut vazifesini İstanbul'da ikmâl etmiş, «o zamanın ıstılahına göre» nizamiye efradı ya dört sene, azamî olarak altı sene sonra istibdâl teskiresi alıyorlar ve memleketlerine iade ediliyorlardı. Yemen'e gidenler sekiz on seneden evvel istibdâl edilmiyorlardı. Yine o zamanın ıstılahına göre «istibdâl» 21 yaşına girmiş ve orduya sevk edilmiş bir Türk gencinin hizmet müddetini bitirerek memleketine gitmesi için tezkeresi verilirdi.

Nizâmiye vazifesini uzak yerlerde ifa ederek istibdâl teskeresi almış olan Türk yavrularının kısmı azâmı son derece pejmürde ve acınacak bir kıyafetle avdet ediyorlardı. Hele başlarında bulunup asıl renkleri kırmızı olan fesler yarı yerlerine kadar yağlanmış ve kararmış bir halde bulunurdu.

Eşref, Kırkağaç'taki gayri müslimleri gücendirdiğinden dolayı azledilip İzmir'e gelmesinden ve uzun müddet açıkta bırakılmasından dolayı sırtındaki kürklü ceketin kabı le-

kelenmiş, boyasını atmış, pörsümüş bir haldeydi. Başındaki fes de hemen hemen Yemen'den gelen İstibdâl efrâdının başlarındaki fese benzemek üzereydi. Şu kıt'ayı Kâmil Paşa'ya yazdı ve verdi:

Tirilim öyle ki, ey vâlii âlihimmet
Cep delik, yok metelik, kise bakırdan hali
Yok kıyâfetçe benim bitpazarından farkım
Sâyenizde olalı kaymakam istibdâli.

Eşref'i, Kâmil Paşa sevdiği gibi, onun akrabası, taallûkatı da severlerdi. Eşref'in Aydın vilâyetinde hiç gönderilmediği bir kaza kalmadığı için onu gönderecek bir kaza bulamıyordu. Fakat düşünüyordu.

GÖRDES'Lİ ASIM MOLLA VE EŞREF

Eşref, Manisa'dan getirdiği aşçı hanımla Gördes'te oturmayı kabul etmişti. Asım Efendi, Gördes'in servet sâhibi, tanınmış bir şahsı olup, o kasabada en büyük konak onun eviydi. Ayrı ve muntazam selâmlığı vardı. Asım Efendi, o zaman medenî icaplara göre yaşamasını bilir ve ona göre her şeyi temin ederdi.

Eşref'in yanında aşçı hanım olmasaydı, ayrı ev kiralamağa lüzum kalmaz, şâir, Asım Efendi'nin selâmlığına gider ve istediği müddetçe orada müsterihâne yaşardı.

Eşref, bir güzel mazmun bulunca, en sevdiği ve kendisine büyük yardımlarda bulunan bir adamı bile hicvederdi. Eşref'in bu hicivlerinin şahsî bir adâvete ve kalbî bir husûmete müstenid olmadığını bildikleri için herkes Eşref'in bu sataşmalarına tahammül eder ve güler, geçerdi.

Eşref'in en samimî arkadaşlarından olan Asım Efendi, Gördes'te yeni bir ev yaptırmış ve bu evin kademhanesi komşunun evine bitişikmiş. Komşusu, Asım Efendi'ye itirazda bulunarak:

«— Ayakyolunu benim evimin civarından kaldır, öbür tarafa yaptır,» demiş.

Asım Efendi de:

«— Senin evin ayrı, benim evim ayrı... Benim yap-

tırdığım evin kademhanesinin bulunduğu tarafa itirâza ne hakkın var?..» demiş.

Nihâyet iş mahkemeye düşmüş. Muhakeme epeyce devam etmiş. Asım Molla israr ediyor, komşusu itirâzatında direniyordu. Bu kenef dâvâsının devamı sırasında Eşref:

Herkesin dünyada bir günâ şeref dâvâsı var,

Hoca Asım Mollanın da bir kenef dâvâsı var!..

demişti. Asım Efendi'nin komşusu dâvâyı kazanınca, İcra dâiresi Asım Molla'ya birkaç gün müsaade vererek, ayakyolunu yıktırmasını, aksi takdirde biz acele yıktırırız! ihtarında bulundu.

Asım Molla ayakyolunu o taraftan yıktırarak, evinin başka bir yerine yaptırdı. O zaman Eşref:

Âkıbet kaybeyledi Asım kenef dâvâsını,

Anlaşıldı fâzılı biçâre bir bok bilmiyor!..

demişti.

Bu Asım Efendi, hakikaten hem Şark'ı, hem Garb'ı bilen, tamamiyle fâzıl sıfatına lâyık bir zattı. Eşref, Adana vali muavini iken, kendisi de orada merkez fâzılı idi.

Eşref, Adana'dan ve Asım Molla'dan ayrılarak yine Aydın vilâyetine geldi. Bir cuma günü «Cenâb-ı Hak beni yarın ahrette cennete koysa, bir tensikat yapar, tekrar dışarı çıkarır.» meâlinde bir kıt'a söylemişti.

(Konya: Yeni Anadolu Gazetesi, 2 Haziran 27.7.1932)

Hasan Rüştü Ermenak'li

BİTLİS VÂLİSİ, ADLİYE NÂZIRI VE ŞAİR EŞREF

Tamam «88» yıl oldu; memûren Erzurum'da bulunuyordum. O tarihten bir iki sene evvel, Rumeli Beylerbeyliği pâyelilerinden Ârif Paşa, Bitlis'te vâli, Eşref de o vilâyetin bir kazasında kaymakammış. Ârif Paşa'nın idârî seyyiâtına ve açıkça rüşvet almasına karşı köpüren şair, hatırımda kaldığına göre, 45 bendlik bir hicviye yazmış. Bunun bir nüshasını kendisine göndermiş ve birkaç nüshasını da Sadârete, Dâhiliye Nezâretine takdim etmiş. Neticede Ârif Paşa'yı tahvilen Basra vâliliğine tâyin etmişler; Eşref'i de başka bir kazaya naklettirmişlerdir. Üsküdar'lı Ârif Paşa'ya ait olan bu hicviyenin tamamı (Eşref'in Külliyatı) adlı eserde mevcut olup, iki bendi şöyledir:

«İsmi Ârif ise de n'ola kendisi de irfandır;
Hâli ef'ali acep hârika-i devrandır,
Yaptığı işlere erbâb-ı nazar hayrandır,
Öyle bir vâli-i vâlâ âzimüşşandır,
Ki nice halkın ocaklarına dikti incir.

Para almazsa o gün hiddet edip uzlet eder,
İrtişâ ettiği şeb subha kadar ülfet eder,
Taze i.....lerle işret edip sohbet eder,
Telgraf hattını icâd edene lânet eder,
Gizli ef'alini eyler diye bir gün teşhir...»

Şair Eşref böylece vilâyetin ve halkın perîşan halini tasvir ediyor, hamalların kalem mümeyyizliğine tâyin edildiğinden bahsederek, para ile ümmîlerin eshâb-ı kalem sırasına geçtiklerini anlatıyor ve sonra ellerini açarak meâlen şöyle dua ediyordu:

«İlâhî! Ârif Paşa kulun senelerce yataklar esiri ve tabipler haraçgüzârı olsun! İrtişâ ve irtikâp ile biriktirdiği paralarını emrâz ejderi bitirsin! Yevm-i mahşerde mizân

adlû zenebini çekemesin! Meydân-ı arsatta Yahudi merkebi olsun!..»

Mâlûmdur ki Erzurum muhiti evvelden beri şiire ve şairliğe meclûptur. Bu hakikate binâen hiç şüphe etmiyorum ki o zamanlar Eşref'in **(Der hakkı Ârif Paşası)** diye şöhret alan bu güzide eserini pek çok zevat istinsah etmişlerdi. Meşrutiyetin ilânıyle kaldırılan Makam-ı Meşîhat ders vekâletini yapmış olan hoca **Hâlis Efendi**, Eşref'in **Agop Paşa** hakkındaki meşhur kıt'asından bahsederken şu lâtif fıkrayı anlatmıştı:

«Agop Paşa'nın ölümünden az sonra Adliye Nezâretine —Cevdet Paşa'nın yerine— Hüdavendigâr vâlisi **Rıza Paşa** gelmişti. Rıza Paşa, muhibbi-irfan, fakat ikbâl mağruru bir zât idi. Bir akşam tebrik için konağına gittim.

Sofrada **Şair Eşref** de vardı. Rıza Paşa yemeğin sonlarına doğru:

«— Eşref Efendi, Agop Paşa'nın vefâtına bir şey söyledin mi?» deyince Eşref biraz düşündü ve:

Bir kelb ile bir kelbi helâk eyledi Allah
Lâhavle velâ kuvvete illâ billâh!..

dedi. Paşa uzunca kahkahalar arasında, «**Hay koca şair... Hay koca herif!..**» diye Eşref'i takdir ve taltif ettikten sonra: «— Benim nezâretim için de bir şey söyledin mi?..» dedi. Eşref karşımda yutkunmağa başladı. Anladım ki şiir cevherini meydana koymakta mahzur görüyordu. Paşa ısrar etti:

«— İyi kötü ne söyledinse darılmam. Şair sözüdür, der geçerim!» diyordu. Eşref'in hâfızasında dönüp dolaştığını hissettiğim sözlerin; paşanın canını sıkacak derecede ağırca olacağını anladım. Rıza Paşa'ya dönerek:

«— Efendim, Eşref'ten medhiye sâdır olmaz. Söylerse kalbinizin kırılmasına sebep olur. Israr buyurmayınız!» dedim.

«— Hayır, hayır! Erbâb-ı kemâlin düşmanı benim için

«Darçın içre hafi tatlı merâret gibidir.» dedi. Paşa'nın cevâbı, Eşref'i tereddütten kurtardı ve:

İşi adliyemizin kalb-i müşevveş gibidir;
Mürtekib gitti, yerine mütekebbir geldi! (*)

beytini söyledi. Fakat Paşa, azâmetini istihfaf eden cesâret-i şâirâneyi vaadı veçhile hoş göreceğine, gücenerek sofradan kalktı. Sokağa çıktığımız zaman şair kalender meşrep kahkahalarla gülüyor: (Hem darılmam diye vaad ediyor, hem de kızıyor. Bu ne biçim Adliye Nâzırı, hocam?..) diyordu.

★ **Hıfzı BURSALI**

EŞREF'İN ŞÂİRANE KEHÂNETLERİ

Kendisiyle 20 yıldan beri tanıştığım şâir Eşref, bir akşam şâir Celâl Paşa, İsmail Sâfa, daha bâzı ahbabı ile beni Unkapanı taraflarında oturduğu evine dâvet etmişti. Mevsim kış, hava yağışlıydı. O gün arkadaşlarımızdan birinin geç vakte kadar İstanbul tarafında işi olduğundan buluşmamız gecikmiş, evden hareketimiz saat bire yaklaşmıştı.

Kuruyemişçiler çarşısından geçiyorduk. Ortalık seller, çamurlar içinde karanlık olduğundan Eşref, bir kâğıt fener bularak bize yol gösteriyordu.

Bizim çarşının ortasında, yolumuzun üzerinde gözümüze bir şey ilişti. Feneri yaklaştırıp baktık. Bir de ne görelim?.. Sarhoşun biri çamurlara boğulmuş, ne yaptığını bilmez bir halde yatıyor. Besbelli herifçeğiz Limon iskelesi meyhanelerinden birinde kafayı tütsülemiş. Oraya gelince daha ileriye gitmeğe takatı kalmadığından düşüp sızıvermiş!..

Aramızda şöyle konuşmağa başladık:

— Vah zavallı, vah!..

— Canım böyle kendini bilmeyecek kadar sarhoş olan

(*) Bilindiği gibi eski harflere göre, **(Mürtekib)** kelimesindeki beş harf **«Mütekebbir»** de karışık olarak aynen mevcuttur.

bir adama da zavallı denilir mi?

— İyi ki herifi bir insan veya hayvan çiğnememiş...

— Hiç bunu gören olmamış mı?..

— Gören olmuşsa da aldıran ve kaldıran olmamış...

— Bizim gibi...

— Adam sen de! Haydi işimize gidelim. Yatar, yatar, elbette vakti gelince kalkar, gider. Yolumuza devam eyledik. Eşref elinde fener, önümüz sıra hem gider, hem de bir şey söyleyemeyerek, durmadan kır bıyıklarının ucunu parmaklarıyla karıştırırdı. Derken birdenbire durup:

«— Çocuklar! Şu sarhoş herifin hâlini, zavallıya hiç kimsenin aldırmadığını düşünüp dururken, hatırıma şöyle bir kıt'a geldi...» diyerek aşağıdaki kıt'ayı okudu:

Âlem-i cennet ile âlem-i işret bir iken,
Deliye herkes acır, sarhoşa aldırmazlar.
Ref ederler deliden hâme-i teklifâtı,
Serhoşu düştüğü yerden bile kaldırmazlar!..

★

Veyis Paşazâde meşhur şâir **Ali Ruhi** Bey, devlet tarafından Japonya sularına gönderilip de bir tayfun rüzgârı ile batan (Ertuğrul) firkateyni içinde bulunmakla boğulup şehit olmuştu (*).

(*) .Ali Ruhi: (1853-1889) — Bir çok eserler Ali Ruhi'nin Osman Paşa kumandasındaki Ertuğrul gemisiyle 1889 yılında Japonya'ya giderken Ertuğrul'un batması üzerine boğulduğunu kaydetmekte iselerde Süleyman Nazif (Abdülhak Hâmid'e Mektuplar) adlı eserinde: «Singapur'da müptelâ olduğu maraz biçâre şairi karaya ve bir hastahâneye iltica etmeğe mecbur etti.» demektedir. Sadettin Nüzhet'in verdiği bilgiye göre de: Şairî çok iyi tanıyan Üsküdarlı şair Saffet, Ali Ruhinin öleceği zaman: **«Eğer Allahsan beni kurtar!»** dediğini söylemiştir.

★

Bir gazelinin şu ilk beyti de hazin bir tesâdüf olarak, şairin kefensiz gömüleceğini anlatır gibidir:

«Can yandı nâri aşkına, yansın beden dahi,
Ateşperesti aşka gerekmez kefen dahi»

Ali Ruhi Bey, yola çıkmazdan önce Eşref, bir kıt'a söylemişti. Aynen hatırımda, değilse de, şu meâlde idi: **Ruhi**, evvelce hac etmek için Hicaz'a gitmişti. Lâkin nasip olmadı. Kudüs'e gidip geri dönmüştü. Bu sefer de Japonya'ya gidiyor, ama gidemeyecek, Ruhi deniz üzerine çıkacak.» Hakikaten de öyle olmuştu.

Eşref'le yeni görüştüğümüz günlerde ben mâzûl idim. Lâkin o zamanlarda şimdiki gibi mâzûlîn memurîne maaş verilmiyordu. Bir taraftan da mecmualara yazı yazmak ve ara sıra hikâye kabilinden ufak tefek eserler neşretmek suretiyle evlâd-ü ayâlimin nafakasını temine çalışıyordum. Bu sırada (Ümid) adında yazdığım bir hikâyeyi Asır kütüphanesi sahibi Kirkor Efendi'ye satmıştım. O da bunu basmıştı. O sırada bir gün Eşref, beni Asır kütüphanesinde görmeğe geldi. Yanıma oturdu. **(Ümid)** ten bir nüsha ona hediye ettim. Ötesine berisine göz gezdirdikten sonra eline bir kâğıt parçası, bir de kurşun kalem alıp bir şey

---

Eşref'in özel kitaplığımda bulunan (Üçüncü Deccal) adlı yayınlanmamış eserinde, aynen şu satırlar yazılıdır:

*Bir takım gençlerin mahvedilmesi için mukaddema kasden Japonya'ya gönderilen mâhut ve mağruk Ertuğrul vapuruyle Veyis Paşazâde Ali Ruhi bey de gitmişti. Lâtife olarak şu kıt'ayı kendisine göndermiştim. Kehânet-i şâirâne kabilinden hedefe isâbet etmesi tesâdüfât-ı garîbedendir.»

K ı t ' a

Mücâvir kalmak üzre Hac'ca gitmişken Ali Rûhi,
Kudüsten kaçtı geldi bir zaman, ama beş on günde;
Uzandı bu sefer biçârenin canı sıkılmıştır,
Çıkar ruhu ...ünden korkarım deryânın üstünde!.

H. Y.

ŞAİR EŞREF VE RUHİ BABA

Remzi beyle Eşref, Ruhî babanın evine gitmişler. Remzi bey maaş tahsisi mes'elesini beybabaya haber vermiş, şâir Eşref te (Beybaba, bu adamlar hesapsız para vermezler. Bu maaşı alsan alsan ancak üç ay alabilirsin) demiş ve filhakika Ruhi bey üç aylık olabilmiş ve dördüncü aylığı vefatı üzerine veresesine verilmiştir. Eşref'in bu şâirane kehâneti kayda şayan hâdiselerdendir.

Hüseyin Avni

yazdı. Sonra o kâğıdı bana uzatarak:

«— Bu da benim sana hediyem olsun!» dedi. Alıp baktım, şu lâtif beyti yazmış:

Tükendi her taraftan sabr-u sâmâniyle dermânı,
Reşad'ın şimdi ümidi hemen Kirkor'a kalmıştır.

Beytin mânâsı az çok hale uymakla bir hayli gülüştük. Sonra şu sözleri de lâtife olarak ilâve eyledi:

«— Ben şimdiye kadar kimin için bir (kıt'a) söyledimse mutlaka ona bir iyilik olmuştur. Sana da bir iyilik olacak, ama tamam olmayacak, yarım olacak. Zira, saniham kıt'a şeklinde değil, «beyit» tarzında tecelli eyledi!..»

Ne dersiniz? Bir iki gün sonra Eşref'in «Nutuk»u yerini bulmasın mı? Bir memuriyete tâyin olundum. Ama evvelce o memuriyete tahsis edilen maaşın yarısıyle!..

İşte size şâirâne kehânetten bir misâl...

⁂

Şu makaleyi Edip Sâmih Bey kardeşimize okumuş ve Eşref'in Ali Ruhi hakkındaki kıt'asını hatırlayıp hatırlamadığını sormuştum.

«— Hayır, bilmiyorum,» dedikten sonra şu izahatı ilâve eylemişti:

«Ali Ruhi'nin boğularak ölmesine ait olan «kehânet eseri» yazdığı bir gazel daha ziyade şayân-ı hayrettir. Ali Ruhi burada gerek yaptığı seyahatı, gerek şehâdet vak'asını evvelden tasvir etmiştir. Bu gazelin bir iki beyti hatırımda olduğu için size okuyabilirim.»:

Geçilmez oldu tavrından vatanda gayrî ağyârın,
Gönül azm-ü diyâr-ı gurbet et artık, vatandan geç!..
Metâ-ı dehr-i fâni nâ sezâdır ehl-i irfana,
Olursan da şehid-i aşk olup RUHİ kefenden geç!..

Biz de Ali Ruhi'nin, şehâdetiyle bu duyguları arasındaki garip münasebete hayrette kaldık. Hakikaten merhum bu suretle hayatını kaybederek -hem vatandan, hem kefenden geçmiştir.

Muzaffer Gazetesi: 1 Ocak, 1324 (1908), Sayı: 22

19. YÜZYIL SONLARINDA İZMİR :

HIFZI NALBANDOĞLU ŞAİR EŞREF Ve ARKADAŞLARINI ANLATIYOR

Herkesin bir köşesi vardı. En mâkûl içki «Çanakkale rakısı» yanında envâi türlü mezelerin başında, hâlis siyah havyar. Tabağı kaça biliyor musunuz? Yetmiş paraya...

İşte biz Kramer'de böyle kazıklanırdık (!). Saatlerce yer, içer, eğlenirken, aklımıza esince de kalkar, çalgıları alır, arabalarla ahbap evlerine giderdik. Bu ahbaplar zaten:

«— Acaba bu gece gelirler mi?..» diye tetiktedirler. Hepsi böyleydi ve bu bir âdetti. Gece gider, Arapların Sehere dedikleri «Patinata» eğlenceleri yapardık. Böyle bir eğlence ile ev sahibinin göğsü kabarır, hattâ mahallede bununla iftihar ederdi. Çünkü, her evin seviyesi, itibârı «Patinata» ile tespit olunurdu ve o evin kızları daha çabuk ve kolay evlenirlerdi.

Bazen «Patinata» cümbüşü ortasında evin kızına münasip görülen delikanlı ile ara bulunur ve hemencecik orada en elverişli şekilde çöp de çatılıverirdi. Bir borsa simsarı Varipiti vardı:

«— Karşıyaka'da geçirdiğim Uşakîzâde Sâdık Bey'in o harikûlâde güzel manzaralı bahçesinde kızlarımın üçünü de drahomasız evlendirdim. Yemyeşil ağaçlarla çevrili o manzaranın ruhlar üzerindeki tesiri drahoma gibi maddî şeyleri unutturuyor.» demişti.

Biz böyle eğlenceler yapar ve «Kramer»de otururduk ama, bazı kafadar arkadaşlarımız, meselâ Eşref, sık sık

Kramer'e gelmez:

«— Burada rakı içilmez!» derdi. Eşref'le kafadarları Üçüncü Kordon'da «Kristal» gazinosunun karşısındaki «Miço»nun tavernasına giderlerdi.

Burada yıllardan beri elden düşmeyen elli dirhemlik karafakiye doldurulan rakı, kâh yoğurt, kâh leblebi mezesiyle içilirdi.

EŞREF'İN CEVÂBI

Eşref'le geçen bir günde Mimiço'ya gitmişler. Mahser gibi kalabalık. Dede Remzi Zeytinoğlu.

«— Amca, demiş, pek kalabalık, ne yapacağız?

Eşref:

«— Nöbet bekleriz.» cevabını vererek irticâdan söyle demiş:

«İhtiyarız Kordon'a çıkmaklığa yüz kalmadı,
Sâlhorde bir usaktan farkımız yoktur bizim.
Girmeyip kerhâneye, bâbında nöbet bekleriz;
A pazarında ta tan farkımız yoktur bizim.»

İzmir'in bugünkü Ankara Palas Otelinde 1890'da yazıhaneler vardı.

Altı da askerî kıraathaneydi. Bu yazıhanelerin birinde hürriyet babalarından İzmir'in meşhur simâsı avukat Tevfik Nevzat vardı ki, aynı zamanda bizim idâdîde edebiyat öğretmenimizdi. Liseyi bitirince Şair Hüseyin Sâfat ve diğer birkaç arkadaş Tevfik Nevzat'ın yazıhanesine gittik. Orada yine öğretmenimiz olan Usküdarizâde Halid Ziya, Seydişehirli Mahmut Esat, Dr Mustafa Enver, Rusçuklu Hayri Beyler de vardı. Eşref'ten bahsediliyordu:

Tevfik Nzat Bey, yeni yaptırdığı bir ev için Eşref'ten bir miktar borç almış. Şimdi Eşref diğer yeni ev yaptıranların vermeleri âdet olan ziyafette alacağı olan parayı bekliyormuş. Tevfik Nevzat ise, ne ziyafet, ne parayı veriyormuş. Nihayet Eşref kızmış ve veryansın etmiş:

Mir Nevzat her nasılsa iktifa-i ışr-i şeddât eyledi,
Yıktığı bin hâneden, bir hâne bünyâd eyledi..

Bu uzun, terci-i bend gibi bir şeymiş. Tevfik Nevzat bunu alır almaz, zaten maksadı Eşref'i kızdırıp söyletmekten ibaret olduğu için, ziyafeti veriyor Ziyafette Evrak Başkâtibi Hüseyin Bey de, keman çalıyor, Eşref durur mu:

«Geldi, çöktü meclise vali gibi,
Bârek-allah çaldı emsâli gibi,
Gerçi her telden çalar amma, fakat;
Dâire öz ceddinin mâli gibi...»

★

«DİL»İNDEN ÇEKTİKLERİ

Eşref bir ara açıkta kaldı. Eldekini, avuçtakini yedi, bitirdi. Artık Üçüncü Kordon'da bile görünmüyordu.

«— İlâhi Eşref, gadre uğradığını valiye bir anlatmak yok mu? Ne duruyorsun?» diyen dostlarına:

«— Duran kim? Çoktan o terese de arz-ı hâl ettik.» diye şöyle mırıldandı:

«Cep delik, yok metelik,
Sâyenizde olalı kaymakam istibdâli...»

Bunun üzerine çok geçmeden Eşref'i Kula'ya kaymakam yaptılar. İzmir'deki arkadaşlarına Mimiço'da bu sefer «çıpura»lı bir rakı ziyafetiyle vedâ edip Kula'ya giden Eşref, orada da rahat durmadı. Daha doğrusu çenesini tutup keskin hicvini yumuşatamadı.

Kula'da kendilerine toprak verilen (93) göçmenleriyle yerli halk arasında sürüp giden arazi anlaşmazlığı birdenbire büyümüş, Manisa mutasarrıfı Cavit Bey de gece yarısı Eşref'e bir telgraf çekerek:

«— Ahali ile muhacirler arasında ihtilâfın hâd bir devreye girdiği haber alınmıştır. Mütelâalarının ilâvesiyle vaziyetin serian inbâsı» diyor. Eşref, hemen telgrafhaneye giderek kaleme, kâğıda sarılıyor ve şu cevabı veriyor:

«Ne ahâli, ne muhacirde hamiyyet kaldı,
Cümlenin iyilik üzre değil efkârı.
Hepimiz bâr-ı belâyız vatanın sırtında
Öyle hicret edenin böyle olur encâmı...»

Eşref, bu çeşit ataklıkları yüzünden çok çekmiştir. Devir, istibdat devriydi. Bir ara İstanbul'a gidip, oradaki matbuat âlemiyle temastan sonra İzmir'e dönünce, bu sefer Eşref'le beraber İstanbul'un tomturaklı yazarlarına karşı bombardımanlara başladık.

Eşref bayılırdı bu çekişmeye. En büyük muarızımız, sonraları Beyrut mektupçusu olan Abdülgani Senî Bey'di. Onun gibi serâpa Arapça ve Farsça karışımı bir dili, Türkçedir diye tutturup gidenlere:

Soğan bizim soğan iken tutar ona basal deriz,
Bu Türk'ün «ağzı» yok mudur, bu «fem» nedir «duhen» deriz,
Ak «süt» bizim iken tutar ona «leben» deriz...

İşte böyle karşılık verirdik. Şimdi artık tarih olan o eski şen günleri yâd ederken, gözlerimin önüne gelen pek kıymetli arkadaşlarımın unutamıyacağı bir sohbetlerini de anlatmakla sözümü bitirmek isterim.

KARAGÖZ'ÜN HELVA HİKÂYESİ

Tevfik Nevzat'la Şair Eşref bir öğle vakti İspartalının lokantasında yemek yerlerken, Nevzat durmaksızın İzmir'in imârı işinden bahseder:

«— Bugünkü rıhtım her taraftan gelen mallarla dolup taşıyor Bu işe bir çâre bulmak için, Halkapınar'dan hükûmet konağına elli metre genişliğinde, bir kanal açıp ve kanalın iki tarafına rıhtım yapmak lâzımdır.» demiş. Eşref dayanamamış:

«— Dur, ben sana bir Karagöz Hacivat muhaveresi anlatayım...» demiş ve devam etmiş:

«— Birbirlerini çoktan beri görememiş olan Kafadarlar, bir gün karşılaşmışlar. Hacivat, Karagöz'e nasıl vakit geçirdiğini sormuş. Karagöz de:

«— Efendim, demiş, sıra dâvetleri yapıyor, toplanıp oturuyoruz. Helva sohbeti yapmak için, evvelâ helva yapılmak lâzım geldiğine göre, biz de bu meseleyi ele alıyor; helvayı iri irmikten mi, ince irmikten mi yapalım, yö-

rük yağı mı, Halep yağı mı koyalım? Sütlü mü, kaymaklı mı olsun? İçine badem mi, yoksa fıstık mı koyalım? diye konuşurken, sohbete dalıyor, bir de bakıyoruz ki, gece yarısı olmuş... dağılıyoruz.»

Eşref bunu anlattıktan sonra, Tevfik Nevzad'a gevrek bir kahkaha atarak şöyle der:

«— Senin imâr planın da işte Karagöz'ün bu helva hikâyesinden farksızdır. Ayol, Jön Türkleri nasıl avlayacağım, diye uykularını kaçıran Yıldız'daki bunak, bu dert ile bunalır dururken, senin İzmir'ini düşünebilir mi?»

Filhakika saltanat devrinde İzmir çok ihmâle uğramış, unutulmuştu. Arap memleketlerine demiryollar, çarşılar, elektrikli tramvaylar, tıbbiye mektepleri vesaire yapılır ve kurulurken, İzmir kale bile alınmamıştır.

Yalnız valiliği zamanında Mithat Paşa, İzmir'e hâlâ adını saygı ve rahmetle andıran eserler bırakmıştır. İzmir'i unutmayan bu büyük adamı, İzmir hiç bir zaman unutamaz.»

Tarih Konuşuyor: Haziran 1266, Sayı: 29

Feridun KANDEMİR

★

FEDAKÂRLIĞIN MÜKÂFATI

Bir zamanlar şâir **Eşref**'i sırtına alıp Menderes nehrinden geçirmiş olan «İstavri» adındaki uşağın bu fedakârlığı üzerine şâirle aralarında şu konuşma geçmiştir:

Eşref — Beni muhakkak bir ölümden kurtardın. Dile benden ne dilersin?..

İstavri — Efendim, dörtlük bir tütün dilerim.

Eşref — Ulan, pek az istedin ya!!..

İstavri — Aman efendim, onun yarısını da elimden yine siz alacak değil misiniz?.. demiş.

Hıfzı Nalbandoğlu, İzmir'in kültür ve ticaret çevresinde tanınmış, sevilmiş, kalendermeşreb ve hoşsohbet simâlarındandır.

İZMİR'İN BEYBABASI, ŞAİR EŞREF'Tİ

1902'de İzmir'de fikrî hayat, hele Nevzat ve arkadaşlarının nefyinden sonra durmuştu. Cihâd ve içtihad arkadaşım Edirne'li Mehmet Necip'le Kösenin tavan arasında oturuyorduk. Gördes'li Asım Molla, bana gizlice yardım ediyordu. O zaman yanıma sokulan, büyük bir cesaretle zamanın zulüm ve yolsuzluklarına harp ilân eyleyen gençler arasında temâyüz eden Hüseyin Rifat vardı.

İzmir gençliğini ikaz için **(M.Ş.)** remziyle **(Âhenk)** gazetesine «Gençlerimizle Beraber»i yazmıştım. İzmir'in hassas ve zeki muhiti, bu ilk makale ile titredi. İkinci ve üçüncü makalelerin intişarı, gençliğin ruhuna bir atılmak hevesi verdi. O zaman, hâkim olan tumturaklı, secili, terkibi vasıflı lisan yerine «Dilimiz Türkçe»yi yazmaya başladık. Mehmet Necip'le ilk adımı attığımız vakit karşımıza bin bir muârız çıktı. Kimi softa kokan yazılarıyle, kimi Frenk kırması tavırlarıyle mukabeleye başladılar. Gariptir ki, bu müstear nam ile makaleleri ben yazdığım halde bunu (Ahenk) sahibi Nazmi de bilmiyordu. Yalnız Gördes'li Asım'la, Hüseyin Rifat'tan başka bunları benim yazdığımı bilen yoktu. İzmir kımıldadı. Gençler toplanmağa başladı. Ondan sonra İzmir'in Kafe Luka'sı, Askerî Kıraathnesi, Girit'li Ali Efendi Kütüphanesi, Kramer'in kuytu köşesi gençlerin şakrak ve şen sedâlarıyle canlandı.

İşte Eşref bu muhitin ortasında herkesin sevimli Beybabası olarak yaşıyordu. Eşref'e bir gün:

«— Herkes kıt'alarından usandı. Biraz eski tarzda gazel söyle, ne olur.» dedim. Derhal,

«— Dinle...» dedi:

«Şimdi pek çok tekkeler tembel yatağıdır bütün,
Medrese sâkinleri asker kaçağıdır bütün.
Başka millette yetişmez bizdeki hammallar
Ümmet-i merhûme gûyâ Kürt uşağıdır bütün.

Seyredip kelle, kulak var sanma millette kafa,
Gördüğün cümle kafalar tuz-kabağıdır bütün.
Milletin evlâdı indinde öküzse pirler,
Anlara hayrül-halefler de buzağıdır bütün.
Garba nisbet biz henüz insan değil müsveddeyiz,
Âh kim mektebliler bizden aşağıdır bütün.
Biz Hudâ-yı nâbitiz, bizde muallim hakkı yok,
Bizdeki üstadlar bizden bayağıdır bütün.
Birbirin gûyâ yuvarlanmış da bulmuş Eşrefâ
Ehl-i mansıp tencere, millet kapağıdır, bütün.»

★

Abdülhamid'in 25. cülûs yıldönümünde İzmir'de yapılan Saat Kulesi'nin açılış resminden sonra herkes kışlaya dâvet edilmişti. Dua ve senâ bitti. İkram edilen limonataları içmek üzere kışlaya giriliyordu. Eşref, bir kenarda duruyordu. Erkân-ı Harp Miralayı Adalı Ahmet Bey gelmiş; Eşref'e:

«— Beybaba, içeriye buyurunuz!..» demişti. Eşref, sert sert cevap verdi:

«— Ben kışlaya girmem!»

«— Neden?..»

Derhal şu kıt'a ile cevap verdi:

«Buldu şan-ı şeref Osmanlılar askerlikte,
Bu esâsı düvel-i sitte çalışsa yıkamaz.
Kışlalar sâye-i şâhânede cennet gibidir;
Bir giren sonra içinden gâvur olsa çıkamaz!..»

Bir gün yazıhaneye geldiğim vakit, odamda Eşref'le Nevzat Bey kavga ediyorlardı. Bir arkadaşları içeriye girdi. Eşref bu gelen zata sordu:

«— Nevzat neye derler?»

«— Yeni doğmuş çocuğa.»

Bu cevabı alınca:

«— Gördün mü, yalnız Nevzat sen değilsin!» dedi.

Nevzat'ın zaten kırmızı yüzü, al al olmuştu. Meğer Eşref şu kıt'ayı söylemiş:

Âdem'le mukarin oldu Havvâ
Biz eyledik bu fiili icâd
Sorsan dahi bir cevap alınmaz,
Kimdir babası bilir mi Nevzat?..

Eşref, sırası gelince sözünü sakınmaz; mazmunu mânâyi yakalayınca mutlaka kıt'ayı doğuruverirdi. Daima: **«Molozlarını atınız, maksad son mısrâdır!»** derdi.

★

Hayri Bey isimli zat İzmir mektupçuluğundan Kırşehir'e Mutasarrıf olmuştu. Yerine Ahmet Bey mektupçu oldu. Hayri Bey'e ahbabı takılıyorlar, Hayri Bey'i çok tâciz eden meşhur dedikoducu Kürt Said'i tehzil için Eşref:

Seyreden maymunlar olsun müstefid,
Hayri Bey çalsın, sen oyna Kürt Said!..

demiş bulunmuştu. Bundan sonra dostları arasında Hayri Bey'e (Maymun Oynatan) derlerdi.

Hayri Bey mutasarrıf olduğu vakit, Faik Paşa, Güzel Hasan, Nevzat tebrike gittik. Orada Hüseyin'in babası Kadıoğlu Rifat Bey de vardı. Halef selef ikisi de yanyana oturmuşlardı. Rifat Bey:

«— Eşref Bey; Hayri Bey de, Ahmet Bey de ahbabındır. Şu mes'ud terfie bir tarih yok mu?» dedi. Eşref hiç düşünmeden şu berbat kıt'ayı yumurtlayarak hepimizi utandırdı:

Mir Ahmed oldu mektupçu, sevenler oldu şâd,
Sevmeyen yoktur desem İzmir'de mahzun ola...
Çıktı üç kel Ermeni kıptisi tarihin dedi:
Mirimiz çingâneye oldu halef meymun ola...

Ahmet Bey çıplak başlı, iri kaşlı idi.

Eşref'in o zâlim devri tasvir eden şu kıt'asında sebk-ü müedda ne kadar kuvvetlidir:

Cevâmide cemâat kalmadı, havf-ü hükûmetten
Mezâlimle memâlik bir yıkık mihrâba dönmüştür.
Serâpa sahne-i gülzâr-ı hürriyet harâb olmuş,
Menâbi-î hamiyyet çeşme-i bî âba dönmüştür.

Turgutlu Kaymakamının zulmünden vilâyete şikâyete gelmiş Neş'et Efendi, derdini Eşref'e söyleyerek bir arzuhal yazmasını rica ediyordu.

Eşref, ömründe üç santim boyundaki kurşun kalemiyle paketinin altına kıt'alarını güçlükle yazmaktan başka yazı yazmış adam değildi. Muttasıl âdeti veçhile bıyıklarını yolarken, bana:

«— Ben söyleyeyim de şu zavallıya sen bir arzuhal yaz!» dedi. Şu kıt'ayı söyledi:

Her biri hâlince icrây-ı mezâlim etmede,
Görse bir memuru insan bir şaki zanneyliyor.
Eyleme beyhûde ey biçâre feryâd-ü figân,
Âh-ı mazlûmu hükûmet musiki zanneyliyor.

Mehmet ŞEREF

★

Geçmişten Bir Hicran Sayfası

ÖLMEYEN BÜYÜKLERİMİZDEN ŞAİR EŞREF

Eserlerini mektepte iken gizli gizli okuduğum, birçok rübâîlerini seve seve ezberlediğim Eşref'i, bu hilkat nâdîresini yirmi sene sonra Adana Vali Muavini iken tanımıştım.

Yetmiş senelik hayat yükünü taşıyan omuzları artık çökmüş, beli bükülmüş, kendi tâbirince hâdisât-ı dehr ile saçları ağarmış ve gönlünde eski şenlik kalmamıştı.

Hazin ömrü menfâlarda, zindanlarda, gurbet ellerinde kahr-ü sıtemle geçen yarım asırlık acıklı hâtıratını terennüm eden mücessem bir mâtem kitabı olmuştu.

Dünyaya küskündü, bunula beraber ye'se mağlubiyet göstermez, hayata ehemmiyet vermezdi. Yanında mansıb ve ikbâlin, servet ve şânın zerre kadar kıymetl yoktu. İstibdada karşı isyankâr bir ruhu vardı. Bu uğurda yıllarca inlemişti. Nev'i şahsına münhasır olarak yetişen bu **«dâhi-i edeb»** Osmanlı edebiyat tarihinde infirâd eden

müstesna bir şahsiyetti. Ve bu meziyeti felâketine sebep oldu. Mutlakiyet hükûmetinin zulümlerinden ve bâhusus o hükûmet adamlarının sui hâlinden şikâyet ederek yazdığı kıt'alar, rûbâîler yüzünden neler çekmemişti. Kaç kereler jurnal edilmiş, suçsuz yere kaç kereler mahbeslere atılmıştı. **Şâir Eşref** bâzen anlatırdı:

«— Mağfur Hâkan Sultan Abdülhamid yaradılışı itibariyle, zâlim değildi. Merhametli bir padişah idi. Fazilet ehlini severdi. Teb'a ve reâyâsına şefkati vardı. İşi, erbabına tevdi etmek, mayası bozuk adamları iktidar mevkiine getirmemek isterdi. Fakat etrafına toplananlar kurnaz davrandılar. Padişahın değerli adamlara gösterdiği teveccühü kıskandılar. Yavaş yavaş vehme, istibdâdda düşürdüler. Hülâsa milletle padişahın arasına girdiler... Kendilerinden başka padişaha sâdık, mûti, fedakâr bende olmadığını zaman zaman anlattılar. Hükümdarın itimadını kazanmış olan en namuslu adamlar hakkında muhtelif tarzda verdirdikleri jurnallarla onları gözden düşürdüler ve bu suretle saltanatın nüfuzunu gasbettiler. Artık istediklerini yapmak için padişahın nâmı bir âlet oldu ve bundan sonra türlü türlü suiistimaller başladı. Kanun devri kapandı. Hükûmet nüfuzu padişahın yakınlarında toplandı. Artık kurena için, kurenaya mensup olanlar için mes'uliyet yoktu.

İrtikâb ve irtişâlar, gasp ve yağmalar, sirkat ve zinalar hep onlara inhisar etti. Devlet daireleri onlara birer çiftlik olmuştu. Memuriyet rüşvetle verilir. Devletin emvâli aidat ile satılır, hazinenin hukuku kendi hesaplarına iskonto edilirdi. Bütün zenginler birer para cezası vermeye mahkûmdu.

Derdin en müşkülü hükûmetin şerefi, milletin hukuku, ehl-i ırzın nâmusu pâyimâl edilirken bu rezâletler nefs-i nefis-i hümâyuna sadâkat uğrunda yapılıyor gibi gösteriliyor ve halkın gözü bu suretle yıldırılırdı.

Şikâyet kapısı kapalıydı. Maznunlar mahkemelerde de-

ğil, Beşiktaş karakolunda mahkûm edilir; hükümler sorulmadan, tahkik edilmeden verilirdi.

Kazara bunlardan birinin mevkii sarsılmağa başladığı hissedilince derhal bir mâsum hakkında bir jurnal tertip ve bu vesile ile padişaha teyid-i sâdâkat olunurdu. Bu maksat uğrunda ev yıkmaktan, can yakmaktan hiç bir kanunî ve vicdanî mes'uliyet düşünülmezdi.

İstanbul'un en rezil ve en cinayet işleyen mahkûmları jurnalcılardı. Bununla beraber zekâ, şeytanet, mel'anet de bunlarda toplanmıştı. Kurdukları tuzağa, istediklerini düşürmek için maddî ve manevî hiç bir kayda tâbi değillerdi. Ahlâk ve vicdan ile, maneviyat ile alâkalı mevzular onlar nazarında mânâsız kelimelerdi. Onlar mutlak bir mâbud tanırlardı: Menfaat!.. Bir dost bilirlerdi: Menfaat!.. Ve bu menfaatları ele geçirmek için bir kuvvet elde etmişlerdi: Padişaha sadâkat...

Acaba bunlar hakikaten padişahın sâdık bendeleri miydi?.. Asla. Padişah mâsum, her cinâyeti, her alçaklığı yapan bu sefiller hariçte kendilerini mâsum göstermek için gizli gizli propagandalar yaparlar, umumî efkâra her fenalığın padişahtan geldiğini ihsas etmekten çekinmezlerdi. Memlekette ne kadar haksızlık, adaletsizlik, emniyetsizlik oluyorsa, güyâ arzu-yi şâhâneye muvafık imiş. Kendileri yapılan fenalığın, mezalimin önünü almağa çalıştıkları halde muvaffak olamıyorlar. Millete, memlekete acıyorlar, vicdan azabı çekiyorlarmış!.. İşte bu hâinlerin sadâkatı!..»

Eşref, Adana'ya geldiği zaman kaderin, meş'um bir tesadüfü onu geçmiş elîm bir hâdiseye şahit eyledi.

Bir müddet sonra Osmanlı Meb'usan Meclisi'nden seçilen bir heyet-i tahkikiye Adana'ya geldi. Tarafeynin mübalâğalı ifadeleri karşısında hakikatı tâyinden âciz kalan bu heyet, bir gün Eşref'e müracaat ederek vak'anın nasıl meydana geldiğini ve her iki tarafa ait telefatın miktarını sorarlar. Eşref şu kıt'a ile cevap verir:

Gelen bir hey'eti mahsusa âciz kaldı hallinden
Muamma oldu esbâb-ı zuhûru iğtişâşâtın.
Dünyada yekûnu anlaşılmaz, sorma beyhûde,
Kıyâmette çıkar meydana miktarı vefiyâtın!..

★

Bir gün Şair Eşref'in samimî dostlarından bulunan Mersin Mutasarrıfı Nasri Bey, vak'a başladığı zaman ne yaptığını sormuştu. Eşref, irticalen şu rûbâîyi söyledi:

(Sansür edilmiştir .....)

Eşref'in Adana'daki memuriyet hayatı çok sürmedi. O sırada sadârat makamında bulunan Hüseyin Hilmi Paşa vali, mutasarrıf, kaymakam muavinliklerinin devletçe lağvı düşünüldüğünden vali muavini, Eşref Bey'in tekaüdlüğünü istida etmesine dair vilâyete bir telgraf çekmişti. Vali tarafından Eşref'e tevdi edilen bu telgrafnâme altına şu rûbâîyi yazdı:

Ufak işlere Eşref kayrılırdık devr-i sâbıkta,
Yeni devre girip sandık kapandı eski defterler.
Bizimçün vakt-i hizmet geldi derken safderûnâne
Tuhaftır şimdi cebren tekâüd etmek isterler!..

Bu edebî lâtife, tabiatiyle vâki kararı değiştirmemiş, vali muavinliği kaldırılmıştı. Genç Türkiye, şimdi yeni bir tensikat ile kuvvet ve hayat kazanmağa çalışıyor; canlı faaliyet yenilikte, idarî ıslâhatta, meslekleri düzeltmede değil, gençlerde arıyordu. Bütün işbaşına gençler geçmiş; tecrübeli ve umur görmüş olanlar bir tarafa atılmıştı. Şair Eşref de (Son ümidim meclis-i âyâna âzalıktır) temennisini göstererek, tekaüdlükle ferağat köşesine çekilmiş, şu kıt'asını okuyordu:

Bir zaman düştük öne kavgâ-yı hürriyet için,
Şimdi kartalmış hıyar-âsâ eğildik arkaya...
Önde gençler, maslâhatlar hep temiz ellerdedir,
Biz tekâüdlükle sıfırül-yed çekildik arkaya.

Hiciv vâdisinde, şaşırtıcı bir kuvvet gösteren bu ateş dilli şair, mesleğinde bütün eskileri geçmiştir. Bir dam-

la suda fırtınalar icâd ederek bir rûbâî içinde, bir mânâ denizi dalgalandırır. Rûbâîleri herkes umumiyetle sehl-i mümtenidir ve serâpâ sihr-ü füsûndur...

Hattâ Irak'ın medâr-ı iftiharı olan Kerküklü Şeyh Rıza'yi Tâlibânî bile Eşref'in rûbâîlerini gördükten sonra hiciv yazmaya tövbe ettiğini merhumun lisanından işitmiştim. Vâkıa hiciv edebiyatta makbul bir meslek değildir. Lâkin nezih bir lisan ile yazılırsa tab'a ne kadar hoş gelir. Meselâ, mahkemelerde adaleti temin için memuriyete tâyin olundukları vakit istikametten, adaletten, kanuna itaatten ayrılmayacaklarına dair hâkimlere yemin ettirilmesi hakkında bir irâde-i seniye sâdır olmuştu. Buna karşı, Eşref diyor ki:

Pâdişâhım her irâden ayni hikmettir senin,
Bir kerâmettir hele tahlif-i hükkâm-ı kirâm..
Şu usulü cümle memurîne tamim eyle kim,
Çatlasınlar hepsi kurtulsun bu millet vesselâm!..
Hepsi geçti ve her şey geçiyor. Yalnız:
Bâki kalan bu kubbede bir hoş sedâ imiş!..

(Ferdâ Gazetesi, 5 Eylül 1337 (1921) **Ali İlmî FÂNİ**

★

EŞREF'TEN BİR FIKRA

Akkâ Müftüsü — Türk memleketlerinde niçin peygamber çıkmıyor?

Muhiddin Ef. — Türklerde de peypgamber çıktı!..

Müftü — Türklerde çıkan peygamber kimdir?..

Muhiddin Ef. — Hazret-i Âdem'dir!

Müftü Efendi şaşaladı. Çünkü, Hz. Âdem henüz topraktan çıkmıştı. Hangi kavme mensup olduğu belli değildi.

Müftü Efendi bu meseleyi halledemeden ölüp gitti. Halleden varsa...

REMZİ ZEYTİNOĞLU (Dede) ANLATIYOR (*)

— İzmir mevlevîlerinin ehemmiyetli simâaları kimlerdir?

— Şeyh Nuri Efendi ve babası Hasan Âkif Dede güzel şiir söylerlerdi. Olgun, âlim ve feylesof insanlardı. Bizim Neyzen Tevfik, ilk ışığı İzmir mevlevi Şeyhi Nuri Efendi'den aldı. Şair Ermenak'lı Hasan Rüştü de feyzini bu dergâha borçludur.

— Zamanınızın meşhur edipleri?

— Benim zamanımda, İzmir'de Tevfik Nevzad, Eşref Abdülhalim Memduh, Tokâdîzâde Şekip, Bıçakcızâde Hakkı, Dr Tashoğlu Ethem, Dâvâ Vekili Hasan, Ruhi Baba, Rufâî şeyhlerinden Seyid Bey ve efendiler meşhur birer şiir adamlarımızdandı. Sonradan İzmir'e gelen ve mevlevîliğe intisap peden Ermenak'lı **Hasan Rüstü**, Mevlânâ'nın birkaç gazelini Farsça tahmis eden kuvvetli bir şairdi.

Arap ve Fars edebiyatını mükemmel tanırdı. Sonradan aramıza karışan Müstecâbizâde İsmet Bey de bir şairdi ve arkadaşımızdı.

★

BİR FIKRA

Dâvâ Vekili Hasan Bey'e ait küçük bir fıkra anlatayım. Bir gün Eşref'le oturuyorduk. Dr Ethem

«— Eşref'in babası bir kara beşi ile altı ay İzmir'de yaşamış!» deyince, Hasan Bey:

«— Sağ olsaydı oğlundan utanırdı. Çünkü Eşref, iki senedir bir parasız aramızda yaşıyor!» demişti.

— Şair Eşref'le 1318'de (1902) İzmir'de tanıştım. Ben bir kıt'a söylemiştim. Kıt'amı Eşref görmüş, beğenmiş ve memnun olmuştu. Aramızdaki samimiyetin başlamasına sebep bu kıt'adır.

«Top gibi dönmekteyim, dest-i felekte kahr ile,
Bir semağhâne kesildi koskoca dünya bana.

En nihayet eyledim REMZİ tarîka intisâb,
Girdiğim gün bir külâh giydirdi Mevlânâ bana!..

— Eşref nasıl bir adamdı, bâriz karakteri nedir?

— Eşref, tab'an son derece pintiydi. Fakat tertemiz bir adamdı. Memleketini, milletini severdi. Kesesine dokunulmamak şartıyle herkese iyilik yapmak isterdi. Vatan ve devlet işlerindeki yolsuzluğa hırçınlaşır, isyan eder, en sert kıt'alarla muârızlarını hırpalardı.

O, hürriyetin âşıkıydı. Âdeta hürriyet için doğmuş gibiydi. İstibdat devrinde hiç kimse ağız açmaya cesaret edemezken, Şair Eşref, hür ve ölçüsüz kıt'alarla vükelâyı hicveder, hattâ padişaha bile kafa tutardı. Eşref lâtife tarzında en yakın dostlarını da hicivden geçirirdi. Meselâ. Tokâdîzâde Şekip Bey için:

«Bir zamanlar, sayda olduk müptelâ
Tek tüfekle indirirdik turnayı,
İt, köpek bir kış günü çıktık dağa,
Ben domuz vurdum, Şekip de ayı...»

İzmir'e Rifat Bey isminde iri vücutlu bir zat gelmişti. Bu zat (Ayı) lâkabıyle şöhret almıştı. Bir akşam Ruhî Babanın dergâhında bulunuyorduk. Rifat Bey, Eşref'ten bir kıt'a istedi. Eşref de, derhal şu kıt'ayı söyledi:

«Seyr-i mehtâba kanaat etme
Âlem-i meyde olan hay hayı gör.
İtilâ et, baba Rifat diyerek,
Karataş üstüne çık ta (ayı) gör!»

Bıçakçızâde Hakkı Bey için de şu kıt'ayı söylemişti:

«Menşeinde (Hakkı)nın etmek revâ mı ihtilâf!
Kendi hem Bektâşî, hem şâir ve hem de yerlidir.
Sanmayın bîgâne izhâr-ı taassup etse de,
Mir Hakkı ced beced hâlis (Gâvur İzmirli)dir.»

Eşref, Kırkağaç kaymakamı olmak münasebetiyle bir gün vilâyet idare meclisine çağrılmıştı. Eşref'ten lâzım gelen şeyler sorulduktan sonra, o meclisten çıkıp Askerî Kıraathaneye geldi ve:

«— Bu adamların mecliste bir iş yaptıkları yok! Onlar altı kollu iskambil oynuyorlar. Defterdar kız işareti, vali muavini oğlan işareti, vali paşa da papaz işareti veriyor!» dedi.

Eşref, bu sözleriyle her üç zevatın uzvî tiplerinden bahsetmek istemişti. Çünkü, hakikaten vali paşa, mütemadiyen çenesini, defterdar omuzunu, vali muavini de gözlerini oynatır dururdu. ★

Vali Kâmil Paşa hiç gülmezdi. Hattâ Eşref, Kâmil Paşa'nın gülmemesinden dolayı şu kıt'ayı söylemişti:

«Peyü marı, çeşmi mûru, nânı molla kesnedid,
Lütfü nisvan, künhü yezdan, ruhu insan kesnedid,
Saydığım şeylerde bazan emri mâkûs olsa da,
Vali Paşa'yı fakat ömründe handan kesnedid!..»

Üstad Eşref'in kıt'asında şöyle denilmektedir:

(Yılanın ayağını, karıncanın gözünü, imamın ziyafetini kimse görmemiştir.
Kadının lûtfunu, ulûhiyetin esrârını, insanın ruhunu kimse görmemiştir.
Saydığım şeylerin bazılarını belki gören olmuştur.
Fakat Vali Paşa'yı gülerken, ömründe kimse görmemiştir.)

Eşref, bu kıt'ayı söylediği vakit, o devrin hat komiseri bulunan Şemsi Bey:

«— Ben kaç defa Paşa'yı gülerken gördüm.» demesi üzerine, Eşref:

«— Ulan ayı, sen güler yüzden ne anlarsın!..» hitâbiyle bağırmıştı.

— Şair Eşref'in yeni edebiyata dair fikirleri nasıldı?

— Eşref'in yeni edebiyatla eski edebiyat hakkındaki fikrini, şu kıt'ası pekâlâ izah eder:

«Edebiyat-ı atikayla cedîde bir mi?
Eskilerde ne kadar olsa da külfet çoktur.
Eski eş'arda dûrbin ile mânâ seçilir,
Yeni eş'arda mânâ gibi külfet yoktur!..»

Bir gün Tevfik Nevzad, Hâfız İsmail, Eşref, ben Askerî Kıraathanede oturuyorduk. Tevfik Nevzad Edebiyat-ı Cedîde'den bahsederek, Eşref'e:

Sen, bunlardan anlayamazsın!» diye söylendi. O sırada Nevzad Bey yemeğe gitmişti. Eşref, Hâfız İsmail'e:

Şu birkaç mısraı yaz, bunu yeni gelen (Servet-i Fünun)da gördüm, diyerek bize oku; bakalım Nevzad ne diyecek? » Eşref bu birkaç mısraı söyledi:

«Dun aksam hâba dalmıştım çemende
Yeşil rüyâ görüp birden uyandım.
Sarı bir kuş nihâli yâsemende,
Tahayyürle anı ben seyre daldım.»

Hâfız İsmail bunu yazdı ve oradan ayrıldı Biraz sonra Nevzad Bey yemekten döndü Hep birlikte otururken, Hafız İsmail kapıdan göründü.

— Simdi kütüphaneye gelen (Servet-i Fünun)da şu kıt'ayı okudum dedi ve cebinden bir kâğıt çıkararak Eşref'in yukarıda okumağa başladı. Eşref:

Burda ne mâna ver yeşil rüyâ ne demek? diye sorunca Nevzad

Sen ne anlarsın, rüyânın yeşil oluşu çemende yattığı içindi Senin kalın kafana bu incelikler girmez! cevabını verdi. E Nevzad Bey'in cevabına dayanamadı

Ulan hay Allah müstahakını versin, onu şimdi ben ermiştim, dedi

Bir gün Eşref'le birlikte Akhısar'da Ragıp Paşazâde Mehmet Bey'e misafir gitmistik. İzmir'den Şerif Paşa ile Paşazâde Şekip Bey de Akhısar'a gelmişlerdi.

Paşa Akhisar'dan bir bağ alacaktı O bize hep görmeğe gidelim, dedi. Ben ve Eşref, sıcak g yeceğimizi söyledik Diğerleri Şerif Paşasına dayanamadılar, beraberce gittiler Bir müdsonra bağdan dönen heyeti karşıdan gören Eşref,

Yaz Remzi!..» diye şu kıt'ayı bilbedâhe söyledi

«Bârekâllah tabankeş olarak
Mirimiran yine bağdan geliyor.
Seyredenler sanır ol manzarayı
Sürüsüyle ayı dağdan geliyor!..»

★

— Eşref Beyle Ermenak'li Hasan Rüştü Beyin araları nasıldı?

— Ermenak'li Hasan Rüştü zaptiye nâzırı Nâzım Paşa zamanında İzmir'e nefyedilmişti. Kâmil Paşa'nın lütfuyla kendisine belediyeden 300 kuruş veriliyordu. O zamanın belediye reisi Eşref Paşa, bir gün Hasan Rüştü'ye kızarak maaşını kesti. Rüştü yana yakıla Eşref'e, Eşref Paşa'dan şikâyet etti. Eşref bir kıt'a yazarak Hasan Rüştü'ye verdi:

«— Al bu kıt'ayı, Sait Paşa'ya götür, babası Kâmil Paşa'ya göstersin!..» dedi. Kıt'a şudur:

«İsterim bın yaşa, ey vâli-i himmet,
Olmasan sen, yine ben İ... gibi selman ederim.
Hıç unutmam bu yeni lütfunu vallah, billâh
Ben senin uğruna bu kel başı kurban ederim.»

Yine Eşref Bey, Hasan Rüştü'ye:

— Sana bir kıt'a daha yazayım da maaşına zam yaptırayım:

«Lütfedip zammı maaş ile kapat yâreleri,
İhtiyaç burguları sinemi zira deldi.
Pek züğürdüm beni ağlatma velinimetim;
Bab-ı ihsanınıza işte (Keloğlan) geldi!..»

Ermenakli'nin başı keldi. Ve (Kel Rüştü) diye anılırdı. Hattâ bir gün Tilkilik'te çınar altında otururken, başından fesi çıkarmış. O sırada çınarda bulunan bir kumru, çıplak başa damlattığından, Rüştü:

«— Siy siy, böyle kel başı görünce ben de siyerim!..» diye bağırmıştı.

★

— Fikir ve sanat adamlarının toplandıkları yerler ne-

releriydi?..

— En çok Kordon'da Maskot'ta, Kramer'de ve Paris Kahvesinde toplanılırdı. Bâzen de Karataş'ta Büyük Gazino'da oturulurdu. — Eşref içer miydi?..

— İçerdi, sürekli surette içerdi. Fakat hiç bir zaman sarhoş olmazdı. Kıt'alarının birçoğu meyhanelerde söylenmiştir. İçtikten sonra çok güzel konuşurdu; karîhası açılırdı. Dinlenirdi, âdeta hayranlıkla dinleyenleri kendine bend ederdi.

★

«Pehlivan idi mukaddemleri Doktor Ethem,
Yenilip herkese bîçâre küserdi kadere.
Pehlivanlıktan edip keffiyed oldu doktor,
Herkesin sırtını o şimdi getirmekte yere!..»

Eşref bu kıt'ayı Taşlızâde Ethem Bey için söylemişti. Onlar, birbiriyle çok sevişirlerdi. Birbirlerinin bütün şakalarına tahammül ederlerdi.

★

Eşref, Kırkağaç'ta bir bağ almıştı. Bu bağın kenarında, bir Acem'in küçük bir tarlası, Eşref'in bağına girdiği için Eşref, Acem'in tarlasını da satın almak istiyordu. Acem ise tarlasına umulmadık bir meblâğ düşünüyordu. Nihayet 30 Osmanlı altın liraya tarafeynin gönlünü yaptık. Eşref, hemen orada şu kıt'ayı söyledi:

«Çıkma mümkün mü içinden ki (Bakır) çaldı bize,
Derde düştü başımız bir koca İranlıyla.
Bir çetin kal'ayı fethetme gibi üç senede
Bir Acem çıktı gö...den otuz Osmanlıyla!..»

(İzmir - Anadolu Gazetesi, 26, 28, 30 Mayıs, 1 Haziran 1944)

İrfan HAZAR

ŞAİR EŞREF'TEN ANILAR

İkinci Meşrutiyetin ilânından sonra başta Eşref olduğu halde akşamları Yunus Nadi, Neyzen Tevfik, Hüseyin Rifat, Ömer Fevzi ile Sirkeci Garında toplanır, gece yarılarına kadar müşaare ederdik. Eşref'i orada tanıdım. Neyzen, Hüseyin Rifat, Ömer hicivlerini ona okurlar, biz de dinlerdik. Bu sohbetlerde bâzan o da bir ilham fırtınasına tutulur, cebinden bamya kadar bir kurşun kalemi çıkarır, sigara paketinin arkasına bir kıt'a yazar ve bize okurdu. Bir gün:

— Size dört mısra'la kendimi tanıtayım. Dedi ve okudu:

Eylemem ölsem de kîzbi ihtiyar
Doğruyu söyler, gezer bir şâirim.
Bir güzel mazmun bulunca Eşrefâ!
Kendimi hicv eylemezsem kâfirim.

Bir gün Süleyman Nazif'e sormuştum:

— Eşref hakkında ne düşünüyorsunuz?

— Bir mukayese ile cevap vereyim, dedi. Nef'î'nin sayfalar dolusu kasidelerle gökyüzüne çıkardığı bir adamı Eşref bir mısra'la yerin dibine sokar. İsmini söylemek istemediğim biri hakkında yazdığı hicve bakın:

Zevcsiz kaldı kerîmem diyerek havf eyleme
Paralı çıkdı alırlar mutlaka âdın senin
İhtiyac bir tâlib-imeşrûa yoksa... ez kadîm
Üsküdar halkı umûmiyetle dâmâdın senin.

Eşref pinti denecek kadar hesabî idi. Gazinoda, lokantada, meyhanede asla keseye davranmazdı. Hesap görmek zamanı gelince:

— Bozuk param yok. Siz verin!..

Derdi. Bir gün Neyzen:

— Allah aşkına, dedi, şu bir türlü bozulmayan parayı göster de metânetine hayran olalım.

(*) Remzi Zeytinoğlu, Bektâşî tarikatı şâirelerinden Emine Beyza hanımın (Emine Bacı) kardeşidir.

Eşref, yeleğinin cebinden beş kuruşluk bir çeyrek çıkardı:

— İşte, dedi, on para baş almayınca bozmadıkları para bu... Ben de o on parayı veremiyorum.

Mutlakiyet devrinde Avrupa'ya gitmiş, orada Doktor Abdullah Cevdet'le yaptığı bir işde zarar etmiş, bunu kendine karşı bir kasit telâkki ederek sonuna kadar Abdullah Cevdet'e karşı affedilmez bir kin beslemişti, hattâ kuvvetli çiçekbozuğu olan doktora yazdığı bir hicivde:

O sûretten hayâyı dest-i-Hak tırnakla yolmuşdur

Demiştir.

Viyana'da bulunduğu zaman Doktor Abdullah Cevdet'i başında koloniyal bir şapka ile görmüş ve hemen şu hicvi söylemiş:

Ne kostüm giymiş olsa her birinde bir garâbet var.
Vücûdî korkulukdur, reng-i ciddiyet yok üstünde
Görünce Mösyö Doktor Cevdet'in bâşında bir şapka,
Yaban mantârına benzer yetişmiş bir b... üstünde.

Eşref, basında kalem erbabının birbirlerine târiz eylemelerine **«havruz atmak»** derdi. Recaîzâde Mahmut Ekrem Bey **(Şemsâ)** adlı bir eser yazmış. Müstecabîzâde İsmet de bu eseri hayli hırpalamış. Kalem münakaşasına gençler de karışmış. Bu gürültü arasında Eşref şöyle söylüyor:

Nev edîbân döndürüp dârüş şifâyâ âlemi
Herkesin havruz atarken şiirine, inşâsına.
Müstecâbizâde İsmet oldu dâmen der meyâr
S... Mahmud Ekrem'in «Şemsâ»sına, memşâsına.

Eşref de, bütün Şark heccavlarında olduğu gibi, bazı hicivlerinde çok galizdir, fakat gilzete gitmeyen kıt'aları çok güzeldir. Meselâ, o devirde dahi memleketi saran rüşvet belâsı hakkında şunu yazmış:

Mansıb erbâbı yemininde sebat eylemiyor
Ah şu hâinlere bilmem ki daha netdirelim!
Rüşvet i'tasını men'etmeğe me'mûrîne
Bâri efrad-ı ahaliye yemîn etdirelim.

Eşref, çok kişiyi hicvetmiş, fakat hiç kimseyi methetmemiştir. Yalnız bir kere İran'da Meşrutiyeti ilân eden Muzaffereddin Şah hakkında —câize ümidiyle— uzun bir kaside yazmış, bastırmış. Takdime tavassut edecek zatı da bulmuş, kitapları postaladığının ertesi günü Şah vefat eylemiş. Eşref bu hâdise üzerine:

— Hicvettiklerim yaşıyorlar, methettiğim öldü, demiş, acaba bizim vükelâya birer kaside yazsam nasıl olur?..

Eşref ikide birde ma'zul olurdu. Böyle bir zamanda memuriyet için Dahiliye Nâzırı Memduh Paşa'ya gider, dert yanar.

Kendisi de şair olduğu için şairleri himaye eden Paşa: — Eşref Efendi, der, biraz dilini tut. Bunda günah senin!

Eşref:

— Hakk-ı devletiniz var Paşam, günahkâr olduğumu ben de biliyorum. der ve şu beyti söyler:

O rütbe etdim icra, Eşrefâ, isyân-ı-bî pâyân.
Günâhım tartılırken havfim oldur kim kopa mizân.

Memduh Paşa güler:

— Sen evvelâ gitsen... Şu mizan kopsa da bütün insanlarla beraber biz de kurtulsak. der ve şairi Sivrihisar'a Kaymakam tâyin eder.

(Milliyet: 5.4.1964) **Refi Cevad ULUNAY**

★

EŞREF'İN HİCİVLERİ ARASINDA

Eşref'in ihtiyârî menfâsı, iki senelik hapis müddetini tamamladıktan sonra, İzmir'den savuşmuş olduğu yer «Mısır»dır.

Gayri ihtiyârî menfâsı ise, bunlar memuren gitmiş olduğu kaza kaymakamlıkları kadar çoktur ve bu menfâların pek çoğu da «Bitlis» gibi Şark vilâyetleri hudutlarıdır

İşte Eşref, Bitlis vilâyetinde memuriyet verirken Vali Ârif Paşa ile geçinememiş, azledilmiş, Vali Ârif Paşa hakkındaki uzun hicviyesini yazmıştır ki:

«Nâ sezâ işten olur ehl-i hamiyyet dilgir,
Devlet ve milletine hizmet eder şahs-ı habir,
Vatanın hâlini ilânda etmez taksir,
Sende bilmem bu tekâsül nedir ey kilk-i debîr?
Hâl-i meşhûdu dahi eylemez oldun tahrir!..»

diye başlar.

«Para yuttu deseler oğlunu eyler teşrih»

mısraı gibi kuvvetli mazmunları ihtiva eden bu uzun hicviye kırkbeş «muhammes»ten müteşekkildir.

Eşref bu hicviyesini Ziya Paşa'nın sadr-ı esbak Âli Paşa hakkındaki **«Zâfernâmesi»** gibi evvelâ bir kaside halinde yazmış ve sonra tahmis etmiştir.

Fakat şerhi ben görmedim ve galiba da yoktu; eğer olsaydı hicviyeyi kendisinden kopya etmiş olduğum cihetle, bundan bana her halde bahsederdi.

Bir de bu manzumenin, Eşref'in ilk hicviyesi olduğunu söylerlerse ben buna da ihtimâl veremiyorum.

«Bende değil nokta-i serhad-dı Acem ey vükelâ
Çin'e gitsem bile arzeylemezim çîn-i cebîn;
Ne kadar çünkü ırak olsa bir âdem sizden
O kadar bence olur hazreti Allah'a yakîn!..»

★

«Deme sürdüm, çıkardım Eşref'i (Dârül-hilâfet)ten
Benim tevcih-i hakla gittiğim yol sebilimdir;
Melekler şâhidimdir, dest-i kudret eylesün tebcil
Bu yerden ben gidersem hazreti mikrop vekilimdir!»

kıt'alarının işâret ettiği üzere ihtiyârî menfâlarına maişet belâsı, o zamanki hükûmetin tazyik ve «iclâ»sı neticesi olarak gitmeğe mecbur kaldı; eski Aydın vilâyeti olan İzmir'e nakli ömrünün ikinci kısmına rastlar. Mamafih bu vilâyette de **Gördes, Kula** gibi diğer yerlere nisbetle merkezden uzak ve nisbeten geri kazalarda memuriyet vermiş ve şimendifer hattı güzergâhına olan şiddet arzusuna rağmen (*), son zamanlarda Kırkağaç'ta bulunabildi.

«Eşref âsâ olmasın mesken «Kula» hiç bir kula
Ney gibi hicrinle Mevlâna hemîşe inlerim.
Bir zaman gülşende dinlerken nevâ-yi andelip
Şimdi bir virânede baykuş sadâsı dinlerim!..»

diyerek «Kula»dan yakınırken «Karacasu»yu işitince:

«İyş-u işret lekesiz âdem için bir lekedir,
Sâde su aynı şifâ olduğunun hikmeti bu;
Bunu herkes bilir ey vâli-i âlî himmet
Ne revâ âlem-i âba karışa «Karaca su».

diye yine Kâmil Paşa'nın himâyesine koştu. Kendisini daha izbe yerlere göndermek istedikleri halde, o böyle zamanlarda, İzmir'de bir memuriyetle kalmayı düşünüyor:

«Ey veli nimetim istersen eyle imtihan,
Bin kadar memur içinde sâde ahmak ben miyim?..
Tâlihimden nefs-i İzmir'de açık hizmet mi yok
Yoksa her bir hizmetin nâ ehli ancak ben miyim?»

kıt'asıyle Kâmil Paşa'dan İzmir'de bir memuriyet istiyordu. Kâmil Paşa da bunu çok görmedi; Eşref'i güyâ devlet emvâlinin tahsilini çabuklaştırması için kurulan komisyona memur etti. Fakat bu da çok sürmemişti.

Bu sıralarda, toparlayabilmiş olduğu üç, beş kuruşla İzmir memleket hastanesi karşısında üç buçuk odalı bir evcik satın aldı. Bir cephesiyle hastaneye bakan bu evin arkası da büyük Musevî mezarlığına karşıydı ve Eşref:

«— Hasta olursam karşıya hastaneye, ölürsem maşatlığa gömüverin; ucuz olur.» derdi.

Yeni evini göstermek üzere bir gün beni aldı, götürdü; kapıdan girince soldaki küçücük odada, daha akşama yıl kadar zaman varken ortasından kesilmiş bir domatesi meze yaparak rakı içiyorduk. Oğlu «Mustafa Şâtım»ı

(*) **Akhisar'ı, Soma'yı isterim eltâfından**
Hat boyu olmaz ise ben humâkadan ölürüm..
Buralarda ne için fâsık-ı mahrûm olayım,
Belki Salihli'ye gitsem sulehâdan olurum!.

göstermek için:

«— Mustafa, Mustafa!..» diye birkaç defa bağırdı. Aradan iki dakika geçmeden, uykudan uyanmış olan «Şâtım» yukarıdan ve merdiven başından:

«— Ulan eşek pezevenk; yine aşağıya kimbilir hangi kârataları topladın; onlara maymun seyrettirir gibi beni göstereceksin! Çingene tabiatlı herif!..» diye ince bir sadâ yükseldi; bu tabiatiyle, Eşref'in oğlu, 7-8 yaşlarında, Şâtım idi. Şâtım sövdükçe, Eşref, fıkır fıkır gülüyordu.

★

Herhangi bir yangın, bir vapurun karaya oturması, yâhut bir vapurun köprüye çarparak köprü kanatlarından birinin kırılması, istibdat zamanlarında Bâb-ı âli camiinin karşısında hükûmetin kütüphane yaptırması gibi her günkü âdî vak'alardan çok tuhaf mazmunlar çıkarırdı. Meselâ, Bâb-ı fetvânın alt taraf mahallerinde çıkan bir yangına:

«Belâdır yangını İstanbul'un nispet olundukta
Kalır yanında ehven Nemrûd-u nâdanın.
Hususiyle bu akşamki harik-ı hânümansûzu
Cehennem sandım altında görünce Bâb-ı Fetvâ'nın.»

kıt'asını söylediği gibi. İdâre-i mahsusa, vapurlarının karaya sık sık oturmasını, telmihen de:

«Oturup kaldı «Sakarya» karada
Suya «kaplanın» kıçından daldı;
Ey süvârân-ı sefâin çalışın
Bahrı ber etmemize az kaldı!..»

parçasını söylemişti.

«Bâb-ı âli böyle bir dârül-kütüp ister idi,
Ordaki kör mescide mısrâ-ı sâni yaptılar!»
Üçyüz onda işte bak geldi zamanı yaptılar;
Sad hazarân âferin olsun, ricâl-i devlete

kıt'asıyle, o binanın hazine-i evrak olmaktan başka bir şeye yaramayacağını göstermişti.

Hele köprü çarpışması kıt'asındaki zarâfet. Evvelâ kısaca hikâyesini anlatalım: Haliç'ten çıkmakta olan bir va-

ŞAİR EŞREF'İN GURBET GÜNLERİ

BİR ŞEHRİN RAHAT HAVASI :

1877-1978 Osmanlı Moskof savaşından sonra İzmir, İstanbul'dan daha geniş fikir ve kalem hürriyetine sahipti. Bunun başlıca sebeplerinden birisi, Mithat Paşa ve Kâmil Paşa gibi, iki geniş fikirli zâtın İzmir'de uzun zaman bulunmalarıydı.

Bilhassa Kâmil Paşa'nın yedi yıl süren valiliği, kendisinin de âdeta İstanbul'dan uzaklaştırılması, yani sürgün edilmesi gibi bir şeydi.

Sultan Hamid, dâima kuşkulandığı Kâmil Paşa'yı kontrol için, ona muavin olarak, Sâmi Pasazâde Hasan Beyi göndermiş, fakat Hasan Bey, İzmir'deki asâlet ve fazileti, Tevfik Nevzad, Abdülhalim Memduh, Mevlevî şeyhi Nuri, Tokâdîzâde Şekip, avukat Güzel Hasan Bey, Dr. Faik Paşa, Dr. Ethem Bey, (Hizmet) Gazetesi sahibi Ahmet Celâdet Bey ve bilhassa son yüzyılda edebiyatımızın en büyük hiciv üstâdı Şair Eşref'le tanışmasından sonra, tam bir hür-

---

pur köprüye çarpar ve köprünün bir kanadını koparır. Kopan parça nasılsa devrilmez; suların cereyanına kapılarak Sarayburnu'na, oradan da Marmara'ya doğru açılmaya başlar; etraftan romorkörler yetişir, bağlar ve yerine getirirler.

Şimdi Eşref'in şu âdî vak'adan çıkardığı mazmuna bakınız:

«Geçenlerden alırlar para kıt'a-i tarîk âsâ,
Devâmından bu hâlin vakt-i hürriyette âr etti,
Bilâ mûcip yıkıldı gitti sanma dâr-ı dünyadan
Dilenmekten usandı, köprü ârından firar etti!..»

Hüseyin RİFAT

riyetçi hava ile değerlendirmiş ve sarayın devamlı baskılarına karşı bu aydın zümreyi müdafaaya koyulmuştu.

Sultan Hamid, her tarafa serpiştirilmiş hafiyelerden İzmir için durmadan ikaz ve dikkat jurnalleri alınca, hademelikten müşâvirliğe yükselmiş meşhur «Hafiye Paşası» Tatar Şâkir Paşa'yı İzmir'e göndermişti.

Şâkir Paşa'nın gelişi ile, bu beldenin rahat havasına bulutlar toplanmıştı: Şimdi Yıldız Sarayı'nın şifresi ile İzmir'den durmadan münevver ve hürriyetçi şahsiyetlerin jurnalleri başlamış, Kâmil Paşa bile bu töhmetlerin ağır tesiriyle bir gün; İngiliz Konsolosluğu'na yaptığı ziyareti uzatarak, mukabil bir tehditte bulunmaya mecbur kalmıştı.

Artık Kordon boyunda, Grammer'de, Askerî Kıraathanede kümeleşmeler, sohbetler, bezik partileri içinde Eşref'in hicivlerinin elden ele gezişleri pek «tehlikeli» olmuştu. Vali muavini Hasan By, bir gün, avukat Tevfik Nevzad'la Abdülhalim Memduh'u gecenin ileri saatinde evine gizlice davet etmiş, yarın kendilerinin tevkif edilme ihtimali olduğunu, isterlerse kaçmalarını söylemişti.

★

HİCVİ TEHLİKELİ OLAN ŞAİR

Bu sürgünlerin asıl hedefi ve hattâ jurnal edilenlerin hareketinde Sultan ve ikidarı için **«tehlike»** görüleni şair EŞREF'ti. **Kimdi bu şair Eşref?..**

Onu bütün İzmir münevverleri **BABA** diye adlandırıyorlardı. Hâdiseleri, şiirin en çetin ve güç tarzı ile hiciv ve mizahın keskin ucuna takarak, yüzlerde tebessümler, gönüllerde neş'e ile gamı kucaklaştıran, kıyaslamalar yaratan bu usta edebiyatçı kimdi?.. Eşref'in büyükbabası, Gelenbevi sülâlesinden Usûl oğullarından, Manisa'nın Baba köyünden eski bir Türk ailesi soyundandı. Aile fertlerinin hemen hemen hepsi, zarif, nüktedan, hikâye nakli ile meşhur imişler.

Eşref'e Cenâb-ı Hak, müstesnâ bir zekâ, güç erişilir

bir şiir kabiliyeti vermişti. O, bu hasletini mükemmel kullandığı ve edebiyat tarihimizde, Nef'î'yi bile gıpta ettirecek yer yaptı. Kuvvetli bir medrese tahsili gördü. Arapçası, Farsçası, kısaca Osmanlıcası çok kuvvetliydi. Fransızcasını Mısır'daki gurbet senelerinde oldukça ilerletmişti. Tarih ve felsefe bilgisi mükemmeldi. Sultan Hamid, onun dillerde gezen ve hâfızalara işlenen hicivlerinden korunmak için, kazalarda kaymakam olarak dolaştırdı ve bu kazaların mümkün olduğu kadar tenha yerlerde olmasına dikkat etti. Eşref'i, Kırkağaç, Akhisar gibi nisbeten büyük kazalarda kaymakam olarak bıraktıran, onu çok seven Kâmil Paşa'ydı: Ne gariptir ki, Eşref, velînimetini bile hicvetti. Fakat çok zaman da şükrânını esirgemedi. Bir defa Saray, kendisini Daday kazasına kaymakam yapmıştı. Hemen Kâmil Paşa'ya, «Pâdişâhım!» diye hitab edip, Paşa'yı telâşından yerinden sıçratan bir kıt'a ile iltica etti:

«Bâ'is oldu hüsn-i hizmet, bence mağduriyete,
Pâdişahım, lütfuna arz-ı dehâlet eylerim;
Ben «Daday»ı pây taht olsa dahi etmem kabûl
Kişver-i Çin içre Vay-Hay-Vay'a hicret eylerim.»

★

BİR SÜRGÜNÜN HAYRETİ

Arkadaşlarıyle beraber tevkif edildiği zaman, pek şaşmıştı... Böyle bir âkıbete hak kazandığına asla kani değildi. İstanbul'da ağır şartlar içinde muhakeme ve iki sene hapse mahkûm edildi. Bitlis'e sürüldü. Hüküm tebliğ edildiği gün, hapishaneye girerken irticâlden şu beyti söyledi:

Hudâ şâhid ki bir haksız verilmiş hükme kurbânız,
Açıl ey bâb-ı mehterhâne, geldik, biz de mihmânız...

O zaman, herkes Fizan'a, Trablusgarb'a, Mithat Paşa'nın sürüldüğü ve boğdurulduğu Taif'e sürülmekten pek korkuyordu. Çünkü giden, hakikaten geri gelemiyor, gelse bile ne bedeninde, ne kafasında hayır kalmıyordu. Eşref, mahkûm olunca, sürgün yerine de meydan okudu:

«Bir taraf, gayet sıcaktır, bir taraf bâridse de,
Çok değildir olkadar Bitlis ile Van korkusu...
Meskenette millet olmazdı bu rütbe maskara,
Olmasaydı herkesin kalbinde Fizan korkusu!..»

★

Ve onu Bitlis'e sürdüler. İki yıl sürgün yaşadı; bu zaman içinde de durmadı, devri yine hicvetti. Daha ağır cezaya çarptırılmak için arandığını öğrenince, önce Kıbrıs'a, sonra Mısır'a gitti. Orada Deccal, Hasbihal, Şâh ve Pâdişah gibi eserleriyle Saray ve Bâb-ı âli'yi en ağır, fakat hâfızalarda unutulmaz nefis kıt'alarla tehdide başladı.

Mısır, o sırada Osmanlı İmparatorluğu ile son bağlarını da koparmış, Sultan Hamid bu ayrılış karşısında hareketsiz kalmıştı. Eşref, Kahire'den şu kıt'ayı, Yıldız'a bizzat göndermek cesaretini gösterdi:

Vakt-i fırsat gözetir şâh-ı cihân,
Tutar elbette elinden kaçanı...
Yine sâhib olur inşaallah,
Mısır'ın kaldı elinde koçanı!..

İkinci Meşrutiyetin ilânına kadar Mısır'da kaldı. 1908 Eylül'ünde vatana döndü.

★

GURBETTEKİ HİCİVLERİ

Eşref'in Mısır'da yayınlanıp, bin bir vasıta ile elden ele dolaşan hicivleri, gurbet acısının da elemi eklenerek, öyle sert ve dokunaklı bir ifade almıştı ki, bunları değil üzerinde taşıyan, dağıtan, okuyan, hattâ hâfızasında sakladığı jurnal edilenler bile tâkip ediliyorlardı.

Şeref vapuru mahkûmları arasında, böyle suç isnad edilenler vardı. Eşref, kendisini sürenlerin tablosunu çizen hicvinde önce **«İse de»** redifi ile başlamış, sonra **«Gibidir»**e çevirmişti. Şöyle başlıyor: Önce Pâdişah İkinci Sultan Hamid'i ele alıyor, sıra ile Sadr-ı âzama, Şeyhül İslâma, Nâzırlara geliyordu. Hepsini kötülüyor muydu?.. Hayır!.. Nâmus ve iffetleri, fazilet ve dürüstlükleriyle tanınmış olan-

ları tebcil ediyor, selâmlıyordu. Elden ele, dilden dile, kulaktan kulağa, hâfızadan hâfızaya geçen hiciv şuydu:

Zulm-i sultâna sükût etmemek isyan gibidir,
Cop yeyip «Of!..» dememek nimete şükrân gibidir...
Etmeli hapse girip nefye giderken de duâ;
Çünkü sultâna duâ, bâis-i gufran gibidir...
Hep duâ eyleyelim, Rabbim akıllar versin!..
Yılda yüz-bin kişi bir vehmine kurban gibidir.

En ağır hücumları nâzırlara, saray kadrosuna idi:

Vükelâyı sıraya çeksem eğer zâhir olur;
Kimisi hırsız - uğursuz, kimi nâdan gibidir...
Herbirinde şeref-i aks-i meziyyet mevcûd,
Cümlesi bir anadan doğma müsülman gibidir
Kış günü sanki kurulmuş sobadır bir odada,
Teni Bektâşî lisânındaki mercan gibidir...
Şeytanın maskarası, cümlemizin yüz karası,
Onun ahlâkına Şeytan bile hayran gibidir.
Ne kadar varsa nişanı o kadar göğsünde,
Şîr-i pençe çıkarıp ölmesi âsân gibidir.
Oğlunun ismini bâzan düşünür de bulamaz,
Cehl ü cinnet karışık sâhib-i nisyân gibidir.
Hele ol nâzır-ı mâliyye olan zât-ı şerif,
Herkese keşkül açan sâhib-i Selmân gibidir
Olduğiyçün bu dahi bihaber-i ehl-i vukuf,
Ah biçâre vatan külbe-i ahzân gibidir.
Aşçıdır sanki imârette değildir nâzır,
Tekye-i meclis-i mahsûsda kurbân gibidir.

★

TEVFİK PAŞA'YA KIZGINLIĞI

Eşref, kendisinin Mısır'da sürgün hayatı senelerinde, sık sık Avrupa'nın muhtelif merkezlerine gider, orada hürriyet mücâdelesi yapan Türklerle temas ederdi.

Bilgisi ve zekâsı, ona yanlışlıkları görme imkânını veriyordu. Vatan için hatalı saydığı hâdiseleri, nâzırlara cesaretle yazar, hattâ bu ikazlarında çok nâzik edâ kul-

lanırdı.

Paris'te olduğu günlerde, Hâriciye Nâzırı Tevfik Paşa'ya, Sefir Sâlih Münir Paşa'nın yanlış hareketlerini sıralayan, bir mektup yazmıştı. Tevfik Paşa bu ikaz mektubunu olduğu gibi Sâlih Münir Paşa'ya gönderdi. Sâlih Münir Paşa da, Eşref'in **devlet-i osmaniye için zararlı faaliyette bulunan bir teb'a olarak Fransa'dan çıkarılmasını** Paris makamlarından istedi.

Eşref, nâzır paşanın kendisine «hususî» olarak yazılmış ikazının suç sahibine olduğu gibi, gönderilmesine çok kızdı. Eşref'in şikâyetinin sebebi, Avrupa'nın birçok şehirlerinde sebepsiz yere açılan konsolosluklardı. Bunların yaptığı iş, buralardaki vatandaşları jurnal etmekti.

Hâriciye Nâzırının bugünlerde gazetelerde, bazı kimselerin hariçte devlet itibarını zedeleyen faaliyetlerde bulunduğu ve bunların cezalandırılacağı yolundaki beyanatına büsbütün alınan Eşref, Tevfik Paşa'yı şöyle hicvetti:

«Konsoloshaneler açtı bize her bir yakada,
Etti ihzâr-ı şeref devlet için Korsika'da,
Elçi göndermeye kalkar, şaşırır da Tokad'a,
Öyle bilgiç ki Tesalya'yı sanır Afrika'da,
Zanneder kim Atina merkez-i Efgan gibidir!..» (*)

★

UNUTULMAZ HİCİVLERİ

Namık Kemal ve Abdülhak Hamid'in **LÂZIMSA** redifli şiirlerine Eşref de, nefis bir hicivle katılmıştı.

(*) Sultan Hamid, Sadrazam Abdurrahman Nureddin Paşaya mâbeynden bir hususî irâde gönderip şair Eşref'in ağır bir şekilde cezalandırılmasını istemişti. Nureddin Paşa, Eşref'in hicvine sebep olan hâdise ile beraber, saray ileri gelenlerinin yakınları içinden, tek kelime yabancı dil bilmedikleri halde hatır için dünyanın dört tarafına gönderilmiş olanların bir listesini alara'k pâdişaha sundu:

«— Bunlar arasında, şâirin hicvettiklerine rahmet okutacak cahiller var! Evvelâ bunların tasfiyesini fermân buyurunuz» dedi.

Dolaş bâb-ı hükûmette, bulursun yâd lâzımsa,
Mezâristâna git bir işde ancak dâd lâzımsa.
Terakki maksadınsa şimdi bir câsûs-i kâbus ol,
Hafiyye nâmın olsun bir şerefli ad lâzımsa...
Büyükler evlerinden başka bin kârhane yaptırdı,
Utanma, sen de bir meyhâne yap irâd lâzımsa.
Dilersen hoş geçirmek vaktini, gayet edebsiz ol,
Bırak mazlumu, koş zâlim için imdâd lâzımsa...

Eşref böyle dedi, fakat kendisi, hak ve doğruluktan bir an ayrılmadı ve başına gelenler, iyiliğine inandığı mevzuları hiç çekinmeden, aksi yolda olanların yüzlerine karşı cesaretle fırlatması dolayısıyle oldu.

İzmir valisi Kâmil Paşa'ya Kırkağaç kaymakamı iken, âşar mültezimi, kadı, nâip ve vergi memurları için bir manzum şikâyetnâmesi vardır ki, şöyle biter:

İrtikâbı olanı sevmiyorum,
Sözü ağzımda tutup gevmiyorum,
Ya bırak hâinleri ben hapsedeyim,
Ya bu yerden izin ver gideyim...
Fıkara çünkü ahâli hepsi,
Tutsa şâyeste umumî tepsi,
Alsa erbâb-ı hükûmet rüşveti,
Görür elbette ahâli zilleti,
Halkın ümidi, efendim senden,
Bu kadarcık yazıvermek benden...

★

DÖRT BİR TARAFA

Eşref'in en kuvvetli tarafı, gördüğü bütün illetleri pervâsızca ortaya koyabilmiş olmasıdır. Şu fiskelere bakın!..

Şimdi pek çok tekkeler tembel yatağıdır bütün,
Medrese sâkinleri asker kaçağıdır bütün.
Garbe nisbet biz henüz insan değil müsveddeyiz,
Âh kim mektebliler bizden aşağıdır bütün.
Biz Hudâ-yı nâbitiz, bizde muallim hakkı yok,
Bizdeki üstâdlar bizden bayâğıdır bütün.

Birbirin güya yuvarlanmış da bulmuş Eşrefâ
Ehl-i mansıp tencere, millet kapağıdır bütün.

Feryâdlarına bakarak diyoruz ki, bu hiciv üstâdı, vatanın ve halkın dertlerini gönülden duydu. İğnelemeye, fiskelemeye, içyüzünü ortaya koymaya lâyık neyi bulduysa, halk için ve hak için yaptı İkinci Meşrutiyetin ümitleri birer birer yıkılıp, istibdat, saraydan İttihad ve Terakki Cemiyeti'ne geçince, hicvinin okunu onların üzerine çevirdi ve kimsenin söylemeye cesaret edemeyeceklerini haykırdı. Bu gerçeği şu dörtlüğü ne güzel anlatır:

«Musiybetle belâ âlemde güyâ izdivaç etmiş,
Vücûdum hâsıl olmuş bunların sanki firâşından.
O rütbe nefret ettim âlemin âlâyişinden kim,
Kefen kıymetlidir indimde şimdi kumâşından!..»

Gerçek bir halefi çıkamadı Şair Eşref'in Yeri bomboş duruyor

(Tarih Sohbetleri, Sayı: 1, Temmuz 1966) Cemal KUTAY

★

ZAPTİYE NÂZIRINA CEVÂBI

Eşref bir gün Zaptiye Nâzırını ağır surette hicv etmişti. Bu zât, Eşref'i göstererek:

« Yazdığın hicviyeler ayıp ...il mi? » diye sordu. Eşref cevâb olmadı:

«— Sen yapıyorsun ayıp ... mu'or da, ben yazdığım için mi ayıp oluyor? » dedi. Muhâtabının bir cevap vermesine meydan bırakmadan şu kıt'ayı okudu:

Eylemem hicv-i edânî eylemekten ihtirâz,
Olsun onlardan deni dûçâr-ı vehm ü bîm olan;
Bir zarar gelmez o kâfirlerden aslâ, gelse de,
Âteş-i Nemrud'dan korkar mı İbrâhim olan!

RUHÎ BABAYI ZİYARET

Şöhretini İzmir ve İstanbul'da yaydığı halde diğer yerlerde de çok tanınmış olan Bektâşî Şeyhi **Ruhi Baba;** ince zekâsı, hazır cevaplığı ve nüktedanlığı ile zamanının gerçekten kudretli, pek meşhur bir adamıydı... Her söyleniş-te zevkle dinlenen, hoşa giden bir hayli vak'aları ve fıkraları bugün ağızdan ağıza yayılmış söyleniyor, manevî hayatının yaşamasına ve ruhuna rahmet okunmasına vesile olup gidiyor...

İstanbul'un zariflerinden, sözebelerinden mâruf **(Cin Ahmet)** İzmir'de bulunduğu bir zamanda, meyhane arkadaşı meşhur hicivci şair **Eşref**'le beraber bir gün Ruhî Beybaba'nın evine ziyarete giderler... Daha kapıdan girerlerken Beybaba'ya:

— Beybaba! Biz bugün neye geldik, biliyor musunuz? Sizden nasip almaya... diye hitap ederler... Ruhî Beybaba: (Hele yukarı çıkın bir bakalım.) diyerek bunları bir odaya almış... Biraz sonra elinde, hazırlanmış bir rakı tepsisini önlerine koyarak: (Bir defa şu zıkkımı yutalım, sonra sizi dinlerim.) demiş...

Üç dost çekmeye, demlenmeye başlamışlar ve lâfa koyulmuşlar... Kadehler devrettikçe bunlar canlanmış, gözler parlamış, gönüller ve çeneler açılmış, sohbet almış yürümüş... Şişeler gidip geldikçe mezeler değişmiş, sigaralar faryap edilmiş. Keyifler arttıkça artmış, mecliste zevk ve neşeler taşmış, günün karardığından, gecenin başladığından haberleri bile olmamış... derken lâmbalar getirilmiş... Şişeler, mezeler tazelenmiş... Yeniden bir gece zevki başlamış...

Ruhî Beybaba, gıdasını tamamlayıp da bir köşeye çekilerek, keyifli, keyifli sigarasını tüttürmeğe başlayınca bu iki misafirine:

— Eh, söyleyin bakalım! Şimdi ziyaretinizin sebebini?.. demiş. **Şair Eşref:**

— Beybaba, biz Bektâşî olmayı kurduk ve sizden na-

sip almaya geldik. Bugünkü gelişimizden asıl maksat da budur!.. deyince, **Ruhî Baba:**

— Bektâşî olacaksınız da sanki ne olacak? Bektâşîlikte din yok, iman yok. Namaz yok, oruç yok... Cennet yok, cehennem yok...

Cin Ahmet, Baba'nın sözünü burada kesmiş ve Eşref'e dönerek:

— Yâhu! Biz kırk senedir Bektâşî imişiz de haberimiz yokmuş! Baba'ya neye minnet edelim artık... Kalk gidelim, demiş...

Ahmet Hamdi TANYELİ

★

Şair Eşref, Ruhî Beybaba'nın vefatından çok teessür duymuş ve onun için aşağıdaki tarihî mersiyeyi yazmıştır:

MERSİYE

Bendei âli abâ yâni bizim Ruhî Baba
Eyledi milki fenâdan bezmi ukbâya sefer.
Meyvei bağı zerâfetti vücûdu ekmeli,
Âlemi irfan, serâpa etse şâyandır, keder.
Onda hatmolmuş tevekkül, onda bitmişti gına
Desti gayretten kuşanmıştı miyanında kemer.
Merdi meydanı tarikattı, muhibbi ehli beyt,
Sohbeti ehli dile olmuş idi şehdüşeker.
Böyle zâtı binde bir görmez tariki nâzenin,
Gökte bir milyon sene devreylese şemsü kamer.
Esdi, söndürdü çırâğı ömrünü bâdı ecel,
Gitti pür neş'e huzurullaha ol er oğlu er.
Yâ Ali geldim deyû çöktü kenârı kevsere
Desti hayderden peyâpey câmı kevser nûş eder.
Eşrefâ sûzişli bin mersiye yazmak farz iken
Ah istilâyı gam yazdırdı böyle muhtaser.
Sahibi isna aşer geldi, dedi; tarihini,
Ruhu Ruhî eyledi Firdevsi âlâyı mekar.

ŞAİR EŞREF'İN EL YAZISI

Şâir Eşref, İzmirin meşhur bektâşi şeyhlerinden Ruhi Baba için kendi el yazısiyle yazdığı mersiyeyi şeyhin karısına bir hâtıra olarak vermişti.

SULTAN DAĞI EFSANESİ

Meşhur hiciv üstadı Şair Eşref, hükûmet aleyhindeki yazılarından, san'atkârların, ilim adamlarının yavaş yavaş kendilerini daha iyi anlayan ülkelere göç ettiklerini belirten ifadelerinden dolayı İstanbul'da iki yıl hapis yatar, oradan İzmir'e gönderilir, İzmir'den de Mısır'a kaçar...

Memleketini böylesine bırakmanın üzüntüsü ile yol alırken **Sultan Dağlı Salih** diye anılan bir tüccarla tanışır. Temiz yüzlü, derin ifâdeli bilgin bir kişi olan bu yol arkadaşı ile **Şair Eşref** kırk yıllık dost gibi kaynaşıverir.

Şair'in hayat hikâyesini ve düşüncelerini uzun uzun dinleyen Sultan Dağlı Salih:

«— Sen memlekette **(Had)** ve **(Dur Kapıları)**nın açılmasını istemişsin, ama şeytan kapısını açık tutmak isteyenlerle baş etmek kolay değildir,» sözleriyle başlayarak der ki:

«— Afyon'un kazası Sultan Dağı'nın eski adı İshaklı imiş. Daha eskiden de Saklı derlermiş. Etrafının kale duvarları ile çevrilip sanki saklanmış gibi olması dolayısıyle bu ismi vermişler. Bu duvarlarda (Had Kapısı), (Dur Kapısı), (Şeytan Kapısı) isimli üç kapı varmış...

Evvel zaman içinde Saklı beyliğine ihtiyar bir bilgin gelir. Memleketin havasını, suyunu ve yeşilliğini pek beğenerek yerleşmek ister. Ama her gelen bilgin gibi, o da kısa zaman sonra toparlanarak gitmeye kalkar.

Halkın ileri gelenlerinden biri, önüne geçerek:

— Bu memleketin ne özrü var, hiç bir bilgin eylenmez, gelen durmaz, giden gelmez; bunun hikmeti nedir? diye sorar. İhtiyar, ona bu halin sebebini açıklar:

— Her ülkede iki büyük mânâ kapısı vardır. Biri (Had Kapısı), diğeri (Dirâyet Kapısı), bir üçüncü kapı da (Şeytan Kapısı)dır.

(Had Kapısı), yüce bir kapıdır. Had mânâ olarak hudut, derece, değer demektir. İnsan olmak haddini bilmekle, had dini bilmek, ilimle başlar. İnsanı tartan en

büyük ölçüden biri de budur. Bir memleketin büyükleri bu kapıyı gönüllerinde ve hayatlarında açık tutmayı bilemezlerse ülkelerinde de açamazlar. Böylece arkalarında sürüklediklerini de aşırılıktan aşırılığa koşturur, hırs yükü ile çökerler. Ülkelerinde Had Kapısını açan hükûmetler halkı ilim yolunda kudretli yetiştirir, böylece de haddini bilmeyecek düşmanlarına karşı güçlü olurlar. Had Kapısı açık ülkelerin halkı bilginlere tevazu ve hürmetle yer verirler.

İkinci mânâ kapısı (Dirâyet Kapısı)dır. Zekâ, bilgi, iktidar bu kapının yapısıdır. Bu kapıya (Dur Kapısı) da denilir Zira, hakikaten dirâyet sahibi olanlar nerede durup nerede koşacaklarını iyi bildikleri gibi bir memleketin idaresini ele alınca kimlere ve nerede dur diyebileceklerini de iyi ölçerler.

Üçüncü kapı: (Şeytan Kapısı)dır. Buraya (Mel'ânet Kapısı) da denilir. Lânet edilecek iş ve hareketleri yapanlara yer ve imkân veren memleketlerde bu kapı ardına kadar açılır.

Sizler her iki mânâ kapısını da kapamış, yalnız Şeytan Kapısı'nı ardına kadar açmışsınız. Bilginlere ne yer, ne imkân, ne de kıymet vermiyorsunuz. Hıyânet, haset ve fesat rüzgârları bu kapısı açık ülkelerde eser. Onun için sizde hiç bir bilgin durmaz.» cevabını verir.

Bu sözler şehrin beyine ulaşınca pek tesirinde kalır, derhal tutumunu değiştirir. Bilginlere yer ve imkânlar verir. Onların halka faydalı olup, ilimlerini geliştireceği bir alar kurdurur. Öleceğine yakın, kendisinden sonra gelenlerin bu bilginin sözlerini unutmamaları için, şehrin kalelerine üç büyük kapı yaptırır. Bunlara, Had Kapısı — Dur Kapısı — Şeytan Kapısı isimlerini verir. İki kapıyı açık bıraktırıp Şeytan Kapısı'nı demirlettirir.

Şair Eşref, bu hikâyenin tesiriyle ellerini açarak:

«— Allah bizi dirâyet kapısını açmışların himmeti ile memleketimize Had Kapısı'ndan girerek kavuştursun!» diye dua eder

Nitekim, 1908 İnkılâbından sonra memlekete döner.

Hikâyeler hakîkatlerin sırlarıdır. Bir memlekette Şeytan Kapısı'nın açık olduğuna en büyük delil, ilim adamlarının göç etmesidir. Güneşin olduğu beldelere leyleklerin göç etmesi yaradılışla ahenklidir. Dirâyet Kapısı'nın kapandığı memleketlerde dirâyetsiz işadamları başa geçerler. Bunlar her türlü hile ve yalanı yol olarak seçerler. Böyleleri için **Şair Eşref:**

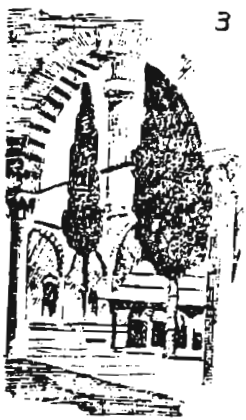
Büyüklerce cihanda âciz aldatmak dirâyettir.
Yalan söz söylemek onlarca güya bir zarâfettir.

diyerek ne güzel bir açıklama yapar.

İlim adamları Amerika'ya göç sebeplerini sıra sıra açıklayıp: «Memleketimizde iş ve imkân bulsak, elbette buralara gelmezdik.» demektedirler.

Bütün ana dâvaları iktidar hırsına döken hükûmetlerin yönettiği ülkeler daha nice yıllar, nice hazin göçlere seyirci kalırlar. Böylece de memleket denen en büyük emanetin ışıkları uzak ülkelerde yanar. Onun için Kur'an-ı Kerîm, A'raf sûresinde «Temiz ülkenin nebatı Rabbinin izniyle çıkar, çorak yerden de pek az bir mahsûl elde edilir.» demiştir.

(Tercüman, 30.9.1968) **Atiye KESKİN**

EŞREF'İN MISIR'DAKİ GURBET GÜNLERİ

Ben, Eşref'i İzmir'den iyi tanırım. Ansızın İzmir'den kaldırılıp Tevfik Nevzad ile beraber İstanbul'a gönderilen Eşref, serbest bırakıldıktan sonra, Mısır'a gitmiş ve Kahire'de oturmuştur.

Ben, 1904 senesinin sonuna doğru Kahire'ye gittim. O sırada, Kahire'de bir Jön Türk gurubu vardı. Salih Efendi namında bir Rodoslunun sahibi bulunduğu bir matbaada Abdülhamid'in istibdâdına karşı bir gazete neşrolunurdu. Abdülhamid'in talebi üzerine bu matbaa kapatılmıştır.

Bundan müteessir olan Jön Türkler, benim muharrir sıfatıyle çalıştığım «Le Progrès» adlı günlük Fransızca gazeteye gelerek keyfiyeti anlattılar ve vak'ayı gazeteye yazmamı istediler. Ben de vakıayı yazdım ve üç gün sonra matbaa açıldı.

Matbaayı kim kapadı, kim açtı?..

Yukarıda yazdığım gibi, matbaayı Abdülhamid'in talebi üzerine Mısır hükûmeti kapadı. Açan da İngiltere hükûmetinin Mısır fevkalâde mümessili Lord Kromer, Lord Kromer, Abdülhamid'in halifelik namına yaptırdığı propagandaya karşı Jön Türkleri himaye etti.

İşte bu hâdiseden sonra, ben Jön Türklere ait bütün havadisi, «Le Progrès» gazetesine geçirirdim.

Matbaanın kapatılması Mısır'daki Jön Türkleri ne kadar korkuttuysa, açılması da o kadar sevindirdi, zirâ o zaman anladılar ki Mısır, kendileri için bir emniyet yeri idi.

Korkanlar ve bilâhare sevinenler arasında heccav Eşref de vardı. O zamandan itibaren Meşrutiyet ilânından sonra Türkiye'ye avdet edinceye kadar, Eşref haftada iki üç defa gazete idarehânesine gelir, odamda oturur, havadis anlardı. Gazetenin hademesi, her geldiğinde kahve getirirdi.

Eşref'in Kahire'deki hayatı basitti. Kıyâfeti bildiğimiz kıyâfet. Bir evde bir oda kiralayarak orada ikâmet eder ve arkadaşları yalnız bırakmazlardı. Eşref kendisini tanıttırıncaya kadar biraz ızdırap çekti. Sonra her taraftan az çok muavenet görürdü. Muavenetinde en ziyade bulunan Hidiv ailesine mensup bir paşa idi. Vaziyeti iyileşince, Eşref öğleden evvel, Kahire operasının karşısında bulunan temiz kahvelerde otururdu.

Oraya uğrayan arkadaşları meyânında Mısır'da şöhret kazanan Dr. Necmeddin Arif, Ali Kemâl, Lütfi Fikri, Miralay İsmail Hakkı (sonra Amasya mebusu İsmail Hakkı Paşa), Dr. Siret, Diran Kelekyan ve Avrupa'dan Mısır'a gelen tanınmış bazı Jön Türkler.

Akşama doğru, Abidin sarayına giden yolun (Şâriğ Abidin) sol tarafının ilk dükkânlarından birinde meyhânecilik yapan Manisalı bir Rum'un meyhânesine gider, köşede otururdu. Etrafına da opera karşısındaki kahvelere gitmeyenlerden bir gurup gelir, oturur, sözünü, sohbetini, şiirlerini dinlerlerdi.

Eşref'in önünde yuvarlak küçük bir masa vardı. Üzerinde, büyük kısmı su teşkil eden bir kadeh rakı, elinde sigara, kurşun kalem ve bir parça kâğıt bulunurdu. İki kadeh rakıdan başka içmezdi. Bir müddet, orada kaldıktan sonra kalkar, arkadaşları odasına kadar refakat ederlerdi. Gündüz yemeklerini ekseriya bir Ermeni lokantasında, davetlisi ise davet olunan yerde yerdi.

Edebî hayatına gelince: Mısır'da Sultan Hamid idâresi aleyhine aşağıdaki görüşleri neşretmiştir: DECCAL (1. 2. cüz), Şâh ve Padişâh, İstimdât ve ismini hatırlayamadığım bir broşür daha... Bu eserlerin matbaa provalarının bazılarını Dr. Siret tashih ederdi. Eşref bu eserleri, Mısır'da eskiden beri yerleşmiş büyük Türk ailelerine ve büyük Mısırlılara ve bu meyânda kendisine muavenet eden paşaya gönderirdi ve buna mukabil teşvik görürdü. Yalnız paşa, eserleri sahibine iade ederdi. Lâkin hiç bir vakit

yardımını esirgemezdi. Hattâ bir defa da Eşref'in Avrupa seyahatını kolaylaştırdı. Paris'e gitti, Ahmet Rıza ve arkadaşlarıyle görüştü. Paris'ten İsviçre'yé uğradı ve oradan Mısır'a döndüğü vakit seyahatının intibaatını sordum. Dedi ki:

«— Paris büyük bir yerdir, ihtiyarlar için değil. İsviçre'ye gelince, buranın tabiî güzelliklerini çok medhederler. Halbuki bizim Kasaba (şimdiki adı **Turgutlu**) imâr edilirse onun tabiî güzellikleri, İsviçre güzelliklerinden bin kat daha güzel olur.»

Eşref zannedildiği gibi, sâdece hicviyeci bir şair değildir. Dünya hâdiselerini güzel görür, güzel anlatırdı.

Oğluna hitâben, o zamana kadar altmış kıt'ayı bulmuş olan gayri matbu (Nâsihatnâme) adlı eserinde, memleketin her hususta olan vaziyetini, istikbâlini pek güzel tasvir etmiştir.

Türkiye'de ikinci defa olarak ilân edilen Meşrutiyet haberi, akşam üstü Kahire'ye geldi. O akşam Eşref'in haberi olmadı. Ertesi günü haber alınca matbaaya gelerek, odamın kapısının önünde durdu.

«— Ne duruyorsun?..» deyince: İnanayım mı?..» dedi.

«— Elbette inanacaksın,» dedim. Onun üzerine büyük bir sevinçle her gün sormadan, kendi evi gibi giren Eşref, odama girdi ve heyecandan ağladı. On beş gün sonra, Eşref İzmir'e döndü.

Avram GALANTİ

AHMET CELÂLETTİN PAŞA (*) VE ŞAİR EŞREF

Ahmet Celâlettin Paşa, Sultan Hamid'le mücâdeleye girdiği zaman, vatan dışında hürriyet mücâdelesi yapanları etrafına toplamıştı. Kendilerine kısaca (Jön Türkler) denilen Meşrutiyetçiler, maddî imkânsızlık ve sıkıntı içindeydiler. Paşa, büyük servetini cömertçe onlara verdi.

Gazeteler, dergiler, kitaplar bu para ile basıldı, hattâ matbaalar kuruldu.

Dr Nâzım, Dr. Bahaeddin Şâkir gibi İkinci Meşrutiyetin tanınmış şahsiyetleri onun parasıyle meslek ihtisası yaptılar

Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Bey, Ethem Ruhî Bey, Dr. Abdullah Cevdet Bey, Ali Sâip Bey, hattâ Ahmet Rıza Bey paşadan devamlı maddî yardım gördüler.

Bunlar arasında son yüzyılın en büyük hicivcisi olduğu muhakkak olan Şair Eşref de vardı.

Şair Eşref, bir hicviyesinden dolayı tevkif edilmiş, kurtulmuş, arkasındaki hafiye sürüsünden bıkarak Mısır'a kaçmıştı.

Burada Ahmet Celâlettin Paşa'nın yardımına mazhar oldu. Paşa, kendisine Dr. Abdullah Cevdet'e kurdurduğu matbaada vazife verdi. Fakat Eşref, Dr. Abdullah Cevdet'le

---

(*) Ahmet Celâlettin Paşa - (Ölümü 1922.) Aslen Çerkez olup II A.bdülhamid sarayına mensup iken yaptığı vazifeden dolayı «Serhafiye» nâmiyle mâruf olan Ahmet Celâlettin Paşa hünkâr yâveri ve ferikti.

Pâdişah ihsanlarından ve Mısır hidivi İsmail Paşa kızlarından Prenses Fatma hanımın damadı olduğundan çok zengindi. Avrupada bulunan pâdişâhın muhâlifleriyle temas ederek bir kısmını vurda dönmeğe râzı etmişse de, sonraları o da muhâlifler kafilesine karışarak Mısır'a kaçmış ve Jön Türklerle beraber çalışmıştır. 10 Temmuz 1908 inkılâbından sonra memlekete dönmüş, herhangi bir mevki elde edemediğinden debdebe ile yaşayarak ve kumar «olan düşkünlüğünden servetini Beyoğlu'ndaki (Serkil Doryan) da tüketerek ölmüştür. H. Y.

geçinemedi. Çıkardığı «DECCÂL» mecmuasını başka bir matbaada bastırdı. Birisi şâire:

«— Elmas ticâreti yap, çok para kazanırsın.» demişti. Eşref, 27 Haziran 1905 tarihli mektubunda Ahmet Celâlettin Paşa'ya şunları yazıyor:

«— Elmas ticâreti çok kârlı imiş. İskenderiye'deki vekilharcınız Reşit Beyefendiye emir buyurulsa da bendenize yüzük, küpe, gerdanlık gibi pırlantası mevcut birkaç mücevher gönderse ve bu ticâreti yapsam. Burada canım sıkılıyor efendimiz. Bu ana kadar şairliğin sonunu felâketle neticelendirdik. Bundan sonra da elmasların rengini kararta rak bu mücevheri de mâkûs tâlihime benzetirsem şaşmayınız.

Yeter ki Cenâb-ı Hak, siz velînimetimi eksik etmesin. Âfitâb-ı cihân misâlisiniz!..»

Eşref'in bu mektubu, Ahmet Celâlettin Paşa'ya metni anlatan şu kıt'asıyle bitmektedir:

Büyüktür kıymetin, kadrin indimde Mevlâna,
Muammer eylesin Hak, nâsa bir hayr-ı umûmîsin...
Hulûli mezhebinden olmuş olsaydım eğer derdim:
Değilse başka sen illâ Celâleddin Rûmî'sin...

Bütün kıt'alar içinde servetlerin, böyle himmetleri, onların elde edilişindeki ayıpları örtmeye yetiyor. Keşki hepsi böyle olabilse!..

(Tarih Konuşuyor, Temmuz 1964, Sayı: 6) Cemal KUTAY

★

KAZ ÇOBANLIĞINDAN PAŞALIĞA...

İkinci Abdülhamit, çocukken Kâğıthane'de, Ihlamur köşkünde kendilerine kaz çobanlığı eden «Ahmet»in büyüyünce meşhur «Ahmet Celâleddin Paşa» oluşunu pek yakınl olan mahremlerine izah ederken şöyle dermiş:

Pek zeki, akıllı ve son derece sâdıktı. Bu üç hasleti olan kimse elbette ömrü boyunca kölelikte kalamaz, çoban da olamazdı.»

MISIR'A GÖTÜRÜLEN KOÇAN

Sultan İkinci Abdülhamit devrinde bir usûl vardı. İstibdat idaresinden şikâyetçi olanlar ve Meşrutiyetin ilânını isteyenlere Avrupa'ya kaçtıkları zaman gıyabında ceza verirlerdi. Ve hükûmet onların mallarına elkoyardı. Fakat mahkûmiyet ve elkoyma kararı hemen verilmezdi. Kaçanların memlekete dönebilmelerini sağlamak için on beş gün veya bir ay mehil verilerek ve böyle hareket edenlerin padişahın affına uğrayacağı da ilâve edilerek gazetelerde ilân olunurdu.

Şair Eşref, Mısır'a kaçtıktan sonra onun hakkında gazetelerde «memlekete döndüğü takdirde mazhar-ı affı hilâfet penahî olacağı, avdet etmediği takdirde mahkûm ve emlâkinin hacz edileceği» tarzında bir ilân yayınladı. Eşref, bunu okuyunca şu kıt'ayı yazarak alâkalı makamlara yolladı:

Koçan şeklinde hıfzettim, getirdim Mısra birlikte,
Gıyaben haczedin kim, müşterisi kum kadar çoktur
Hicap etmekteyim amma efendi doğrusu lâfın,
kimden başka bende hacze lâyık mâmelek yoktur!

Üstad **İbnülemin Mahmut Kemal,** bu kıta'nın yazılmasının sebebini, **(Son Asır Türk Şairleri)** adlı eserinde şöyle anlatıyor: «Mısır'da iken birinci **(Deccal)**ı neşrettiğinden dolayı emlâkinin haczi ile gıyaben mahkûm edileceği İstanbul gazetelerinde görüldüğünden yukarki kıt'ayı yazıp cinayet mahkemesine göndermiştir.»

★

Şair Eşref, Mısır'da iken Sultan İkinci Abdülhamid'i hicvedip duruyor, padişah hakkında söylemedik söz bırakmıyordu. Bu arada, Abdülhamid'in hastalandığı ve hastalığının çok ağır olduğu duyuldu. Birkaç arkadaşı, Eşref'e:

— Ayol! dediler. Kızıl Sultan artık ölecek, şeytan elini çekmek üzere ondan. Adamcağızı hicvetmekten vazgeç artık!.. Şair, sustu. Birkaç saniye sonra şu kıt'ayı okudu:

Toprak altında da olsa bulurum
Erişir burnuna birkaç tekmem!
Can verip kurtulurum zannetme,
Şeytan el çekse de ben çekmem!

Şair, «burnuna tekmem» sözüyle II. Abdülhamid'in burnunu telmih ediyor. Bilindiği gibi, rahmetli padişahın burnu büyükçe idi.

★

Neyzen Tevfik Anlatıyor

KEDİ İLE FARE HİKÂYESİ

Neyzen Tevfik (Kaygısız Sultan) tekkesinden Kahire'ye döndükten sonra, memlekette hürriyet ilân edilmiş, Mısır görülmemiş bir cûşu huruş içinde bayram yapmağa başlamıştı. Neyzen, vatana dönmek için hocası Şair Eşref'i arar ve bir meyhane köşesinde Eşref'i görünce:

— Hadi, ne oturuyorsun, gitmiyor muyuz?.. sualine, sadece: «Hayır.» demekle iktifa eder ve Neyzen'e hitaben:

— Sen, kedi ile fare hikâyesini bilir misin? diye bir sual sorar. Fena halde şaşıran Neyzen Tevfik konuşmayı şöyle naklediyor:

— Eşref'in bu suali karşısında âdeta sinirlenmiştim. Fakat kendisine olan derin sevgi ve saygım ters bir cevap vermeme mâni idi. Birkaç (kedi fare hikâyesi) bilirdim. Lâkin bunu ondan dinlemek ve bu arada maksadını öğrenmek için:

— Hayır, bilmiyorum, dedim. Koca Eşref yüzünde belli belirsiz bir tebessüm, başını kaldırarak ağır ağır anlatmaya başladı:

— Kedinin biri, odanın ortasında kurulmuş, bermûtad uyuklar gibi görünerek, duyduğu tıkırtıya kulak kabartmış. Kenardaki deliklerden birinde küçük bir fındık sıçanı da başını uzatıp çekerek, etrafa bakınırmış. Kedi bakmış ki, uyuklar gibi görünmek farenin oradan çıkmasına kâfi gel-

meyecek, konuşmaya mecbur olmuş.

— Hadi, hadi, demiş. Oradan oraya korka korka başını çıkarıp: «Durma, acıdım sana O delikten çık, şu deliğe gir, içerde kelle kelle kaşarlar, bir ambar da buğday var Afiyetle yer sağlığıma dua edersin.» Bir müddet yine uyuklar gibi bekledikten sonra bakmış ki berikinde yine hareket yok

— Ne duruyorsun, dediğimi yapsana!

Fare üzüle büzüle cevap vermiş:

— Kusura bakma ama, yapamayacağım

— Neden? demiş kedi

Fare şu mukabelede bulunmuş.

— Bana o delikten çık, şu deliğe gir kaşar peyniri, buğday var, âfiyetle ye diyorsun. Bakıyorum teklifine külfet küçük, nimet büyük. Bu işte mutlaka bir bokluk var...

Şair Eşref, bu hikâyesiyle Sultan Hamid'in böyle kolay kolay meşrutiyet idaresi kabul edeceğine inanmadığını, altından mutlaka bir çapanoğlu çıkacağını anlatmak istemişti. Üstadın tecrübesi muhakkak ki benden fazla ve bu tarzda düşünüşü ihtimal ki, haklı idi. Fakat ben o kadar aşkın ve taşkın bir sevinç içindeyim, vatanı o kadar özlemişim ki, fare kadar bile düşünemezdim.

Hocama:

— Peki, sen sonra gel. Ben ilk vasıta ile gidiyorum, dedim ve elini öperek yanından ayrıldım.

★

EŞREF VE MEZAR TAŞI

Dün şair Eşref'in oğlundan perişan bir mektup aldım: «Babamın Kırkağaç'ta istasyon yolu kenarındaki kabrinin taşını dün gece meçhul bir şahıs iki parça etmiş.» diyor

Kendi kendime düşündüm: **Korkunç dehâsı, çelik dikenlere bürünmüş bir kirpi gibi her uzanan eli iğneleyen bu şairin mezar taşını acaba kim kırdı?**

Eşref-Ben kendimi şair sanırdım. Meğer kâhinmişim!

Sağlığında dehrin bütün kahrına göğüs geren bu müthiş adamın tam kabrinde ihtifal yapacağımız ve heykelini dikeceğimiz bir devirde mezar taşının kırılması şayânı hayrettir, tevekkeli sağlığında iken bizzat yazdığı kitâbe-i sengi mezarında:

«Kabrimi kimse ziyâret etmesin Allah için,
Gelmesin, reddeylerim billâhi öz kardaşımı..
Gözlerim ebnây-i âdemden o rütbe yıldı kim
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar taşımı!..»
dememiş...

(İkdam: 10.6.1928) **Yusuf Ziya ORTAÇ**

EŞREF'İN MEZAR TAŞI

Şair **Eşref**'in mezar taşını çalmışlar
İhtimal hırsız, **Eşref**'in hayranlarından birlydl. Şairin:
«Gözlerim ebnây-i âdemden o rütbe yıldı kim;
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar taşımı!..»
Her sözü doğru çıkan Eşref'i öldükten sonra utandırmak istemedi. Baktı ki: Onun dediği gibi hakikaten adını anmıyorlar. Mezarına gelip de bir fâtiha okuyan yok... Mezar taşına ait düşüncesinin de doğru çıkmasını istedl. Onun için bu taşı çaldı.

İhtimal insaflı bir adamdı. **Nef'i** mezarsız, **Bâkî** kimsesiz, **Şeyh Galip** unutulmuş, **Şinasi** bir apartman temeline sıkışmış yatarken bu taşı ona fazla gördü ve usulcacık oradan kaldırdı.

İhtimal bir âsarı atika meraklısıydı! Kimsenin dikkat etmediği bu kıymetli taşın bir gün büsbütün kaybolacağını düşündü. Ne Müzeler idaresine, ne Evkafa, ne Belediyeye emniyet edemedi. Taşı kendi alıp sakladı.

İhtimal bir edebiyat okuyucusuydu! Gençlerin tenkitlerini gördü, yeni çıkardıkları edebiyat tarihlerini karıştırdı. Nasılsa unutulan **Eşref**'i rahat bırakmak istedi. Bir gün, bu gençlerden birinin gözüne rastgelince bu taşın nasıl bir tehlike olacağını düşündü. Şaire bir hizmet olmak üzere onu oradan kaldırdı.

Her halde bu hırsız, **Eşref**'i bizden çok tanıyan ve çok seven biridir. O, şairin mezarını arayıp bulmasaydı biz onun nerede yattığını hâlâ bilmeyecek ve bir mezar taşı olduğunu asla öğrenemiyecektik!..

(Akbaba: 22.1.1937) **Orhan Seyfi ORHAN**

ŞAİR EŞREF'LE BİR SÖYLEŞİ

İnsanın unutamadığı yazılar, şiirler, resimler, filmler vardır.

Aradan yıllar geçse dahi bunların öylesine etkisinde kalmıştır ki, her fırsatta anar, her fırsatta hatırlar.

Sıkılınca, daralınca, sevinince, onları kederine, derdine, mutluluğuna ortak eder.

Okur, bir daha okur, düşünür, ilk okuduğu günleri anımsar, bazen ilk okuduğu günün heyecanının hâlâ yaşadığını anlar, bazen tedirgin olur, şüpheye düşer.

Geçen gece Şair Eşref'le beraberdik.

Mutlakiyet devrinin büyük heccavı...

Bozuk düzeni Abdülhamit'de simgeleyen ve Padişah'ı amansızca hicveden Şair Eşref.

Koskoca Osmanlı İmparatorluğu çöküyor. Sanayi aşamasını yapamamış bir imparatorluğun, çeşitli milletleri ne ekonomik ne silâh gücüyle şemsiyesi altında tutma olanağı yok. Yemen çöllerinde, Balkan dağlarında Anadolu'nun evlâtları can veriyor ve sınırlar gittikçe daralıyor. Çağın akımı milliyetçilik düvel-i muazzamanın emperyalizmiyle elele, imparatorluğu çökertiyor.

Ve Eşref gidişattan Padişah'ı suçluyor:

«Mülkü, nısfından ziyade hasma verdiyse n'ola.
Patlasın ehl-i hased, bu Padişah ihsanıdır.
Eskiden hakan idi berreynü, bahreynle fakat,
Şimdi bir ırmakla birkaç çiftliğin hakanıdır.»

Ne olacaktır bu gidişin sonu?

Yok mudur bunun çaresi?

Vardır elbet! Ama Abdülhamit'i yerden yere vurarak:

«Sağlığında bir karış yer koyma Allah aşkına
Mülkü taksim eyleyip geldim, de ceddin Fatih'e
Padişahım ölmeden öldür şu kansız milleti,
Hepsinin kabr-i şerifinde oku bir fâtiha.»

Bozuk düzen, çöküntü, halkın isyan duygularını kamçılar-

ken, yöneticileri de baskıya başlatır. İstibdadın amansız zulmü halkı inim inim inletmektedir.

Eşref haykırır:

«Padişahım bir dirahte döndü kim güya vatan,
Daima bir baltadan bir şahı hali kalmıyor.
Gam değil amma bu mülkün böyle elden gitmesi.
Gitgide zulmetmeye elde ahali kalmıyor.»

Eşref'in, Padişah'a hırsı, kızgınlığı ve toplumun o halinden sorumlu tutuşu o kadar büyüktür ki:

«Cihan müştakın ama olmayınca meblâğı mâlûm,
Gelip de hakipaye yüzlerin kabil mi sürsünler?
Çıkar tasvirini, binlerce tevzi et Vilâyata
Ahali suret-i matbuana bari tükürsünler.»

İstibdat bitmiş, padişah gitmiş, Meşrutiyet, **«Hürriyet, adalet, müsavat!»** diye bağıra bağıra gelmiştir Yani hâlâ sürüp giden, **«Özgürlük, adalet ve eşitlik!»** şarkısıyla.

Eşref sürgünden dönmüştür. Ama Meşrutiyetle birlikte geldiklerini sandıklarının gelemediğini görür Hamam eski tas, değişen tellâklardır. Eşref umutsuzluğa düşer Her şeyden, herkesten yılmıştır artık...

66 yıl süren yaşantısının vasiyetini yapar·

«Kabrimi kimse ziyaret etmesin Allah için.
Gelmesin, reddeylerim billâhi öz kardaşımı.
Gözlerim ebnây-i âdemden o rütbe yıldı kim,
İstemem ben fâtiha, tek çalmasınlar taşımı!..»

* * *

Şöyle bir bakın geriye ve de sonra ileriye...

Eşref gibi mezar taşınızın çalınmasından sizin de endişeniz yok mu?

Hayırla anın Eşref'i...

(Milliyet: 11.8.1975) **Hasan PULUR**

İZMİR'İN ESKİ İDÂRECİLERİNDEN İKİ SİMÂ

Mehmet Kamil Paşa

İzmir'in 4. Belediye Başkanı Eşref Paşa

Mehmet Kâmil Paşa (1832-1912): Osmanlı İmparatorluğunun son zamanları sadrazamlarından.

Kıbrıs'ta doğdu. Orada ve Mısır'da askerî mektepte okudu. Mısır'da binbaşılığa kadar yükseldi. Arapça, Farsça, Rumca, Fransızca ve İngilizce bilirdi. Mısır Valisi Abbas Paşa'nın tercümanı ve kâtibi oldu.

İstanbul'a geldi, mutasarrıflık ve valiliklerde bulundu. Evkaf ve Maarif Nezaretlerine getirildi. 1884'te sadrazam oldu, altı sene kaldı. 1895'te tekrar bu mevkie geçirildi; biraz sonra İzmir'e vali olarak gönderildi. 1908 inkılâbını müteakip üçüncü defa sadrazam oldu; fakat Meclis istizahına cevap vermek istemediğinden hakkında itimatsızlık kararı verildi ve çekildi. Dördüncü sadrazamlığı 1911'dedir ve bir sene bile sürmemiştir. Balkan Harbinin felâketle neticelenmesi ve İttihatçıların Babıâli baskını üzerine çekilmiş ve Kıbrıs'a giderek vefat eylemiş ve orada gömülmüştür.

Zeki, bilgili, temkinli, doğru sözlü ve dürüst bir zattı. Fakat sızıltıya meydan vermeden idarede muvaffak

olmakla beraber müspet bir iş de göremezdi.

Sait Paşa (Şapur Çelebi) ile aralan açık bulunduğundan her ikisi de hâtıralarında birbirlerinin hayli aleyhlerinde yazmışlardır.

«Tarihi Siyasî» adlı bir Osmanlı tarihi ile **«Sait Paşa'ya Cevaplar»** adlı bir kitabı vardır.

★ **(Resimli Tarih)ten**

EŞREF PAŞA

Bütün Türkiye'nin tanıdığı meşhur bir semti kurarak ün salan Eşrefpaşa'nın adı kendi açtığı semte bağlanan caddeye verilmiştir.

Şam Polis Müdürlüğü ve Bağdat Divaniye Mutasarrıflıklarında bulunduktan sonra İzmir'e yerleşen Eşref Paşa, 1899 yılında İzmir'in 4. Belediye Başkanı olarak göreve başlamıştır. 1907 yılına kadar bu görevde kalan Eşref Paşa zamanında, meşhur saat kulesi, Karşıyaka Alsancak Darağacı tramvay yolu yapılmış, bugünün meşhur semti Eşrefpaşa'nın temeli atılmıştır

Eşref Paşa, o yıllarda Türkiye'de bir salgın halinde dolaşan ve binlerce kişinin ölümüne yol açan frengi ve belsoğukluğu hastalıklarına karşı da geniş tedbirler alarak büyük bir felâketi önlemiştir Tepecik'deki İtalyan Dispanserini satın alıp, adını verdiği Eşrefpaşa Hastanesi'ni kuran Eşref Paşa, açık bir liman olan ve 77 milletten insanın girip çıktığı İzmir'e bu hastalıkları sokmıyarak, büyük bir felâketi önlemiştir.

Eşref Paşa, 1907 yılında tedavi için gittiği İstanbul'da şeker ve şirpençeden ölmüştür. **Ergin ERSİN**

EŞREF'E DAİR

Mersiyeler — Tahmisler — Nazîreler

K I T ' A

Ejder-i dehhâş olur elde asây-i hâmesi
Hicve zulm erbâbını etse tasaddî her ne dem.
Oldu makhûru, şerâfet taslayan fir'avnlar,
(Eşref)e ahrâ değil mi, Mûsi-i devrân desem...

Muhiddin RAİF

K I T ' A

Nef'i alıp götürdü (Sihâm-ı Kaza)sını,
Çaldı, çağırdı, gitti (havâi) havasını...
(Eşref) kemâle eyledi isâl doğrusu,
Şi'rin fusûl-ü hezlini, kısm-ı hecâsını.

Sâdık VİCDÂNİ

K I T ' A

Sana medyun bugünkü feyzini evlâd-ı hürriyet;
Esâs-ı inkılâba hâkim olduğu şi'r-ü âsârın,
Midâd-ı hâmene hûn-i şehîdan çok mu reşk etse,
Devirdin tahtını hâmenie bir kanlı hükümdârın!

★

Ali - İlmi FÂNİ

E Ş R E F

— 1 —

Cihanlardan büyük bir nursun afâk-ı hilkatte
Semâ-yi bînihâyetsin cihân-ı âdemiyette
O her bir sânihan kıt'an nazargâh-ı hakikatte
Ziyâlardır ki doğmuştur sabâh-ı sermediyette
Meşâildir ki yanmıştır kenâr-ı kabr-i millete.

— 2 —

Sünuhâtın bütün feryâd-ı mazlûmine benzer de
Çıkıp Mevlâya varmış kalmamıştır hiç yerlerde
Gazâ ettikçe sen hâmenle bir vâdi-i diğerde
Hurûşandır kelâm-ı kibriyâ balâ-yi minberde.
Lisân-ı mahmedettir üstühan-ı enbiyâ yerde.

— 3 —

Emeller mantıkîdir, şem'i makberler fürûzândır

Çukurlaşmış sönük gözlerde mâtemler nümâyandır
Bu levh-i mâtemin fevkinde vicdanın ki nalândır
Zekâlar bu mezâr-ı mânevîdir yerle yeksandır
Ne vicdân-ı muazzamdır, ne ulviyette vicdandır.

— 4 —

Tenevvür evliyorken şem'i terettüblerle istikbâl
Kırık bir seng-i kabre istinâd etmiş dururken hâl
Zuhâr ettin elinde bir semâvî mev'âl-i iclâl
Şeb-i hûnin-i istikbâle bin nur eyledin isâl
Yıkıp mâziyi bünyâd eyledin bir âlem-i istikbâl.

— 5 —

Dönüp tâbut-u hâk alûde bir örnek nûrefşan
Mezarlık şekli aldı alçalıp dehşetli bir eyvan
Küçüldü bir kemik halinde kaldı bir âzim insan
Bütün bunlar senin asâr-ı hâmendir dersem şayân
Büyük bir inkılâba hâdim oldun ey büyük vicdan.

— 6 —

Vatan ki hâk-i rûhânisi makberlerle tev-emdir
Senin fikrinle canlanmış beka bulmuş bir âlemdir
Seni sermesttir zan eyleyenler hepsi sersemdir
Cebinin bir teâli devridir asr-ı muazzamdır
Vücûdun başka bir âyettir istikbâle munzamdır.

— 7 —

Büyüksün fevk-i müstakbelde bir âti-i diğersin
O istikbâl-i milletsin ki leylin yok münevversin
Hükümransın fakat âzâde-ser vâreste-i efsersin
Sorulsa zulmü pâmal eyleyen bir şairim, dersin.
Hüdâdan sâdır olmuş şiir-ü istikbal-i perversin.

— 8 —

Tabiat sermedî hâliyle külliyât-ı âsârın
Denizler mevc ender mevc olan efkâr-ı nevvârın
Kevâkib-i nakşıgir sânihât-ı incilâdarın
Asırlar peyk-i durâdur seyyarât-ı efkârın
Semâlar mâkes-i ruhun, güneşler rûh-u eş'arın.

(Sırât-ı Müstakim: 5.2.1908) **Mithat Cemal KUNTAY**

ŞAİR EŞREF ve KUDRET-İ EDEBİYESİ

— Ölümü üzerine yazılmıştır —

Milletin başına her gün yağıyor seng-i melâl
Görmedik âlem-i fânîde dem-i ferruh fâl
Yaktı vicdânımızı dağdağa-i ceng ü cidâl
Gitti üstâd-ı suhan Hazret-i mîr-i Eşref

Milleti, memleketi dâim ede Hak nice sâl
O idi Nef'i-i mu'ciz rakama hayr-ı halef
Anı da pençe-i gaddâr-ı felek etti telef
Tengnâ oldu bugün sâha-i iklîm-i hayâl

Eşref'in sözleri bir dürr-i giran kıymet idi
Zümre-i ehl-i dalâle cümel-i lâ'net idi
En birinci hedef-i maksadı hürriyet idi
Nâil oldu ana da görmedi âsûde-i hâl

Sadme-i gürz-i girâniyle ezildi hazele
Yıldız erkânı olan şerzeme-i mübtezele
Ya'ni esbak bir alay hâib ü hâsir rezele
Oldular hâme-i hecvi ile pest ü pâmâl

Yoktur asla deyecek himmet-i pîrânesine
Âferîn etti felek savlet-i şîrânesine
Şaştı efrâd-ı beşer azm-i dilirânesine
Gitti eyvâh o büyük şâir-i tâbende cemâl

Andırır velvele-i sıyt-ı bülendi sözünü
Anı takdîse müheyyâ tanıyanlar özünü
Bezm-i lâhûta hirâm etti o sencide makal
Diridir rûhu anın mevt kapatsa gözünü

Tayerân eyledi bir âteş-i seyyâle gibi
Parladup fikrimizi şu'le-i cevvâle gibi
Soldu bir şûre-i yâbiste biten lâle gibi
Bir daha misl ü nazîri gelemez emr-i muhâl

Müstebiddîn-i ilâmın gözünü yıldırdı
Mürteşi zümresinin haddini pek bildirdi
Süfehâ-yi vükelâ hecvi ile çıldırdı
Âhirette sıkacak destini Midhat'le Kemâl

Eyledi nükteleri milleti dilsîr-i hayât
Rûhunu karşılasın huld-i berîn içre duhât
Durmadı gitti o şehbâz-ı belâgat heyhât
Konacak gülşen-i firdevse açup şehper ü bâl

Nüsha-i fenn-i belâgat gibidir her suhanî
Sırr-ı hikmet saçar etrâfa açılsa deheni
Ne yaman dest idi bilmem ana sardı kefeni
Şimdi mâtem tutuyor mevtine erbâb-ı kemâl

Kilk-i kudret ile vechinde belâgat yazılı
Cebhe-i pâk-i bülendinde dehâet yazılı
Nice şir'rinde anın ma'ni-i âyet yazılı
Neşr-i envâr-ı suhan etmede hurşid misâl

O büyük nâsiyeyi kalb gözümle tanırım
Okuyub nüsha-i âsârını ibret alırım
Ruhunu Hazret-i Hassan'la berâber sanırım.
Bikr-i mazmundur anın kıt'âları sihr-i helâl

Vatanın şân-ü taâlisine hizmet etti
Cansipârâne o ibrâz-ı hamiyyet etti
Düştü zindanlara ızhâr-ı besâlet etti
Eyledi leşker-i endûh u sitem istikbâl

Savurup seng-i musîbet vükelâ başlarına
Yıldırımlar saçarak Yıldız'ın evbaşlarına
Etti hürriyeti telkin vatandaşlarına
Mısır'a vardı çıkardı bu sebebden Deccâl

Pîş-i çeşminde eder cevher-i ma'nâ cevelân
Sözleri hâfıza pîrâ-yi nehârîr-i zaman
Kuvve-i müdrikesi kenz-i Hudâvend-i cihan
Hep sünûhât-ı ilâhiyye değil kil ile kal

Hamle-i kilk-i sürûdiyle edüb cûş ü hurûş
Oldular pence-i kahrinde eşirra bihûş
Her sözü mey gibidir âdemi eyler serhûş
Âkıbet kalmadı ol pîr-i tüvânâda mecâl

Şuarâ mevtine mâtem tutacak zannettim
Pâyitaht'a cesedi nakl olacak zannettim
Müzeye heykel-i cismi konacak zannettim
Umuyordum ki ziyâret edecek sınıf-ı ricâl

Gözlerim kan döküyor Eşref'i hâtırlayarak
Büht ü hayretler içinde kalemim fırlayarak
Mâtem icrâ ederim ağlıyarak sızlayarak
Şâd ü hurrem ede cennette Hudâ-yi Müteâl

Tahir NÂDİ

★

EŞREF MERHUMA MERSİYYE

Âhü eyvâh ki ufûl etti müazzez bir pîr,
Zehr-i firkat ile saplandı gene kalbime tîr,
İsterim ye'simi dünyalara etmek takrîr,
Eylemişdi o benim ruhumu çünkü tenvir!

İsmi «Eşref» idi ol zâtı celilüşşiyemin,
Nâmı nâmisi gibi Eşref'i halk-ü ümemin;
Sıyti afâkı tutan ben de o sâhib kalemin
Edeyim hulku maâlisini şerh-u tastir!

Berki hâtıf gibi çalâk idi ateş kalemi,
Zâlime korku verirdi o müheykel sitemi;
Güldürürdü fakat ister ise taşdan elemi;
Öyle bir hârika-i fıtrat olunmaz tasvir!

Dâima el vererek hak ile, hürriyet ile
Doladı cümle edâniyi rezâletle dile;
Nefes aldırmadı sultanlara yıldızda bile;
Etti zâlimleri her yerde rezil-ü tahkir!

Çıkışınca zaleme zümresine elde asâ,
Yağmaya başlar idi başlarına cengi belâ,
Hem de gümbürder idi savtı ile arş-ı Hudâ;
Sanki bir haliki haşyet idi ol kilk-i debir!

Nice hâinlere bir demde okurdu meydan,
Koca sultanlara dünyâyı ederdi zindan
Gözleri gökde idi görmedi asla dâman;
Hep büyüklük ona nisbet ile kalmakda kesir!

Görmedim müddet-i ömründe elinde hâme,
Giydirirdi gene mazmunlara zengin câme;
Koparırdı o beşûş çehre ile hengâme;
Hangi meclisde bulunsaydı ederdi taştir!

Hele (Yâhu) diyerek sözlerine başlayışı,
Bikr-i mazmunla edâniyi söğüp taşlayışı
Çıkamaz hâtıradan milletine ağlayışı
Vatanın halini ettikçe beyân-ü tefsir!

İşte meydandaki eş'arı zarifen üstâd,
Her biri millet için elde hakikî mirsâd,
Sana denmez mi bugün söyle: Veliyyi irşâd;
Ey olan devleti hulya vü hakikatde vezir!

Kendi âsârın kendin okudukça nâgâh
Yıldırımlar yağıyor zannolunurdu billâh;
Lerzebahşi dil-ü candı o sadâyı gümrah;
İşidenler sanıyorlar idi tekbir, tehlil!

Ederek şiddeti hikmet ile hicvi memzûc
Eyledin sidrei elfâzu maânîye urûc;
Nice nâlâyık-ı ikbâl-i bırakdın meflûc;
Ehli vicdâna dahi neşveler ettin tebzir!

Nerede gördün ise kirli, mülevves cebhe,
Tiksinib de tükürürdün o kararmış veche;
Sürülürdün; o acı sözler ile bişübhe
Hâine hâr gelir, bizlere de lemsi-i harir!

Her biri âteşi seyyâle olan kıt'aların,
Ettirirdi fem-i bidâde aman kıt'aların,
Bir yanardağ gibi kükrerdi yaman kıt'aların;
Serilirlerdi yere kelbü hafiye, hınzir!

Müstebidlerce hayat oldu serâpa berzah,
Sîh-i hicvin ile verdikçe azâb-ı dûzah,
Ka'rı gayyayı belâyaya inib bin fersah
Oldular münkesiren ta'me-i tiğü ta'zir!

En büyük düşmeni cânındı hafiyye alayı,
Onlara karşı habersiz sıyırıb da palayı,
Darb-ı şiddet ile basdıkça kalemle kalayı
Av'aveyle kaçışırlardı misâl-i kıtmir!

Kalemi hicvini efkârına münkad ettin;
Sanki bir seyfi muallâ gibi pûlâd ettin;
Onun altında cehennemleri ikad ettin;
Yandı, mahvoldu hücûmun ile ehl-i tezvir!

Masebakde göremem şa'şaana misl-i adîl;
Belki âtîde dahi gelmiyecek, zât-ı celîl;
Öyle ki isr-i güzininde koşan kilk-i alîl
Edemez, haddi mi, evsâfını sebt-ü tahrîr!

Bu kadar vermiş iken kadr-i muallâ kilke,
Seni rahatça yaşatmakdı vazife milke;
Sevkedildin gene hiç sevmediğin bir silke;
Çünkü sen maskaraca işleri etdin teşhir!

İşte «Nef'î»de olan tantana-i tebligat;
Var «Sürurî»de dahi nükteli, parlak kıtaat;
Okuyup onları der hâme-i aczim, heyhât
Nerde «Eşref»deki dehşetli, cezâletli sarir!

Bir zaman hâmeni «Sâdi» ile hemraz etdin;
Bir zaman da koca «Hayyam» ile pervâz etdin;
Diledikçe bütün eslâfı negamsâz etdin;
Hâsılı cümlesinin ruhunu etdin tezkir!

Yalnız nâmını duymakla muhibbin çoktur;
Hele kalbimdeki tebcile nihâyet yoktur;
Vâkıa kıt'aların dillere işler oktur;
Seni, hicveylediğin kimseler eyler tevkir!

En küçük sayhan ile titrer idi istibdâd,
Ben ezildikçe o sözlerden alırdım imdâd;
Nerde olsan, ne dahi olmuş olursan, feryâd;
Sen bırakdın beni hasretle yetim-ü dilgîr!

Nerde evvelki şetaretli gülünç demlerimiz?
Nerede «hey, heyler» ile çekdiğimiz «Dem»lerimiz?
Uymuyor eskisine şimdiki mâtemlerimiz
Seni mevtin, beni de hasretin etmiş tağyîr!

Mastabanda o geçen tatlı zamanlar hâlâ
Kalbimi etmededir, dün gibi, lebriz-i safâ;
Bezm-i şevkinde gülüb oynariken subhü mesâ
Bilbedâhe ne güzel kıt'alar etdin takrir!

Kalmadı hâlini tasvire mecâl ağlayayım;
Yetmiyor çünkü lisan, halim ile çağlayayım;
Dökerek gözyaşımı kalbime de dağlayayım,
Edeyim nâmını her lâhza elemle tezkîr!

Beni bir hayli ölüm on senedir incitti,
Duyduğum renc-ü elem aklıma tesir etti,
Rıhletin aklımı da aldı; götürdü, gitti,
Şimdi bir heykel-i câmid gibiyim mâtemgîr!

«Eşref» ölmez der idim yoksa da ismin fende;
Bu akıydeydi, Hudâ şahid-i âdil, bende;
Kara topraklara girdin mi nihâyet sen de?
Sönsün artık yaşatan âlemi ol mihr-i münîr!

Ruhû şâdânü ferahnâkini ey zâtı nebîl
Sen mi verdin, onu kabzeyledi mi Azrail?
Hele ettikçe lâtif ecvibeni sen tertil
Handenâk olmadı mı şevk ile münkir ve nekîr?

Bazı ben kendimi ruhun ile müdgam tanırım,
Girerek hûcrei mağmumuma da yaslanırım;
Olduğum mevkie şimdi gireceksin sanırım;
Beni de mahvedecek belki bu hulyây-i hasîr!

Feleğin tâk-ı muallâsı yıkılsaydı eğer,
Ben de altında kalıb olsa idim mahv-ü heder,
Kalbime etmez idi zerrece irâs-ı keder,
Sen fena bulmamış olsaydın eya şir-i dilîr!

(Kırık Kavaldan Sesler: 1935) Hüseyin RİFAT

EŞREF'İN VEFÂTINA TARİH

Sataşmazdı erbâb-ı nâmusa hiç,
Yaşatmazdı âsûde bir nâkesi.
Birer yıldırımdır ki alçaklara,
İner sâde eş'ar-ı dehşetresi.
O hiç susmayan ağzı susturdu hâk,
Fakat yâd-ı millette hâlâ sesi.
Hûda eylesin rûh-u mağfuruna
Tenezzühserâ gülşen-i akdesi.
Şehâdetle pervâzını gösterir;
«Şehid-i gazây-i hecâ» cümlesi.

Tahir OLGUN

HOCA EŞREF

1

Âferîn ey koca heccâv-ı metîn ü yek'renk,
Hasmı tezlilde Nef'i bile olmaz sana denk,
Etdin âdâ-yi siyeh-bahtına dünyâları tenk.
Tâk-ı iclâline olmuşdu savâ'ik âvenk,
Verdi âfâka şükûhun ebedî velveleler.

2

Zulmü tahkir idi şiddetle senin mütâdın,
En büyük hasmidin erkânına istihdâdın,
Halka her darbesi hevi-âver iken bidâdın,
Fart-ı gayretle coşup meşreb-i âteş-zâdın,
Seni her hamlede etmişdi şerefyâb-ı zafer.

3

Sanki bir menfez-i bürkân idi ağzın, dehhâş,
Yaktı zâlimleri yıllarca olup nâ'ire-pâş,
Bilmedin müddet-i ömründe nedir, havf ü telâş.
Çok değil kendine kendin de okursan şâbâş,
Buna şâyestesin ey pîr-i gazanfer-peyker.

4

Yaşadın hâle bakıp ye'sile sermest-i harâb,
Şûle püskürdün, için nâr-ı ciğer-sûz-i müzâb,
Oldu düşmanlarının herbiri bir türlü musâb,

Yoktu dehşetli savâikde de hicvindeki tâb,
Nuk-i hâmen dil-i fulâdden eylerdi güzer.

5

Vardı her darbe-i bidâde tahammül sende,
Hür idin, havfile bir ferde değildin bende,
Kalbin âlâm ile rûhun gibi inlerken de,
Zâ'il olmazdı şetâretli yüzünden hande,
Etmedin mahbes-i târında da ızhâr-ı keder.

6

Zulmü, haksızlığı gördükçe ederdin galeyân,
O zaman zannedilirdin koca bir şîr-i jiyân,
Seni mahkûm-i sükût etmedi tazyık-ı zamân,
Etdi zâlimleri müdhiş darabâtın lerzân,
Oldular havfile mecbûr-i taharrî-i mefer.

7

Gece gündüz demedin ye'sile etdin mey nûş,
Oldun içtikçe denizler gibi pür-cûş ü hurûş,
Açtı herdem sana ebkâr-ı me'ânî âğûş,
Nükte-sencân-ı zemân oldu huzûrunda hamûş,
Sen meded-kâri-i ilhâm ile saçtıkça güher.

8

Şi're, şâirliğe elhak şeref-âverdin sen,
Rind idin, merd-i suhandân-ı kalenderdin sen,
Sözü son kudret-i icâz ile söylerdin sen,
Hakk-ı vâzıhla hecâ-gûlara serverdin sen,
Biliriz yoktur o vâdide şebîbin bir er.

9

Oldun ey şâir-i şöhret-ver-i nâdîde-edâ,
En küçük nüktene bin dürr-i girânmâye fedâ,
Kime vermiş bu kadar kudret-i iğcâzı Hudâ,
Sözde son kudreti şîrinle sen etdin peydâ
Oldu sıytın gibi iclâl-i suhan bâlâter.

10

En muazzez emelin, milleti görmekdi be-kâm,
Buldu eyyâm-ı hayâtın o tehassürle hitâm,

Gülmedin hayf ki birdem bile ber-vıkf-ı merâm,
Bezm-i ukbâde sen ey şâir-i firdevs-mekam,
Neşveyâb ol içerek dest-i Ali'den kevser.
(İzmir Şairleri: 1932) **Tokâdizâde ŞEKİP**

★

Hakkı Bıçakçıoğlu'nun Basılmamış Divânından

ŞAİR EŞREF'LE MÜŞÂARE

Hakkı — **Sana ey mihr-i ümmid, nâle ermez, ah kâr etmez,**
Onunçün zannedersin âşıkanın âh-ü zâr etmez!
Eşref — **Bıraktık iddia-yı fazlı, geçtik iltifâtından,**
Hakkı — **Olur sâlim belâdan kim ki bahs-i iktidar etmez.**
Eşref — **Hiç almaktır selâmet yol, şikâyet etme yokluktan,**
Hakkı — **Cihanda kimse bak anka için fikr-i şikâr etmez.**
Eşref — **Sükûnetbahş olurmuş aşk-ı leylâ fikr-i mecnûna,**
Hakkı — **Demişler kim ser-i kaysa konar da kuş firâr etmez.**
Ben ol mecnûn-u aşkım hevl-i aşkı âteşinimden,
Eşref — **Başımda kuş değil, hatta semenderler karar etmez.**
Külüngiyle nasıl bilmem ki ezdi bâşını Ferhad?
Cihanda merd olan, Eşref, belâdan intihar etmez.
Hakkı — **Olur sâbit kadem âdem tevellâda, teberrada,**
Saatta bin kıyâmet kopsa Hakkı iğbirar etmez.

★

OĞLU MUSTAFA ŞATIM'LA MÜŞTEREK GAZEL

Mustafa — **Câm-ı cem meyhânede kıymetli mâlimdir benim,**
Çünkü işret bâdi-i ref-i melâlimdir benim
Eşref — **Tuz katıp içsem şarâb-ı nâbı bîperva derim:**
Sen karışma zâhida işret helâlimdir benim.
Mustafa — **Vıkf-u sitihze ne hâcet celb-i mahbubân için,**
Her gece bin bir güzel zen hayâlimdir benim.
Kurtaran meydir beni âlâm-ı günâ günden,
Zikr-i hak meyhânelerde hasbıhâlimdir benim.

Eşref — EŞREFÂ, dünyayı hep mes'ud görmek isterim,
Mustafa meylettiğim ref'i mezâlimdir benim.

★

HÂLİME GEDÂYAN AĞLAR

Fakirim ol mertebe ki hâlime sâman ağlar,
Bana ebvâb-ı cevâmide gedâyân ağlar.
Cana ol mertebe kasdetmededir derd-i düyûn,
Bulamaz çâresini hazret-i Lokman ağlar.
Öyle müstağrak-ı deryâ-yı düyûnumdur ki,
Görse ger hâl-i perişânımı Yunan ağlar.
Derd-i cû cismimi ol rütbe zaif eyledi kim,
Acıyıp hâlime ekmekçideki nân ağlar.
Hasret-i câm ile meyhâne önünden geçsem,
Kızarır rengi şarâbın fıçıda kan ağlar.

EŞREF

★

EŞREF'E NAZİRE

Müslümanım diyemem din ile imân ağlar,
Cürmümün kesret-i envâına şeytân ağlar.
İrtikâp eylediğim hubs-u mesâviye bakıp,
Böyle bir cisme nasip olduğuna cân ağlar.
Nice eşşekliği hiç yok iken icâd ettim,
Beni insan doğuran mâdere hayvan ağlar.
Nesl-i âdemde bu da var diye mâtem tutarak,
Herkesin lânet ile andığı mervan ağlar.
Görmeden defter-i âmâl-i siyahımda ne var,
Hâlime yerde köpek, gökte melek kan ağlar.
Düşünün siz ne gibi nâdire-i devrânım,
Beni halk ettiğine Hazret-i yezdan ağlar.

(İstanbul: Nisan - 1920) Hüseyin RİFAT

TANZÎR İ CENÂB I EŞREF

Havâ dünden beri yağmurlamış hem kare dönmüştür
Dahi ağsânı eşcârın beyaz ezhâre dönmüştür.
Bütün gözler bugün Yunân ile Bulgara dönmüştür
Oyun meclisleri içre nice hem pâre dönmüştür!

Bugün ehl-i dile bir kimse etmez zerrece rağbet
Kasâid âşinâyânı cihânın bulmada nedret
Evet bak herkesin ağzında ammâ lâfz-ı hürriyet
Dağılmış ehl-i diller fırka-i ahrâre dönmüştür!

Eder birçok şemâtet her sene nüzzâr-ü meb'ûsân
Uyuklar dâimâ iskemlesinde bir nice âyân
Dahi hep bildiğim veçh üzre pejmürde durur her yân
Nice yerler hele günden güne mantâre dönmüştür!

Yiyen helvâyı endîşem bulur bir zevk-i müstesnâ
Olur nazmım dile nefh-i mesihi veş safâ bahşâ
Fakat nûş eyleyince sâgari hicvim bizim Pâşâ
Kızarmış rûyi keyfinden sanırsın nâre dönmüştür!

Nasıl sürmek gerektir zevkini âyâ bu dünyânın
Eğer yoksa cebinde pâre şayet şimdi insânın?
Te'emmül eyleyin ahvâlini bir parça İrân'ın
«O mülkün hâli çünkü bendeki efkâre dönmüştür!»
Gidip asker yatıştırdı gene erbâbı isyânı

Cenâb-ı sadr-ı vâlânın cihândır şimdi hayrânı
Değil kıyye bugün batmanla tartar lûtfü ihsânı
Terâzuyi kerem destinde bir kantâre dönmüştür!..
Zamânın feyzi lâzımdır bütün bildiklere değmek

N'olurdu atsalar biraz da şair sınıfına değnek?
Lisân-ı nâzmı bozmuştur bugün zirâ nice gûdek
Arûsü Fikret'in dîbâsı son astâre dönmüştür!

Fâzıl Ahmed AYKAÇ

EŞREF'İ TAHMİS

Öyle bir mest-i Hudâyım kevsere dildâdeyim;
Yerde zanneyler görenler, ben ise bâlâdeyim;
Kayd-ı âlemden münezzeh bir garîb hulyâdeyim.
«Erganûnu dinlemem bir rind-i fevkalâdeyim;
Dâimâ kanûnu berbâd etmeğe âmâdeyim.»

Ta'n ü teşni' eylerim her dem mezâlim çirkine,
Tab'-ı çâlâkim dayanmışdır hemîşe kilkine,
Akl ü fikr erdirmesi kabil değildir silkine.
«Müstakıllen bir hükümdârın kanâat milkine,
Kayd-ı ikbâl ü seâdetden fakat âzâdeyim.»

Dûş-i fakr ü nâtüvânımda pilâspâre libâs,
İ'tisâfâtiyle dehrin eyledim her dem temâs,
Vâ'ızın tehdîdi de vermez bana aslâ hirâs.
«Kıymet-i dünyâ nedir indimde? Var eyle kıyâs,
Cenneti tek habbeye satmış bir âdem-zâdeyim!»

Sâye'-i ömrüm münevverdir bulunmaz hiç de zill,
Yôgiken zulmüm yine sâyemde vardır müstezil,
Herkesin âlâmına dermân iken ben, böyle bil·
«En büyük derdim hayâtım, ey tabîb-i sâde/dil,
Etme bîhûde devâ ben başka bir sevdâdeyim.»

Serfürû eyler iken pişinde her türlü fiten,
Gönlünü «Bintil-İneb» sevdâsı etdi pürmihen,
Sen de Rif'at hazret-i Eşref gibi ol na'rezen:
«Hür değildir kimseler hürriyyetim mâlûm iken,
Bak belâye Eşrefâ ben de esîr-i bâdeyim.»

(Kırık Kavaldan Sesler: 1935) **Hüseyin RİFAT**

AHMET CEMİL ve ŞAİR EŞREF'E GAZEL

Toplanıp eski hayât-ı meyi bir yâd edelim,
«İbiş»i kabr-ı şerifinde de dilşâd edelim...
Unutup hâlimizi —on sene evvelki gibi—
Dil-i virânımızı şevk ile bünyâd edelim.
İçelim subha kadar mest-ü perişan olalım,
Kalb-i tarikimize bir fener ikad edelim.
Şair Eşref'le beraber çekiyormuş kafayı,
Biz de dünyadan o âşıklara feryâd edelim:
Ey Cemil! Eşref'e sor: Kevseri hoş bulmazsa
Size âlâ râkı irsâl ile imdât edelim!..

(İbiş Gazetesi: 8.2.1924, Sayı: 1) **Zeynel Besim SUN**

★

ŞAİR EŞREF'E

Ey Eşref! Acı bir gerçektir diyeceklerim:
Artık herkes çalışıyor ipe sermeğe unu.
Bundan da acı bir tek şey var âlemde:
Senden daha meşhurdur Kırkağaç'ın kavunu!

★

Ey Eşref! Eşsizsin sen hiciv âleminde
Şöhretin, zamanında şu dünyayı tutmuştur.
Fakat ölmeyegör bir defa, hemen unutulursun;
Bu millet yaşayan şöhretleri unutmuştur!

Narman Demir ÇINAR

★

EŞREF İÇİN

Öyle bir kudret-i fevkalâde
Ki kalem onda bir ejderhâdır.
Hicvine karşı durulmaz bir an:
Kişiyi hem batırır, hem çıkarır.

Hamdi AKALIN

MÜŞTEREK GAZEL (*)

A. Memduh — **Tab'ıma âlem muvâfık olmuyor, âh olmuyor;**
Âh kim âhım gibi bir âh-ı cangâh olmuyor.

Eşref — **Her kimi görsem şikâyet eyliyor bir dertten,**
Bendeki bin derde hiç bir kimse agâh olmuyor.

A. Memduh — **Ben elimle girye-i efrâdı silmek isterim,**
Maksadım âlidir, amma hâh-ı nâhâh olmuyor.

Eşref — **Sağ iken yok derd-i âlemden hâlâsın çâresi,**
Her nasılsa zehr içip ölmek te eyvâh olmuyor.

A. Memduh — **Eylesem de ben zehâb-ı âleme bir dem sülûk,**
Olmuyor bu tab' ile vallah billâh olmuyor.

Eşref — **Âlemin bir hâline bir hâli EŞREF uymuyor,**
Ol sebepten neş'e-i dil gâh olup, gâh olmuyor.

A. Memduh — **Gezdim ey Memduh ben âlemde birçok hânkah,**
Dergeh-i vicdân gibi devletli dergâh olmuyor.

★

İstanbul zindanında beraber bulunduğumuz sırada, felâket arkadaşım Eşref'in gazeline:

NAZÎREM

Kesen ümmidini âlemde erbâb-ı vefâlardan,
Ne gam çekse cefâyı bir zaman da âşinalardan.

Ne kesbettik hamiyyetten, ne bulduk hüsn-ü niyyetten?..
Yazık ki geçmedik hâlâ şu vâhî iddialardan.

(*) : Bu müşterek gazel. Kırkağaç kaymakamlık binasında iki şâir tarafından yazılmıştır.

Asılmaktan, sürülmekten, hapisten başka dünyada,
Ne bekler ehl-i himmet dehre olmuş gedâlardan.

Ben ol rind-i hüdâvendim ki, ummân-ı felâkette,
Boğulsam beklemem dest-i hâlâsı nâhüdâlardan.

Olur ziyr-i sefilinde şu sakf-ı köhne bünyâdın,
Fena saymam memâtı rahnedâr olmuş bekalardan.

Vücûdum bir cinâyetse benim bu hâk-i esfelde,
Hayatım en tabiisi demek müthiş cezâlardan.

Zebun-u dest-i kahrız «Eşrefâ» âlemde, vâ hayfâ!
Ağardı saç sakal kurtulmadık hâlâ kazalardan...

(Edeb Yâhu Gazetesi: 1 Teşrinisâni 1324 (1908), Sayı: 15)

Hâfız İSMAİL

★

EŞREF'İN GAZELİNİ TAHMİS

Satarız bir pula dünyâyı gınâ niyyetine,
Tutarız başta gülü hâr-ı cefâ niyyetine,
Saklarız dilde gamı genc-i ata niyyetine,
«Gireriz meygedeye dâr-ı şifâ niyyetine,
İçeriz bâde-i gülgûnu devâ niyyetine.»

Düşmeyiz kaydına alâyiş-i câh-ı nesebin,
Değiliz bendesi, dilbestesi câh-ı zehebin,
Ne demek anlamayız hikmeti renc-ü tabın,
«Bizce bin ömre değer vuslâtı bintil'inebin
Bilerek can veririz zevk-u sâfa niyyetine...

Elde tesbih ü asâ vâsıta-ı tezviri,
Postudur, tekkesidir damgeh-i teshiri,
Çoktan olduk nefes-ü himmetinin dilsiri,
«Biz gibi pîrlerin pîr-i mugandır pîri,
Şeyhe lânet okuruz hayr-ü dua niyyetine.»

Sûzen-i himmet ile köhne abâmız dikeriz,
Hâlimizce çalışır, tohm-u saâdet ekeriz,
Sanma bir bâba çatar, zorla asâyı dikeriz,
«Ne belâdır, niye binlerce belâlar çekeriz,
İsm-i âzâm okusak def'i belâ niyyetine.»

Gözümüz yok iki gün sürmeyecek devlette,
Buluruz rif'atı hem nev'imize hizmette,
Âleme arzederiz hûş-u dehâ cinnette,
«Ararız def'i gamın çâresini işrette,
Eşrefâ! Zehr içeriz sanki şifâ niyyetine...

(Eşref Dergisi: 25.3.1909) **Halil EDİP**

★

Eşref'in Destanı

KOÇAKLAMA

Haktan, hürriyetten, haber ver bana
Bizim bundan gayri dâvâmız yoktur.
Candan bağlanmışız bir (Hür Vatan)a,
Gönülde ayrı bir Leylâ'mız yoktur.

Çakıl dikenleri, gülümüz bizim,
Saz benizli damlar, elimiz bizim,
Toprak damlı köyler, yolumuz bizim,
Ana yurttan özge dünyâmız yoktur.

Kişi bir damladır, millet bir deniz,
«Eşref!» doğru yazar, doğru söyleriz,
Hakkın gölgesine sığınmış eriz,
Bizim kimselerden pervâmız yoktur.

(Eşref Gazetesi: 6.8.1947, Sayı: 1)

دجال

— I —

DECCÂL

(Birinci Kitap)

Budur adi-i ilâhi pâyidar olmaz, düşer zâlim,
Gelir elbette galip bir takım cellâda «Deccâl»im.

Müellifi

Eşref

Almayan çakmaz, alan hâl âşinâyandır bunu,
Bir alan, bir almayan âdem peşimandır bunu.

30 Teşrinisâni 1320 (1904)

Mısır'da tab olunmuştur.

★

KIT'A

Pâdişâhım oku insâf ile, hak ver kuluna,
İnfiâl eyleme «Deccâl»i görürsen şâyed;
Gördüğüm zulmü cihâna duyurursam çok mu,
«Her ki zahmî hored, elbette figanî dâred.» (*)

Cülûsundan beri millet perişân oldu her yüzden,
Mezâlimden serâser olmadı gitti vatan hâli
Müsâdif olduğuyçün her belâya asr-ı menhûsun
Biiznillâh çıkardım, pâdişâhım ben de (Deccâl)i.

İFÂDE-İ MERAM

Niyeti hâlis olunca kişinin
Hayr olur âkıbeti her işinin.

(*): «Kimin yarası varsa elbette inlemesi, bağırıp çağırması tutar.» anlamına gelen İran dilinde bir mısra.

K I T ' A

Kemâl erbâbını mahvettin, alçaklar yetiştirdin,
Terakki arzu ettikçe bu millet, reh-zen oldun sen!
Bozarsın beynini dâmâdın olsa öz kerîmenle,
Niçin bilmem ki böyle her kemâle düşman oldun sen!

K I T ' A

Korkuyor asrında millet âh çekmekten bile
Her ne yaptınsa yapıp dünyâyı ettirdin sükût
Bûmlar ötsün sarây-ı şevketinde an-karib
Pâdişâhım perdedâr olsun kapında ankebût.

K I T ' A

Bir sürü sanki koyundur millet,
Sürünün kurdu Hamîd-i Sânî;
Nice can-yaktı, ocak-söndürdü,
Dûzaha gitmedi hâlâ cânı!

★

Sultan Hamid'in tahta çıktığı 19 Ağustos'ta gazetelerde şenlik gürültüleri yazılıyordu. O esnada ben şu şarkıyı mırıldanıyordum:

Güller kuruyup dikenlik oldu,
Şenlik bize dilşikenlik oldu,
Biçâre vatan teverrüm etti;
Rayât-ı zafer kefenlik oldu.

Ve yine o sırada içimden şu kıt'ayı toparlıyordum:

Tahta çıktı böyle bir günde Hamîd-i bed-hisâl
Her tarafta kan'a Şarkın kandığı gündür bugün
Çâresiz ateş yakup kendi yağıyla kavrulur,
Milletin nârı-sitemle yandığı gündür bugün.

Hapishâne İlhamlarından

Mekteb-i gamda Hüseyn'i Kerbelâ'dan feyz alıp
Bin felâket dersini birden bitirmişlerdeniz
Etmeyiz öyle olur olmaz belâdan içtinap
Biz makâm-ı (Yusuf)u görmüş geçirmişlerdeniz.

GAZEL

Bir günüm asûde geçmez âh-ü efgân etmeden,
Bir gecem bulmaz sabahı gamla idmân etmeden.
Her felâket başvurur bir kerre bâb-ı lûtfuma,
Boş bırakmam kudretimce ben de ihsân etmeden.
Pek düşünmem bir belânın zeyli melhûz olsa da,
Bir belâdan önce tahlîs-i girîbân etmeden.
Olduğuyçün bir misafirden ziyâde hürmetim,
Git demem hangi mûsibet gelse mihman etmeden.
Bir felâket sergisi oldum ki Eşref seyrime,
Geldi bin gam, bin keder bir kerre ilân etmeden.

★

KIT'ALAR

Sebep vardır, vatandan ihtiyârî kimse dûr olmaz,
Bunu herkes bilir, hubb-i vatan gerçi mukaddesdir.
N'ola bir hubb-i gurbet hâsıl olsa bil'akis bizde?
Vatanda ehl-i nâmûsun ikâmetgâhı mahbesdir.

★

Böyle bir âdî seyahatten mücerret maksadım,
Bastığım toprakta Osmanlı, Acem, Rus olmasın!
İsterim kim öyle bir hürriyet almış memleket.
Olmayınca âdemin bir cürmü mahpus olmasın!

★

Hamîd'in tâç ü tahtı târümâr olsun, diye millet,
Nasıl el kaldırıp etmez dua dergâh-ı Mevlâye?
Esir oldu vatan yaşmaklı bir duhter gibi, gûyâ
Şeh-i âlem saçından tuttu, teslim etti a'dâye!..

استمداد

— II —

İSTİMDÂD

Eser

Eşref

KIT'A

Âh-ı mazlûmin eder çıktıkça gökte ittihad,
Korkarım ki arş-ı âlâ sarsılır feryâddan.
Yâ ilâhı kahr-ü tedmir et hükümdârânını,
Zevk alan hangi hükûmet varsa istibdaddan.

★

(23 bendlik bu muhammes, şâir Eşref'in en güzel ve kuvvetli eserlerinden biri olup, Abdülhamid'in Peygambere şikâyetidir.)

Açıkken ehli islâma sebilin yâ Resûl-allah!
Ne hakkı var kapatsın bir dalîlin yâ Resûl-allah!
Adâlette senin yokken adilin yâ Resûl-allah!
Edüp mahkûmu bir hizb-i kalilin yâ Resûl-allah!
Bizi ezdikçe ezmekte vekilin yâ Resûl-allah!

O varken ümmet-i merhume kurtulmaz dalâletten
Memâlikte durulmaz oldu envâ'i şekavatten
Usandık hazreti Allah'a biz artık şikâyetten
Çıkarmazsan o mel'unu hilâfetten, vekâletten
Kesilmez arkası bu kaal-u kilin yâ Resûl-allah!

Ne zevk almaktadır millet duây-i şehriyârîden
Nasıl meemulü hayreyler bu emri ıztırârîden
Yakardı sarf ile nahvi biraz çaksa Fenârîden
Cesâret etti kaldırdı ahâdisi Buhârîden
Duyulmaz oldu fermân-ı celilin yâ Resûl-allah!

O varken milletin böyle gider bu baht-ı menhûsu,
Arattırdı bize icrây-ı ahkâm etmede Rus'u
Ne hikmettir bunun birçok ahâli oldu câsûsu
Birer suretle mahvetti yazık erbâb-ı nâmûsu
O dur hâmîsi şimdi her rezîlin yâ Resûl-allah!

Nasıl rahat edersin ümmetin feryâd ettikçe,
Gelir aksi sedâ biz senden istimdâd ettikçe
Karışmazsın o milki, milleti berbâd ettikçe
Mezâlimle o... ne istibdâd ettikçe
Açıktan geçmiyor zikri cemâlin yâ Resûl-allah!

Niçin bilmem ki millet böyle bir müsehhardır,
Vücûdu bin belâdan hâsıl olmuş âlet-i şerdir,
Zamanında memâlik âdeta bir sahn-ı mahşerdir,
Mahâkimde zarar görmekliği elbet mukarrerdir;
Vekilin irtikâbından asîlin yâ Resûl-allah!

Büküldü boynu artık ye's ile her bir müslümânın,
Tutulmaz oldu ahkâmı ahâdis ile Kur'anın,
Değildir şüphesiz böyle senin adâb-ı erkânın,
Kazayay-ı taarruzdan müberrâ olsa da şânın,
Lüzûmu var mıdır böyle vekilin yâ Resûl-allah!

Verilmiştir kararı eskiden icmâ-ı ümmetçe,
Bu hünkâra hilâfet gayri câizdir şeriatçe,
Ne derlerse desinler şimdiki Şûrâyı Devletçe
Bunun garkolması matluptur deryâda milletçe
Gazâsı hatıra geldikçe Nil'in ya Resûl-allah! (*)

(*) : Şâir burada Kur'ân-ı Kerim'de belirtildiği üzere Fir'avun'un boğulduğunu telmih ediyor. Fir'avun Nil'de değil, denizde boğuldu. Boğulduğu yer Mısır'a bitişik olduğundan denizin o kısmına şâir mecâzen Nil diyor.

Bilirsin ki bu her oyunda aynı.
Vücûdu bombalarla mahvolunmaz bir güzel maldır,
Çıkarma bahre bir kere kulağından tutup daldır,
Medet senden bunu Allah için sen ortadan kaldır,
Kılıç kullanmada millet hacilin yâ Resûl-allah!

Usandık bıktık artık biz bunun hükmünden illâllah
Denilmez doğrusu milletçe bundan sonra eyvallah
Zamânında bunun Osmanlılıktan eyledik ikrâh
Görürken hûn-i mâsûmini yerde hazreti Allah
Nedir mânası bilmem Selsebilin yâ Resûl-allah!

Ne senden şerm edip zâlim ne Mevlâdan hazer etti,
Otuz yıldır ahâliyi soyup tiğ'-ü-teber etti,
Utanmaz birtakım bîçâregânı derbeder etti,
Bizi ezdikçe ezdi ahtapottan beş beter ettl,
Vücudu kalkmasın mı ol sakîlin yâ Resûl-allah!

Otuz yıldır bu milk-ü milletin âsâyişi muhtel,
Bunun kanlı zamanından hayâ etmez mi müstakbel,
Dikilse nâmına şâyeste ...ane bir heykel,
Zamanında yetişseydi koşardı cümleden evvel
Yakardı altına ateş halîl'in yâ Resûl-allah!

Bu hünkârın vücûdu geldi İslâmiyyete meş'ûm
Mezâlim çıktı ayyuka adâletten vatan mahrûm,
İçinden böyle söyler bahsederken şimdl her mazlûm,
Şerîat çoktan etmiştir bunu idâm ile mahkûm
Kerem kıl da hemen gitsin (sefilin) yâ Resûl-allah!

Çıkıp dilden semada çâkederdi âhlar mâhı
Bulup tâciz ederlerdi bugün Allah'ı Vallahi
Halife ettiği-yçün böyle bir mahlûk-u-gümrahi
Yakandan hep tutarlardı senin vallâhi billâhi
Kitâbın olmamış olsa kefilin yâ Resûl-allah!

Otuz yıldır vatan da oldu bir vîrânenin bûmu,
Tahammül kalmadı bizde uçur bu bûm-u meş'umu,
Bitirdi Ermeniyi kırdı İslâmı ezip Rumu,
Defolsa gitr iş olsa kurtulurduk çünki hortumu,
Uzanmakta zaman geçtikçe filin, yâ Resûl-allah!

Yazık kim kalmamış kan ümmetin pîr-ü civânında,
Açılmaz bir kilit var hepsinin sanki dehânında,
Muhabbet kalmamıştır devlet-ü millet miyânında
Bozuldu her tarafta emn-ü âsâyiş zamânında
Hesâbı yok bıçaklanmış âlilin, yâ Resûl-allah!

Eder senden bu millet şöyle istimdâd-ü istirham,
Vekilinse eğer böyle vekili etme istihdam,
Nasıl olmaz o zâlim her zaman şâyeste-i düşnâm
Selâmlıkta namaz kılmaz otuz bin leşker-i İslâm,
Sebep evhâmıdır bir silin, yâ Resûl-allah!

Senincün gerçi hâcet yoksa da malûmu ilâma,
Velâkin zaptolunmaz oldu artık eşheb-i hâme
Lehinde bin yalan yazdırsa da rüşvetle İkdâm'a
Halîfe böyle mi olmak gerektir ehl-i İslâma,
Olur mu hükmü câiz bir zelilin, yâ Resûl-allah!

..altında kalaydı çok değildir böyle hünkârın,
Zamanında duyulmaz oldu nâm'ü şânı ahrârın,
Değildir bence mümkün hepsini serdetme esrârın,
Beyân etmek için ahvâlini böyle hükümdârın,
Lüzûmu yok mudur bahri tavilin, yâ Resûl-allah!

Nasıl bilmem ki etsek hâk-i pâye arzı-keyfiyet,
Bugün milletçe her yerde yasaktır yâd-ı hürriyet.
Tükendi ümmetin artık, kesilmek üzre zürriyet,
Akar her yerde kandan haylı seller, rahmeyle kim millet
Yuvarlanmakta üsütnde o seylin yâ Resûl-allah!

Bizi duydukça tir tir titretir ol zâlimin marşı
Niçin bilmem ki hâlâ yıkmamakta âhımız arşı,
Sokaklar kan dolar mesdûd olur üç günde bir çarşı,
Hilâfet iddiasında olan bir zâlime karşı
Muaccizlikse de oldum dâhilin, yâ Resûl-allah!

★

Kitabın arka kapağında su kıt'a vardır

K I T ' A

Pâdişâhım hocasın milletine hakkıyle,
Öğredirsin nice esrârı kitapsız fensiz.
Biz anarşist ile bombun, maşin enfernalinin.
Ne demek olduğunu öğrenemezdik sensiz!

(Kahire: 1906)

———o———

K İ T Â B E

Şâir **Eşref**'in 1902 yılında yazdığı bazı kitâbelerde, pâdişâh Abdülhamid'i göklere çıkardığı görülmektedir·

Şehinşâh-ı muazzam hazret-i Abdülhamid hânı,
Yaratmıştır cihanda hayr-ı mahz olmak için hallâk.
Zamanında yapıldı ol kadar âsâr-ı umrân kim,
Yazılsa bir büyük defter olur fihristi bin yaprak,
Olunca yirmi beş sâl-i cülûsu ol şehinşâh'ın,
Edildi cümle-i âsâr-ı umrâna bu da ilhak.
Mukaddes bir günü ettirdiğiyçün halka der hâtır,
Vücûduyle bu havzın iftihâr etsin bütün sancak.
Sudan zannetme EŞREF, geldi bal, tatlandı tarihi:
Bu fıskıye yapıldı kışla meydanında pek parlak.
(1318 (1902)

شاه و پادشاه

— III —

ŞÂH VE PÂDİŞAH

Eşref

BEYT

Okurken pek kusûra bakma, zât-ı muhterem mûtad,
Eder sehv-i mürettibden bu (Şâh-ü Pâdişah) feryâd!

(Her hakkı mahfuzdur.)

Mısır
Matbaa-i İçtihad
15 Kânunuevvel 1906

Eşref **«Şâh ve Pâdişah»** kitabının bendeki nüshasının kabı içine el yazısıyle şu kıt'ayı yazmıştır:

Zuhûr ettiyse medhiyem müessir zehr-i hicvimden,
Değil bende kabahat, bendeki baht-ı siyâhındır.
Fütur etmem, asây-i sabra ettim ittikâ EŞREF,
Cihandan ŞÂH gitti, şimdi növbet PÂDİŞAH'ındır.

★

ŞÂH VE PÂDİŞAH
Muhyi-i Devlet-i Âliyye'-i İyrâniyye Ağla Hazret-i
Muzafferüddin Şâh
Yahud
Abdülhamîd'e son bir ders-i intibâh

KASÎDE

Nasıl medheylemez insan Cenâb-ı Şâh-ı İrânı.
Umûmen nâil-i hürriyet oldu zîr-i destânı.
Anınçün bir hilâfet arzederdim üste memnûnen,
Değişse Şâh ile İrâniyân Abdülhamîd Hânı.
Telâşa düşmesin Türkler, sakın bu ahz ü İtâdan,
Değişmezler mükerrem bir melekle öyle bir Şeytânı.
Büyüktür kadri insâniyyeten elbet Şâh-ı zîşânın,
Vücûdu oldu çünkü milkinin esbâb-ı umrânı.

Bizimki ehl-i hayrın yaptığı kanûnu nehyetti,
Vücûdu oldu milk ü milletin bâdî'-i husrânı.
Bizimki kanlı bayram etti her rûz-i dil-efrûzu,
Şehîden bir-buçuk milyon Müslüman oldu kurbânı.
Hafiyye olmıyanlarca belâdan kurtuluş yoktur,
Denizde boğdurur, yâ habseder erbâb-ı vicdânı.
Yetişmezmiş gibi bilvâsıta zulm ü teaddîsi,
Âhiren üçyüz on bin Ermeniye attı tırpânı.
Geçenlerde Bedirhânzâdelerden kızdı bir ferde,
Bigayrı-hak perîşân etti yüzlerce Bedirhânı.
Cihanda kendisinden başka yokken âmir-i mücbir,
Nasıl nefsiyle hem-kudret tutar merdân-ı Kürdânı.
İrâdeyle çıkar bir zevce bir zevcin nikâhından,
Madam (Jan)ı görürsün bir gün olmuştur Madam
(Yâni).
Madam (Nâfiz) beş-on gün sonra olmuştur Madam
(Râmiz),
Boşanmış bâirâde (Zeyd)e varmıştır Madam (Kâni).
Boşattırdı karıyı bâzı beyden bâzı pâşâdan,
Trampa etti bir yâver (Melek) hanımla (Kezbân)ı.
Geçen Zilhiccede verdi (Muharrem) bey de bir jurnal,
(Receb) beyden boşattırdı (Rabia bint-i Şâbân)ı.
Madam (Nâtık) boşandı bâirâde aldı bir dilsiz,
O dilsizde gömüldü birtakım esrâr-ı Hâkanî.
Beşiktaş'ta dili ol bizebânın kestirilmişti,
(Gani) beydi kesen me'mur-i mahsûs-ı cihânbânî.
Güzelse zevcesi sürgün olur bir gün anın zevci,
Karıyı zabteder sonra (Fehim) paşanın a'vanı.
Neler var böyle ammâ hâme yazmaktan hayâ eyler,
Anınçün kale almak istemem hiç Ermenistânı.
Bugün dest-i Hümâyûna gelip bir tek sinek konsa,
Kırar evvel be-evvel bal veren nâzende hayvânı.
Yarın enf-i Hümâyûna kazârâ bir eşek tepse,
Bu da hayvan diye itlâf eder birçok küheylânı.
Isırsa bir budundan bir köpek mâ'fû olup sonra,

Maiyyette olur en gözde bir kelb-i cihânbânî.
Beyoğlunda çıkub da bir şakıy katl-i nüfûs etse,
Tutulmazsa nihâyet, hiç utanmaz affeder ânı.
Olur bir zâbıta me'mûru sonra, baksan ol cânî,
Bu sûretle bizimki gözletir zûmunca ihvânı.
Bu böyle olduğu halde dönüp de sonra mektebde,
Baruttan bahsederlerse sürer Beyrut'a sıbyânı.
Yarış etmek için tersânede bir tek kayık yoktur,
Yetişmişken alaylı birtakım bahriyye erkânı.
Boy ölçüşmek diler bâzan olur ki, İngilizlerle,
Değil insanları, bu güldürür ormanda tavşânı.
Sebebsiz bâzı asker sevkeder serhadd-i İrâna,
Ahâlide karıştırmak için (Cizvitçe) ezhânı.
(Mikado) Müslüman olsaydı caydırmak husûsunda,
O saat gönderirdi (Tokyo)ya Midhat'le Turhân'ı.
Değildir Müslümanlık mes'ele havf-i hilâfettir,
İmâm-ı evvel eyler yoksa zâlim İbn-i Süfyân'ı.
Zamân-ı Pâdişâhî sanki bir asr-ı garâibdir,
Şaşırtır yaptığı işler yazı yazmaktan insânı.
Sürerlerken edildi bir sıfat isnâdı istizân,
Dedi, olsun mühendis, kahveci Bitlisli Dikrân'ı.
Sürülmüşken yine Bağdat'a Erzincanlı bir hammal,
Zuhûr etti, bu doktordur, diye bir emr-i Sultânî.
Yazıp jurnalcılar üç zâta bir cürm etseler isnâd,
(Halil)i affedüp sürgün eder (Ahmet)le (Osman)ı.
(Rodos)dan afvolunmuş sonra boylar yine (Fizân)ı.
Kimin bir kerre ismi mimlenirse gayrı kurtulmaz,
Sürerler posta posta gâh berri, gâh Ummânı.
Dışarda şöyle dursun, akd-i cem'iyyet ehâlice,
Perişân eyledi meyhânelerde bezm-i rindânı.
Cemâatsiz cevâmi âşiyân-ı ankebûd oldu,
Namazdan kaldırıp nefyeyledi birçok müselmânı.
İçince sâye'i- lûtf-ı Hümâyûnunda bir kahve,
Cemâlullâhı seyretti Cemâlüddin-i Efganî.
Çoğaldıkça mezâlim Şamlı İzzet olmuyor kâfî.

Ederdi sadr-ı a'zam bulmuş olsa şimdi Hâmânı.
Bunun yaptıkları tasvir olunmaz abd-i âcizce,
Değil ben, seyyiâtı lâl ederdi belki (Vâhsânı).
Kalır yanında ehven zulmünün hükm-i (Karakuşî).
Bakanlar cem'-i ezdâdın olur bakdıkça hayrânı.
Hulâsa ders-i timar-hane-i zulmünde mantık yok,
Yapar Fetvâ Emîni görmüş olsa şimdi (Mervânı).
Mezâlimle ehâlî zir ü bâlâdan soyulmakta,
Silen bir kimse yoktur dîdeden eşk-i yetîmânı.
Kırıldıkça kırıldı, kaldı ancak altı milyon Türk,
Acırdı görse (Çıplak Mustafa) bu kavm-i uryânı.
Ne gömlek var, ne don, soydu, ehâlî kaldı çırçıplak,
Şehîd olmak için bîçâreler bekler zemistânı.
Ne derlerse desinler bilmiyenler, haklıdır haklı,
Bize karşı (Japon) zanneyliyen şu (Bulgaristân)ı.
Behâyimde değil, millette insanlardır bahsim,
Hisâba katmam öyle birtakım tafra-fürûşânı.
Teaddiyyâta karşı böyle sütsüz zannolunmazken,
Niçin bilmem otuz yıldır kabarmaz Türk'ün ayrânı.
Tiyatro perdesi vâri hemen açdı kapattırdı,
Gece sağdan-geri arşetti meb'ûsânı, a'yanı.
Değersiz bir hediyye olsa da evvel verip sonra,
Dönüp almak elinden, bihuzûr etmez mi insânı.
Husûsiyle Ali'nin verdiği şey'i Veli kapsa,
Sıkılmaz mı külâhı kaptıran bir kimsenin cânı.
Bizimki biz uyurken çaldı Kanûn-i Esâsiyi,
Sabaha karşı rûyâmızda gördük sanki cânânı.
Çıkanlar gölgesinden, korkusundan şimdi mehtâba,
Umûmun andırır vaz'iyyeti şâm-ı garîbânı.
Haberleşmek yasak, dâhildeki ehl ü ıyâlinle,
Basılmışsa dışarda yaktırır Vallahi Kur'ânı.
Ehâlînin içerden çıkması şiddetle memnûdur,
Bırakmaz Mısra gitmek üzre âdî bir bezirgânı.
Bu memnûniyyetin zuğmunca esbâb-ı siyâsîsi,
Sunûf-ı seyyât-ı dâhilinin havf-i iylânı.

O rütbe uğramış kim beyni istilây-ı evhâma,
Huzûrunda kaşınsa öldürür mahdûmu (Burhân)ı.
Haberdâr olmalı ahvâl-i âlemden ehâlimiz,
Manastırlarda hattâ istemem merdüm-girizânı.
Gezip dünyâyı gördü, anladı ol şâh-ı dâniş-mend,
Otuz yıldır bizimki görmedi hâlâ Emirgân'ı.
Talebkâr olmadan millet, o ihsân etti hürriyyet,
Anınçün adlile âfâkı tutdu şöhret ü şânı.
Çıkardı hârice İblis-i istibdâdı milkinden,
Bu himmet şâh-ı vâlâca büyük ilhâm-ı Rabbânî.
Büyüklük bir hükümdâra göre böyle olur işte,
Deyip fahr ü mübâhât eylesin ukbâde (Kâanî).
Usûl-i meşveret olmazsa bir devlet beka bulmaz,
Ser-i kâre geçenler olsa da (Bismark)ın akrânı.
«Terekkıyyât-ı milkin rûhu serbestî'-i matbûât»,
Demiştir en büyük milletlerin erbâb-ı irfânı.
O da ehl-i kemâlden olduğiçün şâh-ı zişânın,
Hemen tatbikına etdi teallûk emr ü fermânı.
Misâl-i imtisâl oldu hükümdârân-ı İslâma,
(Büyük Şâh-ı Muzaffer)likle meşhûr oldu unvânı.
Yazardım nâmını altun kalemle Arş-i a'lâye,
Eğer pervâza olsa kudretim bâ-izn-i Yezdânî.
Vücûdu ehl-i İslâma medâr-ı iftihar oldu,
Ki şâd ü hurrem etdi rûh-i pâk-i Şâh-ı merdânı.
Yazıp çizmek bilen mektebli Türkler şimdi Bağdâdî,
Hamiyyet-mend olan askerler olmuştur Ezirgânî.
Mevâlîden sürülmüş (Kuds)e öyle mollalar var kim
Papazlarla karambol eylemekde dini, imânı.
Bu tebdîl-i mekânın ardı gelmez böyle saymakla,
Değişmiştir hulâsa her mahallin eski sükkânı.
Uzun müddet ne hâcet ilm ü fen tahsîl-i mektebde,
Sürülmekçün vatandan bellemek kâfi gülistanı.
Yazıp çizmek bilenler ekseriyyetle temizlendi,
Rakamdan anlıyanlar bâdemâ seyreylesün (Vân)ı.
Hükûmetçe mühimdir galiba tâtil-i Zikrüllah,

Sürerler seyhi evvel tekyeden sonra müridânı.
Bihakkın İsm-i a'zam, başka tahkikate hâcet yok,
Eder bir tek hafiyye jurnalı insanı (Havrânî).
Asâ elde ehâli'-i memâlik cümleten seyyah,
Ederler âtiyen hicret için gûyâ bu idmânı.
Nasıl hasbel hilâfe hicret ettirmez ehâliyi,
Bu sünnetle mükellef zannederken her Müsülmânı.
(Tunus) mısrâ-ı sânî oldu (Mısr)a Garp usûlünce,
Fransız, İngiliz birleşti, taksim etti urbânı.
(Girit) ağdan çıkıp bir duhter-i bahriyye dönmüştür,
Ki Balkan'dan kaçıp da olmak ister şimdi Yûnânî.
Katırken, satdı (Kıbrıs) halkını eşşek behâsiyle,
Karınca lânesinden farkı yoktur sandı (Sûdân)ı.
Otuz yıldır unutduk (Bosna)yı sâir gidenlerle,
Alışdı bekliyor millet yeni bir devr-i hicrânı.
Muhâcir olmadan İrân'a hicret eylesem ben de,
Gidüp Şîrâz'a gûş etsem sadâ-yı andelîbânı.
Ehâlînin içerden çıkması şiddetle memnûdur,
Bırakmaz Mısr'a gitmek üzre âdî bir bezirgânı.
Bu memnûiyyetin zuğmunca esbâb-ı siyâsîsi,
Sunûf-ı seyyât-ı dâhilinin havf-i ilânı.
O rütbe uğramış kim beyni istilây-ı evhâma,
Hatardan devleti kurtardı, etti milleti mes'ûd,
Vatanca derd-i taksîmin bulundu işte dermânı.
Bedîhîdir usûl-i meşveretde menfat, zîrâ,
Taarruz az olur, çok olsa bir milkin nigehbânı.
Müyesser oldu İrânîlere te'mîn-i istikbâl,
İlâ yevmül kıyâme hıfzederler hükm-i Kur'ânı.

★

Çıkıp (Şehnâme) yazsa bizde bir (Firdevsi-î Tûsî),
Şaşardı yıpranmış gördükçe zeyl-i Âli Osmân'ı.
Görenler hastahâne zannederler Bâb-ı Âli'yi,
Dalıp bir hâbe, çekmiş başlarına hepsi yorgânı.
Bilmez kim, bu da matlûb-i Âli olduğundan mı?
Devâirde bozuk her hey'etin âdâb ü erkânı.

Koyulmuş cem'-i emvâle Müşîrânı, Vezîrânı.
Görünce nefret eyler milletin hâl-âşinâyânı.
Merâtip ehlini Abdülhamîd'in etseler tasnif,
Öküz (Bâlâ), katır (Ülâ), eşektir (Mîrimîrân)ı.
Bulunsa içlerinde çok mu sehven bir iki insan,
Demiştir: «Hükm-i kül, ekser içindir.» (Molla Gûrânî).
Otuz yıldır ilerler Avrupa sür'at katâriyle,
Mezâlimden yazık, Türkiye'nin hâl-i perîşânı.
Mukaddes birtakım kıymetli kıymetli emânetler,
Satıldı oldu hıfz, zulm ü istibdâdın esmânı.
Ehâlî memleketlerce becâyiş oldu menfiyyen,
Görenler Arnavutluk zannederler şimdi Lazistânı.
Sürüldü oldu İstanbullular Kastamonu halkı,
Bugün İzmirlilerce oldu Bitlis belde'i- sânî.
Trabzon zanneder Şâm'ı görünce şimdi bir insan,
Çırılçıplak sürülmüş birtakım fındıkçı külhânî.
Esâsen maksadım İrân'ı istizân-ı hicrettir,
Gönül seyretmek ister İsfahan'ı bir de Tahrân'ı.
Kabûl eyler mi bilmem ki, cenâb-ı şâh-ı vâlâ câh,
Vatan hasdret-keşi bir ben gibi bîvâye mihmânı.
Mey-i hürriyyete gösterdiğin meyl-i muhabbetle,
Bırakdın hep geri, dünyâdaki âlî-cenâbânı.
Umûmen ehl-i İslâmın ümîdi sende kalmıştır,
Bu asrın varsa sensin Hazret-i Sultan Süleymân'ı.
Benim (Hâfız) ile (Sâdi)ye borcum var birer (Yâsin),
Ödettir borcu, boynumda bırakma ey keremkânı.
Sen o şâh-ı muazzamsın ki nâmın yâde geldikçe,
Kulûb-i ehl-i İslâma gelir bir zevk-ı rûhânî.
Değil İrâniyân eltâfına dilbeste olmuştur,
Öperler ellerinden rub'-i meskûnun Müsülmânı.
Alışmış bir hükümdâra kolay mı terk-i istibdâd,
Sana etdi Cenab-ı Kibriyâ bu lûtf u ihsânı.
(Mikado) varsa da aksâ-yi Şarkda hüccetül ahrâr,
Anın şanı değildir böyle meşrûtiyet iylânı.
Cenâbın mâddeten, mânen sezâvâr oldu tebrike,

Bu devlet bes ki hoşnûd eyledin şâh-ı şehîdânı.
Ya alsun da elinden milki versin ehl-i insâfa,
Ya ıslâh eylesün Hak bâdemâ Abdülhamîd-i Hânı.
Görürse böyle derdi şimdi şâir Hazret-i (Nef'î),
Binâullâhı hedmetmek revâ mı böyle bir cânî.
Gören bir kanlı pençe zanneder tuğrâ-yı garrâyı,
O pençe yıkdı pek çok hân-mân-ı derd-mendânı.
Yapışmış muttasıl çarhı çevirmekte Kızıl Sultan,
Sanır bir (giyotin) şimdi görenler taht-ı sultânı.
Tarafdârân-ı ıslâhattan Ahmed Celâlüddin,
Ki dâim hüsn-id hâli bîhuzûr eylerdi hâkanı.
Dirilsem şimdi çıksam rû-yi dünyâya kefen-ber-dûş,
O da gelse benimle askerin olsa kumandanı.
Alup fetvâsını evvel emirde (Hoca Kadrî)den,
Ehâlîye ederdik vech-i âtî üzre iylânı:
Yakı.. sâlnâmede mevcûd olan eşhâsı petrolle,
Delip geçsin dumanlar dalga-dalga Arş-i Rahmânı.
Benim ol dârib-i bâb-ı azâb-ı sicn-i istibdâd,
Sağolsam hâk ile yeksân ederdim cümle zindânı.
Suûd etsin kıvılcımlar saçup devr-i semâvâta,
Dibinden Yıldız ister böyle bir dehşetli volkanı.
Yarılsın gökyüzü insün yere bir bahr-i bîpâyan,
Temâşâ etsün âlem Yıldızın üstünde Tûfânı.
Bu esnâda sarâyından çıkıp (eynel mefer) derken,
Elimde pâdişâhın çâk-çâk olsun girîbânı.
O vaz'iyyet de yapsun resmimi ressâm (Gâlip) bey,
Ki olsun seyredüp rûh-i (Rafâil) âferin-hânı.
Koşup mazlûumlar el çırparak gelsün temâşâya,
Tekerlensün o hây hûydan ürkünce hayvânı.
Yeter ey hâme tatvîl-i mekâle hiç de hâcet yok,
Duâya başla sen terket silâhşûrâne meydânı.
Değildir söz zamânı şimdi fa'âliyyet isterler,
Uzatma dinlemezler böyle eski tarz divânı.
Kıyâmet kopsa da İrân'ı vîrân eyleme Yâreb!
Ehâlînin tekessür eylesün umrânı, sâmânı.

Derûun-i memlekette nef'i kalsun imtiyâzâtın,
Gelüp gasbetmesinler ecnebi sermâyedârânı.
Muzaffer eyle her yerde livâ'-i şeyr ü horşîdi,
Bulundurdukça dünyâda İlâhi şehs-i tâbânı.
O şâh-ı âdile oldukça peyrev hüsn-i niyyette,
Umûmen mazhar-ı tevfik ola hûşân-ı zîşânı...
Kolaylıkla olur her bir ümûrunda (muzaffer), şâh,
Duâ bilmezken Eşref, çünkü oldu bir duâ-hânı.
Niyâzı söyledir ki, bâb-ı dergâh-ı İlâhîden,
Nedîm-i hâsı dâim sıhhat olsun, neş'e derbânı.
Duâsı böyledir kim Hazret-i Şah-ı dil-âgâhın,
Teâlî eylesun gittikçe Meb'ûsânı, a'yânı.
Mısır'da kıt'a'-i âtiyyeyi virdi-i zebân etdi,
Duâ bilmez demişsem de bilirmiş işte burhânı.

K I T ' A

Nasıl tâyin-i müddet eylerim tahdîd-i maksatla,
İlâhî sence varken her muhâlin vech-i imkânı.
Vefât-ı kabızül ervâahdan sonra uzun müddet,
Bu âlemde gönül sağ görmek ister şâh-ı İrân'ı.

MUZAFFEREDDİN KAÇAR ŞAH

İran Hükümdarı Muzafefrededin Kaçar Şah, 1902 yılında II. Abdülhamit'in davetlisi olarak İstanbul'a gelmişti. Kaçar Hanedanı mensupları aslen Türk olup Oğuz boyundan gelmekteydiler. Muzaffereddin Şah'ın Türklere karşı ayrıca büyük bir sevgisi vardı. O kadar ki tahta çıktığı zaman İran ile Türkiye âdeta bir memleketmiş havası içinde idare ediliyordu. Abdülhamit, Muzaffereddin Şah İstanbul'a geldiği zaman otursun diye meşhur Şale Köşkü'nü yaptırmıştı.

Babacan tavırları ve upuzun bıyıkları ile dikkati çeken Muzaffereddin Şah, İstanbul'da tantanalı törenlerle karşılandı. Kendisine her tarafta büyük ikramlarda bulunuldu ve saygı gösterildi. O da Türklere olan sevgisini her

Muzaffereddin Kaçar Şah

Türk soyundan gelen bu Şah'ın adını taşıyan **Kaçar aşireti** hâlâ Doğu Anadolu'nun büyük bir aşireti sayılır O tarihlerde aşiretin büyük bir kısmı İran'da yaşıyordu.

---

vesile ile belli etmekten âdeta zevk duyuyordu. Bir aralık Edirne'ye de gitti. Orada bir at üzerinde II. Osmanlı Ordusu'nun geçit resmini seyrederken ordunun topçu kumandanı ve sonra Edirne kahramanı olan Şükrü Paşa, atını mahmuzlayarak telâşla Şah'ın yanına gelmiş:

— **«Huzuru şehametpenahilerinden dörtnal ile geçecek olan sahra bataryalarının etrafa çamur sıçratması ih-**

timali vardır. Resmi geçidi daha muhafazalı bir yerden temaşa buyurmanızı istirham ederim.» demiş, Şah, Şükrü Paşa'nın bu endişesini anlar anlamaz atını yolun kenarına kadar sürmüş ve maiyetindeki büyük üniformalar içinde parıl parıl parıldayan zatları da yanıbaşına gelmeye mecbur ederek:

— **«İslâmın şan ve şevketini Viyana kapılarına kadar götüren ve ilân eden bu kahraman ordunun atlarının nallarından sıçrayacak çamuru ben, dünyanın en şerefli nişanı olarak iftiharla göğsümde taşırım.»** demiş, geçit resmini yerinden kımıldamadan ve gözünü Türk askerlerinin gözlerinden ayırmadan sonuna kadar aynı noktadan seyretmişti.

Muzaffereddin Kaçar Şah'a İstanbul'da birçok ziyafetler verildi. Günümüzden 75 yıl önce, 18 Eylül 1902'de Kaçar Şah'a verilen ziyafetin listesinde şu yemekler vardı:

- Şahane et suyu çorbası,
- Avcı usulu ciğer ezmesi,
- Tartar soslu somon balığı,
- Bahçıvan usulü karaca bonfilesi,
- Bevlü usulü jöleli soğuk et,
- Pilav,
- Hollanda soslu kuşkonmaz,
- Mantarla doldurulmuş hindi,
- İran salatası,
- Fas usulü krema,
- Fıstıklı dondurma,
- Çeşitli meyveler

Hayat: 12.1.1978

Muzaffereddin Şah, İstanbul'dan yine tantana ile uğurlandı. Fakat Kaçar Hanedanı'nın ömrü uzun sürmedi. Şimdiki İran Şahı'nın babası Rıza Pehlevi, Kaçar Hanedanı'nı alaşağı ederek İran tahtına oturdu.

— IV —

DECCÂL

(İkinci Kitap)

Eser Eşref

Mısır 1907

———o———

KIT'ALAR

Hurûfatı müsâvî gerçi cellâd ile Deccâl'in
Mezâlimde fakat bilmem ki artık hanginiz ehven.
N'ola fahreylesek Deccâl'e davây-i tefevvukla,
Harâb ettin bu mülkü Pâdişâhım ondan evvel sen!..

★

Âhiren Pâdişâhım zulmü halt ettin rezâletle,
Kaçarken esdikay-ı bendegânın böyle bak kal sen.
O mâbeyn-i hümâyunun kala beynin gibi hâli
Firar etsin de zevcâtın yakında dal.....kal sen!..

★

Nasıl mağrur olursun servetinle ey mürüvvetsiz,
Hayât-ı kâinatın zehrini bir aç kalandan sor.
Olunca pek kolaydır halka ihsan eylemek amma,
Ne hale geldi bir kere o ihsanı alandan sor...

★

TASVİR-İ AHVÂL

Ağarmış saçların bir dağ başında kara dönmüştür,
O dağın dâmeninde gözlerim enhâra dönmüştür,
Bütün mûy-i siyâhım bembeyaz ezhâra dönmüştür,
Tenimde cevher-i can bir çekilmez bâra dönmüstür.

Cihâna geldiğim günden beri pek çok cefâ gördüm,
Ezildim bâr-ı gam altında, bin türlü ezâ gördüm,
Değil bîgânelerden, âsinâlardan belâ gördüm,
Vücûdum âlem-i sıhhatte bir bîmâra dönmüştür.

Sen ister boynuna ip tak, diler cevherli kordon tak,
Bu dünyâdan nasibin en nihâyet bir avuç toprak,

Bekaası var mı dehrin dîde-i im'ân ile bir bak,
Nice ma'mûre-i âlem harabezâre dönmüştür.

Ne olmuş olsa âdem kalmamıştır zevki dünyânın,
Hele me'mûr olursa râhatı olmaz bir insânın,
Hükûmetlerde feryâdı çekilmez nâle gîrânın,
Felek Haccâc-ı Zâlim'den daha gaddâra dönmüştür.

Duyan yok, söyleme başında bin türlü belâ olsa,
Emin olma sakın bir şahsa hattâ evliyâ olsa,
Sokar akreb gibi fırsat bulunca akrabâ olsa,
Bütün ebnâ-yı âdem bir zehirli mâra dönmüştür.

Görüp de sûretâ bir zâhidi zannetme bîçâre,
Açar isterse tîg-i cevr ile sînende bin yare,
Verir evvel nasîhat, sonra âdemden alır pâre,
Büyük gümrükte vâiz sanki bir simsâra dönmüştür.

Büyüklerce cihanda âciz aldatmak dirâyettir,
Yalan söz söylemek onlarca gûyâ bir zarâfettir,
Küçüklerden sudûr etse fakat bunlar cinâyettir,
Büyüklük, seyyiâtı setr için astara dönmüştür.

Kuşatmış mülk-i İslâmı serâpa düşmen-i devlet,
Küsûfa uğramış hurşîde dönmüş âdeta millet,
Mezâlim kaplamış etrafını, fânûs-i hürriyet
Zalâm-ı leyl içinde parlıyan envâra dönmüştür.

Cihanda var mıdır bizler kadar bilmem garez-mu'tâd?
Görürsek kimde âsâr-ı liyâkat eyleriz berbâd,
Edilmez mi teessüf? Bizdeki erbâb-ı isti'dâd,
Habiste uykudan mahrûm olan bîdâra dönmüştür.

Olur mu câzibe, seyr eyle, her mahbûb-i gül-femde?
Kemâl olmaz mekâtibden yetişmiş her bir âdemde,
Şehâdetnâmeli câhil mi istersin bu âlemde?
Maârif şimdi bizde meyvasız eşcâra dönmüştür.

Cehâet âdemi mahrûm eder her bir saâdetten,
Cehâlettir cihanda var ise eşna' esâretten,
Uzağa gitme, Eşref, bu yakınlarda cehâletten
Koca bir milletin ikbâli bak idbâra dönmüştür.

★

GİBİDİR

Zulm-i sultâna sükût etmemek isyan gibidir,
Cop yiyip «Of!» dememek ni'mete şükran gibidir.
Etmeli hapse girip nefye giderken de duâ,
Çünkü sultâna duâ bâis-i gufran gibidir.
Hep duâ eyleyelim: «Rabbim akıllar versin!»
Yılda yüz bin kişi bir vehmine kurban gibidir.
Etsek insâf ile âyîne-i târihe nazar:
Geçmişin hangi meşâhîri Hamid Hân gibidir?
Dâima zabt-ı memâlikti Timurleng'in işi,
Bu verir istiyene sâhib-i ihsan gibidir.
Devr-i Haccâc'ı da, Cengiz'i de az çok tanırız,
Bunların hangisi, âyâ! şeh-i devran gibidir?
Pek zekîdir, bu güzel işleri hep kendi yapar,
Diplomatlar da bunun aklına hayran gibidir.

Vükelâyı sıraya çeksem eğer, zâhir olur:
Kimisi hırsız, uğursuz, kimi nâdân gibidir.

İşte ezcümle sadâretteki Rif'at Paşa
Bir manastırda olan a'zam-ı rühban gibidir.
Sâyesinde nice erbâb-ı denâet geçinir,
Sifle-perverlik o zâtâ şeref ü şan gibidir.
Düşmen-i ehl-i hayâ, hâmi-i erbâb-ı şekaa,
Mûcid-i derd-ü belâ, vâris-i Şeytan gibidir.

Hele ol nâzır-ı bahriyye Hasan Paşa'nın
Devlet ü millet için varlığı tûfan gibidir.
Elde tesbîh-i riyâ, dilde beyân-ı tezvîr,
«Meclis-i hâs»ta bâziçe-i Şeytan gibidir.

Nice yıldan beri tersâneyi berbâd etti,
Zırhlının her birisi bir ölü kaplan gibidir.
Yediği bokları tathir edemez Bahr-i muhît,
Seyyiâtı karada bir koca umman gibidir.

Bu kadar sözle mesâvîsi edilmez ta'rif,
O sanma hakkında kitap yazması âsan gibidir.

★

Dahiliyye işinin nâzır-ı müstesnâsı,
Ya'ni Memdûh-i zaman sâhib-i irfân gibidir.

Her işin ârifidir, bilmediği varsa eğer
Zevk-i nâmus ü hamiyyet ile vicdan gibidir.

Eli bayraklısıdır ehl-i şekaanın el-hak,
Sanma kim tatlı dili derdlere derman gibidir.

★

Pek zekîdir hele Tophâne müşîri Paşa,
Sanma icâdı onun top ile çevgân gibidir.
Genc-i tophane silâhlarla lebâleb doldu:
Ermeni'lerden alındı çoğu, talan gibidir.
Fahr edilmez mi ki, Tophane'deki mevcûdât
Çakı, eczâlı tabanca, kama, kalkan gibidir.
Seyr eden bunları Çin eslihası zanneyler,
Bâ'zısı eski teber, bâ'zısı tırpan gibidir.
Topçuluktur bu gidişle işimiz âlemde,
Çünki her dâire bir vâdi-i husran gibidir.

★

Zühtü Paşa ki maârifte bugün nâzırdır,
Cümle düşvâr olan işler ana âsân gibidir.
Bu ne kudret ki Elifbâ'yı okur ezberden,
Tûtînâme onun indinde Gülistan gibidir.

O da maliyyede vaktiyle çevirdi halezon
Para, indinde anın dîn ile îman gibidir.

★

«Hâriciyye düzelip mazhar-ı tevfîk oldu»
Diyen âdemlere «âkıl» deme bühtan gibidir.

Öyle bilgiç ki, Tesalya'yı sanır Afrika'da,
Zanneder kim Atina merkez-i Afgan gibidir.
Olduğiyçün bu dahi bî-haber-i ehl-i vukuf,
Âh! bîçâre vatan külbe-i ahzan gibidir.

———o———

K I T ' A

İlâhi yok nazîrin, yok nazîrin, yok nazîrin!
Ne vardır müsteşarın, ne müşirin, ne vezirin.
Gidenler kalmasın ukbada Allâhım cezâsız
Yeter hâinlere dünyâda bu abdihâkirin...

G A Z E L

Şâhid-i hürriyetin çoktan vatan meftûnudur,
Mâni-i vuslat olan ammâ sarây-ı dûnudur.
Rû-yi mir'ât-ı felekde her şafak meşhûd olan,
Yerdeki birçok şehîdin gökde aks-i hûnudur.
Şâh-ı âlem besteler şarkı yapar hep sûz-nâk
Kıt'alar kanûn-i istibdâdının merhûnudur.
Sâkıt oldu her nizâmın hükmü mazlûmiyn için,
Ortada hükmeyliyen şimdi cezâ kanunudur.
Eşrefâ, hürriyyet uğrunda fedâ olsa n'ola,
Zulmü sultânın, yutulmaz bir belâ mâcûnudur.

★

Serasker Ali Saip Paşa için

K I T ' A

Bir asker dünkü seraskere gitmiş, demiş gördüm;
Gözümle zevcemi tatlika ruhsat ver fenâdır bu.
Cevâben şöyle ferman eylemiş kim rey-i sâiple:
Bırakma bizde de vâki olan bir mâceradır bu.

K I T ' A

Getirme yâde nâmusu refâhı-hal lâzımsa
Hamiyyetten uzak dur nokta-i ikbâl lâzımsa
Cebîn ol, feyz alırsın şöyle kim hatta karından kork
Serasker işte meydanda eğer emsâl lâzımsa!..

B E Y İ T

Sadrazamda olaydı bendeki bahtı siyah
Bir köyle muhtarı sânî eylemezdi Pâdişâh

K I T ' A

Değişdir meclis-i hassı, buyur erbâbını tâyin,
N'olur ey pâdişâhım, halka karşı bir nümâyiş et.
Bütün bir hey'etin var ise tebdilindeki mahzur,
Haham-başıyı olsun Şeyhül-İslâmla becâyiş et!

K I T ' A L A R

Devâirde kör olsun yan bakanlar millete Eşref,
Diye elkaldırıp etsem duâ dergâh-ı Mevlâya.
Zuhur eylerdi her merkezde birçok kör husûsiyle,
Dönerdi Bâb-ı Âli mecma'-i mahsûs-i a'mâya!

★

Tımarhanede çıkan koleraya şüpheli hastalık denildiğini işitince söylediği kıt'a:

İsmi malûm olmıyan bir hastalık etti zuhur,
Serseridir yatırıp kaldırmasından korkulur..
Olsa da bu hastalık beynel etibbâ şüpheli
Çıktı tımarhâneden saldırmasından korkulur.

★

O aralık Eşref'i memuriyetle İstanbul'dan çıkarıyorlardı. Dahiliye Nâzırına hitâben söylediği kıt'a:

Deme sürdüm çıkardım Eşref'i Dârülhilâfetten
Benim tevfiki-hakla gittiğim kendi sebîlimdir..
Melekler şâhidimdir dest-i kudret eyledi tescil
Bu yerden ben gidersem hazreti mikrop vekilimdir.

★

Ne çâre ki mikrop zırzopluk edip vazifesini hüsnü ifa etmediğinden bu kıt'a ile azledildi:

Müsâvata riâyet etmedin hâinsin ey mikrop,
Halâs oldu ekâbir sen gibi bir derd-i mühlikten..
Gezip virânelerde bir takım çıplakla uğraştın,
Vekâletten seni azleyledim defol memâlikten!..

★

Etmeden tahkîk hiç söz söylemem bir şahs için,
Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak;
Hicvedersem hâlini zâhid, günâh ettin, deme!
Din-i İslâmda sevabdır çünkü Şeytan taşlamak.

★

Düşme dâvâya uyuş, aslâ güvenme hakkına,
Şimdiki hâkimlerin izhâr-ı hak menfûrudur!
Eyleme hükkâmdan hükkâma arz-ı iştikâ,
Bu meseldir: İt itin her yerde mîrâhurudur!

★

Nâzır-ı zabtiyye Nâzım Beyefendi dün gece
Hürmüz'ün kerhânesinde bir güzel zevkeylemiş.
Şöyle ki, nimet-tesadüf o gece âgûşına
Zevcesi Hânımefendiyi kader sevkeylemiş.

★

Vükelâ Meclisinde kavga ve sövüşme olunca:

Vükelâdan bulunup ey sövüşen maskaralar,
Bırakın âleme karşı şu çocuk âdetini..
Bir daha böyle sövüp saymanızı duydum mu
Alimallah rim cümlenizin avretini.

★

Bitlis Valisi Ârif Paşa'nın, kızının evlenme zamanı gelip geçmiş olduğu cihetle, kızına bir koca bulmak için İstanbul'a gitmek istediği halde, Dâhiliye Nezâretinin ruhsat vermemesi üzerine söylediğim kıt'a:

«Zevcsiz kaldı kerîmem» diye havfetme sakın,
Ne de olsa alacak var, paralı çıkdı adın.
İhtiyac talib-i meşrû ise bilmem amma,
Üsküdar halkı umûmiyyet ile dâmâdın senin.

Toprak altında da olsan bulurum,
Erişir burnuna birkaç tekmem.
Can verip kurtulurum zannetme,
Şeytan el çekse de ben el çekmem!

Sadrâzam **Rifat** Paşa'nın oğlu Câvid'in Köprü'de bir Arnavut tarafından öldürülüp cenâzesinin mescide getirildiğini işitince söylediğim kıt'a:

Nice âcizleri gâfil bulup kendi tokatlarken,
Yazık kurşunla merhumun vefâtı pek garip oldu.
Müyesser olmamışken câmiye girmek hayatında,
Vefat ettikte Câvid'e bakın mescid nasip oldu.

Bitlis Vâlisi kısa boylu Mehmet Paşa için:

Geldi Beylerbeyi'ne növbet-i hicviyâtım,
Bâdemâ ben vüzerâya dil uzatmam aslâ..
İkisi boyda müsavîdir inanmaz iseniz,
Ölçünüz işte ..kim işte Mehmet Paşa.
Şu kadar farkları vardır ki olunca nisbet:
Harekâtü sekenatça o ..kimden budala!

K I T ' A

Sen komisyonda bir azâsın köpek çok havlama,
Bir ....ğı kıllı belki çanına ot tıkar.
Şol kadar azâya mâliktir ki bu abd-i hakîr,
Bir tekinden sen gibi dünyaya bin âzâ çıkar!..

G A Z E L

Kahve kahve devreden tembellerin sultânıyız,
Her gece meyhânelerde zurnâ-i hâkaniyiz.
Âcizâne bekleriz her bir işi Allah'tan,
Hanikahi âlemin bir derbeder mihmânıyız.
Etmez uşşakı meserret kâbei dilde tavâf,
Kâribânı mihnetin bir külbei ahzânıyız.
Eylemek amâlimiz ruhû Resülullahı şâd
Yıldıza karşı Mısır'da Türklerin hassânıyız.
Eşrefâ olsak acep mi kûyi gurbette melûl,
Pâdişâhın zulm'ü istibdâdının kurbânıyız.

— V —

ÜÇÜNCÜ DECCÂL

Eser **Eşref**

Mısır 1907

(Yayınlanmamış olan bu eserin, şairin el yazısı ile aslı kütüphanemdedir.)

Mısır'da Söylediğim Kıt'alar

— 1 —

Avâm-ı nâs ile kanun-i hilkatte müsâviyken,
Niçin mağrur olursun bence ....sin sen.
Kapaklanmış olan bir bahsi açmak istemem, yoksa
Aranmış olsa aslın âdeta bir ...sin sen.

— 2 —

Pâdişâhım verdiğin vâlilik olsa istemem,
Âdem olmak sadrazamlıktan âlâdır bana.
Kadr-i nâmûsumla ahrârâne imrâr-ı hayat,
Sen gibi bir pâdişâh olmaktan evlâdır bana..

— 3 —

Her biri bir başka suretle şehit olmaktadır,
Böyle çarh-ı itikadın mihveri îman olur.
Havftan dâim ulül-emre itaat eyleyip,
Ümmet-i merhume zıllüllah için kurban olur.

★

Beşiktaş muhâfızı cellâd-ı şehir Hasan Paşa'nın Vefâtına Tarih

Hasan Paşa geberdi hazır olsun darp için ervâh,
Varır varmaz ite, sille tokat âlâdan, ednâdan.
Ayu oğlu ayu belki kaçar zincir takın muhkem,
Sakın vazgeçmesin orda Suavi eski dâvâdan.
Nasıl hakkında böyle sözlerim ateşfeşan olmaz,
Onun darp ettiği çok kimseler vardır ehibbadan.
Kızıp kızgın topuz vurdukça düzahta zebâniler,
Ola hâkan-ı sâbık handezen firdevsi âlâdan.

Beşiktaş'tan çıkardım bir-ayu-yazdım bu tarihi:
Hasan Paşa cehennem oldu gitti dâr-ı dünyadan.

1322

———o———

K I T ' A

Biri cennette âsûde, biri düzahnişin oldu,
Tecelli etti bir ayda bu yolda cilve-i Mevlâ.
Geberdi sanma câsusu, alıştı rûh-u menhûsu,
Mûrâd-ı Hâmis'i tâkip için gitti Hasan Paşa.

K I T ' A

Kizb ile ülfeti yoktur dilimin,
Olsa da dolma yalancı yutamam.
Nâtüvânım o kadar açlıktan,
Ramazan gitse bir ayda tutamam.

★

Burada İstanbul mezâlimini düşündükçe şu kıt'aları söylemiştim:

K I T ' A

Acıya hâl-i sabâvette alıştırmak için,
Müslümanın ...ini önce şeriat kesiyor.
Âlet-i zulm ederek din-ü mübini hâşa
Dilini doğruların sonra hükûmet kesiyor.

K I T ' A

Âlet-i zulm etmede din-ü mübini her biri,
Kurtulup öyle hükûmetlerde millet kalmasın.
İsterim Allahtan Eşref, hulûs-u kalb ile,
Müslüman namıyle dünyada hükûmet kalmasın.

K I T ' A

Pâdişâhım! Vak'ai Nemrûdu bir derhatır et,
Ben de Hakkın gerçi bir mahlûk-u bi dermânıyım.
Çok mudur karşı gelip etsem seninle harb-ü darp,
Sen mezâlim şâhısın, ben de sühan sultanıyım.

★

Sadrâzam Ferit Paşa'nın bir istiğnâ-yı şivekârâne olmak üzere istifa ettiğini ve sonra istifasını geri aldığını

işittiğim vakit söylediğim:

K I T ' A

Alçaklar içre şimdi asrın feridi sensin,
Olmaz mı müddeaya vicdânınız da şâhid?..
Derlerse de âhâli peh peh bu sadr-ı âli,
Sence alış veriş yok sözler makama aid.

(Birinci Deccâl)ın takdiminde bâzı zatlara yazdığım

K I T ' A L A R

Hava almaz güneşsiz bir yerin mahsûlüdür ama,
Bunu tatsız görünce atma insaf eyleyip elden.
Olur mu muntazam asârı bir fikr-i perişânın,
Çıkar mı bir zamanda doğru çizgi eğri cedvelden.

★

Hak selâmet versin ey Deccal yol verdim sana,
Her diyârı gez, dolaş, fırsat bulursan Çin'e git,
Paris'i eyle ziyaret evvelâ âdâb ile,
Hâkipây-i hazret-i mîr-i Sabâhaddin'e git.

B E Y İ T

Bu mecmua değildir, mâkes-i âh-ü figanımdır,
Kabul et hâkipâye bir değersiz armağanımdır.

Bu kitabın yazılışında Rus Japon muharebesi devam ediyordu. O münasebetle söylediğim birkaç kıt'a ile bazı garip tesadüfleri buraya kaydediyorum. Garip değil midir ki muvaffakiyete mazhar olan Japonlar için âdeta bir fa'li hayır itlâkına şâyân olmak üzere «**Japon**» kelimesi, «Allah» kelimesine müsâvî olduğu gibi «İzmihlâl-i kavm-i Rus» cümlesi dahi 1322 rakamını gösteriyor.

Sad hezâran âferin olsun Japonlar harp edip,
En büyük bir düşmanı bir hamlede sindirdiler.
Pek domuzlaşmıştı Moskof bir kulağından tutup,
Silleyi aksâ-yi şarkta şark şark indirdiler.

★

Daha İzmir'de iken bu muharebenin başlangıcında buzlar, donlar çözüldükten sonra galebenin Ruslara teveccüh edeceğini iddia edenlere karşı şu kıt'ayı söylemiştim:

Şimdilik yâver olup tâlih-i harp,
Galebe çaldı Rusa Japonlar.
Kim gelir alta nihâyet bakalım,
Hele bir kerre çözülsün donlar..

Sonra donlar çözüldü, altta yine Ruslar kaldı. Rus hükûmetinin alâmeti olan kartal münasebetiyle eski müteşavvıflardan cenâb-ı Yunus Emre'nin bir beytini de tazmin ederek aşağıdaki kıt'a haline koymuştum:

Yunus bunu demişti vaktiyle geldi çıktı,
Ruslar ile Japonlar paylaştılar kozunu.
«Bir sinek bir kartalı kaldırdı vurdu yere,
Yalan değil gerçektir ben de gördüm tozunu.»

G A Z E L

Hâl-i dehşet bâis-i keşf-i-zünûn oldu bana,
Sanki tevkifhâne bir dar-ül-fünûn oldu bana.
Olduğıyçün münselip bâdet-tereddüt ıztırap,
Hapsolunmak bâdi-i sabr-u sükûn oldu bana.
Her seher vakti eder tebliğ aheng-i hazin,
Nâle-i zincir güyâ erganun oldu bana.
İtidâl üzre belâ tek tek gelirdi eskiden,
Hepsi toplandı bu kerre bir yekûn oldu bana.
Bitmeden ömrüm aceb bir gün gelir de der miyim?
Hamd-ü lillâh şimdi alçaklar zebûn oldu bana.
Pek hücum eyler bu günlerde felâket üstüme,
Eşrefâ!.. bilmem nasıl sihr-ü füsun oldu bana.

G A Z E L

Hükûmetten ümid etme azizim dâd lâzımsa,
Mezâristana git bir işte istimdât lâzımsa.
Açıp sâinâmeyi hâinleri bir bir temâşa et,
Nişanlı bir takım hayvanları tâdâd lâzımsa.
Görürsen bir hamiyetmendi jurnal ver aleyhinde,
Uyurken düş görüp küfretti de üstâd lâzımsa.
Sakın mahrem konuşma mahreminle kendi hânende,
İçinden çek velev lâhavle olsun yâd lâzımsa.
Büyükler evlerinden başka bir kârhâne yaptırdı,

Utanma sen de bir meyhâne aç irâd lâzımsa.
Maarif nâzırı mektepte kız bu bir iş mi?..
Kilisede papaz ...sen dahi icâd lâzımsa.

K I T ' A

Ağniya derd-i belâ-yı fıkarayı bilmez,
Şehre mensub olan ahvâl-i kurayı bilmez,
İhtisası kişinin meyli olan kande olur,
Olmayan şüphesi kanun-u cezâyı bilmez.

★

Kaybolan bir manzumeden hatırımda kalan ilk bendini şuraya kaydediyorum:

Söyle ey zâlim içinde havf-i Mevlâ yok mudur?
İtikad-ı bâsübâdelmevt âya yok mudur?..
Gülşen-i firdevs-i âlâ, çâh-ı gayya yok mudur?
Pâdişâhım var mıdır, zu'munca ukba yok mudur?
Yoksa sence hazreti Allah hâşâ yok mudur?..

★

İstanbul'da iken ekâbirden birisi rütbe ve nişânım olup olmadığını sorduğunda aşağıdaki kıt'a ve beyit ile cevap vermiştim:

K I T ' A

Ben muvaffak olmadım bir rütbenin tahsiline,
Mirmirân oldu mâdûnumda kullandıklarım.
Âh böyle rütbesiz gördükçe her yerde beni,
Çeşm-i istihfaf ile bakmakta kullandıklarım.

B E Y İ T

İşim çok rütbe istihsâline vakt-ü zamanım yok,
Benim anka gibi âlemde nâmım var, nişânım yok!..

★

Bunun üzerine o zât: Öyle şey olmaz, senin için bir rütbe yazalım, demesi üzerine aşağıdaki kıt'alarla cevap vermiştim:

Herkese mebzûl olan bir imtiyâzı istemem,
Nefsime meydân-ı hodkâmide hemdem kalmasın.
Öyle sevdâ-yı teferrüd var ki dilde isterim,
Rütbesiz âlemde benden başka âdem kalmasın...

K I T ' A

Zât-ı eşref olana rütbe şerâfet vermez,
Karşısında günesin çünkü dayanmaz Jale.
Arızî öyle ne rütbe, ne nişânım olsun,
Çıkayım alnı açık âlem-i istikbâle...

K I T ' A

Alçakları ilâ edemez rütbe-i bâlâ,
Bed-tiynet olan bence savap etse hatâdır.
Erbâb-ı merâtipten olan öyle zevâta,
Bir formalı haydut çetesi dense sezâdır.

Şimdi vezir olan yukarıdaki zât-ı şerif, o vakit rütbe-i bâlâ ricâlinden idi. Son kıt'ayı duyunca suratını ekşitip sustu.

K I T ' A

Şeriat men ederken rüşveti bilmem ki hakcûyân,
Ne cür'etle keserler tekkelerde nezredip kurban.
Ölüler nezr ile is'af edince böyle mes'ulü,
Kıyas et parasız iş mi görür artık diri insan..

K I T ' A

Azl olunca gelip İstanbul'a biz,
Önce Beyoğlu'na sık sık gideriz.
Her dilenci vapuruyla sonra,
Devr-i ebvâb-ı edâni ederiz.

K I T ' A

Eylesin yolculara hazreti Allah medet,
Bâhusus eyler ise zigzak ile seyr-ü sefer.
Şirketin zulmünü kaldırmağa yoktur imkân,
Yıkıp İstanbul'u doldurmalı deryâyı meğer.

K I T ' A

Bir taraf gayet sıcaktır, bir taraf bâridse de,
Çok değildir ol kadar Bitlis ile Van korkusu.
Meskenette millet olmazdı bu rütbe maskara,
Olmasaydı herkesin kalbinde Fizan korkusu..

K I T ' A

Edilse her biri teşrih tavşandan yüreksizdir,
Ufak bir havf ile hasıl olur kalbinde bin sekte.
Meâliden eser yok hepsi küsmüş hüsn-ü ahlâka,
Olunmuştur bu millet meskenette san dezenfekte..

K I T ' A

Seni tekfir eder mutlak desen dünya yuvarlaktır,
Döner dünya o dönmez çünkü sâbittir inâdında.
Sorulsa havace-i dânâ Selânik nerdedir bilmez,
Bilir ama ki kaç tüy varsa Cibril'in kanadında.

K I T ' A

Mâlûm ya bu son kıt'a ekseriyetle bâb-ı meşîhat mahsûllerine aittir. Çünkü imâret kubbesi gibi külâh altında bulunan bu herifler kendilerinde kaç delik olduğunu saymadan bilemedikleri halde Cebrail'in kanadında rivâyete göre yetmiş bin tüy olduğunu bilirler. Nerede ....ım, nerede Selânik biraz münasebet aldığı için aşağıdaki kıt'aları da bu mahalle kaydettim:

K I T ' A

Nev'i insan sevdiği bir şeyi pek çok zikreder,
Ol sebepten kim fem-i rindândan dem düşmüyor.
Pek muhabbet eylemiş Mevlâ mübârek eylesin,
Vâizin kürsüde ağzından cehennem düşmüyor.

K I T ' A

Pâra toplanmazdı Eytam sandığında bir zaman,
Şimdikinden olsa az bende-i nizâmın fâizi.
Bir oruç tutmazdı vâiz kaydederdi deftere,
Olmasaydı bir de alınmış siyamın fâizi.

★

İstanbul zelzelesinde büyüklerden bâzı zevâta bir zelzele mektubu yazmış idim. Onda şunlar vardı:

K I T ' A

Nice yıldır gelip rahmâna secde etmemiş kimse,
Örümcekler yuva yapmış idi hep ziyr-ü bâlâya.

Zelâzilden yıkıldı sanma câmiler cemaatsız,
Kalınca secde etti hey'etiyle hak taâlâya.

K I T ' A

Telâkî mev'idi olmuştu her gün zenperestana,
Ne şıllıklar, ne şıklar oynatırdı göz ile kaşı.
Zelâzilden yıkıldı, indi sanma kubbeler hâke,
Hüdâyi bir külâh giydi bugün Kalpakçılar başı.

M Ü F R E D

Cihâna karşı İstanbul bu asrın irtikâbından,
Sıkıldıkça sıkıldı yerlere geçti hicâbından!..

K I T ' A

İttifak etse de âlem benim olsa dünya,
Kâinatın yine âlâyişine aldanmam.
O kadar lûtfunu gördüm ki senin dünyada,
Ben cehennemlik olursam da ilâhî yanmam!..

K I T ' A

Zâil olmaz ağnıyada ihtiyaç,
Gelse dünyanın nukudu bir yere.
Kim öderdi hakkını sâillerin,
Olmasaydı karşılık Allah vere.

K I T ' A

Biziz ol gezmeden seyyah, bir şey bilmeden âlim,
Bizimçün meskenet lala, cehâlet vâye olmuştur.
Söz olsun pâdişâhım kavl-i meşhuru kabilinden,
Maarif herkesin ağzında bir sermaye olmuştur.

K I T ' A

Bilmeyenler de bilenler de maarif deyeli,
Eyledi cümlemizi lâfz-ı maarif geveze.
Yalnız mektebe hasretmeyelim vaktimizi,
Yapalım her köye bir tane de Darül-aceze.

K I T ' A

Oldu âlemde esâret memnû,
Bunu bilmez mi gürûh-u üdebâ?
Tâm hürriyeti yâd eyleyenin
...ini kesse sezâdır vükelâ!.

K I T ' A

Gâvur İzmir'de sokaklar dardır,
Bir selâm tavrı ile can koruruz.
Şöyle dursun develerle araba,
Yolda eşşeklere biz hasdururuz.

K I T ' A

— Avukat Tevfik Nevzad için —

Öyle mâhir ki vekâlette cenâb-ı Nevzad,
Kurtarır katil-i mahkûmu vekâlet etse.
Hem çıkar hârice cânı hem eder şehrâyin,
Müddet-i hapsinin amma sülüsânı bitse...

★

Yaptığı bir ev için lâyık değildir kıyl-ü kal,
Her nasılsa ittiba-ı isr-i şeddât eyledi.
Çok mu Nevzad'a bu sahilhâne insaf eyleyin,
Yıktığı bin hâneden bir hâne bünyâd eyledi.

K I T ' A

— İzmirli Hakkı Bey için —

Menşe'inde Hakkı'nın etmek revâ mı ihtilâf,
Kendi hem bektâşi, hem şair ve hem de yerlidir.
Sanmayın bigâne izhar-ı taassup etse de,
Mîr-i Hakkı ced beced hâlis gâvur İzmirlidir.

K I T ' A

— Dr. Ethem için —

Kilisada Yahudi, Rum olur havra sokağında,
Gerek uysun, gerekse uymasın kizbi yaman söyler.
Budur dünyada doktor Ethem'in hâli, kıyâmette
Resûl-allahı görse Müslümânım der yalan söyler.

★

Pehlivan idi mukaddemleri doktor Ethem,
Yenilip herkese biçâre küserdi kadere.
Pehlivanlıktan edip keffiyed, oldu doktor,
Herkesin sırtını şimdi o getirmekte yere.

K I T ' A

— Dr. Şakir için —

Gitse bir hastaya doktor Şakir,
Kurtulur baktığı saatte alil.
Çıkmadan doktor efendi kapıdan,
Bacadan çünkü girer Azrail.

K I T ' A

Hıfzı sıhhat ile âlemde tedâvi edecek,
Her zaman kendisidir kendisini insanın.
Doktorun hastalara verdiği ekser reçete,
Celbidir sanki derim mahkeme-i kübrânın.

K I T ' A

Ben nasıl şimdiki insanlara düşnam etmem,
Yoktur asâr-ı vefa çünkü ehibbâda bile.
Tahtayı çak ile cemiyyete lânet okurum,
Olsa tâbutum eğer seng-i musallada bile.

K I T ' A

Gitmek üzere âlem-i ukbâya ben bir yolcuyum,
Son konağıdır o âlem, âlem-i nâsütumun.
Hem gider sırtında, hem şiddetle lânet eylerim,
Girmesin nâmerd olanlar altına tâbutumun.

★

Bir gün Muallim Naci, şair Celâl Paşa, Üsküdarlı Sâfi Beyle birlikte Yemiş İskelesinde bir mevkide bulunuyorduk. Naci Efendi biraderzâdesi Ali isminde bir çocuk için bir kıt'a söylemişti. Orada ben de bizim mahdum Mustafa için şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Mazhar olmuştur Muhammed Mustafa'nın nâmına
Sekr-i imânına hiç mûr-u sefâlet üşmesin.
Sakla Allahım onu her bir günehten bâhusus,
Âlem-i meyhâneye ben düştüm, oğlum düşmesin...

Bu kıt'adaki (Sekr-i imân) tâbirine Celâl Paşa târiz etmişti. Ertesi günü Celâl Paşa ile birlikte o vakit mezunen İstanbul'da bulunan Hersekli Ârif Hikmet Bey'e git-

miştik. Hikmet Bey, yeni şiir var mı?.. diye benden sorunca, evet dün akşam şöyle bir kıt'a söyledim; fakat (Sekr-i imân) tâbirine Celâl Paşa itiraz ettl, bilmem siz ne ders'iniz?.. dedim. Cevâben: «İmânda halâvet vardır, fakat Celâl mâzurdur, çünkü kendisinde din, imân yok ki tadından, tuzundan anlasın!..» demişti.

★

Kartvizitimde yazdığım şu kıt'ayı da muzir evrak diye zaptetmişlerdi:

K I T ' A

Kimseyi bizce ziyârette tekellüf yoktur,
Yüz bulursak oturur, bulmaz isek yollanırız.
Alaturka vizite n'olduğunu öğreneli,
Biz de taklid-i ekâbir ile kart kullanırız.

★

«Takvim-i Vak'ayi» gazetesinde bir iş bulmak için Dahiliye Müsteşarına yazmış olduğum kıt'adır:

K I T ' A

Bir işe girmek için bilmem ki
Baltayı nerde varup ta assam.
Yanaşıp matbaa-i takvime,
Gençlerin kartını bâri bassam.

★

Bizim karının pederi mülkiye kaymakamlığından mütekaid Mustafa Hicâbi Efendi isminde bir zâttır. Merhumun vefatından sonra kendisine yüz on kuruş maaş intikal etmiş ve benimle evlendikten sonra o maaş da kesilmişti. Ben o vakit şu beyti söylemiştim:

B E Y İ T

Haşredek etse sezâdır o zavallı eyvâh,
Aldığım gün karımın rızkını kesti Allâh!..

★

Bâb-ı âli'de kayıtlı olan tercüme-i hal varakamın tescilinde bir yanlışlık olduğundan, Sicil-i ahvâl müdüründen tashihini rica ettiğimde:

«— Buraya yazılan bozulmaz!..» demesin mi?.. Bir **«İnnallahe maassâbirin»** ile beraber şu kıt'ayı yazıp herife verdim:

K I T ' A

Levh-i mahfuza şaki yazmış iken bir kulunu,
Süedâdan eder isterse cenâb-ı müteâl.
Nezd-i bâride olunca bu tebeddül câiz,
Ne revâ olmaya tashih-i sicill-i ahvâl.

İstanbul'da edebiyat-ı atika ile cedîde üzerine muareze etmekte olan bir «dekadan» ile muarızına söylediğim kıt'adır:

K I T ' A

Edebiyat-ı atikayla cedide bir mi,
Eskilerde ne kadar olsa tekellüf çoktur.
Eski eş'arda dürbin ile mâna seçilir,
Yeni eş'arda mâna gibi külfet yoktur,
Gerçi ben bi tarafım sorsalar amma ki derim:
Bizde dâim yeniler eskilerinden boktur.

★

İstanbul'da ehibbâdan birisi hafiyelerden birisinin evine gitmek için beni de dâvet etti. Gitmem ve sen de gitme, dedim. Ne için? dediğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Yatan arslana gezen tilki müreccah derler,
Gezmeden keşkül-ü dervişe metalik girmez.
Girmese hâne-i câsusa aceb mi rindân,
Kelb olan menzile efrâd-ı melâik girmez.

★

Bir kaza müftüsü hakkında söylediğim kıt'adır:

K I T ' A

için hükmüm yürür kadı-i mülk-ü şehvetim,
Nefs-i emmâre cihân-ı cismimin iblisidir.
Mâvera-yi nehre gitse halleder her ukdeyi
Müşkilât-ı ümmet-i lutun .....im müftisidir.

Ehibbâdan Ağadoplu ile Nevzad, İzmir'de Birinci Kordon'da eskiden kârhâne olan bir mahalli yazıhâne yaptıklarında söylediğim iki kıt'a:

— 1 —

Kadimen bildiğim kârhane olmuş bir yazıhâne,
Geçenlerde nasılsa uğrayıp Kordon'da aldandım.
Ehibbâdan Ağadoplu Efendi etmiş istîcâr,
Görünce vehleten biçâreyi kârhaneci sandım.

— 2 —

Bir nişan eyledim ihdâs demir halka gibi,
Duyup ilânımı nâmusşikenler gelsin.
Kaldırıp .lerini kendi elimle takayım,
Ağadoplu ile Nevzâd'ı ...enler gelsin.

★

Muallim Naci Efendi kamus gibi bir şey yazıyordu. Bilmem hangi harfe geldiğinde, söylediğim kıt'a:

Maksadın hizmetse ger mevcudu ıslâh et yeter,
Uğraşıp te'lif ile bahsetme Okyanustan.
Merhamet, hizmet, fütuvvet, atıfet, gayret gibi,
Bir takım elfâz-ı bi mânayı sil kamustan!..

Naci merhumun yazdığı lûgat kitabı yarıda kalmıştı. Sonra Müstecâbîzâde İsmet ikmâl ettiğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

Yarıda kalmıştı bir lûgatı, ikmâli
Hazret-i İsmet için kısmet imiş Naci'nin.
Çıktı meydâna vefâtında, bunu bilmez idik,
Kısm-ı süflisi dahi ismet imiş Naci'nin.

★

Bu kıt'a da o zâtın ağzından söylenmiştir:

Zenne meyl eyleme âlemde olursan rüsvay,
Ne revâ akıl baliğ ede cem'i ezdat,
Oldu divânesi mecnun-u tarik-i ...in...
Dağların şenliği benden sorulsa Ferhad...

Bu zâtın her şeye itiraz etmek mûtâdı olduğundan bir gün aşağıdaki beyti söylemiştim:

Dostum rinde adüvvü zâhidim,
Ben Müslümanım, ...imdir şâhidim!..

...ün varsa buna da itiraz et! dediğimde, cevâben: «Aman birâder, böyle doğru söze nasıl itiraz ederim?» dedi. İzmir Emlâk-i Hümâyun Müdürü sânisi ehibbâdan Miralay Hacı Davut Bey, merkezi İzmir'de olan Hacı Davut kumpanyası vapurlarından birisiyle birkaç sene evvel Hicaz'a gitmiş ve avdetinde «Rehber-i Hac» nâmıyle bir kitap yazmıştı. Kitabın içinde bir büyük cedvel vardı. Bunda, Tûr-u Sîna'da zeytin, peynir, ekmek, hurma vesaire gibi birçok erzakın fiyatı gösteriliyordu. Bu kitap için lâtife olarak şu kıt'ayı söylemiştim:

Oku şu kitâbı, rehber-i hac'tır,
Arapçası nedir öğren havudun?..
İçinde cedveli görünce sanma,
Vapur hesabıdır Hacı Davud'un.

★

13 sene evvel Aydın vilâyetinde Denizli sancağına tâbi G. Karaağaç kazasında kaymakam bulunuyordum. Bu kazanın merkezi «Acı badem» nâmıyle yâd olunuyordu. Konya'dan ayrılarak Denizli sancağına ilhak edilmişti. Mümteni-ül-husûl birçok bakayâsı vardı. Ovasında da ahlat ağacından başka ağaç görülmezdi. Bu münasebetle şu kıt'aları söylemiştim:

Eskiden Konya'ya bağlı idi Garbî Karaağaç,
Devrilip sonra Denizli'ye edildi ilhak.
Yüklenip sırtına yüklerce bakayâ o zaman,
Giydi hürmetlice bir Konya külâhı sancak.

★

Bî meze bezmimize gelse hezâran mihman,
Kani ahlat yutana zerre kadar yok diyecek.
Olmayıp ahlata râzı da ne halt eyleyecek,
Karağaç'ta acı badem de bulunmaz yiyecek..

Hazır söz Konya üzerine iken bir iki parça daha yazacağım. Kalender meşrebân-ı ümmetten ve pek sevdik-

lerimden ve dâima parasız gezenlerden Cevri Efendi adında birisinin sikke dedikleri külâh başından alınıp yolsuz edildiğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

Sikkesiz gezmesi takdir-i ilâhîdendir,
Her ne yaptıysa ona tâli-i dûnu yaptı.
Mevlevîlikte neler çekti zavallı Cevrî,
Ceddi giydirdi külâh, oğlu başından kaptı.

Aşağıdaki kıt'ayı da hâlâ Konya'da menfi bulunan Ebüzziya Tevfik için söylemiş isem de himmet-i pîr-i cilveger mir'atı muvaffakıyet olamadı:

K I T ' A

Biiznillâh olursun mazhar-ı aff-ı şehinşâhi,
Uyarsın sen de bundan sonra aheng-i umumiye.
Refik eyler hüdâ tevfikini, sabret elem çekme,
Muvakkat bir misafirsin Celâleddin-i Rûmi'ye..

★

İstanbul şuarasından ve ehibbadan birisi züğürtlükten şikâyet ederek:

«— Bâri Eşref bir mutasarrıf olsaı da kaymakamlığa nisbetle maaşın ziyadece olacağından ara sıra bizi de gözetsen!..» demesi üzerine şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Ehibbâdan biri hüsn-ü teveccüh eyleyip izhar,
Dedi Eşref, livâ memuru ol, mâhiyesi çoktur.
Dedim ey mîri Talât doğru bu ihtârınız amma, (*)
Bu diller var iken bizde kazadan kurtuluş yoktur.

★

İzmir kazalarından birisinde bulunuyordum. Kasıklarımda ufak ufak bir şeyler hasıl oldu. Belediye doktoruna gösterdim. Kırk ayak ve diğer tâbirle, «.. biti» dedi. «Neden hasıl olur?» dediğimde, «Fenâya mukarenetten» cevabını vermişti. O günlerde ise değil fenâya, helâle bile mukarenet vâki olmadığından, aşağıdaki kıt'ayı söylemiştim:

(*) Adı geçen şair Üsküdarlı Talât'tır.

K I T ' A

Çok mu eylersem şikâyet tâli-i nâsazdan,
Üstüme bir katre düşmez yağsa gökten sîm-ü zer,
Şol kadar emrâza iştidâdı var ki cismimin,
.. biti eyler sirâyet ihtilâm olsam eğer.

★

Bilmem ne münasebet üzerine şu kıt'ayı da o aralık söylemiştim:

Eylemem ölsem de kizbi ihtiyar,
Doğruyu söyler, gezer bir şairim.
Bir güzel mazmun bulunca, Eşrefâ,
Kendimi hicveylemezsem kâfirim!..

★

İzmir Palamut aşâr müdürü Kadızâde Ethem Efendinin hesaplarına bakmak için İstanbul'dan bir Mâliye müfettişi gelmişti. Meydanda defter bulamadığından hiddet edip duruyordu. Aşağıdaki kıt'a ile beyinlerini telif etmiştim:

K I T ' A

Kadızâde palamut öşrüne defter mi tutar,
Ezberinden bilir ambara girenle çıkanı.
Hiç şaşırmaz yalanın suret-i tekrarında,
Levha-i hatırı güyâ yalanın dipkoçanı.

★

Trabzon'da bulunuyordum. Birisinin üç ayda bir oğlu doğmuş. Çocuğun ismini benim koymaklığımı arzu ettiğinde eski bir fıkra hatırıma gelerek: «**(Posta Tatar)**ı olsun!» dedim. Şaşması üzerine şu kıt'ayı söyledim:

K I T ' A

Biri üç ayda doğan oğluna nam etti talep,
Tatar olsun, dedim, ettikte taccüp izhar,
Ben dedim ki, dokuz aylık yolu üç ayda gelen
Çocuğun ismi acep mi konulursa Tatar.

İzmir'de Çingene Hayri derler, bir mektupçu vardı. O vakit rütbesi mütemayiz idi. O esnada kaza kaymakamlarından birisine de bir rütbe-i râbia vermişler. Bu rütbeden

evvel elkabına rif'atlu yazılırken, rütbeden sonra senin rütbenin hakkı budur, diyerek fütüvvetlü yazmağa başlamışlar. Herif ağlıyordu ve «Benim yerime sen olsan ne yapardın?» diye benden soruyordu. Şikâyeti de sırf mektupçudan idi. «Ben senin yerinde olsam şu kıt'ayı söylerdim,» dedim.

K I T ' A

Etme izzetlu efendim süi zan,
Kızdığım her şahsı sanma haşlarım.
Sen bana yazsan fütüvvetli ne gam,
Ben sana izzetli der de başlarım!..

B E Y İ T

Seyredip maymunlar olsun müstefid,
Hayri Bey çalsun, sen oyna Kürt Sait!..

Bu Hayri Beyden sonra Ahmet Bey nâmında bir katır İzmir'e mektupçu olmuştu. Ben de tarihi mutazammın olan şu kıt'ayı yazdım:

Mir Ahmet oldu mektupçu sevenler oldu şâd,
Sevmeyen yoktur ki İzmir'de desem mahzun ola.
Çıktı üç «kel» Ermeni kıptisi tarihte dedim:
Oldu Ahmet Bey halef çingeneye meymun ola..

Şu devr-i Hamid'de edepsizler, mürtekipler, alçaklar, çingeneler için terakki yolu açık olduğundan bu çingene Hayri, az zaman sonra Mersin mutasarrıfı olmuştu. Bir gün Aydın vilâyetine çektiği bir telgrafnâmeyi gördüm. Bunda Mersin'de tatbikat icra olunmak üzere vilâyetin at koşusu tâlimat ve plânlarını istiyordu. Vilâyetten cevap verilmezden evvel ben kendisine şu kıt'ayı yazdım:

K I T ' A

Mersin dallarıyle çergeler donat,
Sen de yaptır maymun, şebek koşusu.
At koşusu nedir behey çingene,
Sana çoktur bile eşek koşusu...

İzmir'de Karataş'ta oturur, ayı Rifat nâmında bir zât vardı. Ehibbâdan birisi mehtap âlemi yapmak istiyordu.

Fakat nereye gideceğinden müteredditidi. Kendisini aşağıdaki kıt'a ile irşâd ettim:

K I T ' A

Seyr-i mehtâba kanaat etme,
Bezm-i işrette olan hay hâyı gör.
İtilâ et baba Rif'at diyerek,
Karataş üstüne çık ta ayı gör!

Bu Karataş'ın üstünde bir ev vardı. Tekkelik hizmetini de görürdü. Şeyhi de eski Bağdat nâibi zürefâ-yi ümmetin en yüksek tabakaları efradından olan Ruhî Bey merhumdu. Merhum bugün kazandığını bugün yerdi. Ağnıyadan olan bazı kimseler Hicâz'a gitmesini müstehziyâne tavsiye ettiklerinde bunları iskât yolunda talebi üzerine söylediğim şu kıt'ayı levha yapıp tekkeye asmıştı:

K I T ' A

Malımı, mevkiimi bilmeden etme târiz,
Tarz-ı teklif-i ilâhiyi düşün sen be herif..
Parasızlık hacer-i esvede sürdürmedi yüz,
Yaptım ancak Karataş üstüne bir beyt-i şerif..

K I T ' A

Vaktiyle memuren Bitlis'e gidiyordum. Muş'ta Tosunzâde Ahmet Efendi adında birisiyle görüştüm. Meğer o zât Bitlis'te bazılarını dolandırmış kaçmış.

Kendisi için Bitlis'te ne bahisler cereyan etmekte olduğunu anlayıp yazmaklığımı arzu etti. Ben de vaad ettim. Bitlis'e vardığımda, her kimden sordumsa, «Bırak şu dolandırıcı, boynuzlu herifi!..» diyorlardı. Ve hayatından, mematından haberleri olmadığını bildirerek boynuzlu kelimesini nakarat makamında tekrar ediyorlardı. Aşağıdaki kıt'a ile herife halini tebliğ ettim:

K I T ' A

Sıhhatından bir haber çoktan beri,
Anladım dâyinlerin de almamış,
Ey tosunzâde senin Bitlis'te
Boynuzundan başka nâmın kalmamış!..

Ehibbâdan bir zât hakkında lâtife tarzında şöyle bir kıt'a söylemiştim:

K I T ' A

Temâyül eylemez Asım karıya,
Giyemez diktiği rivayı bile.
Tilâvet eylese Kur'anı Kerîm,
Okumaz sûre-i nisâyı bile.

★

Kalender meşrep sevdiklerimden ve dâima parasız gezenlerden **Cevri Efendi** adında birisinin sikke dedikleri külâhı başından alınıp yolsuz edildiğinde şu kıt'ayı söylemiştim:

K I T ' A

Sikkesiz gezmesi takdir-i ilâhidendir,
Her ne yaptıysa ona tâlih-i dûnu yaptı.
Mevlevîlikte neler çekti zavallı Cevri,
Ceddi giydirdi külâh, oğlu başından kaptı.

★

Bir aralık «Mürüvvet», «Servet» gazeteleri ortadan kalkmış, «Sabah» gazetesi çıkmış ve onu da «Zuhur» nâmında bir gazete tâkip etmişti.

Hepsini aşağıdaki kıt'ada toplayıp paçavraya çevirmiştim:

K I T ' A

«Saadet»le «Tarîk» kizbi mizân-ı irtikâp eyler,
Usandık Tercüman'ın şive-i tarz-ı edâsından.
«Mürüvvet», «Servet» âsâ hepsi kalksın ortadan derken,
«Zuhur» etti yine bir bok «Sabah»ın mâverasından!..

— VI —

HASBIHÂL

— Yahut —

EŞREF VE KEMAL

Eser

Eşref

KIT'A

Çıkardım gerçi şol mâvi kitabı ortaya amma
Kalem destimde âciz kaldı tasvir-i mezâlimden.
Tenezzül et, oku bir kerre lütfen kaldırıp atma
Derunumda neler var anlaşılsın «Hasbıhâl»imden.

BEYİT

İyd ederler birleşip Ahmet, Bohor, Kosti, Agop
Kal'alardan hangi gün patlarsa yüz bir pâre top.

Mısır: 1908

KIT'A

Eb-ü'l Ekrem Kemâl'in rıhletinde hazret-i Haydar
Şarâb-ı kevseri merhûma attırdıkça attırdı;
Kızıl Sultan anınçün türbe inşâ eyledi sanma.
Yine avdet eder havfiyle mermerle kapattırdı.

— Âhiretten Sultan Hamîd'e Hitâp —

KIT'A

Rûh-i Midhat'la Ziyâ böyle hitâb etmededir:
«Madik ettin bize ey Pinti Hamîd-i Sânî!
Seni berbâd ederiz mahkeme-i Kübrâda,
Açmadan gelme sakın Meclis-i Mebûsânı.»

N. K. — Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selâmetten
Çekildik izzet-ü ikbâl ile bâb-ı hükûmetten.
Eşref — Otuz yıldan beri biz kestik ümidi selâmetten
Rezâletle çekilmek üzreyiz artık hükûmetten.
N. K. — Hakîr olduysa millet şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher sâkıt olmaz kadr-ü kıymetten..
Eşref — Gelir elbet nakîse şânına millet hakîr oldu
Silik beşlik gibi düştükçe düştü kadr-ü kıymetten.
N. K. — Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten,
Mürüvvetmend olan, mazlûma el çekmez iânetten.
Eşref — Hafiyye oldu millet, fârig oldu başka hizmetten,
Kuru bir iftirâ etmezse evlâdır iânetten.
N. K. — Vücûdun kim hamîr-i mâyesi hâk-i vatandandır
Ne gam râh-ı vatanda hâk olursa cevr-ü mihnetten.
Eşref — Hamîr-i mâyesi bir semm-i katildir cevâsisin
Halâs olmaz hamiyyetmend olanlar zehri mihnetten.
N. K. — Mûini zâlimin dünyâda erbab-ı denâettir
Köpektir zevk alan seyyâd-ı bî insafa hizmetten
Eşref — Muîni pâdişâhın dâim erbâb-ı cinâyettir,
Ocak söndürmeği şimdi sayarlar hüsn-ü hizmetten..
N. K. — Hemen bir feyz-i bâki terk eder bir zevk-i fâniye
Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretten.
Eşref — Olur ehli fesada iltihak etmiş diye mahkûm
Mükâfatı budur erbabı azmin hüsnü şöhretten.
N. K. — Nedendir halkta tûl-i hayta bunca rağbetler
Nedir insâna bilmem menfaat hıfz-ı emânetten...
Eşref — Hükûmet öldürür, tûl-i hayâta mâll olsan da
Döğerken gardiyanlar kurtarır hıfz-ı emânetten.
N. K. — Cihanda kendini her ferdden alçak görür ol kim
Utanmaz kendi nefsinden de âr eyler melâmetten

N. K. — Felekten intikam almak demektir ehl-i idrâke
Edip tezyîd-i gayret müstefîd olmak nedâmetten
Eşref — Ekâbir fırsatı fevt etti gitti, şimdi ahlâfın
Bir iş gelmez elinden, kurtuluş yoktur rezâletten
N. K. — Durur ahkâmı nusrat ittihâd-ı kalb-i millette
Çıkar âsâr-ı rahmet ihtilâf-ı re'yi ümmetten
Eşref — Açıktır bâb-ı mahbes ihtilâf-ı kavl-i millette.
Eder menfâ taaddüd ittihâd-i rey-i ümmetten.
N. K. — Eder tedviri âlem bir mekînin kuvve-i azmi
Cihan titrer sebât-ı pây-ı erbâb-ı metânetten.
Eşref — Eğer bir zelzele olmazsa bir yer titremez ammâ,
Yürekler hoplamakta bizde fikdân-ı metânetten.
N. K. — Kazâ her feyzini, her lûtfunu bir vakt için saklar
Fütûr etme sakın milletteki zâ'afu betaetten.
Eşref — Kaza izharı feyz etmez iken hâlâ doğar hurşit
Utanmaz mı felek milletteki zaafu basiretten...
N. K. — Değildir şir-i der-zencire töhmet acz-i akdâmı
Felekte baht utansın bînasib erbâb-ı himmetten
Eşref — Nasıl zincire vurdu yirmi milyon şîri bir maymun,
Utansın şîr-der-zincirler bend-i hakaretten...
N. K. — Ziyâ dûr ise evc-i rif'atinden iztırâridir
Hicâb etsin tabiat yerde kalmış kabiliyetten.
Eşref — Kör olsun öyle bir yıldız ziyasıyle kamaşmış göz
Utansun yerde kalmış kabiliyetler tabiatten
N. K. — Biz ol nesl-i kerîmi dûde-i Osmâniyânız kim
Muhammerdir serâpâ mâyemiz hûn-ı hamiyetten
Eşref — Neden Osmanlıyız bilmem ki, biz Türkoğluyuz yâhu!
Yalancı şâhit olduk gitti bîhûde şahadetten.

N. K. — Ne gam pür-âteş-i hevl olsa da gavgây-i hürriyet
Kaçar mı merd olan bir cân için meydan-ı gayretten.
Eşref — Eden çok ben gibi meyhânede dâvâyi hürriyet
Fakat tırnağını kessen kaçar meydân-ı gayretten

N. K. — Kemend-i can-güdâz-ı ejderi kahrolsa cellâdın
Müreccahtır yine bin kere zencîr-i esaretten.
Eşref — Umûmî bir hücûm ettir ki cellâdı ezip geçsin,
Bizim evlâdımız da yoksa kurtulmaz esâretten.
N. K. — Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplasın gelsin
Dönersem kahbeyim millet yolunda bir azimetten.
Eşref — Felek bir hızlı devretsin de bir yıldız sukût etsin
Benim yoktur ümidim başka bir cidd-i azimetten
N. K. — Vatan bir bivefâ nâzende-i tannâza dönmüş kim
Ayırmaz sâdıkan-ı aşkını âlâm-ı gurbetten
Eşref — Vatan bi nâhüda keştiye dönmüştür ki deryada
Delinmiş tekne batmak üzere emvacı musibetten
N. K. — Müberrâyim rica vü havfden indimde âlîdir
Vazifem menfaattan, hakkım ağraz-ı hükûmetten
Eşref — Meleklerden büyüktür mevkiim havf-ü rica bilmem
Teveccüh beklemem iş istemem bâbı hükûmetten
N. K. — Ne mümkün zulm ile bîdâd ile imhâ-yi hürriyet
Çalış idrâki kaldır muktedirsen âdemiyetten.
Eşref — Ne mümkün başka türlü bizce istihsal-i hürriyet
Çalış, hünkârı kaldır ortadan, hal' et hilâfetten.
N. K. — Civan-merdân-ı milletle hazer gavgâdan ey bîdâd
Erir şemşir-i zulmün âteş-i hûn-i hamiyetten.
Eşref — Civan-merdân-ı ümmetten hazer eyler mi ol zâlim,
Elinden gelse helva yaptırır hûn-i hamiyetten.
N. K. — Gönülde cevher-i elmâsa benzer, cevher-i gayret
Ezilmez şiddet-i tazyikten tesîr-i sikletten
Eşref — Yüzükler varsa da cevherli millette, büzük yoktur
Ezildikçe ezildik sadme-i kâbusu sikletten
N. K. — Ne efsunkâr imişsin âh ey dîdâr-ı hürriyet
Esîr-i aşkın olduk gerçi kurtulduk esâretten.
Eşref — Görün bir kere hurşidine ey didâr-ı hürriyet
Cihânı feyz ile tenvir edip kurtar esaretten.
N. K. — Kilâb-ı zulme kaldı gezdiğin nâzende sahralar
Uyan ey yâreli şîr-i jiyan bu hâb-ı gafletten.

Eşref — Resûl-allah ile Namık Kemal'in aşkına, yâ Rab,
Şu bed-baht ümmeti artık uyandır hâb-ı gafletten.

★

ZEYL

— yâhut —

Abdülhamîd-i Sânî'nin Hayatından Bir Nebze

Konuşsan hangi bir âdemle, bahs eyler sadâkatten,
İkinci gelse, îrâd-ı makaal eyler şecâatten,

Sokulmakçün kolayca, hepsi bâb-ı inkılâb ister.
Bunu beklerler ammâ başka elden, başka kuvvetten.

Gelince mevkii davran, yalan da olsa sen söyle,
Bir alçak senden evvel dem vurur belki hamiyyetten.

Geçirtir yirmi milyon halkı bir zâlim sicillâta,
Sorulsa kendisi âcizdir isbât-ı hüviyetten.

Havâdis toplanır hünkâra dâir, başka iş yoktur,
Budur devletçe şimdi beklenen her bir sefâretten.
Bu câhil oğlu câhil ibtidâî görmeden tahsil,
Nasıl sürdü nice ehl-i zekâyı Dersaâdet'ten.

Olunca bin sekiz yüz yetmiş altı harbi Movkof'la,
Dilerdi İngiliz'ler müstefîd olmak bu fırsattan.

O harbe Türk'ü teşviki değildi sû-i kasdından,
Düşürmekti garaz Moskof'ları mevki-ce kuvvetten.
Fakat Abdülhamîd'in maksadı Türk'ler ezilmekti,
Anın zu'munca kurtarmak hatâdır Türk'i zilletten.

Okunsa dinlemez na't-ı Resûl-i, bir «ufak jurnal!»
Huzûrunda olur makbûl kırk yıllık ibâdetten.

Hükûmet vâkıâ kaht-ı ricâle uğradı ammâ,
Muvazzaf şimdilik kırk bin hafiyye çıktı milletten.
Hafiyye çoktur ammâ, bunları tedkike merci' yok,
Niçin vârestedir bilmem ki bunlar bir nezâretten?

Musallat etti bir câsûsa karşı başka bir câsûs,
Nasılsa «ümmet-i merhûme» zevk aldı bu san'attan.

Bunun asrında her şahsın hukuku pây-mâl oldu,
Hayâtı milletin bin kerre fâci'dir esâretten.

Dayattı İngiliz nisvânı, hakk-ı intihâb ister,
Beğenmek bir koca, ma'dûd olur bizde hacâleten.

N'olur bir kız da varsın kendi zevcini intihâb etsin,
Bu yüzden bâri bir kere nâsib alsın tabiattan.
Bu sûret de muhâlif mi aceb emrü ülül-emre?
Şerîat sarsılır mı böyle bir ma'kul bid'atten?
«Yetişmez bizde bir âdem» diyenler halt eder artık,
Çıkar bin fazla a'zâ her nezâretten, emânetten.
Bu eşhâsın hafiyye yüzde doksanı bilâ-şüphe,
Bu darlıkta bu bolluk sanma devletçe semâhatten.

«Vatan, nâmûs, hürriyyet» gibi elfâz-ı kudsîyi
Otuz yıldan beri kaldırmak ister kalb-i milletten.
Lügatlerden bilinmez hangisi dûçâr-ı kahr olmuş,
Şaşırdı kaldı erbâb-ı kalem evhâma hizmetten.

Ledünniyyâtı bilmez, der ki bizde bâ'zı zevzekler:
«Niçin bilmem ki bekler her işi millet hükûmetten?
«Niçin mekteb yapıp nâfi' ticârethâneler açmaz?»
«Değildir behre-ver millet maâriften, ticâretten.»

Hükûmet hangi bir mekteb için yaptırsa ta'lîmat,
O mektebden çıkan mümkin mi kurtulmak cehâletten?

Batarsın bir ticârethâne açsan, olsa sermâyen,
Fehim Paşa gibi alçaklara i'tâ'yi rüşvetten.
Bizim hiç farkımız yok Pâdişâha karşı hayvandan,
Sürer evlâdımızla isteyince Dersaâdet'ten.

Kıyâm etti bi-hakkin Erzurumiler vilâyetçe, (1)
Vilâyâtı Hüdâ hıfz etmesin hüsn-i sirâyetten.
Dövüp eşşek gibi vâliyi sürsünler çıkarsınlar,
Budur insanca şimdi beklenen her bir vilâyetten.
«Kanı kanla yumazlar», eski bir darb-ı meseldir bu,
Ahâlî ittihâd etse belâ gelmez hükûmetten.

«Terakki» lâfzını duydukça eyler arz-ı işmi'zâz,
Terakkiyyâtı sevmez, istemez, şevk-i cehâletten.

Sıkıldı zât-ı şâhâne, dedi: «Başka sözüm yoktur,
Sürülsün hâsılı azçok kim anlarsa kitâbetten.»
Nasıl asker verir bilmem ki, hâlâ duygusuz millet,
Gidenler can verir yollarda açlıktan, sefâletten.
Yemez içmez melektir sanki askerler çırılçıplak,
Şehîd olmak için biçâreler dönmez azîmetten. (2)
Giren taht-ı silâha ekseriyyâ ölmeden çıkmaz,
Anınçün kaldı pek çok tarlalar hâlî zirâatten.
Silâh altında kalmış yirmi beş yıllık nefer vardır,
Unutmuşlar, zavallı hep sükût etmiş itâatten.

---

(1) Erzurum halkı isyan ederek valiyi dövmüştü. Bu olay dolayısiyle Eşref'in yazdığı bir marşın nakaratı şöyledir:

Gelmiyorlar, kaldı hâli mevki-i âlîleri,
İt gibi yıldı dayaktan Erzurum vâlîleri.

(2) **Eşref'in notu:** Bu aç, sefil asâkir-i şâhâne bazan giydirilmek istenilirse, eski pirinç çuvalları siyahla boyatılıp elbise yaptırılır, bunlar da üç gün sonra ağarır, çuval markası meydana çıkar. İşte bu kıçı markalı asâkir-i şâhâneden birine: «Arkadaş! o kıçındaki ne numarasıdır?» diye sormuştur; asker, bilâ-tereddüd: «Alay numarasıdır!» demiş.

Pabuçsuz yüzbaşı çok az mı püskülsüz mülâzımlar?
Ayırmaz binbaşı bunlar için bir hisse sirkatten.
Neferler bir ağızdan: «Pâdişâhım çok yaşa!» derken,
Verâdan yüzbaşı top patlatır ifrât-ı hiddetten.
Etibbâ öldürür kim hastegânı öyle sür'atle,
Ederler çok zaman vâreste Azrâil'i külfetten.
Fişeksizdir tüfekler, gülle yok, toplar muattaldır,
İbârettir hükûmet bir heyûlâ-yı siyâsetten.
Hülâsa bizde yoktur bir «İkinci Fırka»dan başka,
O da nefs-i hümâyûna olan hıfz u sıyânetten.
Mükemmeldir kıyâfet, çantada birkaç kuruş vardır,
«İkinci Fırka» gûyâ avdet etmiştir esâretten.

Üvey evlâdı gûyâ başka ordû-yi hümâyunlar,
Şehîd olmak ne hâcet? Can veren çoktur zarûretten.
Yemen evlâd-ı İslâmın mezâristânı olmuştur,
Azîmet eyliyen mahrûm olur sıhhatle avdetten.
Yeşil ormanları köyler gibi zâlim harâb etti,
Elinden gelmiş olsa kestirir Tûbâ'yı cennetten.

Donanmayı tutup hacz ettiler hakk-ı karâr üzre,
Bırakmaz midyeler çıksın Halîc-i Dersaâdet'ten.
Ahâlî köprüden on pâre vermezse geçirmezler,
Ne feyz ummaktayız böyle dilenci bir hükûmetten?

Teveccühten değil uşşakları «bâlâ», «vezîr» etmek,
Merâmı: Sâkıt etmek rütbeyi kadr ü meziyyetten.
Çoğaltılmakta böyle bunların mikdârı Yıldız'ca,
Ahâlî kalmasın hâli diye buhrân ü dehşetten.
Sanır bil-cümle millet kendini taht-ı tarassudda,
Helâllaşmaksızın çıkmaz evinden kimse ümmetten.
Gelirse sağ selâmet hani bir âdem eve akşam,
Ederler hânede şenlik vuku-i hüsn-i avdetten.
Lâtife zannedip gülme, çekilmez bir belâdır bu,
Yazarken ürperir insanda tüyler havf ü haşyetten.

Okurlar postalarda yazdığın mektûbu evvelce,
Bugün hâlî değil her dâire böyle rezâletten.
Devâirde çalarlar istesen herhangi evrâkı,
Sened ver, sonra çaldır, içtinâb etme kefâletten.
Fehim Paşa açık katil iken kaatil Hüseyn oldu,
Bidâyet böyledir ammâ değişti iş nihâyetten.

Nasıl vergû-yi şahsî almak istersin ahâlîden?
Hükûmetçe utanmak yok mudur yâhû rezâletten?
Kazandır milleti evvel-emirde, sonra al sen de,
Vatan hâlî değildir her çeşit esbâb-ı servetten.
Muâdildir iki iklîm-i Mısır'a hıtta-i Bağdâd,
Adâletle çalış da müstefîd ol her vilâyetten.
Sen olmazsan otuz milyonla istîcâra tâlib var,
Yalan mı, doğru mu anla, çekil bir yıl Hılâfetten.
Veriyorsun aldığın vergileri millet aleyhinde,
Otuz yıldan berj kurtulmadın gitti cebânetten.
Ahâlîden neden vergi alır öğren hükûmetler,
Eğer kurtulmak istersen bilenlerce melâmetten.
O vergi mâl ü cân ü ırzına kâfil iken halkın,
Vatan hâlî değil her yerde erbâb-ı şakavetten.
Biraz i'mâr edilse, şimdiki çaylar makaamında
Kolonya, gülsuyu cârî olur her bir vilâyetten.

Mukayyedse eğer kaalûbelâda nâm-ı nâ-pâkin,
Yamandır iş sorarlar birtakım cünha, cinâyetten,
Niçin derler kapatın Bâb-ı Meb'ûsânı, A'yânı?
Neden ettin teşebbüs mülkü tahrîbe bidâyetten.

Bigayr-i hak niçin nefy eyledin birçok müselmânı?..
Ne zevk aldın acab bahş ettiğin âlâm-ı firkatten?
Niçin habs eyledin erbâb-ı isti'dâdı keyfinçin?
Neden ettin teşebbüs mülkü tahrîbe bidâyetten.
Ahîren en büyük bir mektebi söyle niçin yaptın?
Sebeb yok başka, huylandın Fransızca kırâatten.

Değilsin pâdişâh, satmak için mülkü münâdîsin,
A zâlim! bahs edersin bir de kudretten, mehâbetten.
«Henüz millette meşrûtiyete yok, dersin, istihkaak»,
Nasıl bilmem ki ayrılmakta vicdânın hakikatten?
Eğer millet eşekse, sen eşekler pâdişâhısın,
Berâat eylemek mümkün müdür söyle bu sûretten?
Berâat pek kolaydır, topla meb'ûsânı, a'yânı,
Biraz da onlara yüklet de sen kurtul şu sıkletten.
Bugün tatbîk edersen hükm-i Kaanûn-i Esâsî'yi,
Memâlik fark olunmaz üç sene zarfında cennetten.

Hulûs-i kalb ile işte duâya eyledim âgaaz,
Garez Sultân için bence duâdır şâiriyyetten:
Yaşa zulm üzre, zulm eyle, günehkâr ol ki şol rütbe,
Geçerken yık Sırât'ı ortasından fart-ı sıkletten.

Dilin kopsun demirden kerpetenle, son zamânında
Edersin belki tevbe, kaadir olma ebkemiyyetten.
Doyar aç gözlerin toprakla belki, terk-i dünyâ et,
Boyanmış lihyeni fevt ol da kurtar Şamlı İzzet'ten. (1)
Nefes alma, kilitlensin o sun'î dişlerin, zâlim!
Boğul, boğdurduğun «Midhat» gibi sen de o hâletten.

Teverrüm et, kurudukça kuru, ammâ yine sağ ol,
Bükülsün kametin, u'cûbe ol, çık âdemiyyetten.
O rütbe kambur ol kim, kendin eyle zeylini takbil,
Diken batsın yürürken burnuna hâk-i mezelletten.
Felek tutsun koparsın saçlarından bir eleklik kıl,
Söz aldım ben ucuz yapmak için Çingâne Himmet'ten.
S... in dönsün kurumuş bir hıyâra gübresizlikten.
Ikındıkça ıkın mahrûm olunca def'-i hâcetten.
Ne mümkün bence yazmak seyyiât-ı asrı hakkiyle,
Gerek derd-i maişetten, gerek âlâm-ı gurbetten.

(1) **Şamlı İzzet:** Mabeyinci Arap İzzet.

Kemâl'in rûh-i pâki geldi, Eşref, eyledi imdâd,
«Mürüvvet-mend olan, mazluma el çekmez iânetten.»

—o—

K I T ' A

Yazılsın kanla tarih-i hususîsi Hamid hânın
Zamanında memâlik Kerbelâ meydanı olmuştur.
Cenâb-ı Hak aceb sormaz mı mahşerde bu milletten
Niçin bir pâdişâhın keyfinin kurbânı olmuştur.
Giden gelmez, tarik-i âhretten farkı yoktur hiç
Yemen evlâd-ı İslâmın mezâristânı olmuştur.

K I T ' A

Sağlığında bir karış yer koyma Allah aşkına,
«Mülkü taksîm eyleyip geldim» de ceddin Fâtih'e;
Pâdişahım! ölmeden öldür şu kansız milleti,
Hepsinin kabr-i şerîfinde oku bir fâtiha.

DEFTER-İ AMÂL

yâhud

— İTİRÂF-I CÜRM —

Okuyub defter-i âmâlimi mahzûn olma,
Deme, tâdad-ı maâsıyle bu bir âr etmez;
Cümlesi ben gibidir eşref-i mahlûkatın,
Fakat isyânını Eşref gibi izhâr etmez.

Müberrâyım sevâbdan, âdet etdim cürmü hemvâre,
Hezâr efsûs, oldum ben esîr-i nefs-i emmâre,
Figan, kim göz göre sevkeyledim ben kendimi nâre,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Bugün kırk yaşına girdim de hâlâ bir sevâbım yok,
Günahkârım, kefenden gayrı vallâhî hicâbım yok,
Sükûtdan başka, ölsem münkirine bir cevâbım yok,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

Cemâatle bulundum, bâzı ben de iltihak etdim,
İbâdet eyledim sûretde, sîretde nifâk etdim,
Günah etmek için Şeytanla gûya ittifâk etdim;

Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Günahsız bir dakika geçmedi vakt-i hayatımdan,
Uyandırdım Kerâmen Kâtibiyn'i (*) seyyi'âtımdan,
Günah olduğuna nâdim günahlar da sebâtımdan;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bulundum tekyelerde bâzı ben de âh ü vâh etdim,
Verüb bâd-i hevâya ömrümü mahv ü tebâh etdim,
Külâh giydim, Amir'den ben dahi Zeyd'e külâh etdim;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Yalandan istikamet lâfzını vird-i zebân etdim,
O suretle nice sâde-dilânı imtihân etdim,
Nihâyet kendimi sârıklara hep pâsbân etdim;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bakılsa vâkıâ sûretde bir insân-ı mâsûmum,
Hakıykatde fakat her vechile Şeytâna mahkûmum,
Hemân ben bâzı mebhaslerde Şeytândan da mezmûmum.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bir iş gelmez elimden hayra dâir, mâilim şerre,
Bulunmaz defterimde ahsen-i a'mâlden zerre,
Hatâ etdim, miyân-i tevbeyi kırdım beş on kerre,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Göründüm olduğumdan başka her kimle görüşdümse,
Konuşdum bahs-i rif'atden, ayâğım kaydı düşdümse,
Kanıb kaldım, nasıl yâl-übâl üzre sürüşdümse;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Meâsıy varsa kurtulmuş elimden dâr-i dünyâde,

(*) İnsanın iyiliği ve kötülüğünü yazmıya memur iki melek.

Kemâl'in rûh-i pâki geldi, Eşref, eyledi imdâd,
«Mürüvvet-mend olan, mazluma el çekmez iânetten.»

—o—

K I T ' A

Yazılsın kanla tarih-i hususîsi Hamid hânın
Zamanında memâlik Kerbelâ meydanı olmuştur.
Cenâb-ı Hak aceb sormaz mı mahşerde bu milletten
Niçin bir pâdişâhın keyfinin kurbânı olmuştur.
Giden gelmez, tarik-i âhretten farkı yoktur hiç
Yemen evlâd-ı İslâmın mezâristânı olmuştur.

K I T ' A

Sağlığında bir karış yer koyma Allah aşkına,
«Mülkü taksîm eyleyip geldim» de ceddin Fâtih'e;
Pâdişahım! ölmeden öldür şu kansız milleti,
Hepsinin kabr-i şerîfinde oku bir fâtiha.

DEFTER-İ AMÂL

yâhud

— İTİRÂF-I CÜRM —

Okuyub defter-i âmâlimi mahzûn olma,
Deme, tâdad-ı maâsıyle bu bir âr etmez;
Cümlesi ben gibidir eşref-i mahlûkatın,
Fakat isyânını Eşref gibi izhâr etmez.

Müberrâyım sevâbdan, âdet etdim cürmü hemvâre,
Hezâr efsûs, oldum ben esîr-i nefs-i emmâre,
Figan, kim göz göre sevkeyledim ben kendimi nâre,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bugün kırk yaşına girdim de hâlâ bir sevâbım yok,
Günahkârım, kefenden gayrı vallâhî hicâbım yok,
Sükûtdan başka, ölsem münkirine bir cevâbım yok,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Cemâatle bulundum, bâzı ben de iltihak etdim,
İbâdet eyledim sûretde, sîretde nifâk etdim,
Günah etmek için Şeytanla gûya ittifâk etdim;

Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Günahsız bir dakika geçmedi vakt-i hayatımdan,
Uyandırdım Kerâmen Kâtibiyn'i (*) seyyi'âtımdan,
Günah olduğuna nâdim günahlar da sebâtımdan;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bulundum tekyelerde bâzı ben de âh ü vâh etdim,
Verüb bâd-i hevâya ömrümü mahv ü tebâh etdim,
Külâh giydim, Amir'den ben dahî Zeyd'e külâh etdim;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Yalandan istikamet lâfzını virdi-i zebân etdim,
O suretle nice sâde-dilânı imtihân etdim,
Nihâyet kendimi sârıklara hep pâsbân etdim;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bakılsa vâkıâ sûretde bir insân-ı mâsûmum,
Hakıykatde fakat her vechile Şeytâna mahkûmum,
Hemân ben bâzı mebhaslerde Şeytândan da mezmûmum.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Bir iş gelmez elimden hayra dâir, mâilim şerre,
Bulunmaz defterimde ahsen-i a'mâlden zerre,
Hatâ etdim, miyân-i tevbeyi kırdım beş on kerre,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Göründüm olduğumdan başka her kimle görüşdümse,
Konuşdum bahs-i rif'atden, ayâğım kaydı düşdümse,
Kanıb kaldım, nasıl yâl-übâl üzre sürüşdümse;
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Meâsıy varsa kurtulmuş elimden dâr-i dünyâde,

(*) İnsanın iyiliği ve kötülüğünü yazmıya memur iki melek.

Sakın zanneyleme Allah için olmuşdur âzâde,
Elimden gelmedî, yoksa kusur etmezdim icrâde.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Teazzum eyledim âcizlere, çiyn-i cebin etdim,
Nice bezm-i edânîde fakat âh ü enin etdim,
«Efendim, merhamet eyle!» diye bûs-i zemin etdim.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Harâmın cinsini müş'ir, şeyâtin yapsa bir defter,
«Bu defterden tadanlar ismini yazsın!» dese bir er,
Yazardım hepsine ceffel - kalem imzâmı ben ezber.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Açılsa bir menâhî sergisi, bilfarz-ı vettakdir,
Edilse sergide ancak benim etdiklerim teşhir,
Temâşâ eylese iblîs-i pür telbîs eder takdir!
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Eğer gördümse parlaklık çerâğ-ı bezm-i düşmende,
O bezmin şem'ine pervâne oldum âdetâ ben de,
Bu insanlık mıdır, söyle değilsen, ben gibi sen de?
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Evâmirden girizânım, nevâhî kendi silkimdir;
Bunu tasdik eder kalbim de, sanki nakş-i kilkimdir,
Arâzî-i meâsıy sanki bir tapulu milkimdir.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Nevâhî kendi silkimdir, evâmirden girizânım,
Nice yüzbin günâh etdim de hâlâ nâ peşîmânım,
Müslümanlık olursa ismile ben de müslümânım.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Cihanda dâimâ icrâ-yi âheng-i sibâğ etdim,

Nice sevdiklerimle pâre bahsinde nizâ etdim,
Menâfi noktasında hüsn-i ahlâka vedâ etdim.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Sıkıldıkça başım kizb-i sarîhi ihtiyâr etdim,
Binâ-yi kibzi birkaç da (kasem) le istüvâr etdim,
Hulâsa cürm içinde başka bir cürm iddihâr etdim,
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
Ecel gelmekte, hâlâ etmedim ben keff-i yed meyden,
Gönül vazgeçmedi hâlâ güzelden, raks ü hayhuyden,
Karıştırdım hulâsa müddet-i ömrümde her şeyden.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.
O rütbe etdim icrâ Eşrefâ isyân-ı bî pâyân,
Günâhım tartılırken havfim oldur ki kopar mîzân, (*)
Cehennemdir yerim, Hakk eylemezse mazhar-ı gufrân.
Benim cürmüm büyüktür, benzemez herbir günahkâre,
Şefî-al müznibîne kaldı ancak bence bir çâre.

★

ŞARKI

Anası veremden ölen, yine veremli 15 yaşında bir kızın babası ağzından aşağıdaki şarkıyı söylemiştim. Birkaç ay sonra da kız öldü.

Değişti bir zamandır eski hâlin,
Ciğerpârem nedir hüznün, melâlin?.
Yazık soldu sarardı gül cemâlin,
Ciğerpârem nedir, hüznün, melâlin?..
O baygın handeler rûh-u elem mi,
Vücûdun konce-i bağ-ı adem mi,

(*) Şu **İtirâf-ı Cürm-ü** vaktiyle zürefâdan bir zâta okumuştum. En sonundaki «**Kopar mizan**» parçasını dinledikten sonra «Âh birâder sen evvelce gitsen, şu mizan kopsa da bütün insanlarla beraber biz de kurtulmuş bulunsak ne âlâ olurdu.» diye nükteperdazlık etmişti.

Aceb annen gibi derdin verem mi,
Ciğerpârem nedir, hüznün, melâlin?..

K I T ' A

Bulundum ümmetinden yâ Resûl-allah mes'udum;
Günâhım çoksa da, aslâ bulunmam âh-ü zâr üzre.
Sen ol peygamber-i âhir zamansın ki mûrad etsen;
Olur aff-ı umûmî âhirette ehl-i nâr üzre..

K I T ' A

Ruz-u mahşerde Muhammed'le Ali hürmetine,
Dilerim nâsı bütün mazhar-ı gufran eyle.
Yeter insanlara dünyanın azâbı Yârab,
Ateş-i düzahı söndür de gülüstan eyle...

K I T ' A

Bu âlem mahvolunca yâ ilâhi,
Akıt deryaları dâr-ı cahime,
Su bassın nâbedid olsun cehennem,
Bütün mahlûku sevk eyle naime.

K I T ' A

İttifak etse de âlem, benim olsa dünya
Kâinatın yine arâyişine aldanmam.
O kadar lûtfunu gördüm ki senin dünyada,
Ben cehennemlik olursam da ilâhî yanmam.

K I T ' A

Bosna, Girit'le Kıbrıs, Mısır u Tunus giderken
İblîs ederdi böyle Abdülhamîd'e telkîn:
«Dünyâ-yı bî-bekayı terk eylemezden evvel
Bir memleket bırakma yâ hâtem-üs-selâtîn!..»

K I T ' A

Sarıklı gördüğün câh'lleri zanneyleme nüvvâb,
Kurutmakçün dıraht-ı mülkü gûyâ bir diken sarmış;
Başından boynuna indir, anınla boğ hemen kelbi,
Sarık sanma, bir ölmüş beyne tutmuş bir kefen sarmış.

ایرانده یانغین وار

— VII —

İRAN'DA YANGIN VAR

(Mebde-i mezâlim-i İran fi 22 Haziran 1908)

Eski bir top yükletip bir merkebe,
Rastgele salmakta halka süngü şah...
Pâdişâhım, sen hayâ etmez misin?
Senden eşna' zulüm yaptı dünkü şah.

★

Marpucu attı elinden, çekti seyf-i sârimi,
Yaptı bir müthiş dram, kan döktü zâlim su gibi,
Bir top attı, milletin çıktı dumanı göklere,
Şâh-ı İran kıydı meb'usanı tönbakû gibi.

★

İntihâb eyleseler de basın istifâyı,
Ba'dema dinlemeyin etse de bin kerre kasem,
Açtı sanma yeniden meclis-i meb'ûsânı,
Yine top ağzına meb'ûs arıyor şâh-ı Acem.

★

Açılmış oldu bir mektep, buyursun ehl-i istibdâd,
Kıtâli mülk-i Fürs'ün şâh-ı nev-câhından öğrensin;
Kulağı geçti boynuz, kan alır şimdi ahâlîden,
Kızıl Sultan gidip zulmü Acem şâhından öğrensin.

★

Çıkacak var mı yüzün nezd-i Resûl-allaha?.
Kurtarır mı seni mahşerde Hamîd-i Sânî?,
Âhiret yok mu ki?. Var ise demez mi Allah:
«Topa tuttun ne için meclis-i meb'ûsânı?»

★

Milleti kırdı, perişân etti meb'ûsânını,
Ol kadar can yaktı ki, Cengiz'i hayran eyledi;

Aferin! Abdülhamid Hân'ı bıraktı gölgede,
Şah-ı İran attı top, İran'ı virân eyledi.

İşte İran, işte Türkiyye, uzağa gitmeyin,
Bir bina tecdîd olunmaz ekseriyya çökmeden;
Hallolundu mes'ele: bîhûdedir, gelmez sonu
Tıfl-ı hürriyyet doğarsa evvelâ kan dökmeden.

Çıkdı ahrâr avına elde tüfek önde köpek
Şöhret-i zulmi yetişdi balamın âfâka
Önüne rast geleni bir dala sallandırarak
Nice eşçârı çevirdi şecer-i Vakvâk'a.

Bârekallah eyleyüb i'lâ Yezîdin şânını
Halkı tazyık etdi askerle dışardan pâdişâh
Topla dövdü dövdü yıkdı Kâbe-i hürriyyeti
Sûr-i meb'ûsânı fethetdi içerden aldı Şâh.

Sevk-ı asker etmenin İran'a doğru hikmeti
Girdi Tahran'a el altında şu Moskof kuvveti
Bir kolundan Şâh tutdu bir kolundan pâdişâh
S... diler cebren ...nden mâder-i hürriyeti.

Dâhilî bir iş diye her bir hükûmet seyr edüb
Mümkin olsa hiç dirig etmez altından fiti
Olmayınca ortada gavgây-ı nân ü üstühân
Eski bir darb'ı meseldir bu, ısırmaz it iti.

Ehâlî oldu bâzîçe hükümdârân'ı İslâme
Acem Şâhı apansız başına halkın çorab ördü.
Yine bir kan döküldü üstüne târih'i İslâmın
Beşikde duhter-i nev zâd'ı hürriyyet hayız gördü.

Sordular var mı lüzumı diye bir müctehidin
Ortalıkda dolaşan bir iki kofdan başka
Halka doğru savurub küfri Acem şâhı dedi
Müctehid istemenem men Liyakof'dan başka.

Yükselir mevkii günden güne inşâallah
Eli bağlı olarak Şâhı Acem dâre çıkar
Eylesen vâlidesinden taleb-i îzâhât
Mutlaka silsilesi Hind'i Ciğer hâre çıkar.

★

Ba'demâ adl'i İlâhî yetişir çok sürmez
Göklere çıkmada İran'daki âh-i cângâh
Beline bağladığı seyf'i mürassa Şâhın
Bu yakında takılır boynuna inşâallah.

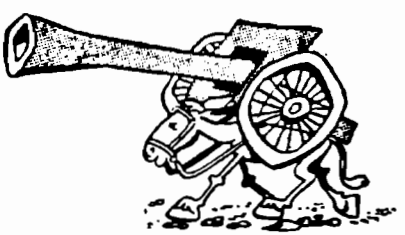
★

Zuhûr etdiyse medhiyyem müessir zehr'i hicvimden
Değil bende kabâhat bendeki baht'i siyâhındır
Fütûr etmem asâyi sabre etdim ittikâ «Eşref»
Cihandan şâh gitdi şimdi nevbet Pâdişâhındır.

★

Kitabın arka kapağındaki kıt'a:

Gelip Rûh-ül-Kudüs imdâda, yazdım son zamânında,
Büyük bir zâlime karşı kalemle bir gazâdır bu;
İsabet ettire cangâh-ı istibdâdına, Allah
Şeâmetlü şeh-i İran'a bir Sehm-i Kaza'dır bu.

ŞÂH

Önce piyâdeler vuruştular,
Her biri halk gibiydi..
Şâhlar, çevrelerinin kalesinde,
Güvenlik içinde tutsak gibiydi.
Vezirler, atlar, filler
Şâhları uğruna seferber..
Her biri şâhından özgürdü.
Ne var ki, özgür olan
Savaşta erken ölürdü.

Şâh yenildi sonunda şâhlardan birine,
Dikildi kaldı kazanan şâh,
Daracık dörtgenine.
Mat olan şâh ise sürüldü dışarı
Son verildi şâhlığına,
Son verildi tutsaklığına.

Bırakıp ardında akları, karaları
Yürüdü gitti özgür
Yürüdü gitti bir başına...

(1975) **Bülent ECEVİT**

★

70 YIL ÖNCEKİ İRAN

Yirminci Yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğundaki özgürlük akımları, İran'ı etkileyip rahatsız ederdi. 1907'de Tahran'da tahta geçen Şah Muhammed Ali, Kur'ana el basarak, Anayasayı koruyacağına ve Anayasaya uyacağına —tıpkı bizim İkinci Abdülhamid gibi— söz vermişti. Ama bir Şah için yemin ne anlam taşır ki! Altı ay sonra Şah Muhammet Meclisi topa tuttu Çoğu milletvekilini öldürdü; kaçanlar İngiliz Elçiliğine sığındılar. O zaman Türkiyede şair Eşref şu dörtlükleri yazmıştı:

Cennete yollamak ehl-i hakkı
Şah-ı İran'a göre bir şandır,
Hadim-i adl olanın İran'da
Türbesi meclis-i mebusandır.

Put kesildi susuyor âlem-i insaniyet,
Kanlı bir levhaya bir perde çekildi, eyvâh!.
Karşıdan seyrediyor Avrupa lâkaydâne,
Sanki eğlenceli bir top oyunu oynadı Şah.

Kâbe-i hürriyeti sür'atle tecdid eyleyip
Şad edin ervâh-ı mebûsanı Allah aşkına:
Her taraftan Şah kundak koydu, yangın var, koşun!
Müslümanlar! Kurtarın İran'ı Allah aşkına!

Eşref, 1908'de «İran'da Yangın Var» diye bağırdı çağırdı. Aradan yetmiş yıl geçti. Bugünkü İran'ın durumu dünkünden beterdir. Ülkenin petrol zenginliği dünyanın kapitalist egemenleriyle İran'ın satılmış sermaye sınıfına akıtılmakta; ve belirli ellerde biriken ekonomik güç, Şah diktasını sürdürmek için kullanılmaktadır. Bu arada Tahran, İran'ın dev kalkınma hamleleri yaptığını, «Böyyük İran»ın yaratıldığını ileri sürmekteyse de...

Haydi canım sen de...

Türkiye, komşu İrandan başka koşullar içinde yaşamaktadır. Biz özgürlük yolunda azımsanmayacak yolları aştık. Geriye baktığımız zaman bir arpa boyu yol almış görünsek de, fikir özgürlüğünden yoksun olsak da, yine İran'dan çok ileriyiz.

Cumhuriyet: 10-8-1977 **İlhan SELÇUK**

★

CUMHURİYETÇİ GÖZÜYLE

Afganistan Kralı **Davut Han** devrildi.

Gazetelerin yazdığına göre İran'da da Şah'a karşı direnişler yoğunlaşmaya başlamış.

Eski bir söz vardır:

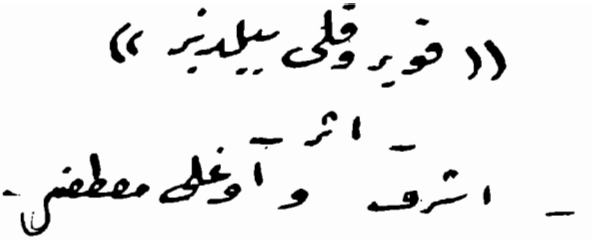
— Her kral devrilmiş bir kraldan ders almalıdır, derler.

Acaba Davut Han'ın olanağı bulunsa İran Şahı'na ne söylerdi?

Sanırız ki mezar taşlarında rastlanan şu ünlü sözü söylerdi:

Ben de senin gibiydim
Sen de benim gibi olacaksın.

(Hürriyet: 19.5.1978)

— VIII —

KUYRUKLU YILDIZ

Eser:

Eşref ve oğlu Mustafa

(1910)

(Bu eserin el yazısıyle aslı kütüphanemdedir.)

Şair Eşref 1909'da Adana vali muavinliğinden emekli olduktan sonra ailesiyle Kırkağaç'ta oturuyordu. O günlerde **«Halley»** adındaki kuyruklu yıldızın 5 Mayıs 1326 (18 Mayıs 1910)'da dünyaya çarparak mahvedeceği hakkında söylentiler çıkmış, buna dair gazeteler birçok yazılar yazmıştı. Halk büyük korkuya kapılmış, hatta bazı saf insanlar kuyruklu yıldızın geçeceği gün **(Binbir Direk)** ve **(Yerebatan)** gibi yerlere sığınmışlar, bazıları da evlerinin mahzenlerinde gizlenmişlerdi.

Bu kitabın mukaddemesinde Eşref de ailece nasıl korku geçirdiklerini şöyle anlatıyor: **«Bu hâdise evrâk-ı havâdiste görülünce iptidâsında bize masal gibi bir şey gelmişti. Fakat günler geçtikçe, bu yıldızın ötede beride görüldüğü işitilince saat be saat istilây-ı vehme uğruyorduk. Kazaya rızadan başka çâre olmadığını bilmekle beraber efrâd-ı aile yalandan yekdiğerini teselli ederek korku ile yataklara giriyorlardı. Biz onlardan daha korkak olduğumuz için uyuyamıyorduk. Bir taraftan titreyerek, ben, bir tarafta köşeye büzüldükçe büzülen oğlum Mustafa âtideki manzumâtı söylemekle vakit geçiriyorduk. Vâkıa bunlar şiir değildir, korku belâsıyle söylenilmiş şeylerdir.»**

Şair Eşref o günlerde bu vak'aya telmihen:

«Kıyâmet necm-i gisudar ile Teşrinisâni'de
Koparsa çok değildir ol kadar dehşetli bir hızdan.
İşitmiştim bunu vaktiyle bir mâhir müneccimden,
Mukaddermiş harâbisi bu mümkün çünkü yıldızdan...»

diyerek, Abdülhâmid istibdâdının memleketi harâb ettiğini belirtmiş ve kuyruklu yıldızla Abdülhâmid'in sarayının bulunduğu **Yıldız** arasında bir cinas yapmıştı. Tatar Şakir Paşa'nın bu kıt'a kulağına gidince şairi çağırtmış, Vâli Kâmil Paşa da orada hazırmış. Eşref, odadan içeri girince Şakir Paşa kaşlarını çatarak:

«— Eşref Efendi, siz zât-ı şâhâne aleyhinde Yıldız'dan bahseden bir kıt'a yazmışsınız...» demiş ve kıt'ayı okumuş. «Bu kıt'a sizin değil mi?» **Eşref** şu cevabı vermiş:

«— Paşa hazretleri, o kıt'a bendenizin, amma bozmuşlar, aslı böyle değil...»

«Mukaddermiş harâbisi, bu dünyanın o yıldızdan.»

şeklindedir. Demesiyle bir fezleke yapılır, saraydan da bir haber çıkmayınca mesele kapanır.

Şakir Paşa odadan çıktığında Vâli Kâmil Paşa, Eşref'e bakarak kalın sesiyle şöyle demiş:

«— Eşref, o güzel kıt'ayı şimdi sen bozdun!..»

Eşref'in yakın dostu şair **Hüseyin Rifat** da **«Halley»** kuyruklu yıldızı için şu kıt'ayı yazmıştı:

«Darbesiyle yıksa da dünyayı «Halley» yıldızı,
Nâm-ı dehşetnâkini zannetme yıkmıştır senin.
Kuyruğun yoktur diye asla teessür eyleme,
Pâdişâhım kuyruğun burnunda çıkmıştır senin...»

«Kuyruklu Yıldız»da birçok fıkralar, muhavereler, kıt'alar yer almaktadır. Birkaç örnek:

FIKRA

Mısır valisi meşhur Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa ki —hunrızlikle meşhurdur, insan etini (pirzola) kadar seven bir adamdı— bir zamanlar Mısır ordusuyle Konya'ya kadar gelmişti. Bu herif, yâhut zât-ı şerif usûl-i

harbin her şeytanlığını bilenlerden olduğu halde Hicaz'da Vehâbîlerin kıyam etmesi üzerine gönderilip her ne hikmete mebni ise Vehâbîler tarafından münhezimen ric'atı kahriye ile püskürtülmüşlerdir. Bunlar tarihçe mazbut olduğundan tafsile lüzum yoktur. Şu kadar var ki o esnada müşarünileyh İbrahim Paşa ile meşhur şair Nihad Bey'in aşağıdaki muhaveresi biraz bizim kuyruklu yıldız hâdisesine benzediğinden burada onu nakletmek isteriz.

MUHAVERE

İbrahim Paşa — (Abdesthaneden gelerek şair Nihad Beye hitâben) Ulan Nihad, muharebeye dâir en güzel plânlar hep abdeshanede hatırıma gelliyor. Acaba sebebi nedir?

Nihad — Efendim, Vehâbî kavgasında aklınız ...unuza karıştı da ondan...!!..

Bizim için Kuyruklu Yıldız da böyle oldu. Bununla beraber aşağıdaki kıt'aları kuyruklu yıldızdan korkanlar da korkmayanlar da okurlarsa vereceği kitap parasından başka bir şey zarar etmez.

Eşref ve oğlu Mustafa

KIT'A

İlâhi cümle mahlûkatı yoktan var eden sensin,
Yine emrinle hepsi, mahv olursa gam mı bir hızdan,
Olur her hükmüne insanlar ister istemez râzı,
Diler öldür bizi hızdan, diler kuyruklu yıldızdan.

21 Nisan 1326 (1910)

MUHAVERE

Üzüm çalmak için bir bağa girmiş olan herifi bağ sahibi yakalayınca aralarında aşağıdaki muhavere cereyan etmiştir:

Bağ sahibi — Buraya niçin girdin?

Hırsız — Abdest bozmak için.

Bağ sahibi — Hani pisliğini göster!

dediğinde, öteki, sekiz adım ileride bulunan eşek pisliğini gösterir. Bağ sahibinin: Ulan bu eşek tersi!.. demesi üze-

rine, hırsız: Af edersiniz efendim, insan şaşırınca böylesini de yapar, demiş.

Kuyruklu yıldız bizi de bu hâle getirdi. 5 Mayıs'tan sonra kendi eş'arımızı kendimiz tenkid edebiliriz.

KIT'ALAR

Bu günlerde belâ gördükçe evrak-ı havâdiste,
Kesildik cümlemiz dünyada mız mız Yâ Resûl-allah!..
Cesâret kalmadı bizde şefaât isteriz senden,
Bizi korkutmada kuyruklu yıldız Yâ Resûl-allah!..

★

Doldu taştı korkumuzla defter-i pîr-i mugan,
Silmeli kuyruklu yıldızla hesâbı, yâ Ali!.
Beş Mayısta mest-i lâ-ya'kıl gelince mahşere
İsteriz Allah için Kevser şarabı, yâ Ali!.

★

Ölürsem gam yemem birlikte erbâb-ı maârifle,
Fakat pek güç gelir gitmek papazlarla, hahamlarla;
Eğer kuyruklu yıldız kuyruğuyle himmet eylerse
Ne âlâ yolculuktur madmazellerle, madamlarla...

★

Rumlar, Bulgarlar Osmanlılıkla parlayıp,
Halka ciddiyet gelince şarlatanlık kalmadı.
Barekallah âkıbet etti anâsır ittihad,
Ermenilik, musevilik, müslümanlık kalmadı.

MUHAVERE

İslâmlardan biri — Kurban bayramında ne kadar koyun kesilirse o kadar hıristiyan kesilsin.

Hıristiyanlardan biri — Kızıl yumurtada ne kadar yumurta kırılırsa o kadar müslüman kırılsın.

Eski haham bunları duyunca el kaldırıp dua etmeğe başlamış. Sen ne yapıyorsun? diye sorulunca:

— Allah ikisinin de duasını kabul etsin, diye dua ediyorum; demiş.

Mithat Paşa, İzmir vâlisiydi. İzmir belediye dairelerini merkezin büyüklüğü nisbetinde çoğaltmak istiyordu. O vakit idâre meclisi azâsından bulunan bir zât:

— Hayır efendim, bu olamaz!.. deyince, **Mithat** Paşa mâkul bir cevap almak fikriyle: Niçin?.. demiş. O zât-ı şerif de:

— Allah bir, belediye bir!.. cevâbını vermiş.

Bir gün yine Mithat Paşa o zât-ı şeriften başından alâka geçip geçmediğini sormuş. Öteki eşek herif, efendim geçecekti, üzerimize âdem geldi!.. demiş. Zehi eşeklik.

K I T ' A

Eski yıldız koymadı vaktiyle bizde kol, kanad
Yok sukut etmekliğe hız, sen de kuyruksuz musun?..
Kâinata gelmedi imdâda hâlâ kuyruğun
Yoksa ey kuyruklu yıldız sen de kuyruksuz musun?..

★

Bu kuyruklu, kuyruksuz yıldız meselesi yine bana Abdülhâmid'i hatırlattı. Abdülhâmid için vaktiyle Mısır'da yazdığım bir takım kitaplarda münderic evsâfı kâfidir. Birçok yerleri sattı, birçoklarını da başından attı. Burdan atlasın, nerede patlarsa patlasın politikasını tuttu. Millet, hükûmet hâlâ onun belâsını çekiyor Meselâ, bir mâden imtiyazı verilecek, tâlip olan kumpanyaya Avrupa'daki Sivas da sizin olsun, deniliyordu!.. Çünkü gerek Abdülhâmidçe, gerek saray cühelâsınca Sivas Avrupa'da mı, Asya'da mı, bilinmiyordu. Yalnız Hoca Nasreddin Efendi merhumun bir fıkrasına benzetilerekten iş geçiştiriliyordu.

F I K R A

Hoca merhum, merkebini satmak ister. O gün pazara çıkarmak isterse de açlıktan kalkmağa hayvanda mecâl yok. Kaldırmak için çeke çeke kuyruğunu koparır. Sürükleye sürükleye eşek pazarına götürür. Müşterilerle hoca arasında aşağıdaki konuşma başlar:

Hoca — Haydi bakalım eşek müşterileri!..

Eşek müşterileri — İyi ama hoca efendi, bunun kuyruğu yok.

Hoca — Siz pazarlığı uydurmağa bakın, eşeğin kuyruğu cebimdedir, demiş!..

K I T ' A

Cümlemiz birden atılmak isteriz âğuşuna,
Gel, behey kuyruklu yıldız, himmet et her bir kula;
Biz uzaktan seyre baksak da kanaat eyleriz,
Beş Mayısta saye salsın kuyruğun İstanbul'a.

F I K R A

Mâşuk heybetli bir ejderin ağzında bulunuyordu. Elinde hançer âşık etrafında dolanıyordu. Fakat mâşukasını kurtarmağa cesâret edemiyordu. Yavaş yavaş mâşukanın bacakları gitgide tâ beline kadar ejderin ağzına çekilmişti. Yalancı pehlivan gibi etrafında dolaşan âşıkına, işte gidiyorum, bitiyorum diye kurtulmak için yalvarıyordu. Fakat kuyruklu yıldız kadar korkak, yüreksiz olan âşık yanaşıp mâşukunu kurtaramıyordu. Nihâyet mâşukayı ejder kollarının altına varıncaya kadar yuttu. Mâşuka yahut kız iki kollarını tamamıyle ejderin ağzından gererek korkak âşıkına hitâben, artık şu fırsattan olsun istifâde ederek gel, ejderi öldür, beni kurtar! dediyse de öteki korkak gelemiyordu.

Bu yüreksizliği gören mâşuka: Senin gibi âşıka lânet olsun!.. dedikten sonra kollarını uzatıverince ejder yutuvermiştir. Biz de sabırsızlıkla kuyrukluyu mu bekleyelim, azrâili mi bekleyelim, şaşırdık kaldık.

K I T ' A

Muhâcir oldu gitti fâreler açlık belâsından,
Bizim Türkiye'de çünkü sepetler peksimetsizdir.
Niçin ölsün de açlıktan halâs olsun diye bunlar,
Bu semte uğramaz kuyruklu yıldız merhametsizdir.

Bu gibi meseleleri herkes kendi nefsinden kıyâs eder. Bizde yalnız sepetler peksimetsiz değil, çok fıkaranın ev-

leri ekmeksizdir. Kuyruklu yıldızın zuhûriyle dünyadan kuyruğunu kurtarmak ister. Açlar vardır ki bunlardan birisi bundan onbeş sene evvel altı aya kadar evine et alamamıştı. Bu zât İzmir dâvâ vekillerinden birisidir. Altı ay sonlarına doğru nasılsa eline geçirdiği yüz on para ile alıp koltuğu altında evine götürdüğü yüz on iki buçuk dirhem eti köpek yavrusu kadar çok olan çocukları görünce: Ay, baba et çıkmış mı? demişlerdi!. Bunun bir başka türlüsü bu kere Kırkağaç'a geldiğimde benim başıma da geldi. Birkaç dirhem et aldık, şunu pişir, diye bizim karıya söyledik. Karı hem et parçasına bakıyor, hem benim yüzüme bakıyor, alık alık gülüyordu. Ayıp değil ya yirmi senedir karı et pişirmeği unutmuş. Komşulara göndererek pişirsinler, dedik. Komşulardan gelen cevap:

— Ay bu kurban bayramı mı ki onlarda et bulunuyor. Haydi haydi bizde ne odun var, ne kömür...

K I T ' A

Ecel geldiyse pervâ eylemem kuyruklu yıldızdan,
Buyursun, hazırım, Rabbimde aff-ü merhamet çoktur.
Fakat zevcemle birlikte ölüm pek güç gelir, eyvâh!
Demek mahşerde de ondan benimçün kurtuluş yoktur.

Evet, dünyada kalmak da, birlikte gitmek de karılarla pek belâdır. Bâhusus benimki gibi yirmi beş otuz senelik olursa...

Müslümanlıkta karı almak, boşamak kolaydır; derler. Bu söz büyük bir hatâdır. Bunlar bir defa alındı mı bırakılmıyor.

Ben bir tecrübede bulunarak şöyle demiştim:

K I T ' A

Bilemem devr-i teceddüd mü, tebeddül mü nedir,
Komşular sivrisinekle değişirler arıyı.
Yerine tâze getirdim yaparak tensikat,
Kadronun hâricine ben de çıkardım karıyı.

Fakat bunlar lâfla olmuyor. Önde Mısır ehrâmı gibi dikilip durmakta olan vicdan bırakmıyor. En belâsı ahvâli

âlemin hârici müsademâtına mâruz olmadıklarından mıdır, bilmem nedendir?

Verem olup da kırkından evvel gidenler müstesna olmak şartıyle, kırkını geçiren domuz karılar ölmüyor.

kocasının başında belâ olup kalıyor. Hele bâzılarının mükerrer hac kabilinden on iki, on üç koca öldürdükleri vakidir. Beş Mayısı savuşturur isek inşallah bizimki öyle olmaz. Şurada bir karı-koca fıkrası hatırıma geldi. Yazacağım. Bir karının ölüm halinde olan on ikinci kocasıyle muhaveresi:

Karı — Âh efendim, beni kime bırakıp da gidiyorsun?

Herif — On üçüncü koca olacak pezevenge!..

FIKRA

Borçlu bir ahbâbımla, para vermeden borç ödemek yolunu öğrenmek üzere **Ruhi Bey** merhuma akıl danışmağa gitmiştik. **Ruhi Baba**: Borç ödemenin üç türlü yolu vardır, demişti. Birincisi, alacaklı olan herif, ilk defasında nezaketle gelir, ister. İkincisinde biraz sertleşir. Üçüncüsünde çok zaman olur ki boğaz boğaza gelinir. İşi buraya getirip bu zor geçidi aştıktan sonra borcu ödedim, sanırsın. İkinci ödeme şekli ise geçen gün Tilkilik'te bir yörükten 18 çuval saman dolandırmış olan bir saman tüccarıyle yörüğün aşağıdaki konuşmaları da güzel bir örnektir:

Yörük — Altı aydır gele gide artık usandım, benzim saman yıldızına döndü. Ben de fakirim, merhamet et, acı artık şu saman paralarını himmet ediver.

Samanı alan — Bugün nedir?..

Yörük — Cumartesi.

Samanı alan — Haydi git, Pazartesi günü gel, paranı al.

Yörük Pazartesi günü tarlasında işi olmak münasebetiyle gelemeyip Çarşamba günü gelir. Yörüğü görür görmez:

Samanı alan — Hani sen Pazartesi günü gelecektin?..

deyince, Yörük: O gün tarlada işim bulundu, gelemedim, cevâbını verince beriki Yörüğün kolundan yakalayarak: Yalanını tuttum, ümmet-i Muhammed yetişin!.. diye bar bar bağırmağa başlayınca Yörük kaçtı, beriki borcu ödedi!!!...

Allah böyle borç ödemeyi hepimize nasip etsin, âmin!..

Hitap kuyrukluya ise de oğlum Mustafa'nın tercüman-ı beyânı olan aşağıdaki kıt'alar da şuraya yerleştirilmeksizin geçilecek şeylerden değildir.

KIT'ALAR

Çile çektim bir zaman kuyruksuzundan Yıldız'ın,
Nâgihâni öyle çarpıldım ki hâlâ sersemim.
Gelse bin kuyruklu yıldız bâdemâ korkar mıyım,
Çünkü açlıktan cihanda çoktan ölmüş âdemim.

Çıkmağa yok yüzüm, evden dışarı,
Her yere çünkü benim borcum var.
Yetiş imdâdıma ey kuyruklu
Beni lütfen bu belâdan kurtar.

Dâima dünya karanlıktır züğürtlükten bize,
Yok bu derde tek ölümden başka bizimçün devâ.
Gel behey kuyruklu yıldız kaçma Allah aşkına,
Âleme saçsın mübârek kuyruğun nûr-i ziya...

BİR AV FIKRASI

Neşat Bey avdan geldi. Yine avcılardan Ali Bey o gün ne vurduğunu sordu. Neşat Bey de bir tilki avladığını söyledi ve aralarında şu konuşma geçti:

Ali Bey — Aman efendim, bâri tilki azametli bir şey miydi?

Neşat Bey — (Vâkûrane) Zâhir yalnız otuz arşın kuyruğu var; deyince Neşat Beyin oğlu yüksek perdeden bir öksürdü: Aman efendim o kadar kuyruk olmaz.

Neşat Bey — (Oğlunun yüzüne bakarak) Onbeş, oğlu yine öksürdü.

Neşat Bey — (Gülerek) Hepsi yalan, bu gerçek. Vurduğum tilkinin kuyruğu bir buçuk arşındı. Oğlu yine öksürünce:

Neşat Bey — (Hiddetlenerek) Be anasını .....**min** piçi, bunun artık hiç mi kuyruğu yoktu?.. demiş. Acaba bizim kuyruklu yıldız da bu kabilden midir?..

K I T ' A

Sordu kuyrukludan ahvâlini arzın melekût,
«Her taraf parlamış envâr-ı maârifle» dedi.
Sıra Türkiye'ye geldikte, mübârek dedi ki:
«Yetmiş altı sene evvel bu yine böyle idi.»

İ K İ N C İ K I S I M

Kuyruğuyla küreyi okşamadı,
Âh kim olmadı kısmet ölmek;
Biz züğürt kullarına dünyâda,
Demek Allah daha çok çektirecek.

F I K R A

Meşhur hattat **Nâili**'ye birisi bir **kelime-i şahâdet** levhası ısmarlar. Uzun zaman bekler ve rastgeldikçe ihtar ettiği halde levhayı alamaz. Tam altı sene sonra bir defa daha Bayezit meydanında hattata rastgelince: (Ulan) **kelime-i şahâdeti son nefeste mi yetiştireceksin?..** demiş.

Fakat kuyruklu, ne ilk nefeste ne son nefeste bir halt edemedi.

K I T ' A

Sence bence gökteki kuyrukludan yok fâide,
Bir takım aç fâreyi mutfakta çömleklerde gör.
Varsa da solda sıfır geç (Ahmed'in dükkânını);
Gel de kuyruklu nasıldır bizde gömleklerde gör.

Ermeni Hilmi ile Sabri Efendi birleşip,
Bârekallah tuttular Beyler sokağında mekân.
Akd-i şirkette bulundum, söyledim şu kıt'ayı:
Müşrikinden oldu bir kâfir ile bir müslüman.

— IX —
EŞREF'İN RÜYÂSI
(1911)

21 bendden ibaret olan muhammes şeklindeki bu manzumede şair, «İttihad ve Terakki Fırkası Erkânı»nın memleketi uçuruma sürükleyen tutumunu hicvetmektedir:

Musibetten, belâdan ibret aldık, yâ Resûl-allah!
Uyandık şimdi, evvel hâba daldık, yâ Resûl-allah!
Aceb dergâh-ı Haktan biz ne çaldık, yâ Resûl-allah!
Meded kıl, biz nasıl bu ellerde kaldık yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık yâ Resûl-allah!

Hasan, Ahmet, Zeki Bey hangi derde mübtelâ oldu? (*)
Sokaklarda müretteb hangi kaatiller belâ buldu?
Nasıl ellerde İstanbul muhit-i Kerbelâ oldu?
Meded kıl, biz nasıl bu ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık yâ Resûl-allah!

Kopar bir fırtına evvel, kesilmez arkadan ra'dı,
O ra'dın bir koparsa mümkün olmaz sonra tâdâdı.
Belânın iptidâsından büyük çıkmakta mâbâdı,
Meded kıl, biz nasıl bu ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldık bunaldıkça yâ Resûl-allah!

Yukarıdaki ra'd münasebetiyle meşhur şair **Nef'î**'nin bir kıt'ası hatırıma geldi. Nef'î İstanbul'a gelmişti. O vaktin ulemâsından şair yâhut şair yaşayanlardan birisi Küçükayasofya Câmiinde vaaz ediyordu. İsmi **Vahdetî** idi,

---

(*) **Hasan Fehmi** bey gayet hüsn-ü ahlâka mâlik bir zât olduğunu Mısır'dan ben tanırım. Buna tabanca sıkan katile ve ecdâdına kıyâmete kadar lânet olsun. İkincisi **Ahmet Samim** bey ki hiç tanımam. Vefâtı kirli, müstekreh ellerle vukua geldiğinde hiç şüphe yoktur ki Hüseyin Cahit bey oğlumuz da yazdığı gazetede sakınarak biraz söylemek istiyordu. **Zeki bey** kimdir? Hiç bilmem, fakat vicdanlarda pek acı şüphe bırakmıştır. **(Her üçü de o zamanın muhâlif gazetecileridir).**

Nef'î'de Vahdetî'yi görmek merakı tâ memleketinden beri hâsıl olmuştu. İstanbul'a gelip Vahdetî'yi sorunca, (Canım, Vahdetî Efendi dediğin zât sâlhurde Said Paşa, Kâmil Paşa gibi zatlar olmak üzere târif edilerek yaşlılığından ötürü geçen ders esnâsında ...surmuştu.) demişlerse de, Nef'î: Onda beis yok, siz bana gösterin, deyip câmii bulur. Talebelerine ders verdiği yerden biraz uzak oturduktan sonra hoca Vahdetî Efendinin dersi esnâsında birden hava bozulur. Bulutlar kararır, şimşekler çakmağa başlar. Tabiatıyle gökte gürültü vardır. Zâten gözleri hasta olan **Vahdetî** Efendi, önünde hazır olan talebelerinden o gürültüyü sorar. «Efendim, r'ad'dır.» cevâbını almağa hâcet bırakmaksızın Nef'î öte taraftan atılıp (Vehleten mi, def'aten mi?) der. Her nasılsa şu güzel kıt'ayı söyler:

«Âsümandan bir sadâ-yı nâgihân etti zuhûr,
İşidenler r'ad sanmıştır ve lâkin ol değil.
Vahdetî bir cart çekmişti geçen yıl sehv ile,
Kümbed çarh-ı felekten etti âvâzı bu yıl.»

—o—

Devr-i Âdem'den beri ahvâl-i âlem böyledir,
Zulm ile bir memleket yoktur ki viran olmamış.
Zülf-ü yârı târümar eyler dokunsa rûzigâr,
Hangi cemiyyet bu âlemde perîşan olmamış.

—o—

Vatan zâten teverrüm etti, mikropla musâb oldu,
Otuz üç yıl dayandı zulme, üç yılda harâb oldu,
Umardık başka biz, bir başka türlü inkılâb oldu,

Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!
Hamiyyet herkesin ağzında çiğnenmiş sakız oldu, (*)
Çıkıp kerhânelerden birtakım sermâye kız oldu,

(*) «Hamiyyet» lâfzı o kadar bayat oldu ki, çiğnenmiş sakızdan güzel tâbîri bulamadım. Nâmuslu kullanıyor, nâmussuz kullanıyor, demeğe hâcet yoktur. Çünkü kerhânelerde kullanılıyor.

Yutulmaz âşinalarca bu lokma pek tıkız oldu,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Anıldıkça adı hürriyyetin gülmekte istibdâd,
Demek ki hâl-i hâzır vakt-i istibdaddan berbâd,
Şefâat isterim herkesle sizden de ber-mû'tâd,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Denizden top, semâdan bombalar yağdırmada düşmen,
Semâya intikal etti demek meydân-ı harb yerden,
Utanmazlar nasıl kavga eder hâlâ, diyor sen, ben,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Miting akd ettiler mi içlerinde hiç öküz kalmaz,
Eğer harbe salâ dense içinde yüzde yüz kalmaz,
Vebâ gelse götürse bunları, böyle pürüz kalmaz,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Utanmaz birbirinden hepsi de bir gün yalan söyler,
Biraz nâmuslular gizli, edepsizler ayan söyler,
Eğer varsa lüzûmu sâhiden bunda, cihan söyler,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Bu kavga fırkalarda sanma kim öyle sebepsizdir,
Küçüklerden büyükler şüphe yok dâim edepsizdir,
Bunu inkâr eden varsa hasebsizdir, nesebsizdir,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Yâzık, mahkûmu oldu memleket birkaç kopuk şahsın,
Neden mağlubu kaldık çend kadar benzi uçuk şahsın,

Nasıl olduk esiri üç buçuk yıl üç buçuk şahsın,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!
Nasıl bilmem, Halil Bey dahiliyye nâzırı oldu,
O bedbahtın zamanında çiçekler açmadan soldu,
Bugün Divân-ı âliden bu da farzet ki kurtuldu,
Meded kıl, biz nasıl ellerde kaldık, yâ Resûl-allah!
Bugünlerde bunaldıkça bunaldık, yâ Resûl-allah!

Vakit Gazetesi: 1 - 7 Mart - 1929

———o———

ŞAPA OTURAN DEFTERDAR

İzmir'de mâzûl bir kaza malmüdürü hergün şâir Eşref'i nerede görürse yakalayarak mağduriyetinden, ailesinin kalabalık oluşundan bahsederek yine bir malmüdürlüğüne tâyinine delâlet etmesini ısrarla rica edermiş.

Eşref, bir gün **Tevfik Nevzad** ve o zamanki Edirne mebusu **Mehmet Şeref** beylere meseleyi açar, malmüdürü mâzulüne derler ki: Biz filân saatte Defterdar beyin dairesine gideceğiz, biz Defterdar beyle içerde konuşurken sen de oraya gel, memuriyet mi isteyeceksin, ne yapacaksan yap, biz de yardım edelim, işin olur biter.

Muayyen satte Eşref ve arkadaşları Defterdar beyin odasında oturmakta iken, Malmüdürü mâzulü kapıyı açarak içeriye girer girmez, Defterdar bey gâyet hiddetli ve sinirli olarak misâfirlerin yanında, zavallı Malmüdürü mâzulünün yüzüne karşı irtikâbından, edebsizliğinliğinden, dünya bir araya gelse kendisi gibi hırsız ve mürtekip bir adama tekrar memuriyet veremeyeceğinden bahisle ağız dolusu küfürler savurmağa başlar.

Eşref, bu kadar tecâvüz ve hakarete karşı Malmüdürü hesâbına (!) tahammül edemez, titremeğe başlar, söze karışarak, Defterdar beye hitâben:

— Lâfınız bitti mi Defterdar bey?

— Evet... der demez Eşref Malmüdürü mâzulüne hitâben:

— Öp, hazret-i üstâdın ellerinden!!.

Diyerek Defterdarı şapa oturtmuştur.

— X —
EŞREF'İN MECLİS-İ MEBÛSÂNI
yâhut
MAHSÛL-İ HÂYÂLİ
(1911)

Eşref, Türkiye'yi kurtaracağını umduğu Meşrutiyet Mebûsân Meclisi'ne, her ipini koparanın geldiğini, bunlardan çoğunun görgüsüz ve bilgisiz kişiler olduğunu görünce onlarla alay etmekle kalmaz, memleket meseleleri hakkındaki düşüncelerini «ince alaylar arasına sıkıştırarak» yapılan intihâbı, «Cebr ile tâyin idi, yoksa değildi intihap» diyerek beğenmez.

KIT'A

Mushafa el basarak kâbe-i hürriyyette,
Çektiğin besmele kırdı belini Şeytân'ın;
Pâdişâhım dileriz Hazret-i Mevlâ'dan kim,
Ömrü oldukça yaşasın «Meclis-i Meb'ûsân»ın...

★

İntihâbâta çıkardım her yere (efkâr)ımı,
Suret i-hâli hayâlâtımda temsil eyledim;
Topladım ârâsını sandûka-i vicdânımın,
Bârek-allah, işte meb'ûsânı teşkil eyledim...

Sadedden Evvel

İd-i hürriyyeti tebrik ederim ihvâna,
Bu değil millet için doksan üç'ün ihsânı:
Kapısı öyle kolaylıkla kapanmaz, zîrâ
Zorla açtık bu sefer Meclis-i Meb'ûsân'ı.
Var lüzûmu bize çok Meclis-i Meb'ûsân'ın,
İçine dâhil olanlar ne olursa olsun!
Doksan üç vak'asını eylemesin de tanzîr,
Yüzde doksan üçü isterse e(şek)le dolsun.

Meb'ûsân Listesi

Kör topal toplandı Meb'ûsânımız,
Bir tarafta kalmadı noksânımız.

Meclis'e dizdim büyük küpler gibi,
Arz-ı endâm ettiler gibi,
Bâzısından tâze çıkmıştır potur,
Yan bakar, dersen: «Efendi, düz otur!»
Bâzısı bağdaş kurup der: «Merhabâ!
Nerde kaldı kahveci Mercan Ağa?
İstiyor içmek gönül bir nargile,
Gelmedi hâlâ sokaktan hergele!»
Şöyle diz çökmüş yere bir diğeri,
Der ki: «Gelsin, isterim Ser-askeri!»
Solda bir meb'ûs kav çakmak çakar,
Sağda bir âzâ soyunmuş bit bakar,
Bâzısı kürsîde nutk irâd eder,
«Handa aç kaldım!» diye feryâd eder.
Şimdi görse derdi Veysî, Nergisî:
«Olsa Meb'ûsân bir tip sergisi.»
Ey ahâli! yok duhûliyye, girin,
Her vilâyetten getirdim, seyr edin!

Meclis-i Meb'ûsân Reis-i Muvakkatinin Nutk-i Manzûmu

Arkadaşlar, haydi yek-âvâz olun,
Bir sürü gûyâ kümeste kaz olun:
Bir ağızdan bağrışır: «Millet!» diye:
«Bin yaşa ey şanlı hürriyet!» diye:
Bin gürültü, bin şemâtet eyleyin,
Câ-be-câ izhâr-ı hiddet eyleyin;
Eyleyin yek-dîgere birden hücûm,
Böyle taşkınlıklara vardır lüzûm.
Avrupa meclislerinde kaîde:
Yok sükûnetle geçerse fâide:
Hangi işte olsa kavgaa, sâmiîn
Öyle işlerde olur gaayet emîn:
Hangi bir iş olsa kavgaasız geçen
Dâimâ eyler ahâli su'-i zan
Haydi siz de öylece kavgaa edin,

Türklüğü lâkin güzel icrâ edin.
Uğraşırken siz, binâ sarsılmalı,
Pantolon, setre, yelek yırtılmalı.
İndirin yek-dîgere şaplakları,
Aşk edin tâ enseye tırnakları.

Defter-i yek-dîgeri cebren dürün,
Bâzı meb'ûsu boğarken öldürün.

Bu sırada meb'ûslar birbirini boğmaya kıyam ederlerse de, taraf-ı riyâsetten men'olunarak nutka devam edilir:

İstirâhat eyleyin beş altı gün,
Her zaman hâzır size böyle düğün.
Arkadaşlar söylesin hâcâtını,
İsteriz hep mülkün islâhâtını.
Şâirâne kıt'alar inşâd edin,
İhtiyâcâtı içinde yâd edin.
Eyleyin eş'âr ile arz-ı hüner,
Görse tahsin eylesin Âşık Ömer:
Şi'riniz olsun serâpâ dil-firîb,
Vecde gelsin gûş edip Âşık Garîb.
Hepsi imlâ yanlışıyle dolmasın,
Yüzde doksandan ziyâde olmasın.
Söyleyin, yazsın zabıt kâtibleri,
Siz dönün lâyık olan sağdan geri.

Bu sırada bir köşede afyon tiryakisi gibi düşünmekte olan yirmi kadar meb'ûsu, reis yanına çağırarak her birisini nazar-ı hakaretle süzdükten sonra: «Siz ne idrâksiz adamlarsınız! Görmüyor musunuz ki herkes meb'ûs olduğu vilâyetin ihtiyacâtından bahs ediyor. Siz buraya gelmektense memleketinizde kalıp işinizle gücünüzle uğraşsanız daha hayırlı olurdu!» demesinden münfail olan meb'ûslar müttehidül-lisân olan aşağıdaki kıt'ayı söylerler:

Dört sene sonra görünmez oluruz Meclis'te,
O zaman kıymetimiz yükselir inşa-allah!

Memlekette oluruz müntehib-i sâni de,
Buraya bizden eşekler gelir inşâ-allah!

Vakit Gazetesi: 7 Kasım - 5 Aralık 1928

—o—

BİR HÂTIRA:

HÂFIZ MUSTAFA'NIN OYUNU

Eşref'in çok sevdiği ve babası Hâfız Mustafa'nın yakın dostu olan Kırkağaç dâvâ vekillerinden **Dombaycızâde Ahmet efendi** anlatıyor:

«Rusya muharebesi esnasında bir gün **Hâfız Mustafa** ile beraber Balıkesir'e gidiyorduk. Yolda nasılsa bindiği at ürkünce Hâfız Mustafa'yı düşürdü. Ben buna gülünce hâfız fevkalâde kızıp, **ben senin ananı ağlatırım;** diyerek tekrar ata bindi. Yolumuza devam ettik. Bir saat kadar yol aldıktan sonra bir köye vardık.

Bir tuhaflık olsun diye, boynuna bir kılıç takınış olan Hâfız Mustafa'yı gören köylüler, bunun büyük bir kumandan olduğunu ve muharebeden döndüğünü sanmışlar.

Asker karıları, anaları, babaları derhal Hâfız Mustafa'nın etrafını sarmışlar ve aralarında şöyle konuşmağa başlamışlardı:

Köylüler — (Hep bir ağızdan ağlaya sızlaya telâşla) evlâdlarımız ne oldu, sağ mı, öldü mü?.

Hâfız Mustafa — Evlâdlarınız hepsi şehit oldu. Fakat ben onların intikamını aldım. Yavrularınızı şehit eden kral **«Grandük Nikola»** —parmağıyle beni göstererek— işte şu domuzdur.

Habîsi esir aldım. Köye girerken korkusundan şapkasını heybeye soktu. Haydi bakalım vazifenizi yapınız, yâni yolunu, kanadını kırıverin. Lâkın öldürmeyin. Balıkesir hükümetine teslime mecburum.

Hâfız Mustafa daha sözünü bitirmeden, köylüler ellerine geçirdikleri taşlarla bana hücûm ettiler. Bereket versin ata atlayıp kaçtığımdan beş on taş yemekle canımı kurtarmağa muvaffak oldum...»

Hıyâban Dergisi: 3 - Temmuz - 1330 (1914)

— XI —
BERGÜZÂR
(1911)

Tamamı 44 kıt'a olan bu eserde şair, oğlu Mustafa Şatim'e görgü ve ahlâk kuralları üzerine öğütlerde bulunmaktadır:

Bundaki sözler medâr-ı iftihârımdır benim.
Çünkü oğlum Mustafâ'ya bergüzârımdır benim.

KIT'ALAR

İngiliz, Alman, Fransız dillerinden bir dili
Öyle öğren kim duyanlar ecnebi zanneylesin;
Şarka garbın fikrini nakl et, seni seyr eyleyen
Âdeta (Kant)ın çırağ-ı mektebi zanneylesin.

Dâima âlâ yiyip iç, bir güzel gördün mü bak,
Bul güzel ses dinle, ol perverde-i nâz-ü nâim.
Kokla hoş şeyler, çekil vaktiyle hâb-ı rahata,
Ülfetin mahsûl-i kıymettârıdır zevk-ı selim...

Örnek ol oğlum (Franklin)den temizle ruhunu,
İntizah ettikçe çünkü ruh pür ezvak olur.
Bir mutahhar ruhtan ef'al-i pâk eyler zuhûr,
Saf menbâdan akan su bittâbi berrak olur.

Aç kalır âdem rekabet iktidârı olmasa,
Azme hâil bir diken varsa bu yolda bulmalı.
Ya müheyya olmalı oğlum rekabet çengine,
Ya zaruret pençesinde mevte mahkûm olmalı!

Elinde ihtiyâcın olmamış olsaydı yelpâze,
Alevler hâsıl olmazdı terakkinin ocağında;
Çoğaldıkça belâ-yi ihtiyaç artar çalışmak ta
Büyür tıfl-ı terakki ihtiyâcatın kucağında...

Dağınık olsa da oğlum şuâbatı ilmin,
Bir ufak cümle olur gâyesi bin meşveretin,
Kesretinde şaşırıp kalmada mâna yoktur,
Nokta-i vahdetini bulmalıdır mârifetin...

Ömrü hissetmeyenin rüyâdır,
Hisseden huld-i hakikatte yaşar;
Ka'rına, meddine bakma ömrün,
Kişi hissettiği nisbette yaşar..

Emelin her ne ise hâsıl olur,
Kâbe-i maksada bir azm ile git;
Eline fırsat ya geçer, ya geçmez,
Fırsatı bekleme sen, icad et..

Zengin ol, ibka-yi nâm ile fazilet gösterip,
Ruh bâkidir beni âdem için tendir araz;
Serveti icrây-ı insaniyete bir âlet et,
Cem-i mal etmekten ifâyı vezâiftir garaz.

Kişiye zengin olan komşu mazarrat vermez,
Dinleme, aksi bunun maskara bir kaidedir;
Olmamış olsa güneş kimden alır nûru kamer,
Komşunun serveti bir komşu için fâidedir.

Geçmişe mâzi deme, tarih oku,
Hüsn-ü tatbikat için emsâl olur.
Hâl-i hazırda, düşün âti için,
Çünkü istikbâl bir gün hâl olur.

Hep düşüp kalk iyi insanlarla,
Kıssadan lâzım olan hisseyi kap;
Eğer olmazsa bu cihet mümkün,
Kötü âdemle görüş te iyi yap..

Halka karşı ahz-u itâda demirden sağlam ol,
Her sokaktan korkusuz geçmek yeğitlik kârıdır;
Para bahsinde sakın hâ olma oğlum hilekâr,
Herkesin para hususu en büyük miyârıdır.

Konuş merdâne her âdemle evlâdım tehevvürsüz,
Şu sözden ben peşimânım deyip de sonradan gitme;
Tüfekten çıktı mı bir kere bir kurşun geri dönmez,
Düşün bir iş için evvelce, sonra itizar etme..

Hıfz-ı sıhhat ile âlemde tedâvi edecek
Her zaman kendisidir kendisini insanın;
Doktorun hastalara verdiği ekser reçete
Sanki celbiyyesidir mahkeme-i kübrânın.

Toplanır Allah için dünyada rızk-ı âhiret,
Hilkatin sanma ibâdet ücret-i ihyasıdır;
Şart ise burdan götürmek miftahını,
Her zaman herkesçe dünya menfaat dünyasıdır.

Vakit Gazetesi: 6 Aralık 1928 - 18 Ocak 1929

———o———

Eşref'in fotoğrafı altına yazdığı kıt'alar

Ey eden tasvirime atf-ı nigâh-ı iltifât
Fikrimin alâmı, bâdi-i perîşânisidir.
Bak ne hâle koydu kırk yıllık cefây-i rûzigâr,
Eşref'in işte bu suret nusha-i sânisidir!.

★

Hayret ettim aldırınca resmimi,
Ben miyim bu?. Bilmedim ben, siz bilin,
Aslına uymazsa tasvirim n'ola,
Giydiğim gömlek emânet, fes elin...

Şu resmin çıkarılmasına himmet eden Dr. Şerafettin Mağmûmî Bey dostumuza.

23 Mayıs 1908 **EŞREF**

— XII —

EŞREF'İN SON ESERİ

TERCÜMAN-I MİLLET
Yahut
KASİDE-İ HÜRRİYET

Şâir bu son eserinde, eski devrin bütün fenalıklarını teşhir ederek, fırka ihtiraslarını ve ikbâl hırslarını kuvvetli bir şekilde yermektedir:

Verdi ziynet âleme bir verd-i handânın adı,
Doğdu, «Hürriyet» konuldu bir perîşânın adı.
Ol periyi altı yüz yılda doğurdu rûzgâr,
Kondu «on temmûz»da ol sâhib-i şânın adı.
Doğması bundan otuz üç yıl mukaddem olsa da,
Kondu üç yıl var henûz ol nûr-i sîmânın adı.
Her nasılsa bir piyango çıktı millet nâmına,
Âh kim yanlış konulmuş numrada anın adı
Hep yapan bu inkılâbı hazret-i Allah iken,
Ortaya bîhûde çıktı ba'zı Şeytân'ın adı.
Kaldı ancak hazret-i Allah'a hall-i müşkilât,
Kördüğümden de beter birçok muammânın adı.
Bir nezâret çaldırır evrâkını maymunlara,
Yâra, agyâra hüveydâ râz ü pinhânın adı.
Bir nezâret haykırır: «Nerde diretnavt?» diye,
Halbuki orda bilinmez Bahr-i Ummân'ın adı.
Bir nezâret sa'y eder zorla güzellik yapmağa,
Kul gibi kol orduda herbir kumandânın adı.
Bir nezâret istifâde etmek ister fodladan,
«Sûhte» denmekte birçok sahtekârânın adı.
Bir nezâret öyle maliktir ki âli himmete,
Sâyesinde tarla oldu cümle ormanın adı.
Eyledi her şey tebeddül, bu tebeddül etmedi:
«Hazret-i Sultân»dır tahtında sultanın adı.
Serserî kanûnunun ahkâmını tatbik için,
Devr eder dillerde meb'ûsân ü a'yânın adı.

Anlaşıldı şimdi artık bizde âdem kalmamış,
Gezse de dillerde birçok yâve-gûyânın adı.
Kahramanlar ehl-i servetlerle etti izdivâc,
Bir hakîkat şekli aldı mâlihulyânın adı.
Kim ki «Cem'iyyet» aleyhinde bulunsa: «Mürteci'»
Bir koru sözden ibâret dîn ü îmânın adı.
Biz işitmezdik bu âlemde neler varmış neler!
Etti ettikçe tekessür kahramânânın adı.
Ölseler de, hepsinin heykel dikilse nâmına,
Bir mezâristân olurdu cümle meydânın adı.
Sanma bunlardan daha a'lâ muhâlif fırkalar,
İsterim geçsin yere öyle sefihânın adı.
Mes'ele, onlar yesin bunlardan artarsa kemik;
Ortada başka dille, başka da'vânın adı.
Siz donanmaya iâne başka sûretle alın,
Dönmesin hatt-ı Hicâz'a bir donanmanın adı.
Sizdeki «jurnal»ların esmânı milyonlar değer,
«Banknot» bence o evrâk-ı perişânın adı.
Gizli gizli satsanız jurnalları ashâbına,
Girse meşrûtiyyete bu ahz ü i'tânın adı.
Belki beş yüz sandığı birkaç diretnavt yapar,
Kirletilmez yok yere eshâb-ı sâmânın adı.
Çünki gönlünden kopup vermezse bir gün bir kişi,
«Mürteci»dir indimizde, hoppala, anın adı.
Pek de çokmuş kahbe meşrutiyyetin zenpâresi,
Şimdi beydir eskiden binlerce uryânın adı.
Memlekette kalmamış sıdkı bütün bir müslüman,
Parladıkça parladı birçok sefilânın adı.
Menfaat ümmîdi halkı sevk eder «Cem'iyyet»e,
Yoksa te'sîr eylemez, vallahi «Kur'ân»ın adı.
Birbiri ardınca hendekten koyun atlar gibi,
Geçti bir kayd altına çok sahtekârânın adı.
Milleti mahkûm edip sen hâkim olmak, öyle mi?
Ben değişmiştir derim Abdülhamid Hânın adı.
Halka karşı oldunuz bir başka türlü pâdişâh,

Siz çıkınca ism-i tasgîr oldu Şeytân'ın adı.
Yok hafiyye, şimdilik aklâm-ı istihbâr var,
Sonradan girdi bu tarza eski unvânın adı.
Birtakım bîçâre öğrendi «grev» ma'nâsını,
Memlekette yok fakat tatbika imkânın adı.
Munsıfâne böyle mi olmak gerektir ittifâk?
Böyle mi bilmem lûgatça lâfz-ı «seyyân»ın adı?
Sen küpü doldur da kaç bir gün vatandan hârice,
Ol zamân etsin tecelli bizde İrân'ın adı.
Sen yiyip ben bakmalı, öyle olur mu ittihâd?
Böyle doğru sözler oldu sizce «isyan»ın adı.
Ben yemem mâdemki, sen de yeme eşşek gibi.
Ba'demâ bizce harâm olsun bu helvânın adı.
Parlamentarizmin mantarlarından el-hazer!
Hâtıra birlik gelir bunlarla Şeytân'ın adı.
Hokkabazlar aynı «istibdâd»ı «hürriyyet» diye,
Gösterip derler: «Değişti hokkabâzân»ın adı?
Varsa fikrimde hatâ, affetmeyin, tashîh edin,
Varsın «enternasyonal» olsun bu dîvânın adı.
Ey vatan! Senden beterdir hâl-i perîsânım benim,
Resme girdikte olur handân, giryânın adı.
Bir soyunmuş kız gibi timsâl-i hürriyet gelir,
Hâtıra gelmeksizin bir mâh-i tâbânın adı.
Çok değildir olsa hürriyyet için canlar fedâ,
Kalb-i milletde yer eyler öyle kurbânın adı.
Kâbe-i hürriyyete kimse taarruz etmesin,
Yoksa ondan müntehabdır bence «Mervân»ın adı.
Haydi farzet kim sen oldun inkılâbın âmili.
Çıkmasın mı ortaya başka müsülmânın adı.
Dört kişi lâyık mı çeksin milletin dizginini?
Böyle olsun mu aşağılık küheylânın adı?
Hamdi Lillâh rûz-i meşrûtiyyete girdik sezâ,
Hep uhuvvet konsa bundan sonra sıbyânın adı.
Karşımızda bir mücellâ levh-i mir'ât isteriz,
Olmasın böyle doruk mir'ât-ı devrânın adı.

Bizim meb'ûsanda geçmektedir bîhûde gün,
Dendi câ-yi eşkıyâ bîçâre «Havrân»ın adı.
Çünkü verdik el ele bil-cümle toprakdâş ile,
Kışlada Ahmed'le bir, İsâ ve Mûsâ'nın adı.
Bâb-ı Âli oldu bir Eyyup oyuncağı gibi,
Korkuyor hepsi, anılsa Bulgaristân'ın adı.
Bir nezâret hastadır sevdâ-yi istikrâz ile,
Simsarlık oldu şimdi cebr-i noksânın adı.
Dâimâ kaptı külâhı, mülkü bir «Fas» eyledi,
Ol nezârette samandır sanki sâmânın adı.
Mer'a-i nuzzâr için insan değil gûyâ boğa,
Söylesin millet nedir, bilmem, o şişmânın adı?
Bir nezâret, bir ikiyüzlü kılıçtır dâimâ,
Necm-i geysûdardır takvimde de ânın adı.
Yâd olunmaz oldu nâmı nâzır-ı Tophâne'nin,
Uğratıldı galibâ nisyâna erkânın adı.
İşden a'lâsı çekildi, belki âr eyler idik.
İsterim kirlenmesin öyle Müslümânın adı.
Andırır Bâb-ı Meşîhat bir mezâristanı kim,
Sanki olmuştur kavuklar seng-i hârânın adı.
Anla bak halkın hükûmetçe telekkıyyâtını:
Dendi mi «resmî», yalandır öyle ilânın adı.
Tecrübemce muntazır olsun belâye her zaman,
Doğrulukla çıkdı mı bir kerre insânın adı.
Top tüfekle hâsıl oldu Arnavutluk'da sükûn,
Yeryüzünden kalkdı Dürzü, batdı Urbânın adı.
Karşılıklı bu ölenler hangi milletten acep?
Böyle mi sence efendim, adl ü ihsânın adı.
Bu gidişle hâlimiz bilmem n'olur siz söyleyin?
Yılda bin kerre değişmiş olsa devrânın adı.
Hallolunmaz pek kolay, her mes'ele gayet dakik
Dâimâ dillerde hâzır top u çevgânın adı.
Bir haris-i câh varsa Hakkı Pâşadan beter,
Geçmeli târîhe bir de öyle insânın adı.
Cümlesi dîvân-ı âliye çekilse müstahak,
Yerlere geçse n'olur, bu nev-civânânın adı?

Hâneme yangın sirâyet etse şimdi isterim,
Yansa da ev, gaip olsa bitli yorgânın adı.
Öyle köksüzdür maarif bizde yoktur bir bilen,
Ehline mâlûm olur cennette Tûbanın adı.
Milk-i hasmı varsa kuvvet bizde fethetmek için,
Çıksa meydâna n'olur şimşîr-i berrânın adı.
Kahvelerde boşboğazlarla ne lâzım hasbihâl,
Hallolunmuştur bilenlerce mu'ammânın adı.
Sen beyan et nerde Câhit Bey, Selânik nerdedir?
«Sille»den sonra çıkan meydana «kiryâ»nın adı.
Bilmeyenlerde eşeklik var, bilenlerde sükût:
Mümteziclik oldu bizde seyr ü husrânın adı.
Bir takım alçak dehâlet eyledi cem'iyyete,
Oldu «erbâb-ı hamiyyet» çok herâsânın adı.
Bilmeden cem'iyyetin esbâb-ı teşkilâtını,
Girmesiyle mürşid oldu çok mürîdânın adı.
Bâzısı vicdânına rağmen eder halt-ı kelâm,
Mustafâ'dır itikadımca Süleymân'ın adı.
Dünkü gün dîn-i mübîne eyliyenler itirâz,
Var, bugün bak, başdadır öyle rezîlânın adı.
Bak belâya, sizden ayrılmakda alçaklar bile,
Böyle mi mâbeyninizde arz-ı şükrânın adı.
Fıtraten er oğlu erken dendi: «Hayret» mürteci!
Ortadan bilmem ne oldu, kalktı mîzânın adı.
İşte ettirdi Fransa Fâs'ı pâmâl-i huyûl,
Az zaman sonra anılmaz orda «Mevlâ»nın adı.
İsterim Allah'dan kim biz nazîre olmasak,
Kalkmak üzre ortadan biçâre İrân'ın adı.
İtikadımca koparsa bir kıyâmet, biz yoğuz,
Müslümanlıkca kalır en sonra Afganın adı.
Akhisâr'ın bir ucunda şu acı manzûmeyi,
Yazdığım târihde on birdi Nisânın adı.
Bir gün evvel sanki rûhum nısfının ervâhına,
Bir temâs etmiş demiştir, nerde Fürkan'ın adı.
Sath-ı evrâk-ı havâdisde değişdi rûzgâr:
«İhtilâf oldu» lûgatce bunda isyânın adı.

Ermeniler sâdece terfih-i rağbet istiyor,
Bunlara uymaz bizimçün başka ihvânın adı.
Oldu cem'iyyet hükûmetlerde gûyâ kontrol,
Her tarafda şimdi galip şeyhe şübbânın adı.
Bir düşün dünyâda sen kimsin, nedir mâhiyyetin?
Ortalıkdan kalkdı mı âdâb ü erkânın adı.
Her kulüp sükkânı esnâfın da mâdûnundadır,
Aldı «insan» mahlası birçok heyûlânın adı.
Bir kara oğlan doğurmakta gebe, her bir gece,
Âlemde âsâyiş oldu bizce hulyânın adı.
Bâdemâ dönmez dolap böyle ricâl-ül-gayb ile,
Âşikâr olmak gerektir dîn ü imânın adı.
Haddi varsa kimsenin, gitsin Şerîat istesin,
Lâl eder öyle kesânı yağlı urganın adı.
Hicret etdi Pâris'e Mîr-i Alî, yânî Kemâl,
Mahvedildi yok yere öyle suhandânın adı.
İşbaşında biz Sabâhüddîn'i görmek isteriz,
Ortada olsa hakikat mâlihulyânın adı.
Çıkdı meydâna yine bin âh ile derd-i derûn,
Bugz ederler yâde geldikçe Müslümânın adı.
Bunların uğraşması Allah için mi söyleyin,
Şimdi mümkün mü ola câmî, kilisânın adı.
Rû-nümâdır dâimâ eşyâda hükm-i inkılâp:
Bak bugün küldür, geçen yılki Çırâğanın adı.
Bunda da gösterdi kanûn-i tekâmül kendini,
Bittebeddül sanma kamus oldu Tibyânın adı.
Âkıbet fırka çatallaşmış iki boynuz gibi,
Bitterekki ittihadeyn oldu âzanın adı.
Bir iki üç dört sene bîhûde sallanmaz kavuk,
Ortaya işte konuldu hîlekârânın adı.
Hey eşek oğlu eşek, karşındaki eşek midir?
İşte çıkdı ortaya tafra-fürûşânın adı.
Yatsıdan evvel söner her rostopoğlunun mumu,
Erzurum olmaz efendim bir zaman Vân'ın adı.
Kandırır hizb-i cedîdi, korkarım hizb-i atik,
Ortada âlet iken bâzı sıbyânın adı.

Hâtıra bunlar gelir ammâ vuku'u mümtenî,
Avdet etmez bir daha Abdülhamîd Hânın adı.
Hey eşek oğlu, verilmez mi iâne birrızâ,
Cebr ile almak mı hürriyyetde ihsânın adı.
Çok olub da pâresi, senden eşektir vermiyen,
Çıkmalı pâzar yerine öyle hayvânın adı.
Mücrim olsun mu talebkârın kusûrundan kerîm,
Bir değil bindir, efendi sizde noksânın adı.
Agniyâdan pâre istenmekde vardır bir usûl,
Burda da cârî olur âdâb ü erkânın adı.
Mezhebimce bir tarîkın pîri olmazsa eğer,
Pâyidâr olmaz o yolda pîr ü bernânın adı.
Bizde zengin yok, fakat hâlince az çok vermeli,
Olmalı satvet-feza artık donanmânın adı.
Bu târîkın pîri kimdir, söyle Allah aşkına,
Pîri yok ya, ne sana rehber olan cânın adı.
Gözleri bağlı dühûl ettin değil mi, kör gibi?
Dâimâ mechûl-i mutlak sence elvânın adı.
Aslını cem'iyyetin mîr-i Sezâ'î'den sorun,
Çünkü Pâris'te konuldu bu muammânın adı (1).
Hayret ender hayreti gel, bende gör, ey dil-şiken,
Şimdi senden de mülevves bâzı erkânın adı.
Hâkimiyyet, şimdi erken kalkanın mahkûmudur.
Bak, mücâhid oldu şimdi çok eşirrânın adı.
En nihayet belki beş yüz binde bir, yandan çıkar,
Sulh ile her yer düzelsin, çıkmasın kânın adı (2).

---

(1) Elyevm Madrit Sefîri olan **Sâmi Paşa zâde Sezâ'î Bey, bu** programı kaleme almıştır İbtidâsı nedir, neticesi ne olacaktır, ben de bilmem. Rızâsını tahsil etmeden iylân edemeyeceğim âdem de bilmez! Allah encâmını hayreylesin! (Eşref).

(2) Rûmî 83 vak'asını bilenler pek az kalmış olmalı **ki,** herkes, bâhusus gazeteciler bile yedi devlete karşı gelmek istiyor. Düvel-i muazzamayı şöyle bir tarafa bırak. Balkan hükûmetleri ittifak ederse biz yoruluruz Çünkü bir darbımesel vardır! Köpek üşüntüsü fili parçalar. Herhalde nâçâr kalmadıkça bizim tarafdan iylân-i harb edilmemeli. (Eşref).

Gökyüzünden Arza bundan sonra inmez mâide,
Geçmiş olsun, bir daha gelmez Süleymân'ın adı.
Anlaşılmaz ekseri Jön Türk müdür, Bon Türk müdür?
Sanki hayvâna konulmuş bâzı insânın adı.
Bilmeden mîrâsa konmuş bazı centilmen gibi,
Çıkdı meydâna nice gömleksiz oğlanın adı.
Neşve-i ikbâl ile oldu ne Seyyidler Yezîd,
Tilkilik'de Tilkizâde kaldı arslânın adı.
Serbesiyyet sanki sâhibsiz arâziymiş gibi,
Geçdi tapu kaydına çok serseriyyânın adı.
(Bizde erbâb-ı yesâr hâlince şekvâ etmede,)
Korkuyorlar ortaya çıkdıkça isyânın adı.
Korkarım ki gitgide İzmir, Selânik olmasın,
Kaydolur her gün nüfûsa dönmekârânın adı.
Bir mahalde bast ü temdîd eyleyüp efkârımı,
Ben demiştim ki: Değişti bâzı yârânın adı.
Hükmü nâfiz olmadıysa her kimin vicdânına,
Defter-i cem'iyyete girdi o hayvânın adı.
Âyet-i «İnnâ vecednâ»nın da mâfevkındadır,
Bir garîb efsânedir bu ahd ü peymânın adı.
Şol kadar oldu büyük bâzı ricâlin nâmı kim,
Sanki onlardan küçüktür eski Osmânın adı.
Bir bakarsın ki, biri mest-i mey-i ikbâl olup,
Keyfi ister belki Mart olsun, Hazirânın adı.
Çıksa da meydâna fırka zâdegânından biri,
Arzu etse hep olur bamyâ, badıncânın adı.
Hükmedüp Cem'iyyetin erkân-ı hâsından biri,
En birinci Sûre olsun der ki «Tâhâ»nın adı.
Ekseriyyetten karârı der'akab eyler sudûr,
Portakal olsun denilse cevz-i bevvânın adı.
Ekseriyyet fırkası birden karârı giydirir,
Öyledir derler, asıl Tevrat'taki ânın adı.
Ekseriyyet fırkası bir kukladır, oynar hemân,
Yok yere gezmektedir dillerde ârânın adı.
Gayr-ı resmî ekseriyyet fırkası mahcûzdur,

Bir oyuncaktır henüz onlarca vicdânın adı.
Kör gibi, bilmem nasıl olmuş da girmiştir acep,
Bâzı defterlerde var ashâb-ı iz'ânın adı.
Bir eşek oğlu eşek ettikçe etti itirâz,
Kale gelmez meşrebimce öyle hayvânın adı.
Çok lûgat mânâ-yi mevzûundan etdi infisâl,
Fırkada bilmem nedir, «çâk-i girîbân»ın adı.
Bâb-ı Âli öyle hâli oldu kim insândan,
Bir hafiftir-rûhtur herbir giran-cânın adı.
Âmiyâne, ey tarafdârân-ı cem'iyyet olan,
«Bir tabanca, bir kitab» mı sence eşyânın adı.
İttihâd! Ağla, fakat kimdir esâsen vâzı'ı,
Bence belli, sence bîmâne mu'ammânın adı.
Siz sokuldukça bu nâmın vâzı'ı gülmektedir,
Fırka da der ki, çoğaldı saf-derûnânın adı.
Ekseriyyet fırkası nerden terâküm eyledi?
Herkese meçhûl iken öyle mu'ammânın adı.
Cebr ile tâyin idi, yoksa değildi intihâb,
Hâtıra gelmezdi böyle yâdigârânın adı.
Her nasılsa oldu, bundan sonra bâri olmasın,
Her mahalde defter-i millette Şeytânın adı.
Geldi nevbet lûtf-i Meşrûtiyetin tâdâdına,
Bârek-Allah nesl-i âtî oldu hûbânın adı.
Bârek Allah oldu her şeyde teceddüd rû-nümâ,
Dendi lûtfen enfilonza eski hummânın adı.
Dendi kadro hârici «süprüntülük» mânâsına,
«Boykotaj» oldu cihâd-ı ehl-i imânın adı.
Âşıkane bir nevî raksın adı denmekte dans,
Kahvelerde şimdi Jöntürk oldu şübbânın adı.
Bitteessür inledikçe inle Allah-aşkına,
Girdi tarz-ı âhare Balkanda kavganın adı.
Milleti üç yıl seyirci etdi birkaç hokkabaz,
Yılda bir kerre değişti eski mevtânın adı.
Bütçelerde kırklığa birden iner yüzlük tütün,
Çok züğürtlerce olur Beyoğlu Taşhânın adı.

Bâb-ı Âli'nin önünde borçlular irkilmeli,
Denmeli: — Nerde efendim adl ü ihsânın adı.
Milleti bir kerre olsun, âsafâ, güldürmeli,
Batmalı her şûbede eski bekâyânın adı.
Toplanıp da bir yere derdleşmeye dendi «miting»,
Bizde çok öyle yalancı pehlivânânın adı.
Ettiler kerrât ile, teklif eden yokken yemîn,
Pehlivânlar burda ammâ nerde meydânın adı.
Bundan a'lâ mı olur feyz ü terakki millete,
Taşrada oldu «lise» bazı debistânın adı.
Bir garîb efsânedir: Dünyâda ben mevcûd idim,
Konmamışdı ol zamanlarda «Na'îmâ»nın adı.
Âlem-i ervahda ben kıt'a söylerdim o gün,
Ol zamanlar yeryüzünde yokdu «Hassân»ın adı.
Öyle kim hattâ Züleyhâlar, Mesîhâlar değil,
Ortada yokdu o günlerde bu dünyânın adı.
Yok mudur bir kimse ervâh-ı ezelden âşinâ,
Evvelâ konmuş nasıl Âdem'le Havvâ'nın adı.
Kim komuş evvel zamanda bunların esmâsını,
Dendi mi birden çıkar meydâna Sübhânın adı.
Ben bu bahsi birde böyle pek uzatmak istemem,
Korkarım ki çıkmasın meydâna küfrânın adı.
Oldu bîçâre vatan sıbyân elinde mel'abe,
Câhilâne göklere çıkmakta sıbyânın adı.
Olmayınca tecrübe, zannetme tevkifât olur,
Nazır oldu gerçi bâzı nev-civânânın adı.
Hüsn-i niyyet yapsa da bâzı ümûrun nısfını,
Sakfi olmazsa anılmaz öyle cinânın adı.
Dilde vardır hüsn-i niyyet, elde bir sermâye yok,
Nerde sen, nerde Girit, nerde küheylânın adı.
Başkalaşdı şimdi mânâsı mukadder lâfzının,
Tâze ellerde değişti eski bâbânın adı.
Seyyi'âtı vakt-i hürriyyette mâlûm olmadan,
Gaip oldu ortadan birçok Müslümânın adı.
Hep temiz eller firengiyle musâb ender musâb,
Şimdi kanlı pençedir dest-i muhammânın adı.

Ayrılık yok, gayrılık yok, baktı İstanbul dedi;
Geldi hürriyyet, değişti varsa şeytânın adı.
Hakkı tasdik eylemez, imân eder cem'iyyete,
Böyle mi olmak gerektir ehl-i imânın adı.
İtikadı eski Mısriler gibi cem'iyyetin,
Ortada gûya e'izze şarlatânânın adı.
Gerçi ben az söylerim ammâ ki siz çok anlayın,
Gaip oldu bahr-i efkârımda pâyânın adı.
Dem çekip şimdi usûlen bir gazel tarheylesem,
Hatıra geldi yine binlerce hûbânın adı.
Ortada dönsün dolaşsın şîvekârânın adı;
Kalmasın bülbüllere sâde gülistânın adı.
Sanki gökden Arza bârân-ı belâ yağmaktadır,
Bizce kasvet günleri oldu bahârânın adı.
Bir zamanlar eğlenirdik zevk-ı Sadâbâd ile,
Yâdolunmaz şimdilik ol yerde cânânın adı.
Girdi şimdi taht-ı tazyika Bizansın zenleri,
Ortadan kalkmış mı bilmem hubb-i nisvânın adı.
İsmet-i Meryem pesendâne yine onlardadır,
Herbirinde başka sîmâ, başka esmânın adı.
Bizce mevcûdiyyeti bir Kâ'bedir İstanbul'un,
Yâd olunmaz yoksa dillerde müsemmânın adı.
Dâhilen ber-vech-i bâlâ derdi teşhîs eyledik,
Zikre şâyan oldu bundan sonra dermânın adı.
Hâricen birçok zaman lâzım bize İngiltere,
Çünkü bence İngiliz ayniyle rûbânın adı.
Bahre düşse bir kişi kavrar yılanı, lâ-cerem,
Bir zaman olsun muhib, milletce suğbânın adı.
Böyle bir kuvvetle Balkanda hudûdu hıfzedin,
Olmasın ser-haddimiz aksâ-yi umrânın adı.
İctihâdımda eğer varsa hatâ, el kaldırın,
Etmeden evvel tecellî bizde İrân'ın adı.
Öyle câzibdir ki İstanbul denir denmez heman,
Hatıra gelmektedir serv ü hırâmânın adı.
Bâzı pek mâkûl olan sözler heder olmaktadır,
Gösterilmekte piyâde şehsüvârânın adı.

Karşımızda Fas'a giydirmekte Almanlar külâh,
Münkariz etmek midir bir milki ahbâbın adı.
Milletin İspapnya köşküyle zemânı geçmesin,
Olmasın artık hakikat mâlihulyânın adı.
Elverir ıslâh-ı nefseyler ise birkaç sefih,
Her nasıl yazsan değişmez çünkü mânânın adı.
Böyle milyonlarca istıkrâzı te'mîn ettiren,
Başka sanma bizdeki deşt-i mu'allânın adı.
Böyle istıkrazda şahsın ne te'sîri olur?
Müstakardır bankalarda ahz ü itânın adı.
Bankalar dönmez sözünden Dönme nâzır olsa da,
Tez çıkar böyle züyûf u kem'ayârânın adı.
Nâzır-ı mâliyyemiz pek tatlı istıkrâz eder,
İğtilâ etmez fakat öndüç olan cânın adı.
Milleti sizde yaşatmak fikri varsa bir zaman,
Kalmasın ağrâz ile dillerde bühtânın adı.
Hanginiz cevher efendim, hanginiz bilmem araz,
Sizde de etmiş tecelli kahbe insanın adı.
Herkese fikrimce bir afv-i umûmî etmeli,
Çıkmalı meydâne gerçek adl ü ihsânın adı.
Siz yine nâzır olun onlardan olsun müsteşar,
Batmasın Osmanlılarda şöhret ü şânın adı.
Doğrudur bu sözlerim, hep kaldırıp durma omuz,
Şânı artar tekkenin çok olsa mihmânın adı.
Acziniz çırçıplak olmuştur tekebbür etmeyin,
Yâd olur her akla şimdi eski düzdânın adı.
Anlaşıldı tecrübe lâzım ümûr-i devlete,
Başka yerlerde anılsın nev-civânânın adı.
Her zaman arz-ı tarâvet eylemez gül bülbüle,
Hokkada sâbit mürekkeb mi bu devrânın adı.
Yığmalı harman gibi âmîn âmîn üstüne,
Çıkmalı Allah için altta kalan cânın adı.
Dinle Allahı seversen kaldı bir parça daha,
Kalmasın artık düâsız böyle dîvânın adı.
Mündefî olsun anarşi zâil olsun ihtilâl,

Bâdemâ her dem bahâr olsun gülistânın adı.
Sûk-ı matbûâtta düşnâm-i bârid bitmedi,
Maskara yekdîgere emsâl ü akrânın adı.
Bir Niyâzî mevkı-i âlî-i istisnâdadır,
Haşredek medhe sezâdır öyle arslânın adı.
Çünkü yokmuş onda fazla halkı emmek niyyeti,
Yâd olur alkışla öyle merd-i meydânın adı.
Ondan âlâ zikre lâyık bir Salâhiddîn var,
Kim sülûkidir kulâsa dîn ü imânın adı.
Bence deng olmaz Selâhüddin-i Eyyûbî ona,
Onca protesto edilmiş şöhret ü şânın adı.
Çıkdı meb'uûsân-ı milletten hulâsa bir Şekîb,
Arşe altunla yazılsın öyle insânın adı.
Âkıbet düşdü öne Mecdî Efendi âferîn,
Levh-i a'lâya yazılsın ehl-i imânın adı.

6 Haziran 1327 (1911)

Vakit Gazetesi: 5 Temmuz 1928 - 6 Ağustos 1928

— XIII —

DAYAKLI ÇAVUŞ

«Dayaklı Çavuş», şâir Eşref'in dört perdelik bir tiyatro eseri olup, Abdülhamid devrindeki idâre tarzını, zâlimlerin mazlumları nasıl ezdiğini, zenginin yoksulu nasıl dayakla yola getirdiğini ve başta olanların nüfuzlarını nasıl kötüye kullandıklarının tipik bir örneğini verdiği gibi, her olayı çıplaklığı ile ortaya koymaktadır. Bu tiyatro eseri nazım ve nesir olarak yazılmış olup yüz beyitlik bir şarkı ile birçok kıt'aları ihtiva etmektedir. Eserden bir kıt'a:

Hizmete teşhir-i sakkettikçe ehl-i ittihâd,
Memleket kurtulmadı gitti nice hay haycı'dan..
Tos için lâzım değildir ağniya boynuzları,
Kırkağaç'ta çıktı boynuz bizim Dombaycı'dan!..

(Bu eser yayınlanmamıştır.)

— XIV —

KÜLLİYÂT-I EŞ'AR

1928'de «Eşref'in Külliyâtı» adıyle tekrar basılmıştır.

— XV —

KIT'ALAR VE HİKÂYELER

Şâirin muhtelif zamanlarda yazdığı kıt'aların, beyitlerin yazılış sebeplerini anlatan kısa hikâye ve fıkralardan ibârettir. 16 Mart 1929 - 4 Haziran 1929 tarihleri arasında «Vakit» gazetesinde yayınlanmıştır.

KÖY DÜĞÜNÜ

Bir köy düğününü anlatan uzun bir manzumedir. 8.3.1929 12.3.1929 tarihleri arasında «Vakit» gazetesinde yayınlanmıştır: Bu eserden bir parça

Birisi bir köye gitmiş bir gün,
Bittesâdüf var imiş köyde düğün.
Duyulurmuş davulun nazlı sesi,
Zurnacı zaptedemezmiş nefesi.
Alacakmış Dudu'yu İnce Veli,
Yapıyormuş düğünü velveleli
Köylülerden kimi oynar, bağırır,
Kimi türkü gibi mâni çağırır.
Parlamış bol çıralı meş'aleler,
Tutmuş âfâkı o şeb velveleler.
Herkes etmekte imiş zevk-u safâ,
Yoğimiş kimsede asâr-ı cefâ.
Kadr-ü nâmus için her zeybek,
Oyuna kalkmış öyle tek tek..
Verilip raksa nihâyet gayet
Hayf kim ortaya gelmiş işret.
Karabinlik konulup meydana,
Sanki olmuş orası meyhâne.
Rakıyı taslar ile yutmuşlar,
Hepsi birden kafayı tutmuşlar.

Hepsi söyler birisi duymaz imiş,
Sözleri birbirine uymaz imiş.
Darılıp birbirine üşmüşler,
Hepsi kör kandil olup düşmüşler.
Hepsinin aklını haczetmiş mey,
Kalmamış ortada eski hey hey!..

★

EŞREF'İN GAZELLERİ

Kahriçin hasmını bir ra'd-i kazâdır kalemim,
Mahveder zâlimi püsküllü belâdır kalemim.
Karşısında nice erbâbı denâet titrer,
Hâkim-i mahkeme-i hükm-i cezâdır kalemim.
Çok mu alçaklara âlemde çalarsam galebe,
Elde bayrak gibi ihsân-ı Hudâdır kalemim.
Sihribâzan-ı cihâna kesilir bir ejder,
Sanki Eşref, yed-i Müsâda asâdır kalemim.

★

Gördüğüm rûya mı bilmem başka bir âlem midir,
Arz-ı envâr-ı hakîkat şevk-i câm-ı cem midir?..
Bir oyuncak oldu etfâlin elinde memleket,
İş bilen yok mu, bilenler yoksa hep sersem midir?..
Bâb-ı âli'nin yanık enkazına her dem düşen,
Katra-i eşk-i ahâli mi acep şebnem midir?
Sadrâzam yapsalar vallâhi şimdi istemem,
Evliya-yi maslâhat benden daha hürrem midir?
Bir hayâlinin hayâl oynatmasından farkı yok,
Âharın reyile icrâat eden âdem midir?..

★

Hicret etme ey gönül humhâneden gamhâneye,
Varsa nakdin var - yörü kerhâneden kerhâneye.
Gam değildir rind için tesîr-i meyden ölse de
Neşvesi mîrâs kalır mestâneden mestâneye.

Beyt-i âtîyi demiş vaktiyle bir merd-i zarîf,
Aynı hikmetdir bu kavli benzemez efsâneye.
«Gitdi mecnûn hâne-i dehrî bize ısmarladı,
«Bir harâb evdir, kalır dîvâneden dîvâneye.» (*)
Bir vatanda âdeta olduk muhâcir Eşrefâ,

★

Dil-i derd âşinâyı âteş-i firkatle yakdın sen
Sigortâ olmadan bir hâneye âteş bırakdın sen.
Sehâb-ı zülfün altından nigâhın oldu berk endâz
Zalâm-ı leyl-i nevmîdîde şimşek vâri çakdın sen.
Nihâyet hâlime rahmeyleyüb vâ'd-i visâl ettin,
Yatarken gönlümü tahlis için bir kanca takdın sen.
Tabibim bakdığın dil/hasteyi bîgâne zannetme,
Teverrüm eylemiş aşkınla bir bîçâre bakdın sen.
Veda' etse hayâta çok mu Eşref badezîn ey şûh
Dil-i derd âşinâyı ateş-i firkatle yakdın sen!..

★

Âlem-i aşkın dilim vüs'atli bir hâmûnudur,
Gözlerim gûya o hâmûnun iki Ceyhûnudur.
Rû-yi mir'ât-i felekde her şafak meşhûd olan,
Yerdeki mazlumların göklerde aks-i hûnudur.
Emr ü nehy ü nîk ü bedde şerh ü tefsîr istemez,
Herkesin vicdânı en mânâlı bir kanûnudur.
Hıfz-ı cân eyler ahibbâ musha-i eş'ârımı
Hâme-i mûciz beyânım hasmımın tâûnudur.
Bir hıdîv-i mülk-i mânâyım cihanda Eşrefâ,
Pâdişahlar rütbe-i irfânımın meftûnudur.

★

Nice demdir bana meyhânede, dem hemdem olmuştur,
Vücûdum alkolik, işretle ruhum sersem olmuştur.
Gönül eğlenmiyor bir yerde, bilmem ki ne hâlettir;
Hayâtım bence güyâ, bir belây-i mübrem olmuştur.

(*) Bu beyit «Mekaalî»nindir.

Döner çarh-ı felek, kalmaz bu âlem böyle elbette,
Hitâma ermeyen dünyâda hangi âlem olmuştur.
Ehibbâmız gelir de Kâbe'den bir gün der elbette
Nâsibim cânib-i pîri'de âb-ı zemzem olmuştur.
Geçerken ben, mey-i gülfâmı öyle gösterip durma;
Bana bintel'inep ey muğbece nâ mahrem olmuştur.

★

Öyle bir rindim ki koltuklar matâfımdır benim,
Her gece kerhâneler beytüzzifâfımdır benim,
Döndü bir kürsî-i istiğraka vîrân karyola,
Çâk-çâk olmuş cibinlik i'tikâfımdır benim.
Sevdiğim eş'âr ü istiş'âre hâcet var mıdır,
On sene evvelki şıkkam telgırâfımdır benim.
Benden öyle gizlice aşk u alâka bekleme
«Tercüman»da yazdığım en gizli lâfımdır benim.

★

Ey gönül âh etme, her derdin selâmettir sonu,
Ölmeyen bir hastanın hâl-i nekahattir sonu,
Gam yeme ferda için, saat bu saat, gün bu gün,
Olsa olsa dâr-ı dünyânın kıyâmettir sonu.
Cünhadan kaç, eyle mümkünse hazer,
Çünkü böyle itiyâdın bir cinâyettir sonu.
Ekser-i rind-i hüdâ pîr-i mûgana borçludur,
İşretin birkaç kadeh sonra semahâttır sonu.
Bir zamanda hayr olan iş istihâre istemez,
Bâzı beyhûde teenninin cesârettir sonu.
Hak, hukuk tesisi bahşetmez sana ey mürtekib,
Tövbekâr oldun mu zannetme berâettir sonu.
Gâh câne, gâh vicdâne fena tesir eder;
Eşrefâ! Dünyada her zevkin nedâmettir sonu..

★

Bu mihnet-gehde envâ-ı belâye mübtelâ vardır,
Ahibbâyı görürsen münfail, bîgâneden sanma,
O gün hakkında mutlak âşinâdan iftira vardır.
Sakın bir kimseye ifşâ-yı sırr etme bu âlemde,
O sırrı ketmiçin zannetme erbâb-ı vefâ vardır.

Biri hakkında şâyet bir münâfık söylese bir söz,
Ona birden inanma mutlaka bir mâcerâ vardır.

★

Hilkaten ben bir esîr-i şâhid-i hürriyyetim,
Ah kim şimdi zebûn-ı hükm-i mağdûriyyetim.
Masrafa uydurmayıp irâdı hep mahveyledim,
Başka çârem kalmadı muhtâc-ı mêmûriyyetim.
Anladım kim bir zamanlar ben bu san'atgâhda
Hayr ü şerrin çarhını döndürmeğe bir âletim.
Sâatin düşse anahtarı durur mu der'akab
Öyle bir sâatle şimdi ben dahi hem'hâletim.

ZAPTİYE NÂZIRINA CEVÂBI

Eşref, bir gün Zaptiye Nâzırını ağır surette hicvetmişti. Bu zât, Eşref'i görerek:

«— Yazdığın hicviyeler ayıp değil mi?..» diye sordu. Eşref oralı olmadı:

«— Sen yapıyorsun ayıp olmuyor da, ben yazdığım için mi ayıp oluyor?..» dedi. Muhâtabının bir cevap vermesine meydan bırakmadan şu kıt'ayı okudu:

Eylemem hicv-i edânî eylemekten ihtirâz,
Olsun onlardan denî dûçâr-ı vehm ü bîm olan;
Bir zarar gelmez o kâfirlerden aslâ, gelse de,
Âteş-i Nemrud'dan korkar mı İbrâhim olan!

Bir gün elbet de biter Eşref bu zencîr-i hayât
Çünkü bir dest-i tabîatle kurulmuş sâatim.

★

Sanki efkârım, gamın deryâ-yı bîpâyânıdır.
Gözlerimden döktüğüm yaşlar belâ bârânıdır.
Kıydı bir Memdûh-i devrâne yine zâlim felek,
Zâlimin bu dökdüğü bilmem kaçıncı kanıdır.
Başka sanma burdaki zâlim felekden maksadım,
Şimdiki Türkiyye'nin sultân-ı bîvicdânıdır.
Ruy-ı Arzı itiyâdı, kanla iska eylemek,
Sanki asrında memâlik Kerbelâ meydanıdır.

EŞREF'TEN ÇEŞİTLİ ŞİİRLER

Bir neferin ağzından :

YEMEN HAMİDİYE DESTANI

Harâb olduk meşakkatten, mihenden,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den,
Kaçarsak, hakkımız yok mu Aden'den?..
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Ölür, her kim gelirse, avdet etmez,
Gelenler binde bir, on yılda gitmez,
Ferâgat kıl, bu dâvâ böyle bitmez,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Otuz beş günde geldik memleketten,
Zaif olduk katıksız peksimetten,
Gelir dâvetçi her gün âhiretten,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Çarıklar parçalandı, başta fes yok,
Kırıldık aç susuz, artık nefes yok,
Nasıl biz oynarız kumda, heves yok,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Karardı gözleri, asker bunaldı,
Araplar San'a'yı kan döktü aldı,
Kumandanın ne sabrı, ne hayrı kaldı,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Hamidettinde hiç efrâda kin yok,
Hamîd ismin velâkin sende din yok,
İmama karşı gelmek bâdezin yok,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

Verilmez askere aylık tırılsın,
Özün varsın hilâfetten ayılsın,
Niçin İslâm ile İslâm kırılsın,
Usandık Pâdişâhım bok Yemen'den...

★

HÂL AĞLAR BANA

— Ahmet Kemâl'e ithaf —

Gelmez elimden icrâsı ihtilâl ağlar bana,
Köşe-i meyhânede Ahmet Kemâl ağlar bana,
Rûz-u şeb olmaktayım ben dâhil-i beytül-harâm,
Ben haram içtikçe kesemde helâl ağlar bana,
Feyz-i pîr-i meyle bir kere olursam nârâzen,
Kâbede terk-i ezân eyler, melâl ağlar bana.
Perde-i mes'udiyet ehl-i salibi seyredip
Vâh bîçâre diye gökte hilâl ağlar bana.
Geçti âh-ü vâh ile eyyâm-ı mâzi EŞREFÂ:
Zâlimâne gülmez istikbâl, hâl ağlar bana..

Mısır: Doğru Söz Gazetesi: 14 - Haziran 1906

———o———

ŞARKI

Nâbemevsim nevbahâr ister gönül,
İhtiyarım tâze yâr ister gönül,
On beşinde bir nigâr ister gönül..
İhtiyârım tâze yâr ister gönül..

Eskiden açlık belâsı hep bu ya,
Ayda bir olsun, değil her şeb bu ya,

Kimse tâyip etmesin, meşreb bu ya,
İhtiyarım tâze yâr ister gönül..

Olmalı yârim kışın bir sîne-i sûz,
Kar gibi bende sakal, lâzım mı buz?
İstemem kendim gibi berdel-acûz,
İhtiyarım tâze yâr ister gönül..

—o—

KIZI BEHİYYE HANIM İÇİN VEFAT TARİHİ

Her gelen gitmek mukarrerdir bu bendergâhtan,
Koymadı burda Hüdâ, İsâ'sını, Mûsâ'sını..
Anlaşılmaz bir muammadır hayat-ı kâinat,
Anlayan varsa hayatın söylesin mânâsını..
Elli beşlik bir peder sağken o gitti Cennete,
Gençliğinde özlemiştir galiba Mevlâ'sını..
Böyle bir mâh-ı Muharremde ne âlâdır ölüm,
Fahr-i Âlem arkadaş etsin ona Zehra'sını.
Cennet-i âlâda zevk etsin (Behiyye) dâima,
Ağlasın gördükçe zevcem her gece rüyâsını.
Bin selâm olsun Şerife teyzenin de ruhuna,
Çünkü pek fark eylemez dünyâsını, ukbâsını.
Öyle çok müddet dayanmaz hasret-i hemşireye,
Mustafa Şâtım da tez günde bulur ablasını.
Hâfız Ahmed'le beraber ben de gelmek üzreyim,
Hazret-i haydar ayırsın kevser'in rânâsını..
Kırkağaç'tan geldi (Üçler) söyledi tarihini;
Gitti Firdevs'e (Behiyye) görmedi dünyâsını.

—o—

KÜLÂH-I MEVLEVİ

Nüsha-i kübraya zînettir külâh-ı Mevlevi,
Âlem-i ekber'de heybettir külâh-ı Mevlevi.
İstemem Allah bilir ben başka ziyb-ü saltanat
En mukaddes tâc-ı devlettir külâh-ı Mevlevi.
Dalkavuk olmaz deden serpuşu yüksek olsa da,
İzzet-i nefse işarettir külâh-ı Mevlevi.

EŞREFÂ hakka erenler iktisâ eyler onu,
Vuslât-ı kurba delâlettir külâh-ı Mevlevî.

Bu konuda Eşref'in bir kıta'sı daha vardır:

Bâb-ı âli-i Celâleddin'e kim,
İntisab etse riyâdan kurtulur.
Mevlevi olsa, külâh giyse kişi,
Başı püsküllü belâdan kurtulur.

USÛL-İ MERKEZİYYET ŞARKISI

Züğürtlükden kül olduk, gayrı yandık,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık!
Bu hâli biz yine evvelki sandık,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık.
Kabûl eyler miyim ben nush u pendi,
Tehammül kalmadı sabrım tükendi.
Yetiş imdâde Defterdar Efendi,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık.
Bugün bir pâresiz kaldık süzüldük,
Kapatdı defteri bakkal, üzüldük,
Züğürtlükden büzüldükçe büzüldük,
Usûl-i Merkeziyyetden usandık.

EŞREF'İN ADSIZ ŞİİRİ

1

Yâd edip İspanya mâziyi ağlasın,
Mösyö Mac Kinley (1), Kral Alfons'u (2) ...sin sağlasın.
haşmetperverin açsın (Kristin) yağlasın,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

2

Engizisyon ordugâh-ı dehre gelsin serteser,
Eylesin cizvitler gürûhu arşa isâl-i haber,

(1) **Mac Kinley**, Amerika Birleşik Devletleri 25. Cumhurbaşkanı (1843-1901).

(2) **Alfons XIII.** Son İspanya kralı, (1886-1941

Ellerinde meş'ale tutsun bütün iblisler,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

3

Bir dua ile hemen takdise azmetsin Papa,
Böyle bir resm-i acibi seyre gelsin Avrupa,
Çan çalınsın da kiliselerde hem sertabepa
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

4

Eski dünyayı yeni dünya dibinden aşlasın,
Böylece yirminci asrın izdivacı başlasın,
Şâh-ı İranı bu hâlet gıptasından haşlasın,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

5

Hep papazlar bu işi addeyleyip emr-i basit,
Avrupa da bir taraftan etmesin
Dalgalarla bunları alkışlasın Bahr-i mühit,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

6

Donkişot şâyet kızarsa azmedip ol dem pûyan,
Kahr-ü tenkil eyler elbet cümle verdirmez zaman,
Kimse bozmak istemez böyle âyini heman,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

7

Ol hükümdâr-ı sâbinin baldırın açsın Meta,
Luka, Yuhanna tilâ etsin ona bâzı devâ,
Rûh-ül Kudüs imdâd eyleyip çektirmesin asla ezâ,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

8

Bir yatak sersin Fransa, kim bulursa antre,
Arkadan bir tekme atsın Rusya da ol estere,
Nefret eylerse tükürsün kibrine İngiltere,
Mösyö Mac Kinley kral Alfons'u ...sin sağlasın!..

N İ Y Â Z

Dilimde nûr-u îmân hûbb-u evlâd Alidendir,
Benim tevhid-i tasdikim dem-i kalûbelidendir.
Ne âkilden meded-hâhım, ne maksûdum delidendir,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.
Ulûhiyet iyandır âlem-i suğrada, ukbâda
Cemâliyle celâli, rû nümâdır cümle eşyada,
Bana bestir muhabbet ehl-i beyte dâr-ı dünyada
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.
Beşer bir acz-i mutlaktır ne rütbe uçsa bâlâdan,
Gerektir resm-i tâzim-ü edep âlâya ednâdan,
Şefâat isterim bilvâsıta mahbûb-u Mevlâdan,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.
Cihanda tân'ı adâdan Melâmiyûna pervâne,
Azâb-ı nardan korkar mı dikkat eyle pervâne.
Soyundum şevk-i zikrullah ile girdim bu meydâne,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.
Geçip bâb-ı kanaatten niyâz-ı nâbeca etmem,
Muaccizler gibi her bir eâzımdan rica etmem,
Sığındım bunlara bir başka bâba iltică etmem,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.
Kibar evliyânın her birinde gerçi himmet var,
Onunçün hepsine kalbimde bir türlü muhabbet var,
Velâkin başka arz-ı hâl etmekte külfet var,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.
Koyup ta mâlikül mülkü mülûkûn bâbına varmam,
Kavidir itikadım bir kılı beyhûde kırk yarmam,
Hulâsa EŞREFÂ, her bir veliyyüllaha, yalvarmam,
Niyâz-ı derdimendânem Hüseyn bin Alidendir,
Ümidim Hazret-i hünkâr-ı Bektâş-i Velidendir.

GÖRDES SERGİSİNDE

Gelince vakti, Gördes sergisinde zâdegân oynar,
Görenler zanneder kim kürt çalar, çingânegân oynar.
Atarlar kim orada top tüfek, güm güm öter dağlar,
O hây-i hûyu bir kere gören insanda cân oynar.
Ahâli mevsimi geldikte vazgeçmez domuzluktan,
Domuzluktan umumen birleşip pîr-ü civân oynar.
Gelin kızlar biraz tembel olup imdâda gelmezse,
Sepet sırtında dâmâdın eşekçe bir zaman oynar.

★

EŞREF'İN ADSIZ BİR ŞİİRİ :

Aleksiyef — Bahr-ı esferden bütün fekkeyledik biz lengeri,
Oyama — Eylesin artık Kropatkin dahi soldan geri.
Makarof — Ben donanmayı batırdım, sen koca bir lengeri,
Mikado — Görmemiş bu inhizâmı kavm-i Rus çoktan beri.
Çar — Harb ederken biz de sıçtık bokladık bahr-ü beri.
Amerika — Sıçtı Ruslar bez getirsin Avrupa devletleri...

———o———

TERESSİYYE

Ettiğinçün bana sen yok yere bühtân a teres;
Tig-ı hicvim seni bak eyledi kurbân a teres!
Kalemim râhat iken gûşe-i hâmûşiyde,
Eyledin göz göre tahrik ile nâlân a teres!
Hangi ahlâk-ı revîlâneni târif edeyim,
Acebâ var mı sana fitnede akrân a teres!
Öyle bir mashara-i şöhret-i âlemsin kim,
Senin emsâlini hiç görmedi devrân a teres!
Girdiğin meclise her demde verirsin sıklet,
Görmedim sen gibi dünyâda giran-can a teres!
Zanneder sûret-i menhûsunu her kim görse,
Eylemiş sanki hülûl cismine Şeytân a teres!
Benzetirsem seni iblise hatâ etmem ya,
O kadar sende de var ilm-i firâvân a teres!
Ne dedim tevbeler olsun sana nisbet iblis,

Sayılır medrese-i fitnede sıbyân a teres!
«Yâ münâfık!» diye hâtifden eğer gelse sadâ,
Her tüyün şevkile lebbeyk eder ilân a teres!
Kim demiş sen gibi Nemrûda acep İbrahim,
Bu galat olduğu derkâr ü nümâyân a teres!
Memleket tig-ı fesâdınla dönüp mârekeye,
Gitdi ukbâya yüzünden nice insân a teres!
Bûm-i meş'ûm gibi hangi tarafa girdin ise,
Oldu leâd-ı fesâdın ile vîrân a teres!
Sen gibi etse hatâ cümle-i mâder behatâ,
Bahreder her yeri dünyâda akan kan a teres!
Korkmamış olsa idi mel'anetinden iblis,
Görünür âdeme, olmaz idi pinhân a teres!
Müsteşâr olmağa sen lâyık idin Fir'avne,
Sana şâkird olamaz fitnede Hânan a teres!
Olmasaydın sen eğer silsilesinde mevcûd,
Secde etmez mi idi Âdem'e Şeytân a teres!
Hâteme ism-i peder hakki olaydı cebrî,
Şaşırırdın olarak bu işe hayrân a teres!
Pederin var mı, filân ibni fülânım diyesin?
Yok meğer vâlideni eylesen ilân a teres!
Vâliden atdığı gün câmiye kundakla seni,
Acıyıp aldı ise hangi müsülman, a teres!
Lânet olsun ana da sen gibi zîrâ ki teres,
İyi bir bok yedi verdi sana meydân a teres!
Bir zamanlardı unuttun mu konuştuklarımız?
Bu kadar olma demiştim sana fettân a teres!
Oğlunu keyfile öptürdün elinle getirüp,
Zevceni serhoş olup eyledin uryân a teres!
Benzemez mi bana oğlum, diye benden sordun,
Hâtırlamda dediğim şimdi de el'ân a teres!
Sana bir kerre «Teressin!» dediğimçün kızdın,
Hiddet etmez bu kadar doğruya insân a teres!
Vaz'-ı hamlettiği târihi hisâb et karının,
Bir düşün vaktini senden mi o oğlan a teres!

Bâdemâ gelmez isen nokta'-i ıslâha eğer,
Sen olursun yine bin kerre peşîmân a teres!
Diyecek sözlerimi bundan ibâret sanma,
Hepsini yazsam olur bir koca dîvân a teres!
Müstahak görmez ise kim ki seni bu hicve,
Lânet olsun ana da sen gibi her ân a teres!
Kim seni sevmez ise ben severim sevmiyeni,
Yakılır nâre seni sevmiyen insân a teres!
Okuyup bunları mâbâdini yoktur sanma,
Dolu hicvin ile evrâk-ı perişân a teres!
İktifâ eyledi hâmem bu kadarla şimdi,
Yoksa hakkında kitap yazması âsân a teres!
Maksadım arz-ı hulûs ile duâdır ancak,
Dilerim kim seni ıslâh ede Sübhân a teres!

★

ADLİYE NÂZIRI RIZA PAŞA'YA

Bana şu arzuhâli yazdıran evzâ'-ı dünyâdır,
Ki maksûdum felekden bâzı gûnâ arz-ı şekvadır.
O rütbe örselenmişdir ki, dest-i sû-i tali'den
Dil-i meksûur gûyâ bir harâb olmuş kilisâdır.
Garib ü bîkesim, yok başka bir yâr-ı meded-kârım,
Yegâne istinadgâhım, penâhım hüsn-i hulyâdır.
Taamda tâze mürgan ekleder ekser benînev'im,
Benim gûyâ nasibim dehrde simürg u Ankadır.
Bu hâlim evvel isrâfa tarafdar olduğumdandır,
Müsellemdir ki, her müsrif için darlık müheyyâdır.
Aceb mi ben düşersem simdi kayd-i cem'-i emvâle,
Ki, zirâ çektiğim mâzi için hep âd ü hayfâdır.
Yenilmez sim ü zer gerçi velâkin hin-i hâcette
Hayırsız on kişiden beş kuruş elbette evlâdır.
Nasıl cem'-i nükude bâdemâ sa'y ü devâm etmem,
İsim her gün sokakta şimdi bin dâyinle kavgadır.
Çalup çırpmak, sakın, zannolunmasın bu azm-i
mahsûsum,

Maâşımdan tasarruf etmeğe mahzâ bir imândır.
Bu zâr dâim denâetten teşekkül eyliyen sihri,
Asâ'yi iffetim gûyâ bir ejderhâ'yi Mûsâ'dır.
Züğürtlüktür delilim çünkü lâf-ı istikamette,
Tehî destin beyân-ı iffeti bir haklı dâvâdır.
Gidüp ahvâlimi arz ü beyan et ey varakpâre,
O zât-ı sâhibül insâna kim eltâfı deryâdır.
Meded-kâr-ı mu'in-i bîkes ü bîçâregân, yânî,
Rahîm ü müşfik u mükrim, Rızâ Paşâ-yi dânâdır.
O öyle bir vezîr-i sâhib-i rahm ü meâlîdir,
Ki, sıyt ü şöhret-i lûtfu tanîn-endâz-ı dünyâdır.
Ulüvv-i himmeti, ihsân ü tûtfu, lûtf u ihsânı,
Cihanda Hâtem-i Tâ'iyye her-dem gıbta bahşâdır.
Kemâl-i fazl ü mâlûmâtı teslîm-kerde-i âlem,
Hakîm-i nüktedandır, re'yi re'y-i İbni Sînâ'dır.
Hıdîvâ, nâmdârâ, lûtf u ihsân-ı keremkârâ,
Olan dâim lisânından kelâm-i mekremet sâdır.
Büyüklük eyleyüp binlerce âdemler yetiştirdin,
Senâ-yi devletinle her biri medhiyye gûyâdır.
N'ola ben de bulunsam anların saff-ı niâlinde,
Senâhânın tekessür etmesi zannımca ağlâdır.
Senâhânın senâhân öğrenirler ki, hiç olmazsa,
Zarifâne sitâyiş lerze-i bahş-i kalb-i ağdâdır.
Ben insan olduğumdan mı nedir bilmem açık yer yok,
Fakat eşşeklere münhal mahal dâim müheyyâdır.
Ben insansam bile kaim makam olmaklığım pesdir,
Galatdır hâsılı çarhın bu hâli hâl-i ağmâdır.
Karîben âsaf-ı re'fet-nümâ-yi lûtf u sâyende
Eğerçi emr-i me'mûriyyetim derdest-i icrâdır.
N'olaâ bir kerre de Aydın'la olsa gözlerim aydın,
Bugün nasbolduğum yerler fenâdır, zulmet-efzâdır.
Sü'âlim buyrulur is'af zîra semt-i İzmir'dir,
Benim bir çeşme matlûbum, senin lûtfunsa deryâdır.
Değildir hasr-ı matlap maksadım çeşme kapanmışsa,
Diğer yerler açılmış olması me'mûl-i akvâdır.

Merâmım ismi belli bir mahaldir çünkü akdemce,
Kazâ nâmiyle me'mûr olduğum yerler belâhâdır.
Çapakçur, Fatsa yansa kimlere te'sir eder bunlar,
Esâmisi kulaklar duymadık hücrâ kazâhâdır.
Ne dilde neşve var, ne hâmede kudret, ne sermâye,
Anınçün sözlerim böyle meânîden müberrâdır.
Bakılmaz Eşrefâ pek tumturâk-ı rûh-i elfâza,
Garaz takdîm-i istid'âdan ancak hâli inhâdır.

★

LÂZIMSA

İstibdat devrinde söylenmiş şiirlerden birer parça

Sana senden olur bir işte istimdât lâzımsa,
Zaferden kes ümidin gayriden imdât lâzımsa!..

Namık Kemal

★

Umur-u beyti hep var mı tasarruf etmeğe hakkı,
Eğer duhter için nâçar bir damât lâzımsa!

Ziya Paşa

★

Şu mülkün halkını söylet sana feryâd lâzımsa,
Bu halkın mülkünü seyret harâb-âbâd lâzımsa,

Abdülhak Hâmid

Dolaş bâb-ı hükûmette, bulursun yâd lâzımsa,
Mezâristâna git bir işde ancak dâd lâzımsa.
Terakki maksadınsa şimdi bir câsus-i kâbûs ol,
Hafiyye nâmın olsun bir şerefli ad lâzımsa.

Büyükler evlerinden başka bin kârhâne yaptırdı,
Utanma, sen de bir meyhâne yap irâd lâzımsa.

Halâsa çâre yoktur, âh-ı mazluma kulak verme,
Dayan bir şeye sen de, zevk için feryâd lâzımsa.
Elinden eksik etme (devr-i cedid târihin)
Eğer ki mudhikât-ı asr için mirsâd lâzımsa.

Ne mutlu ahz-ı rüşvet asrımızda bir şikâr oldu,
Yeter ehl-i hükûmet, millete sayyâd lâzımsa.
Rakîbinden mukaddem davranıp birkaç kuruş kıstır,
Polislerden eğer bir yerde istimdâd lâzımsa.
Dilersen hoş geçirmek vaktini, gaayet edebsiz ol,
Bırak mazlumu, koş zâlim için imdâd lâzımsa.
Slâh-ı hâlini gördükçe tedib et ahâliyi,
Yeter bir .....lı beldeyi ifsâd lâzımsa.
Açıp Sâlname'yi miskinleri bir bir temâşâ et,
Nişanlı bir takım hayvanları ta'dat lâzımsa.
Bulundurma yanında sen sen ol erbâb-ı nâmûsu,
Nef'i'den, habsten ger nefsini âzâd lâzımsa.
Bekay-ı mülk-ü millet bahsinde bin dua eyle,
Bedihiyata karşı bâr-ı âbâd lâzımsa.
Görürsen bir hamiyyet-mendi jurnal ver aleyhinde,
«Uyurken düş görüp küfr etti!» de, bir isnâd lâzımsa.

Maâriften eser yok, cehlde geçtik Ebû-Cehl'i,
Müheyyâyiz cehâletçün eğer üstâd lâzımsa.
Memâlikte bulursun ümmet-i merhumede ancak,
Menâmında görür hürriyeti efrâd lâzımsa.
Sakın mahrem görüşme mahreminle kendi hanende,
İçinden çek velev «lâ havle» olsun yâd lâzımsa.

Emânettir vatan Allaha, hürriyyet ne lâzımdır?
Hemen icrây-ı zulm et, durma istibdâd lâzımsa.

Dua et beş vakitte hazret-i Abdülhamid Hâna,
Tarikimce budur bir mümine evrâd lâzımsa.
Sakın gündüz içip de selb-i rahat eyleme Eşref!
Şüru'et saat on birde meye, mu'tad lâzımsa.

(1908)

ADAM OL OĞLUM!.. (*)

Mârifet kesbede gör var ise hissiyâtın,
Ele servet mi geçer olmasa mâlûmatın?..
İmtiyâz alma cehâletle olursun rüsvâ,
Bâis-i hande olur herkese neşriyâtın.
Sakın izhâr-ı gurur eyleme, burnun kırılıp,
Bir dayak olmaya Taksim'de tahsisâtın.
Devlet ü millete hizmetse merâmın cidden,
Vâkıf ol künhüne mektepte siyâsiyâtın.
Şen diler diplomat, diler dekadan ol oğlum,
Âdem ol, bence yekûnu bu çıkar kerrâtın...

———o———

KIZININ ÖLÜMÜ ÜZERİNE

Hasret-i yâr ile akşâma kadar zâr ederim,
Geceler tâ be seher eşkimi isâr ederim.
Şerer-i gamla içim köz gibi yanmakta iken,
Hande-i rûy-i riyâ gösteremem, âr ederim.
Rûz-u şeb üstüme barân-ı felâket yağıyor,
Kime arzeylesem ahvâlimi, bîzar ederim.
Giderim meygedeye, pîr-i mûganı bul··rum,
Derd-i dilden eğer anlarsa haberdar ederim.
Dolaşıp durma derunumda, yıkıl, git, yoksa,
(Mürtecidir!) diye, ey gam, seni ihbâr ederim.

K I T ' A

Ol kadar döktüm ki yaş esnây-i istibdâtta,
Vakt-i hürriyette dîdem başka bir nem almamış;
Öldü evlâdım bugün, yok bende hâlâ ağlamak:
Ağlamakçün gözleri nde gâliba yaş kalmamış!..

VEYSEL KARÂNİ İÇİN

Eşr :f, **Garzan**'da kaymakam bulunduğu sırada, Yemenli olup İham ile Müslü nan olmuş ermişlerden **Veysel Karâni (Üveys Karni)**nin **(Merkadi buradadır.)** dedikleri için

(*) «**Malûmât**» gazetesi sâhibi **Baba Tâhir**'in Taksim'de dayak yemesi üzerine, cinâsen oğlu Mustafa Şâtır'a yazılmıştır

bir kaside yazmıştı. Birkaç mısrâı şöyledir:

Bu câyi dilküşâ bir zât-ı âlînin makamıdır,
Ki ey zâir anın rûh-i şerîfi sanma fânîdir.
Bu dergâh-ı mukaddes merkad-i Veysel Karânîdir,
Yüzün sür, hâk-i pâye ayn-ı kahl-i İsfahânîdir.
Rivâyet muhtelifdir gerçi aslıyle makamında,
Fakat burda diyor ânı gören bir zât menâmında.
Diler olsun Yemen'de, ister olsun Hind-i ulyâda,
Anın rûh-i şerîfi dâimâ her yerde âmâde.

EŞREF'ten NEYZEN'e:

Eşref, talebesi olan **Neyzen Tevfik**'i çok sever ve ona **Hâfız** derdi. **Eşref** bu kıt'aları **Neyzen Tevfik** için yazmıştır:

Kimseler Hâfız'a alnı yere gelmiş diyemez,
Doğduğundan beri kıç dönmedi Şeytâna bile!
Çok cevâmîde, mesâcidde dolaştı amma
Koymadı alnını hiç secde-i Rahmâna bile!
Hacıyatmaz gibidir sanki köpek oğlu köpek,
Ayaküstünde kalır düşse de mîzâna bile!

★

Yağlasın kız neyini hazret-i pîr
Bârekallah koca Hâfız alıyor,
Bâdemâ kalmadı hâcet nefese,
Kamışı şimdi g..tünden çalıyor!

EŞREF'TEN ÇEŞİTLİ KIT'ALAR

Afyon'lu şâir Vehbi Çizmeciler için

Beyn-i balâna vurup Afyonunu patlatırım,
Sana eşşek gibi hendekleri hep atlatırım,
Dürterim hâme-i mahmûzum ile karnına ben,
Sana haşhaş mı dokundu bazı dönmüş katırım!..

★

Yükseliş çâresidir geçmişe sövmek, saymak,
Bu teşebbüs maraz hırsına bilmem şâfi mi?.
İsterim ben de usûlen çalışıp yükseleyim;
Babamın kabrine ...sam acaba kâfi mi?..

★

Yüz tuttu inkirâza cism-i cesîm-i devlet,
Döndü harâbezâra maşrıktaki mebânî;
S..tı cihâna gitti Abdülhamîd-i Evvel,
Tüy dikti sonra geldi Abdülhamîd-i Sânî.

★

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne âzâ olmasını teklif ettikleri zaman şu cevâbı vermişti:

Ben vücûdumda olandan gayrı âzâ istemem,
Sanma öyle yan bakıp bî keyfü bî kemmiyetim.

★

Musiki İzmirli Tevfik'in bugün öz mâlidir,
Münkirân-ı hakka karşı şâhid-i dünyâ çıkar
Hazret-i Hâfız izâle etdi nâyın bikrini,
Her delikten şimdi bin evlâd-ı Mevlânâ çıkar!

★

Her makâmı âlem-i lâhûte aksendâz olub
Sanki imdâda gelen Tevfik'e Cebrâîldir;
Canlanır herkes o taksim eylese mahşer gibi,
Nâyı gûyâ Neyzen'in bir sûr-i İsrâfîldir!

Kıl temâşâ, cismimin ulvisi var, süflîsi var,
Her çeşit âzâya mâlik ben de bir cemiyyetim.

★

Mehmet Selâhattin Bey'in Mısır'da basılmış olan **«Bildiklerim»** adlı kitabının kabına yazdığı kıt'a:

Feylesofâne bakınca safâhât-ı dehre,
Aklıma vak'ai Hâbil ile Kabil geliyor.
İttihad'ın anılınca o mubârek!! nâmı,
(EŞREFÂ) hatırıma bir sürü katil geliyor.

Gazetecilerle alay :

Şifre bizde gazete, tecrübedir miftâhı,
Dikkat et sözlerime, cümle mebâhiste oku:
Bilmek istersen eğer sıhhatini bir şeyin,
Vak'anın aksini evrâk-ı havâdiste oku!..

Muharrirlere dâir

Her beldede terakki sanatça mümkün amma,
Masrafla sa'ye karşı az çok mukaddir ister.
İzmir'de bir hevesle Türkçe ceride neşri,
Açlıkla ülfet etmiş fahri muharrir ister!

Mürettipler hakkında

Çıkar mı öyle evrâk-ı havâdis kendi kendine,
Ayakta bir belâdır bu bunu bilmez muhâsipler;
Gece gündüz döker biçâreler göz nûrun işlerken,
Ahâli kör kalırdı, olmamış olsa mürettipler!..

Abdülhamid istibdâdına dâir

Bizdeki san'atı taklid edemez Avrupalı,
Sanma aheng-i umûmiye bu hey'et kapılır;
Milletin ağzı açıldıkça kilid vurmak için,
Bâb-ı âlide ne sa'n'atlı anahtar yapılır.

O zamanın jurnalci gazetecileri :

Ensesi kurtulmadı gitti tokattan milletin,
Bizdeki ense değil, gûya kırılmaz alçıdır.
Yok hafiye jurnalından korku amma neyleyim;
Şimdi evrâk-ı havâdis neşreden jurnalcıdır.

Malûmat'çı Tâhir'e târiz :

Olmadık gitti bu âlemde belâdan hâli,
Bizce yok mu acaba kurtuluşun imkânı.
Eskiden korkar idik nerde hafiye görsek;
Korkutur milleti şimdi gazete erkânı...

Mürettip hatâsının cezası

Görür asâyişi millet, fakat ilân-ı resmîde,
Hükûmet yoldaki hırsızlara bilmem müsebbip mi?..
Soyulmakta mürettipler giderken her gece yolda,
Aceb bunlar cezây-ı nakdi-i sehv-i mürettib mi?..

Sansür aleyhinde :

Hem sözü, hem fikri nâsın kontrol altındadır,
Kimseler Türkiye'de bu hale mâni olmuyor.
Eskiden derlerdi ki: Gümrük alınmaz lâftan,
Şimdi sansür yüzde yüz gümrükle kaani olmuyor.

★

Bahtiyar en sonra İzmir'den giden meb'uslar,
Her biri yollarda bin yûhâ ile alkışlanır.
Önde meb'us, arkada zeybekleri görünce nâs;
Pâyîtahta bir re'isi eşkıya gelmiş sanır.

★

Öyle bir hünkâr ile millet belâya düştü kim,
Haşre dek kan dökmeye İblis'e karşı va'dı var.
Şimdi de kalkıştı tebdil-i verâset etmeye,
Zulmü bitmek bilmiyor, mâbâdinin mâbâdı var.

«Hamiyyetsiz dedim hakkında, affet, infiâl etme,
Hamiyyetsizsin elbette vezâret var iken serde;
Değil mi, bir düşün, ikbâline merhun vicdânın?..
Be vicdansız teres! Söyle, hâmiyyet nerde, sen nerde?

★

Vükelâ kabrine heykel dikelim şöyle yazıp;
Ki: «Bunun hâl-i hayatında yeri münhâl idi:
Sanmayın yevm-i vefâtında bilindi kadri
Sağlığında yine bu böylece bir heykel idi.»

★

Eşref diyor ki: «Eşeklikle hiç münasebetim olmadığı halde **(Eşek)** gazetesi için benden yazı istediler. Fakat o sırada (Eşek) kapandı, bu sefer ismini **(Mâlûm)** koydular. Ben de şu kıt'ayı gönderdim. Artık koydular mı, koymadılar mı, bilmiyordum.»

Her günün takvimi bir başka mûsibet gösterir:
Kalmamış bir gün felekte sanki meş'um olmadık.
Tâlihimden sâde ben meçhulü kaldım âlemin;
Kalmadı akran ve emsâlimde (Mâlûm) olmadık!..

Bir zamanlar Bağdat'ta **(Gâlip)** adındaki birisi hakkında söylediği kıt'a:

Edepsizlik verildi şehr-i Bağdat içre dellâle,
Bulundu mollalardan, şeyhlerden gizli çok tâlip...
..... kısmı reisi muttâli oldukta bu hâle,
Çıkıp meydana zilzurna dedi: (Elhükmü-lilgâlib..)

★

Eşref bir gün 15 kadar meteliği bir ipliğe dizerek, —buna Kırkağaç'ta katar derler— torununun boğazına takar, bu katarın ortasına beşibirlik şeklinde kesip astığı mukavvaya da şu kıt'ayı yazar:

Ortadan kalkmada günden güne feyz-i bereket,
Şimdi âltın yerine köylülerin benzi sarı.
İbret al, dikkat edip, boynuma bak ta yâhû,
Kırkağaç'ta meteliktir fıkaranın katarı.

Öyle bir dâr-ı sefalet ki esâfil duramaz,
Ne yatak var, ne yemek var, ne şarap var, ne meze...
Ez kazâ hâneme her kim ki gelirse, bilirim:
Görünür çeşmine Cennet gibi Dârül-aceze...

★

Bildiğimçün bizdeki ahvâl-i cem'iyyeti ben,
Hepsine ikbâl için yekdiğere muğber derim.
Fırkalarca söz demokrat'a edince intikâl:
Ümmeti yok, sanki bir avâre peygamber derim.

★

Uzak düştükse de senden beş on gün âh gâvur İzmir,
Dolaşmak üzre sahrada felekten sanma gün çaldık.
Ne var arpa suyu, ne bir yeşillenmek ve anlamak,
Eşekçe hayli gündür Kırkağaç'ta bağlanıp kaldık.

★

Eşref'ten Karesi mutasarrıfı **Ömer Âli** Bey'e :

Saadetten gerisin, İzzetlû'den berisin,
Adana'dan bilirim, Cenâbetin birisin...
Ben temâşâ istemem kâfidir efkârım bana,
Bir polistir dâima nâmus ile ârım bana.
Ben nasıl etmem şikâyet sâki-i gülçehre'den,
Herkese dolu verir, yarım verir yârim bana.

Sakallı Mehmet Paşa'ya :

Haber aldım ki mevsûkan, kalıp evvelce sünnetsiz,
Sakaldan sonra vermek istiyormuş kelleyi alçak.
Kusura bakmasın kelle müşevveş söyledim tarih:
Kesildi lihyesi dipten sakallı kaldı cascavlak...

★

Budur tarihçesi Abdülhamid'in,
Otuz üç yıl belâ çektik, fakat güç...
Ne lâzım asrına bir başka târif;
(Belâ) ebced hesabıyle otuz üç...

Sen ey Hâkaan-ı mahlû, her ne derlerse aldırma,
Muacciz bir muhâcirmiş gibi yerleş Selânik'te;
Sakın haa pâyitahta dönmeler, döndürse de dönme,
Münâfık bir muhâcirmiş gibi yerleş Selânik'te.

★

Hal'olmamakçün Hâkaan-ı sâbık,
Kastı kavurdu mülkü serâser,
Bozdu nihâyet tedbiri takdir,
Allâh-ü ekber, Allâh-ü ekber

★

Terk-i silk eyle, bul başka yol,
Kaymakam mâzulü olma, tek it ol...
gibi uryan kalırsın âkıbet,
Tazı olsan da bulunmaz sonra çul.

★

Vak'ayı arz ettiğiyçün eskiden câsus olan,
Ondan istikrâh edermiş ehl-i nâmus-ü hayâ...
Vak'a yokken şimdi icâd eyleyorlar âferin,
İşte on dördüncü asrın bir terakkisi dahâ...

★

İlâhi! zulm-ü memurîn ile zâten yıkılmıştır,
Şu mülke merhamet eyle belâ gönderme gâipten...
İane akçesinden para çalsa çok mu hâinler?..
Eder şimdi deniler istifâde her mesâipten...

★

Rûy-ı hürriyet otuz yıldır haram oldu bana,
Hoş geçirsem bâri bundan sonraki eyyâmımı.
Zîr-i tevcihattan sürsem çıkarsam nâmımı

★

Bnb. Mustafa Bey

Binbaşı fikr-i denâetle dolu maskaranın,
Herkesin zannı gibi Mustafa divâne midir?
Yediği ekmeği bilmez o köpek cinsi gibi,
Kimbilir aslı Arapgirli mi, çingâne midir?..

Bilemem doğru mu evrâk-ı havâdis yazıyor;
Kolera mikrobu boklarda olurmuş ekser.
Vükelâ döktü kademhânelere gerçi kireç
Onların üstüne bilmem ki etibbâ ne döker?..

★

Kula için :

Eşref âsâ olmasın mesken (Kula), hiç bir kula,
Ney gibi hicrinle Mevlânâ hemîşe inlerim.
Bir zaman gülşende dinlerdim sadây-i andelip,
Şimdi bir vîrânede baykuş sadâsı dinlerim.

★

Ecânipten kız almak bizde âyinen değil memnû,
Bu yolda pîr olanlar evvel alıp civanlandı.
Ricâl-i asr-ı hazırdan misâl istersen ezcümle:
Said Bey de gâvur İzmir'de bir kızla nişanlandı.

Şarkta kaymakam iken birkaç kelime Kürtçe öğrenince o havâlideki halkı şöyle anlattı:

Kanma Kürde dese de (ez râstem),
Söylemez doğruyu değnek yemeden;
(Ez ben), derse teres, ez başını,
Bildiği şeyi (nezânım) demeden.
(Ez râstem): Ben doğruyum, **(Nezânım):** Bilmem.

★

Geç gelir bezme ekâbir denilir, ispâtı:
Sonradan geldi, bunun da şerefi yükseldi.
Arz-ı tebrik ederiz mâder-i matbuâta,
Türk dili söyleyerek âleme «Tonguç» geldi.

İzmir'de İttihadçılardan birine, meşhur eşkıyâ ÇAKICI'nın yazdığı mektuptan çıkan bir kıt'a tarihe geçirilecek şeylerden biridir:

K I T ' A

İtirâf-ı acz edip bizden hükûmet çekti el
Sâyenizde biz de artık nâil-i hürriyetiz.
İttifak üzre temâs etsek n'olur yekdiğere?
Aynı biz de siz gibi dağlarda bir cemiyyetiz...

Öldürülmüş Çakıcı âmennâ,
Kim inanmazsa buna aldanıyor...
Başı yok, kolları yok bir cesedi,
Karısı gördü s....nden tanıyor.

★

Câhil ikbâl-i saâdetle yaşar dünyada,
Ömrü mihnetle geçer kesb-i kemâl eyleyenin.
Ah eğer böyle ise kaide ukbâda dâhi,
Yanarım hikmet-i icâdına icâd edenin.

★

Nikbin ol, sevk-ı gafletle deme, ceffel kalem,
Eski yangınlardaki kıymetli eşyâ kalmamış.
Bâb-ı Âlî yangınında lâyıkıyle anladık,
Ortada efrâdı var amma tulumba kalmamış!

★

Hicvi terk eyleyeli emr-i ehibbâ üzre,
Eşref'â seyf-i muattal gibi kaldı kalemim.
Ne suhûlet ki mürekkeb ile kâğıd aramam;
Rû-be-rû kızdığıma vimdi lisânen söverim...

★

Ellerinden hapı bir kerre yutan kurtulamaz,
Ölecek hastaların cambazıdır doktorlar.
Avlanır sayd-gehî dehre gelenler, gûyâ,
Malekül-mevtin önünde thazıdır doktorlar!

★

Emr-i hizmetlerini cânıma minnet bilerek,
Cümle ahbâbıma bir nebze-i ahkar olurum.
İsmimin evvelini, ahârını tay ederek,
Eşref'â düşmanıma doğruca bir şer olurum.

★

Tarhı öğretdi harîta vakt-i istibdâdda,
Geldi hürriyyet, bulundu cem îçin tâlimde,
Gösteren darbı bize Divân-ı Harp olduysa da,
Nâzır-ı mâliyyedir üstâdımız Taksim'de!

Eşkıyâ her soyduğun verse halâs olmaz yine,
Bak ne rütbe mültezem âsâyişi insanların?
Hep bulur erbâb-ı sirkat âkıbet etdiklerin,
Yanlarında kor mu me'mûrin-i devlet anların?..

★

Çalışsa bin sene bülbül gibi karga fasıyh olmaz,
Balonla âsümâna çıksa bir âdem Mesîh olmaz;
Müeyyeddir silinmez nakşi te'sirât-ı vicdânın
Berâet etse de mücrim, derûnu müsterih olmaz!

★

Kıt'ayı divâna tercih eylerim,
Bence çok yazmak usûlü batmalı...
Dâima birçok satırlık bir sözü,
Dört satırla mârifet anlatmalı...

★

Oku eş'arımı bir kere benim,
Deme (Nef'î) ye o bir hârikadır;
Ehl-i nâmus olana hoş görünür,
Fakat alçaklara bir bârikadır.

★

Nev'-i insan sevdiği bir şey'-i dâim zikreder,
Ol sebebden kim, fem-i rindandan dem düşmüyor.
Pek muhabbet eylemiş Mevlâ mübârek eylesin,
Vâizin kürsîde ağzından Cehennem düşmüyor.

★

Ey bana medyûn olan zât-ı âli menkabet!
Hak muammer eylesin İzmir'de dâim sâkin ol;
Ben neler çektim neler senden kıyâs et ol zaman,
İsterim Allâh'dan bir kere sen de dâyin oll

★

Devâirde kör olsun yanbakanlar millete Eşref,
Diye elkaldırıp etsem duâ dergâh-ı Mevlâya.
Zuhur eylerdi her merkezde birçok kör husûsiyle,
Dönerdi Bâb-ı Âli mecma'-i mahsûs-i amâya!

Hâmemi aheng-i matbuata tevfik eyleyip,
Şi'ri bin külfetle söylef bî-tekellüftür derim;
Bir kolay san'at mı var âlemde şâirlik gibi?..
Sözlerimde olmasa mâna tasavvuftur derim!..

★

Etmeden tahkîk hiç söz söylemem bir şahs için,
Eski bir darb-ı meseldir gerçi orman taşlamak;
Hicvedersem hâlini zâhid, günâh ettin, deme!
Dîn-i İslâmda sevabdır çünkü Şeytan taşlamak.

★

Pâdişâhım, ehl-i mahşerden hayâ etmez misin?
Sağlığında herkese sihreyledin câdû gibi.
Kimseden ummâ sakın bir fâtiha ba'del-memât,
Çünkü kırbaçla alınmaz fâtiha vergû gibi!

Polis Müdürü Hüsnü Bey'e:

Hüsnü'ya! Eyleme tâcil, teenni eyle,
Bozarak silsile-i hicvimi girme araya.
Mütemâyizlere gelsin sıra inşallah,
Çekeyim .....ını cümleden evvel sıraya.

★

Öyle mêmûrin alışdı şetm-i matbûâta ki,
Duysa aldırmaz geçer, sathî nazarla bir görür:
Etmesin beyhûde evrâk-ı havâdis av'ave,
Eski bir darb-ı meseldir: İt ürür, kervan yürür!

★

İzmir Palamut âşâr müdürü, Kadızâde Ethem Bey için

Kadızâde palamut öşrüne defter mi tutar...
Ezberinden bilir ambara girenle çıkanı.
Hiç sıkılmaz yalanın kesret-i tekrarından,
Levha-i hâtırı gûyâ yalanın dipkoçanı...

Avukat Selim Hüsnü Bey'e :

Gitme dâvâya sakın, asla güvenme hakkına
Bizdeki hâkimlerin izhâr-ı hak menfûrudur.
Etme hükkâmdan sakın hükkâma arz-ı iştikâ;
Bir meseldir: İt itin her yerde mirahorudur!..

★

Kula Kaymakamı iken söylediği tarih

Böyle bir derde Deli Yâni değil, Yunan'da
Sulhtan başka Felâtun olsa da bulmaz devâ!..
EŞREF'Â! Geldi yedi devlet dedi târihini:
Sulh dedi Abdülhamid'e, etti Yunan ilticâ!..

Hizmet: 13 Mayıs 1313

★

Gördes ulemâsından Pehlivanzâde Ahmet Efendi için

Sırtı geldi yere Ahmet Hoca'nın âhir-kâr
Rüstem olsa bozamaz kuvvet-i hükm-i kaderi...
Kırklar imdâda gelip söyledi Eşref târih:
Pehlivan hocayı yatırıp ecel serdi yere...

(1318)

★

Cinâyet Reisine

Sana zâlim demiş Yervant çok görme, kabul eyle
Budur dünyâda, hattâ ahrette nâm-ı berbâdın.
Huzûr-u hâkim-i mutlakta insaf et! yârın, söyle!
Beni mahveyledin zâlim demez mi rûhu Nevzâd'ın (*)

(*) Cinayet mahkemesi tarafından Karakûşî bir hükümle üç sene kalebendliğe mahkûm edilerek Adana hapishanesinde fecî bir surette mahvolup giden felâket arkadaşım zavallı Tevfik Nevzad!

Sultan Reşad için :

Bu harp anında rahatsızlığın şevketli hünkârım;
Oldu mesmuumuz âeşmânımızdan kanlı yaş çıktı.
Hûdâ eksiklik göstermesin cephâne kahtında,
Mesânenden bak endaht için âdâya taş çıktı!..

★

Çıkmak isterken gönül bâlâ-yi eflâk üstüne,
Tâlih-i nâsâza bak attı beni hâk üstüne,
Çünkü yükselmekliğe hiç bende istidâd yok,
Bârî çıksam kubbe altındaki dellâk üstüne.

★

Bu kıt'aya **Hoca Hayret** Efendi şu beyti eklemiştir:

Kubbenin altında dellâk üstüne çıkmak neden?
İtilâ sa maksadın çık gir sükkân üstüne!..
Ne revâdır bu gidiş meslek-i uşşâkide;
Böyle mi himmet eder âşık olan birbirine?
Şeyhimiz halka diye tekkede oğlan ...sin,
Çekelim biz abaza kûşede tesbih yerine?..

Mersin mutasarrıfı Esad Rauf Bey iâin
— Muş mutasarrıfı olunca —

Heyeti mahsûsanın oldu önünde âleti
Kaldırıp indirmede atmış ..ke dönderdiler.
Bir büyük noksanı var, dini gibi tâlihinin:
Muş'a lâzımken kedi, bir piç köpek gönderdiler!..

Kemal Sâdettin Mazlum'un Mısır'da neşrettiği (Zuhûrî) gazetesi için :

Bilhamdillâh tekessür etmede âsârı ahrâr'ın,
Bilhamdillâh tekessür etmede âsârı ahrâr'ın,
1324'te nâgihânı ümmü dünyâdan,
Vücûda geldi Sâdettin Mazlum'un (Zuhûrî) si...

Tâlihimden kime şekvâ edeyim bilmem ki,
Ben saadet diledikte o felâket getirir.
Ben muvakkat bile tevkife değilken râzı,
Hasbenallah o gider gayrı muvakkat getirir.

★

Ben züğürt ölsem dahi kalmaz cenâzem ortada,
Kokmasın der de bu millet bir mezara kaldırır.
Ömrünü tezyide sây'et benzemesin hiç bana,
Sen ölürsen ey .....im zannetme kimse kaldırır.

★

Şehremini Mazhar Bey, başına vurulmak suretiyle biraz istirahat edebiliyordu. Damadı Kemal Bey, sefih, müsrif bir adamdı. Köprü açıkken arabasını sürdürüp denize düşmüş, öyle ölmüştü:

Şehremin-i sâbıkı ol Mazhar-ı nemrûd-beden,
Başını tokmaklatıp etti vedâ-ı cism-ü ten.
Naaş-ı nefret nakşına peyrev olup dâmadı da
Yuttu emvâc, firavun âsâ Kemâli köprüden.

★

Pâdişâhım yedine mührü sadâret alanın,
Olmalı herkesin indinde mâsadak değeri.
Yoksa bir böyle fehâmetlü beyinsiz herifin,
Arnavud olsa dahi beş para etmez ciğeri...

★

Gitti bir hış ile ateş gibi Beyrut'a
Akıdıp geldi zavallı ....nin gözyaşını.
Yine kurnazlık edip rehn olarak Mîr-i Said,
Şimdilik aldı getirdi karının kardaşını.

★

Şimdilik yaktı Frenk gümrüğünü nâr-ı harik,
Gelir Osmanlı için de sıra inşallah.
Yana hamallar ile nâzır u memûrini
Seyredenler diye şevk ile Maşallah...

İntizar eyler hitâm-ı mâha erbâb-ı maaş,
Gün sayar gaflet ile biçare mahkûmin gibi.
Bu tehâlükle eder hayfâ ki imrâr-ı hayat,
Görmedim bedbaht insanlarda memûrin gibi.

★

Yine İstanbul'a geldi diye yazmış gazete,
Sanmayın geldiğimi herkese ihtâr ediyor.
İşte gelmiş diyerek nâfile koşturmak için,
Alacaklı olan eşşeklere ihbâr ediyor.

★

İstikametten bizi dûr eylemez vicdânımız,
Kim muvaffak olmadık vaktiyle cem-i servete.
Olmayan hatt-ı hatâsı eski bir defter gibi,
Devrolunduk devr-i istibdattan hürriyete.

★

Bir hurma ile Arap yaşarmış!
Var hakkını gel diyen zevâtın.
Şampanya ve biftek isteyenler,
Öğrenmeli sırrını hayâtın...

Adana'da İran konsolosunun evinde

Bir vakit düştük öne kavgâ-yı hürriyyet için...
Şimdi kartalmış hıyar âsâ eğildik arkaya
Önde gençler, maslahatlar hep temiz ellerdedir;
Biz tekaüdlükle sıfır-ül-yed çekildik arkaya.

★

Görüp evvel nice hizmetle aheng-i terakki
Çıkardı İzmir adlı bir ceride şimdi Hakkı...
Gelip hizmetle aheng ve terakki yazdı tarih:
Bu âlemde ede Hakkı ile İzmir terakki...

★ İzmir: 3 Haziran 1312

Bâb-ı Âli yangınında

Bâb-ı Âli'yi yakan âlet mutlak sobadır,
Denilince işiten kimse yalan sanmaz mı?..

Her kabahat sobanın olduğunu farz edelim:
Acaba bâb-ı meşîhatta soba yanmaz mı?..

★

Vatanın hâl-ı gârîbânesine baktıkça
Girye-i hûn-u hâmiyyetle gözüm doldu benim...
Günde bin türlü felâket olarak mesmuum,
Hâfızam: Hâne-i cellâda şebih oldu benim...

★

Yok nezâhat biliriz şive-i güftârında,
Oldun evrâk-ı havâdis'te bu yolda dellâl,
Rûz-u menhûs-u velâdette gelip kör kandil,
Ümmü dünyada Araplarla basıldı Deccal!..

★

İhtiyarlıktan ağarmış demeyin saçlarıma,
O beyaz renkli tâcı tecrübelerle ördüm.
Bir babam vardı emin olduğum insan, onu da
Anamı almış ta .....ken gördüm.
Yaşım arttıkça, arttı gerimin de ihtiyâcı,
Bugünlerde geniş donlar bile gelmektedir dar.
Hemen bir kız mı, oğlan mı peydâ eylesem bilmem,
Benim de bir siyâsî müsteşâra ihtiyâcım var!..

★

Regizisyon denilen yağmacılık,
Öyle gitmekte ki artık dikine.
Biri memşâda görülse derhâl,
Vaz'iyed eylecekler ..kine.

★

Vergi miktarını ol mertebe arttırmalı kim,
Sâhib-i servet olanlar da züğürt kalmalıdır.
Yalnız fâhişeler vergisi haksızlık olur,
Evlilerden de .....tikçe rüsûm almalıdır.

★

Rehnümâdır ....miz önde romörkör yerine,
Erebilsek deliğe üstüne bayrak dikeriz.
Denizin ortasına varmağa yetmez gücümüz,

Biz İtalyanları dalyanda da bulsak ...eriz!

★

Sinni yüzü mütecâviz ne eder bir vâli?..
Hep bu yüzden bozulur memleketin ahvâli...
Mülkün ihyâsına bir meyyit eyler memur:
Sıçayım kuvve-i idrâkine Bâb-ı Âli!..

İzmir'in ilk mebuslarından, şâir Halid Eyüp, Ahmet Mithat Efendi'nin damadı olup, 1903'te ölmüş ve Beykoz'a gömülmüştü:

Doymadan ömrüne biçâreyi mahvetti ecel,
Olmadan gün yarısı, sanki güneş etti gurup.
Hatıra âl-i abâ geldi yazarken tarih:
Gitti Allahına Allah deyü Halid Eyup.

★

Mustafa Fazıl Paşa hakkında yazdığı bir kıt'ada

Bu zâtın pek sezâdır nâmına dense Ebülahrâr
Kemâl ile Ziya Beyler bunun vaktinde gün gördü.
Bu meşrutiyyeti vaktiyle onlar ettiler ihzâr
Bugün ol sâye-i âlide millet bir düğün gördü.

★

Salibi ittihad ettirdi âhir ayla, yıldızla
Cihanda oldu her bir ümmet'in mergup ve mahbubu
O rütbe bir büyük iş gördü kim mîr-i Selâhaddin,
Öperdi görse alnından Selâhaddin-i Eyyûbî...

★

Edilse her biri teşrih tavşandan yüreksizdir,
Ufak bir havf ile hâsıl olur kalbinde bin sekte;
Meâliden eser yok, hepsi küsmüş hüsn-ü ahlâka,
Bu millet meskenetle sanki olmuştur dezenfekte...

★

Yediğin sille senin, aşkla mecâziden idi,
Sanma kim aybını sen sikke ile örter idin.
Var niyaz et o vezir-i himem-i âliye,
Bize kalsaydı işin daha çok sürter idin.

Vâli paşa azlolundu sonra hem ama bâzılar,
İsteyip ibkasını muhzir yapıp göndürdüler; (*)
İşte ipkadır denirken infisâl etti yine,
Şaşkını mâcun ile kalkan ...e döndürdüler.

★

Kalanlar kadrodan hâriç, kaderden iştikâ etmez,
Yapanlarca yeter ki bir hesap olsun, kitap olsun.
Vatan mâmûr olursa emr-i tensikat ile derler:
Yapılsın hânemiz de gönlümüz varsın harâp olsun.

★

İşittim ki satılmış yirmi beş bin merkep üç günde,
Demek merkeplere âlemde şiddetli havâyiç var..
Anırmaz boş yere bi şüphe elmâlûm-u Kıbrisi!..
Bilir ki asrımızda merkep olmakta büyük iş var...

Yûhâ gazetesi: 2 Kânunuevvel 1324 (1908), Sayı: 1

★

Dün yine bir yerde târiz eylemişler merkebe,
Bilmiyorlar kim atarsa pek yamandır çiftesi...
Hiç de lâf altında kalmaz çok zekidir köftehor,
Kim ona «eşek» dese birden «babandır» der sesi...

★

Ç i f t e

Dün yine söyledi zevzekçe biri,
Bize târiz ediyormuş «Geveze».
Ne cesâret, daha dün ağlar iken,
Adam olmuş atıyormuş herze!..
Eşref'â söylüyorum işte peşin,
Çiy yerim sonra onu misl-i meze!..

Mâlûm gazetesi: 27 Kânunuevvel 1324 (1908), Sayı: 6

★

Tesâdüf mü, kader mi kudretim yok fark-u temyize,
Usandım doğrusu derd-ü belâdan, ye's-ü mâtemden.
Demir sandıkta olsam da gelip bulmak mukarrerdir!

(*) Eşref, «gönderdiler» diyemez, «göndürdüler» derdi.

Kazâra bir kıvılcım sıçramış olsa cehennemden...

★

Karagöz gazetesinin gördüğü rağbet üzerine

Perdenin arkasına geçti Fuat,
Bir mahâretle eder herkese bahs-i ibret.
Karagöz kadrini elbette bilirler Eşref,
Pek sever çünkü hayâli, karagözlü millet...

Mâlûm gazetesi: 1 Teşrinisâni 1324 (1908), Sayı: 5

Bizim «eşşek» karındaşı hükûmet geldi, celb etti,
Fakat hapsetmedi, hattâ eziyyet etmedi pek çok...
Taâccüble gidüp sordum, tebessümle dedi hâkim:
Cezâ insana mahsustur, henüz hayvana kanun yok!..

★

Derin tefekküre dalmış hımâr-ı Bağdâdî,
Nedir düşüncesi ot mu, saman mı, yoksa alef?
Hava ile sudan olmuş nasîp mûtâdı,
Sezâdır arpaya cânın verip te olsa helef!..

Mâlûm gazetesi: 10 Kânunuevvel 1326 (1910), Sayı: 2

★

Tanin endâz olan ef'vali sen hep saçmadır sanma,
Teberri kasdeden, dâim muhâlif gıybetin söyler!
Budur âlemde Eşref muktezâ-yi tab'ı cinsiyet,
«Şecaat arzederken merd-i kıbti sirkatin söyler!..»

★

Rû-yi hürriyet otuz yıldır harâm oldu bana,
Hoş geçirsem bâri bundan sonraki eyyâmımı;
Tek dilensem de esir-i Bâb-ı-Âli olmasam,
Zir-i tevcihattan sürsem çıkarsam nâmımı.

Edeb Yâhû gazetesi: 1 Teşrinisâni 1324 (1908), Sayı: 5

Telgrafla gelen iki kıt'a

— 1 —

Nâfia sanma bugünlerde birâder işsiz,
Nâzırın mevkii boş, kürsüsü işle doludur.

Deme aslâ şu zamanda daha bir tek yol yok,
Yapılan işlere bak hepsi teseyyüb yoludur.

— 2 —

Çakıcı gezmede rahat dağda,
Paşamın gerçi yamandır fikri.
Dedi üç ayda nihâyet tutarım:
İkisi geçti, üçün kaldı biri...

Züğürt gazetesi: 15 Mart 1327 (1911), Sayı: 5

Hamdi ahbabına, şâir değil Eşref, dermiş;
Ben dahi Hamdi için ..ne değildir dersem,
İnanır mı bu iki kizb-i sarihe âlem?..
Eylesek mahkemede her ikimiz bir de kasem.

★

Şuya girdi diye İsâ'yı havârilerle,
Haç atarlar denize Ermeni, Rum hergelesi.
Papa hazretleri İsâ'ya vekilim diyor amma,
Bencesi haç yerine atmalıdır ol teresi!..

★

Rûh-u İskender'i hayrette bıraktı azme,
Eritir baksa nufûz-u nazar-ı pûlâdı.
Sığınıp Hazret-i Allaha cenâb-ı Eyyup,
Yıktı bir tekme ile heykel-i istibdâdı.

★

Etmiş diye bir katili tahlis-i giriban,
Beyhude figan eylemenin var mı lüzûmu?
Maktulün eder ailesi çakk-i giriban
Katilden alır mahkeme zebhiyye rüsûmu..

★

Her taraftan kat-ı ümmit eyleyen bir âdem'in
Hasb-ı hâli arşa doğru nâle-i cangâh olur;
Müddeisi padişah olsa eğer bir kimsenin,
Hâkimi rûz-ı cezada Hazreti Allah olur.

★

İzmir'e hammalbaşı olduysa Ser seccâdeci
Anlaşıldı kendisi bir abd-i mümtazdır sana;

Ettiğin cürm'ü günâhı boynuna almak için,
Pâdişâhım öyle bin hamalbaşı azdır sana..

★

Halk asrında teneffüs eylemekten havf eder,
Her ne mümkünse yapıp dünyayı ettirdin sükût.
Bûm'lar ötsün serir-i şevketinde an karip,
Pâdişâhım perdedâr olsun kapında ankebût...

★

Doğduğum günden beri mâtem yakamdan düşmedi,
Sanki çarkın her günü rûzu muharremdir bana.
Mürg-i dil sevdâyi hürriyetle çırpındıkça âh!..
Âlemin iyd-i saidi, iyd-i mâtemdir bana.

★

Mülkü nısfından ziyâde hasma verdiyse n'ola
Patlasın ehl-i hased bu pâdişah ihsânıdır.
Eskiden hâkan idi berreynü bahreynde fakat,
Şimdi bir ırmakla birkaç çiftliğin hâkanıdır..

★

Rûy-i Arz'a gölgesi düşmez imiş peygambèrin,
Mucize varsa budur, bir başka bürhân istemem;
Görmedim âlemde bir gün, kahr-ı Zıllullahdan,
Yâ İlâhî gölge etme başka ihsan istemem!

★

Yaşayan âdeme kahr altında,
Başka veçhile rahât mı olur?.
Güvenirsen kesene dört karı al,
Müslümanlık gibi nimet mi olur?..

★

Ne farkı var kadrodan hâriç kalanlarla,
Yine aylığım eski noktaya ric'at edilmiştir.
Bana terfi-i memuriyyet etmek vâcip olmaz mı?..
Maaşım seyf-i tensikat ile sünnet edilmiştir.

EFGAN ŞÂHI

Budur hükm-ü rûyet, bütün muhâssırat,
Uzaktan küçüktür, yakından büyük!..

Fakat şâh-ı Efgan bunun aksine,
Uzaktan büyüktür, yakından küçük.

★

Hicvi terk eyleyeli emr-i ehibbâ üzere,
Kaldı bir seyf-i muattal gibi kilk-i hünerim.
Ne suhûlet ki mürekkeb ile kâğıd aramam,
Rû be rû kızdıkça şimdi lisânen söverim.

★

Bizim doktor Hüsnü Bey terk-i işret eylemiş duyduk,
Bize etmez tekarrüp şimdi güyâ gitti, el oldu.
Şahsen bir tecrübe ettik, devam eyler mi bilmem ki,
Tarik-i âma girdikte Hüsnü Bey embesil oldu.

★

Çâresâz olmaz ise encümen-i meb'usân,
İşimiz kaldı bizim merhamet-i âyâna.
Zem ve kadhı ederek vâsıta-i tediyât,
Atacaklar bizi de nevbet ile zindana.

★

Bizdeki nâzır-ı bahriyye Celâl Paşayı
Böyle tarif ediyor vak'a nüvîsân-ı ümem;
Gelecek olduğunu bilse idi neslinden,
Almadan Hazreti- Havvâ'yı boşardı Âdem!

★

Üçümüzü birer birer soydular,
Ayrı ayrı deliklere koydular,
Yüzümüze bakmadılar tam üç ay,
Şinanay da, şinanay da şinanay...

★

İstemez olmağı eğlencesi meb'usânın,
Doğrusu cümlesi de mevkiinin sahibidir.
Linç ile, vinç ile mümkün mü sukût ettirmek,
Bârekallah vükelâmız hacıyatmaz gibidir.

★

Bana pir oldu diye etme hakaretle nazar,
Kaldırıp dört elini ister isen hayr-ı dua,

Alayım valideni emr-i ilâhî üzere,
Besmeleyle çıkayım üstüne «derkef maasa»..

★

Saftır sine-i künyesi ayna gibi,
Olamaz öyle o enis-i mücellâ cinin.
Röntgen baksa, şuaı arasa, zerre kadar
Bulamaz dinini, imânını Muhiddin'in.

★

Dâima gitsem Çırağana, işittikçe desem,
Lânet olsun hepsinin de bahsine, mebhusuna.
Söz alıp kürsiye çıktıkça çekip bir besmele,
Enseden bir sille aşk etsem Tokat meb'usuna.

★

Devr ü teslim etmek üzre düşmana bâkisini,
Mülke bir hayrül-halef bulmaklığa cehdetmeli;
Nâmını rahmetle yâd ettirmek isterse Hamîd,
Süt karındâşı Fehîm'i bir velîahd etmeli!

★

Ne mizâhî, ne siyasîsi verir sadra şifa,
Herkes evrâk-ı havâdis okumaktan bıktı.
İntizar eyler iken cümlesinin yanmasına,
Şimdi bir de kıçımızdan hacıyatmaz çıktı.

★

Göçtü enkazı ile kocâ kulak âhirete,
İltizam eylemedim bunda gluv mesleğini.
Çıktı meydâna kefenden konulurken kabre,
Kırk kova sandı görenler kulağın bir tekini.

★

Bir kulaklar var idi kim şu yatan bîçârede,
Heybetinden her temâşa eyleyen mebhût idi.
Kim inanmazsa görenler söylesin Allah için,
Ol kulaklar âdeta bir çift büyük tâbut idi.

★

Geleli âleme bin türlü mûsibet gördüm,
Görmedim gerçi cihanda ne biçimdir kolera.

Ben züğürtlük gibi bir illete karşı durdum:
Eylemem zerrece pervâ, ne ..kimdir kolera.

★

Benim ol fâtih-i sânî ki çoktur tecrübem harbe,
Kefen renginde, başımdaki saçlar ak olmuştur.
Ne bir ferhunde tâlihtir ki kan dökmeksizin aldım,
Zamanımda Taşoz hiç bir kazasız sancak olmuştur.

★

Hayri müsvedde-i tezvirini yazmış çıfıtın,
Bu kusuru onun indinde alelâde imiş.
Biz onu sâdece çingâne sanırdık evvel,
Meğer ol kahbe teres bir Salamonzâde imiş!.

★

Sever elbette Kıbrıs'lı olanlar vâli paşayı,
Umumîdir bu âdet şimdiki asrın ricâlinde.
Ederse çok mudur defterdar için hürmet bizim Remzi,
Değil amma Girid'li, bir gâvurdur kendi hâlinde.

★

Bin müzeyyen kasr-ı âliden daha âlî gelir,
Âlem-i meyhânede bir kûşe-i vahdet bana.
Bir prenses verseler zurna davulla istemem:
Nâsezâdır altmışından sonra cemiyyet bana.

★

Farkı yoktur ayıdan zerre kadar,
Sayd için kendini dağda yaranın.
Böyle arzu eder insaniyet,
Kuş kadar ömrü ola, kuş vuranın.

★

Âcizâne meclis-i hassâ duâ benden budur;
Etsin istilâ verem, danga, girip öldürmesin;
Değmesin böyle zevâtın nabzına nâmerd eli,
Füc'ceten öldür de Yârab bir tabib öldürmesin!

★

Kime arzeylesem ahvâli gûş etmez atar çifte,
Yanımda kalmadı insanların bir farkı merkebden

Bu kerre cebr-i noksân eyledik çok şeyler öğrendik,
Şehâdetnâmesiz çıktıksa da Zencirli mektebden!

★

Ah kör olsa da doktor Horuni bir görsek,
Düşse de her gece kurtulmasa memşâlardan.
Kimsenin lûtfunu şimdi göremezken körler,
O utanmaz dilenir gördüğü âmâlardan.

★

Etmesinler beni gözlükle görenler târiz,
Zaaf geldi gözüme, gamla ağardı sakalım.
İki gözle yakayı kurtaramazken elden,
Bir de dört gözlü olursak n'olacaktır bakalım?..

★

Hamiyyetliyi gördü eski devletlû, atûfetlû,
Boyun eğdi domuzca çıkmadan yassı kılıç kından.
Ne destur-u mükerremler ki hürriyetten ürkünce,
Zuhûr etti eşekler sanki aslan postu altından.

★

Kabza mani mi aceb bizdeki faaliyet,
Yoksa mahrûm-u terakki midir ehl-i irfan.
Vükelâ zümresine hayli tasarruf ettik,
Olmadık mı mutasarrıflığa hâlâ şâyân?..

★

Dökülmekte semadan kar, şitâ eyyâmıdır şimdi,
Isınmak üzre mangalda geda eyyâmıdır şimdi.
Varaklar pâyimal oldu, ağaçlar kaldı çırçıplak,
Sarardı soldu bostanım, belâ eyyâmıdır şimdi.

★

Vatanda kalmadı farkım uğursuz bir muhâcirden,
Fakiri etti yolda şiddet-i serma nevâzilli.
Bizim Sami ile hembezm olup bir gün dedim Eşref:
Bugünlerde bizimçün nüzhet-âbâd oldu Nâzilli.

★

Birer sûretle senden ecnebiler cizye almakta,
Verirsin pâdişâhım bittabi korku belâsından.

Utanmazsın ahâlîden i'âne celb ü cem'inden,
Ne farkın kaldı bilmem? Bir dilenci kethüdâsından!

★

Zaptiye nâzırı oğlanları sürdürmüş imiş,
Görmeli medhe sezâ doğrusu bu himmetini.
Mazhar-ı af olurlar yine bir gün elbet;
Çünkü hemcinsi çeker birbirinin gayretini.

★

İstemem çatmak, darıltmak dostları,
Pîr-i fâniyim, dokunmam her tele.
Ah lâkin kıt'amı yazmak için,
Muktezidir hâmeyi almak ele.

★

Asrımızda gülistân-ı âlemin bir bûmusun,
Pâdişâhân-ı cihânın belki en meş'ûmusun.
Sûretin rü'yâda dehşet-bahş olurken millete,
Bir Arap İzzet gibi Çingânenin mahkûmusun!

★

Muvaffak oldu, meşrûtiyet isterdi hayatında,
Gazây-ı ekberi tarih-i Osmaniye şân verdi.
Yazık kim doymadı mâşûka-i vicdânına, Eşref,
Refik Bey âkıbet âğuş-u hürriyette can verdi.

★

Oku şu kıt'amı dikkatle hahambaşı için,
Kâmilen hakkı değilsem adem-i is'af et.
Yakışır her ne desem hakk-ı fehîmânende,
Sen dururken kimi hicveyleyeyim insaf et.

★

Korkusundan Hüsnü câmide lerzan etti,
Bir gâvur bir gâvuru müslüman etti.
Kal'abend olmayarak girdi hisâra kâfir,
Kurtarıp kuyruğu bin secde-i şükran etti.

★

Eyledi terfi-i rütbe dâiyandan bir emin,
Böyle tevcih ile etsin hep Lâzistan iftihâr.

Eşrefâ, buhtunnasrdan söyledim tarihini:
Kaz gibi bir Lâzı kazasker etti rûzigâr.

★

İntihâbı memûrin komisyonu reisi Rıza Bey'e :

Beyim surette gerçi bir Rızâ'sın,
Fakat sîrette hasmı mürtezâsın.
Edepsizsin, eşeksin, bîhâyâsın,
Komisyonda hulâsa bir belâsın!..

★

Komisyonda bulunan Sâdık Bey nâmında bir zat için

Bir sürü yırtıcı hayvanla komisyon doldu,
Şu kadar ki kimi nâhik, kimisi nâtıktır..
Biliriz hepsinin ahvâl-i hususiyesini,
İçlerinde yine binnisbe köpek Sâdık'tır!..

★

Bu yıl kış oldu İstanbul'da fevkalâde dehşetli,
Sebep Bulgar ile hem Bosna, hem Hersek soğuk geldi.
Cenâb-ı hak hemen encâmını hayr-eylesin yoksa,
Mebâdisinde hürriyet bizimçin pek soğuk geldi.

★

Temâyüz eyler âdem nâtıkıyyetle behâimden
Suhansâz olmıyan insan a hayvan dense elyaktır.
Esâsen nâtıkıyyetten de maksat doğru söz, yoksa:
Yalancı kimseler tahtessıfır hayvandan alçaktır..

★

Şâhın ahrârı tutup astığı bir kör ağacın,
Adını koydular İran'da cangâh ağacı..
Dâru-dünyâda ceza cinsi ameldense eğer,
«Bâğı-Şah»da görürüz meyveli bir şâh ağacı!..

★

Alçakları ilâ edemez rütbe-i bâlâ,
Bed tıynet olan bence sevâb etse hatâdır.
Erbâb-ı merâtipten olan öyle zevâta;
Bir formalı haydut çetesi dense sezâdır.

Bir zamanlar sayda olduk müptelâ,
Tek tüfekle indirirdik turnayı.
İt, köpek bir kış günü çıktık dağa,
Ben domuz vurdum, Şekip Bey de ayı.

★

Ağniyadan zâil olmaz ihtiyâç,
Gelse dünyanın nukudu bir yere.
Kim öderdi hakkını sâillerin,
Olmasaydı karşılık Allah vere?..

★

Günâhım çok benim, aff-ı umûmî isterim Eşref,
Günahkârânı affetmek Hüdâ'nın çünkü şânından.
Nasıl affı umûmî istemem mahşerde Mevlâ'dan,
Benim ruhum dahi zira üç aylar müslümânından.

★

Kalmadı eski selâbetten, metânetten eser,
Hüsn-ü ahlâkı bozuldu ümmet-i merhûmenin.
Pâdişâhım verme beyhûde hafiyye aylığı,
Hasbeten lillâh millet hep hafiyyendir senin.

★

Âh Eşref hazret-i Allah'ı görmek isterim,
Bulmuş olsam ben de bir yol hazret-i İsa gibi.
Bir Muhammed ümmetiyim ki bulunsam Tûr'da
Lenterâni dinlemem ben hazret-i Mûsâ gibi.

★

Eylemem âlemde bin cem'iyyet olsa intisâb;
Eşrefâ yekdigere hem-cinsimin tercihi güç.
Bence bunlardan ibâret zübdesi cem'iyyetin,
Hazret-i Allah bir, vicdân iki, millet de üç!

★

Eşref'in sarhoşluğunu tasdik eden bir âzâ için

Vâli Paşa bana sarhoş demiş mecliste,
Ben inanmam hünerin kimseye etmez mahmûl..
Şu kadar var ki bir âzâ onu tasdik etmiş:
Bok yemişse bu yemiştir o ağızdan menkûl.

Başıboş gezmeyi sanma hürriyet demek,
Komşunun tarlasına girse keserler dananı..
Olma ağrâza hedef yoksa iki şâhit bulup,
İrticâiyûndan derler ..kerler anamı..

★

Az zaman içre olurdu meşcere rûyi zemin,
Çıksa ormandan, dayakla şimdiki müstahdemin..
Kurt, ayı bunlar kadar ormanı tahrip eylemez.
Hepsi hırsız lânetullahi aleyhim ecmain..

Hicviye söylememesini istemeleri üzerine :

Bâdemâ tanzimi eş'are merâkım kalmadı;
Sözlerimde varsa kizbim hak vebâl etsin bana..
Söyledim bin kıt'a artık hicve oldum tövbekâr,
Hakkını Eşref şu eşşekler helâl etsin bana..

★

İstedim bir temiz elden yine memuriyet,
Yaşımı sordu, sual eyledi bilmem n'idecek?.
Yaşımı sorması beyhûde değil zannederim:
Gâlibâ bir de güzel câriye ihsân edecek..

★

Bu kadar serveti dünyada koyup
Kara toprağa nihayet girdi
Matyos'un hırsını seyretmeli kim
İki kurşun yedi bir can verdi.
Balyozoğlu terkederken âlemi,
Ey hükûmet katili tut, asi dedi.
Öldürüp Bedros dedi tarihini:
Gitti Matyos, âh mek Asvas! dedi.
(Mek Asvas : Ermenice, Allah bir demektir).

★

Mâliye Nâzırı Reşat için :

Sen karıştın Ermeniden bir familye halkına,
Oldu bu hâlin senin pek bâisi zann'ü-gümân..
Eyleme ketm-i hakikat, doğru söyle ey (Reşat)!..
Sen mi oldun Ermeni, onlar mı oldu Müslüman?..

İzmir'de (Bodur Kâmil) isminde hoşsohbet bir zat için :

Feylesof olup bodur Kâmil, diyor kl nefsine:
Hem kız almak, hem çocuk yapmak ne güçtür (Kâmil)e..
Öyle bir bok tembelim ki izdivaç etmem meğer,
Aldığım avrat ola hem seyyibe, hem hâmile..

Ahmet Mithat Efendi rütbesinin bâlâ olması için öteye beriye koşup etek öptüğü sıralarda Eşref, şu iki kıt'ayı söylemişti:

Can vermeden etme keder,
Sanma hayatı mûteber..
Dünyada rahat yok meğer,
Nâdan ve ahmak olmalı!..
İnsan isen ümidi kes,
Yükselmeğe etme heves,
Bâlâlık isteyen teres,
Gâyetçe alçak olmalı!..

★

Hizmet etmek devr-i istibdâd ile hürriyyete
Her kula olmaz müyesser, ihtidâ etmek gibi;
Tûl-i müddet küfr ile imrâr edip de ömrünü,
Bir şehâdetle sonunda cennete gitmek gibi.

★

Diplomatlar utanır öyle yalan söyliyemez,
Hilede, hud'ade Cizvit kudemâsı gibidir.
İtimâd eyleme, her va'di şeh-i devrânın,
Millete verdiği Kanûn-i Esâsî gibidir.

★

Musibetle belâ âlemde gûyâ izdivac etmiş,
Vücûdum hâsıl olmuş bunların sanki firâşından.
O rütbe nefret ettim âlemin âlâyişinden kim,
Kefen kıymetlidir indimde şimdi Hind kumâşından!..

★

Her iki koldan bizimçün tecrübe oldu nasib,
Anladık mânâsını süfliyyetin, ulviyyetin,

Dest-i istibdâdı da gördü zavallı ensemiz:
Bârekallah, sillesi kuvvetli meşrûtiyyetin!..

★

Sebep vardır vatandan ihtiyârî kimse dûr olmaz,
Bunu herkes bilir hubb-u vatan gerçi mukaddestir.
N'ola bir hubb-u gurbet hâsıl olsa bilâkis bizde,
Vatanda ehl-i nâmusun ikametgâhı mahpestir.

★

Elimden gerçi bir şey gelmez siyasî,
Bütün hâinlere hançer dilimdir.
Ne çekmekteyim hâlâ elinden,
Ölürsem ben katilim hükûmettir..

★

Ben alıştım âlemin vaktiyle, haps-ü nefyine,
Bin belâ gelse çekinmem âşıkım hürriyete.
Dâima mâni olur Eşref, ulûvv-ü himmetim,
Vermem istiklâlimi dünyada bir cemiyete.

★

Hükm-ü vicdânımdan ayrılmam kıyâmet kopsa da,
Olsa etrafımda her Osmanlı bir erkân-ı harp.
En mühim devr-i hayatım geçti kahriyât ile,
Altmışımdan sonra korkutamaz beni divân-ı harp.

★

Recâizâde Ekrem için

Ekrem'in elifini hakket te eliften sonra,
Gelecek harfi koy yerine tashih et.
Bir çevir başını kıçından başla;
Şekl-i mâkûsunu merkep diye tasrih et..

★

Rodos adasına nefyedilen Hoca Hayret Efendiyi, Eşref bu kıt'asıyle kurtarmaya sebep olmuştu:

Vakt-i hürriyette, Hayret, dendi nâmın (Mürteci),
Bir zaman yanımda, istibdâda, derken, düşmanım;
Mutlaka bir sehve mebnidir bu mahkûmiyetin,
Nefye sen lâyık değilsin, çünkü ispâtın benim..

Her taraftan kat-ı ümmîd eyliyen bir âdemin,
Hasbihâli Erşe doğru nâle-i câncâh olur.
Müddeîsi Pâdişâha olsa da ger bir kimsenin,
Hâkimi rûz-i cezâda Hazret-i Allah olur!..

★

Şâir Eşref, zamanının pâdişâhını, meşhur şahsiyetlerini, sadrâzamlarını ve vâlilerini hicvetmekten âdeta zevk alırdı

Değiştir Meclis-i Hâs'ı buyur erbâbını tâyin,
N'olurdu Pâdişâhım halka karşı bir nümâyiş et.
Eğer, varsa bütün bir hey'eti tebdilde mahzur,
Şeyhülislâm ile Hahambaşı'yı bâri becâyiş et.

★

Her gelen zulm ile icrâyı hükûmet eyler,
Gösterin âdil olan var ise bir tânesini?..
Ben tenezzül edemem, varsın eşekler ...sin,
Şam'a vâli olanın Hind'e kadar ânesini...

★

Sevmediği bir vâlinin ölümü üzerine Eşref, şu kıt'asıyle hakikatı açıklamıştı:

«Beyt-i âtiyi revâ eylese herkes nakarat,
Vâli paşa bu gece dâr-ı bekaya gitti.
Devlet ü millete öldü de bir hizmet etti!..»
Hiç iş görmedi eyyâm-ı hayâtında o zât,

★

O, devrinin ulemâ zümresini de şu kıt'asıyle hicvederken saiki günümüzün gerçeğini de dile getirmişti:

Seni tekfir eder mutlak, desem dünya yuvarlaktır,
Dönar dünya, o dönmez, çünkü sâbittir inâdında.
Sorulsa hâce-i dâne Selânik nerdedir bilmez,
Bilir amma ki kaç tüy varsa Cebril'in kanadında.
Gerçi na ip, ipsiz demedir,
Onların var mı ki telbisi gibi.
Şimdiki nâibi ama Tavas'ın,
Cümle nâiplerin İblisi gibi..

Bugün Kadıköyü'nde bekçilik etmekte Hırvatlar,
Bu hâli seyreden ehl-i hamiyyet ağlayıp sızlar.
Karadağ olsa da âdem dayanmaz böyle ahvâle,
Polislerle becâyiş oldu güyâ eski hırsızlar..

★

Salb ile, idâm ile tedip olunmaz eşkıyâ,
Başına hattâ zebâniler gibi vursan topuz.
Lâyu'kil doğduğu günden beri maslup iken,
Serfürü etmez yine kalkar domuz oğlu domuz!..

★

Sıktı ruh-u milleti artık bu istikraz işi,
Pek ümidlenmiştik evvel, sonra bir şey olmadı.
Gitti milyon bulmağa nâzır, Fransız mülküne,
Hayf kim milyon değil, bîçârecik yüz bulmadı.

★

Cümle azây-ı beden lâzımdır,
Pek çoğu bâis-i jimnastik olur.
Nur-u aynım ....ğı sanma abes,
İhtiyarlıkta ..ke yastık olur.

★

Bizdeki tekkeler İzmir'de vebâdan korkmaz,
Böyle günde gemisin her kapıdan kurtaramaz
Beklemezse n'ola beyhûde tahaffuzhâne,
Çünkü İstanbul'a on günden aşağı varamaz.

★

Kanaat var iken âdem deni dünyâya meyl etmez,
Bilir çünkü güzergâh-ı fenâda âbirindendir.
Kifâyet ettiğiyçün gâliba bir lokma, bir hırka
Fakir oldukça say'etmez, bu millet sâbirindendir.

★

Kâmil Paşa, Eşref'e Karacasu kaymakamlığına tâyin edildiğini, fakat içkiyi bırakmasını veya azaltmasını söyleyince şu kıt'ayı yazdı :

İyş-u işret lekesiz âdem için bir lekedir,
Sade su aynı şifa olduğunun hikmeti bu.

Bunu herkes bilir ey vâli-i âli himmet,
Ne revâ âlem-i abâ karışa karaca su...

★

Bu tâyin İstanbul'a bildirilmeden, Dahiliye Nezâretînce başkasının kaymakam olarak gönderildiğini görünce :

Döndü keremin âlem-i işretteki vâde,
Ey kân-ı kerem, zift ile şeytan tutulur mu?..
Bir başkası yuttuysa onu ben keder etmem;
Aksu var iken hiç karacasu yudulur mu?..

★

Kırım Tatarlarından hademe feriki Şâkir Paşa'nın «Müslüman Neferi» adıyle Mızraklı İlmihâl'den iktibasen yayınladığı bir risâle üzerine yazdığı kıt'a:

Menba-ı zehr-i denâet mi dimağın yoksa,
O mukassi yüreğin şeytana hizmetçi midir?.
Müslüman kisvesi altında o kalpaklı nefer,
Yıktığın hânelerin üstüne nöbetçi midir?.

★

Tanınmış bir çete olan **(Köselî Mehmet Çetesi)** Ödemiş taraflarında imha edilmişti.

Bunu haber alan şâir **Eşref** derhal şu kıt'ayı söylemiştir :

Biz tevârihte emsâlini pek çok gördük,
Eden elbette bulur, ettiği çok gitmez.
Eşkıyâ seyf-i hüdâdan sırtını kurtaramaz,
Çünkü affetse hükûmet, ÇAKICI affetmez!..

70 YILLIK DEMOKRAT

Eşref, kökten halkçı olup, halkın içinden yetişmişti. O, halk aarsında âdeta bizim **«Manzum Nasreddin Hoca»**mız sayılır :

Ehâli akl u hikmetçe müsâvî;
Denilmez kim, şu Sokrat u Bukrat!
Aristokrat eğer zengin demekse,
Bizim millet tamâmiyle demokrat..

Akıllandım, ferâgat eyledim hicv-i edâniden,
Hapishâne ziyaret eylemekten çünkü bıktım ben.
Şu asr-ı mâdelet-i hazret-i cenâb-ı pâdişâhide,
Felâket mektebinden bâ şahâdetnâme çıktım ben..

SULTAN HAMİD'E

Bir muazzez, öyle bir gündür ki bu,
Dehre geldi Hazret-i Sultan Hamid.
Az gelir zâtına dense: Bin yaşa!..
İsterim ömrü mezid olsun, mezid..

★

Cihan müştâkın amma olmayınca meblâğ-ı mâlûm,
Gelip de hâk-i pâye yüzlerin kaabil mi sürsünler?
Çıkar tasvirini, binlerce tevzi et vilâyâta,
Ehâli suret-i matbuana bâri tükürsünler!

★

Ben seni ...sin eşekler derdim ey eşek herif,
Nush-u pend olsun diye şu fikrimi çok söyledim:
Bir düşündüm sonradan eşek tenezzül eylemez,
Konya'lı Hıfzı Efendiye havale eyledim.

★

Şimdiki Nâzır-ı Bahriye Hasan Paşa'nın,
Dili ağzında, yalan çantasının miftâhı.
Olacak âlem-i tarihte bir yüz karası,
Kızını, avradını ...timin fellâhı!..

★

Mümkün oldukça çalıştım mihneti zevketmeğe,
Ömrümü demle geçirdim, gamle meşgul olmadım.
Haps ü tazyîkın dahî envâ'ını gördümse de,
Hamdü-lillâh kendi vicdânımda mes-ûl olmadım!

Musavver Nay: 23.5.1912

★

İrâde menlehül'emrin deyip te arzuhâlinde,
Niçin sık sık gidip tâciz edersin sen hicab eyle.
Ekâbirden niyâz-ı lûtf ise kasdın müsâvidir,
Mezaristana git ahcâr-u emvâta hitâb eyle.

Bize zencîr-i esâret yakışır ziynet için,
Vatanın mahvına zîrâ ki bütün diş-bileriz;
Değil evrâk-ı havâdisde kırâat etmek,
Levh-i Mahfûzda «hürriyyet»i görsek sileriz.

★

Hâmid-i Sânî'yim ki, kadrimi bilsin zaman sonra,
Hıyar-ı devleti ağyâra uğdurdukça uğdurdum.
Büyüklük eyleyip ezcümle bir Midhat gibi şahsı,
Mücerred bir şehid etmek için Tâif'te boğdurdum!

★

Ekseri hicvimle tâyin-i esâmî istemem,
Fikr-i mahsûsumca bu hâlin şudur ki mûcibi:
İsterim herbir denîye kâbil-i tatbik olup,
Kullanılsın herbiri bir numrasız gözlük gibi!

★

Zemânımda olan herbir fenâlıktan haberdârım,
Vatan satranca döndü, ben dahî bir şâh-ı menhûsum.
Ahâliyi aceb mi, haps ü nefyetmekle zevk alsam,
Cülûsumdan beri Yıldız'da zîrâ ben de bir mahbûsum!

★

Resm-i tahlîfin şümûlü olmadı vâlilere,
Çok yemiş de onların karnı yemine tok mudur?
Anlaşılmaz sehve mebnî mi bu istisnâ aceb,
Yoksa vâlilerde ümmîd-i sadâkat yok mudur?

★

Biz getirdik Şarka son nevzâd-ı meşrûtiyyeti,
Kaldı yâdellerde ammâ girmeden üç yaşına;
Öyle ırgatlardan olduk bâg-ı hürriyyetde ki,
Biz yetiştirdik gülü eller takındı başına!

★

Yalnız kaldı devâirde kibâr-ı se'ele,
Bir sühûletle sürüldü sürülenler yolda.
Tard olunsaydı eğer bir de gürûh-i cehele,
Üç kişi kalmaz idi koskoca İstanbul'da!

Sanma efrâd-i ehâlinin seâdet hâli var,
Herkesin âlemde bir ümmîd-i istikbâli var.
Eylemekde her kişi fakr u zarûretden figân,
Milletin ağlanmaya şâyeste bin ahvali var.

★

Gûya elektriktir hürriyyetin zıyâsı,
Kullanmayı bilenler eyler evi münevver.
Bilmeksizin ederse iş'âle kim tasaddi,
Hem kendisi olur kül, hem ev yanar berâber.

★

Bilvekâle kapatır hangi nezâretse açık,
Göz dikip durma uzakdan sıkılınca, içine.
Çıkdı bir tekmede üç nâzır içinden amma,
Kabine doldu Halil Bey tıkılınca içine!

★

Hâkim-i mutlakıdır âlem-i rûhun vicdân,
Kişi şahsiyyetin çünkü o kuvvetle bulur.
Kim ki, vicdânı hilâfında ederse hareket,
Kendi şahsiyyetini kendi rezîl etmiş olur.

★

Kâbe-i hürriyyeti sür'atle tecdîd eyleyüp,
Şâd edin ervâh-ı meb'ûsanı Allâh aşkına.
Her tarafdan Şah kundak koydu, yangın var koşun,
Müslümanlar kurtarın İran'ı Allâh aşkına!

★

Bu günlerde sakın Eşref İstanbul'a ayak basma,
Deme erbâb-ı hacâta giderse bir kaza gelmez.
Ahâliden gidenler kurtulup bazan gelir ama
Fakat memur olanlar bir giderse bir daha gelmez.

★

Olduğuyçün hâlet-i nevm-i merâmım tecrübe,
Kıt'amı ümid-i ihsan ile tahrir eyledim.
Nâzır-ı mâliyeyi rüyâda gördüm dün gece,
Avcuma çok para girmek üzere tâbir eyledim.

Adana vak'ası münasebetiyle

Rapor tanzim ederken hânesinde Mösyö Babikyan,
Yalan yazdırmamak üzre kolundan tuttu Cebrâil.
Tutuldu nutku birden söyleyip yazdırmak isterken,
Yapıştı ensesinden Barekallah boğdu Azrâil.

★

Gittiği için Baba Eşref'le vedâ eylemeden,
Edemez mes'eleyi herkese sıhhatle beyân.
Almalıydı eline maslahatın doğrusunu,
Görmeden gitmemeliydi babayı Babikyan!..

★

Nasıl zıt olmasın âlemde garbiyyûna şarkıyyûn?
Güneşten hepsini gûya ki nûrun mâh almıştır;
Ziraat, mârifet, sanat, saâdet şimdi onlarda,
Cehâlet, meskenet, zillet, rezalet bizde kalmıştır.

★

Ser-i kâra geçenler olduğiçün hâin-i millet,
Dıraht-ı mel'ânet her cânibe sâye salmıştır;
Bozulmuştur esasından, düzelmez gelse de Mehdî,
Bu mülkün emr-i ıslâhı Cenâb-ı Hakka kalmıştır.

★

Ârif Paşa'nın vâli bulunduğu bir vilâyette

Kurtulur gamdan peyâpey câm-ı cem nûş eyliyen,
Neş'esinden âlem-i meyhânenin hâlisi kim?.
Vermiyor sâki, lâzımgelir şekvâ eylemek;
Söyle ey meyhâneci bu beldenin vâlisi kim?.

Meşhur bir muharririmizi sakalsız görünce, **Eşref** şu kıt'ayı söylemişti:

Kalmamış şân-ı recûliyetten aslâ behresi,
Ot tutunmuş mak'adı, İslâma dönmüş çehresi!
Dâima Türküm! deyû dâvâ edermiş külhâni,
Bir bakımdan Kürde benzer, bir bakımdan Ermeni!..

EŞREF'TEN BEYİTLER

Sanma Divrik, yalınız sâil-i mâhir çıkarır,
Gâh olur Tâhirî Nâdî gibi şâir çıkarır!..

★

Kazâ ilen kazâ olmuş Acıpayam kazâsı,
Akşam sığır ile gelir belediye âzâsı...

★

Hasta olmuştu geçenlerde yine buldu şifâ,
Böyle bir fırsatı fevt etti ecel vahayfâ!..

★

Sordu Ertuğrul'a Hayder: — Bu da sizlerden mi?..
Yüzüne baktı, tükürdü, dedi: — Hâşâ, kellâ!..

★

Bir zamanlar ben çobanlık eyleyip çaldım kaval,
Görmedim ebnâ'yi cinsimde koyunca anlayan!..

★

Hayli istidâdı var kim milletin deyyusluğa,
Uncu Ahmet gelse bir gün heykel-i nâmus olur!..

★

Dost-u rindiyim, adüvv-ü zâhidim,
Ben müslümânım, ..kimdir şâhidim.

★

Ketm ederler keyf için keyfiyet-i mâlûmeyi,
Allah ıslâh eylesin bu ümmet-i merhûmeyi...

★

Ahâli, memleket tezvire daldı,
Hükûmet nerde, Gördes nerde kaldı?..

★

Ne selâmlıkta işim var, ne kapımda uşağım,
Vâli Paşa ....ğımdır, mutasarrıf ....ğım...

★

Eşref, yaşadığı devrin basınından, gazetelerin kendilerine düşen vazifeyi yapmadıklarından şöyle yakınırdı:

Ne farkı var (Sabah)ın, (Tercüman)ın, (İkdam)ın şimdi,
Keneflerde asılmış ince evrak-ı tahâretten!..

Bihakkın ism-i âzam, başka tahkikate hâcet yok,
Eder bir tek hafiyye jurnalı insanı Havrânî!..

★

Ger senin ak sakalın tâ be göbekse a baba,
Ben fakir oğlunuzun tâ be omuzdur ....ğım.

★

Garzan Kaymakamı iken :

Bir zaman sağar be-kef tâkip ederken muğbece,
Şimdi destimde rovelver eşkıyâ ardındayım!..

★

Çekilmez bâr-ı işret tâ sabah-ı haşredek Eşref,
Meğer kim bezmimizde Evliyâzâde «Refik» olsun!..

★

Birtakım evhâm ile dolmuş içi,
Mikrobun hâlis piçi doktor Miçi!..

★

Semer pür zibi zinettir teninle,
Eşeklik iftihar eyler seninle...

★

Adana'da vali muavini iken söylediği iki beyit :

Aman Adana'lı, canım Adana'lı,
Ben dayanamıyorum sana dadanalı...

★

Pek inad ettin ahırda a dana,
Âkıbet oldu makamın Adana...

★

Bir salaş kahvesine uğrayan ekâbirden şişman bir zâta yer iskemlesi verilmişti. Bunu gören Eşref, şu beyti söyledi:

Olmaz ihsân-ı kerem bundan öte,
Böyle iskemle gerek, böyle g..te.

★

Dün gece rüyada gördüm, merdivenden inmişim,
Sadrâzam eşşek olmuş, ben de güyâ binmişim.

Müskirâtın nev'ini tebdil eden sermest odur;
Ermenilikten çıkıp, beyhûde Rum olmak gibi.

★

Denizli muhitinde çok yaygın olan bir beyit

Denizlili'ler delikten ol kadar mahzuz olurlar kim,
Dibinden eksik olmazlar delikli bir çınar olsa!..

★

Kasvet-âver ziri de, balâsı da,
Bir domuzluk Gördes'in sahrası da.

★

Ahâlisi hem kısadır, hem köse,
Sadhezâran lânet olsun Gördes'e.

★

Akçanın fıkdanıdır dûr eyleyen senden beni,
Yoksa ey âlicenap çoktan .....dim ben seni.

★

Ne gelirdim dehre, ne çekerdim gemi,
...meseydi pederim anamı...

★

Doğduğumdan beri kesilmedi bir gün kederim,
Anamı ...memiş olsaydı pederim...

★

Cevap yok (Bâbıâli)de bugün bir hayli eyleştim,
Mezâristâna gittim sanki mevtâlarla söyleştim.

★

Şeyhül-islâm Bodrumî'nin vefatı, kömürcünün müsteşar olması üzerine

Yıkıldı sakf-ı Bodrumî temelden tâ harâb oldu,
Nasıl yanmaz ciğerler kim kömürcü müsteşar oldu!..

★

İran'daki Mehmet Ali Şâh ve İstanbul'da Derviş Vahdetî'nin 31 Mart'taki irticâ hareketi üzerine

Bir elinden tuttu Şâh, bir elinden Vahdetî,
...tiler ta ...ünden mâder-i hürriyeti.

31 Mart'tan sonra köprü başında asılanları görünce söylenmiştir

Köprü başında kuru eşcârı etmek meyvadâr,
Muhterem Divân-ı harbin mûcizâtından biri.

★

Meşrutiyet ilânından sonra, Bosna Hersek'in ilhâkı üzerine Avusturya malına karşı boykotaj yapılarak feslerin çıkarılıp atılması, fakat İzmir vâlisi Rauf Paşa'nın ve maiyetinin feslerini muhafaza etmesi üzerine

Fesi yırttı, külâhı giydi millet,
Kızılbaş kaldı erkân-ı vilâyet!..

★

Bir iftar vakti Hisar câmii önünde birbiriyle münakaşa eden hocaları görerek :

Tiryâkiye bir günlük oruç katle bedeldir,
Beyni dar olur aç köpeğin, darb-ı meseldir.

★

Ermenak'lı Hasan Rüştü'nün İzmir'e nefyedilmesi üzerine

Nefyolunmak şimdi âciz kârıdır,
Ermenak'lı Rüştü en cebbârıdır!..

★

Açık dursun hemîşe bâb-ı Cennet,
Tehiyyâ-yi şahâdettir bu millet...

★

Pâdişâhım hele bir kere geber çek elini,
.....yım kabrine b...tan dikelim heykelini...

★

Gördesli Hoca Asım Molla için

Anası her kocanın iâşesi,
Hoca Asım ulemâ fâhişesi...

★

Heykel-i şânın dikilse Bayezit meydânına,
Her gelen bir fiske vursa enf-i vâlâşânına...

Sadettin Efendinin babası Emin Efendi'nin mezarı

Vaad eyleyip yalandan aldatma mûr-u mârı,
Doldurmadan savuşma yaptırdığın mezarı!..

★

Ahmet Rıza Bey'e hitap

Ne sen yaptın ne ben yaptım, ne seyf ü varak yaptı
Hükûmetçe âhiren inkılâbı lûtf-u Hak yaptı!

Şirket-i Hayrlyye'ye :

★

Şirketin zulmünü kaldırmaya yoktur imkân,
Yıkıp İstanbul'u doldurmalı deryâyı meğer!..

★

Türbe farzet oku bir fâtiha üç de ihlâs,
İhtiyar meclisine döndü bizim meclis-i hâs!..

★

«Tarha»ya kar yağar, «Soma»ya kırağı,
....cek g.. ararsan Hacı Gövez'in çırağı.

YENİDEN Mİ BAŞLAYACAĞIZ?..

Fıkra var; ancak anlatınca güzeldir, yazıya döküldü mü, yarısını kaybeder.

Yine fıkra var; sâdece yazılınca güzeldir, anlatmağa ya güç gelir, ya hiç gelmez.

Benim beğendiklerim aksi gibi hep birinci cinsten. Bir tane seçip anlatıyorum:

«Şair **Eşref**'e:

— Sultan **Hamid**'in bir oğlu oldu, demişler

— Adı ne?

— **Ertuğrul.**

Eşref hemen yerinden fırlayarak, Osmanoğullarının bânisi **Ertuğrul** Beyi telmihen:

— Ulan, demiş, biz sonuna geldik diye sevinirken, şimdi yeniden mi başlayacağız?»

Bedii FAİK

NAMIK KEMAL

Eşref'le karşılaştırabileceğimiz biricik şahsiyet varsa ancak **Namık Kemal**'dir; çünkü ikisi de hayatlarının başından, sonlarına kadar vatanın uğradığı felâketlere biri inleyerek, öteki söverek ağlamışlardır.

Kırk, elli sene içinde geçirdiğimiz inkılâp safhalarının her birinde sivrilenlerin ruhlarında, tâ çocukluklarından iti-

baren yangınlar uyandıran hep bu iki simâ olmuştur. Son yarım asrı yaşayan bizim nesil, onların ateşli yazılarını okumuş, elleri yetişemediği için, gönülleriyle her fenalığa düşman kesilmiştir.

Hattâ diyebilirim ki bütün inkılâplarımızın temel direklerini yerinden ilk evvel oynatan, kendisinden sonra gelenlere kuvvet veren onlar olmuştur

Tarih Dünyası: 1.3.1965 **Hüseyin RİFAT**

★

FİKRET İN CEVABI

İttihat ve Terakki mensuplarından birkaç kişi, şâir **Fikret**'i ziyâret ederek:

«— Doğru söyleyen, hür fikirli bir şâirsiniz, yapacağımız memleket işleri için bizi halka lütfen bir şey yazarak tanıtır mısınız?..» demişlerdi. Şâir **Fikret** de kendilerine başka şâirlerin daha kuvvetli olduklarını söyleyerek atlatmak istemişti.

Fakat İttihad'çılar ısrar edince, çâresiz kalan **Fikret**, «Yazın öyleyse! » demiş ve şu kıt'ayı söylemişti·

Dediler: «Sen ki zemanın sözü hak şâirisin;
Bizi insan gibi târif edecek bir söz bul!.»
Söylüyor işte dedim, nâsiyeniz hâlinizi;
Bir alay çolpa, gebeş, hem de keleş, hem de fodul!..

★

EŞREF VE MUSTAFA KEMAL

Mustafa Kemâl kürsuye çıkıp

«— Cumhuriyet kabul edilecektir İhtimâl ki, bâzı kafalar kesilecektir » diyene kadar birçok aydın mücâdele vermişti, halkın kendi kaderini tâyin etmesi yolunda.

Şâir Eşref'in hicviyelerinden **Mustafa Kemâl**'in o sert direktifine kadar bütün halkcı aydın çabaların sonucudur Cumhuriyet..

Halkçı: 27.10.1973 **Hikmet BİLÂ**

Sultan II Abdulhamid

Şâir Eşref

TARİH NE DIYOR?

II. Sultan Hamid, tahttan indirildikten sonra, lâubâli ve mütecâviz kalemlerin iğrenç iftiralarla dolu hücumuna uğradı, hattâ G Dorys adında bir Fransız yazarı tecâvüzünü «Anası Ermeni muhtedisi bir saray çengisi idi.. » diyecek kadar bayağılık gösterdi Ondan sâdece **«Hâmid»** diye bahsettiler **«Pinti Hamid»** dediler Devrinin ricâli, **«Enkazı istibdât»** oldu; hatt bu padişaha, uydurma siyâsî cinayetler isnâd edecek kadar alçalanlar oldu. Hiciv şâiri **Eşref**'in

Yapışmış muttasıl çarhı çevirmekte Kızıl Sultan
Sanır bir giyotin şimdi görenler tahtı sultanı..

beytinde olduğu gibi, **«Kızıl Sultan»** da dediler.

Bugün aydın bir hakikattır ki, II. Sultan Abdülhamid'in hâtıratında damla hâlinde dahi kan lekesi yoktur Siyâsî ihtirâslarla birtakım masum insanları bu arada hürriyetperver gençleri, genç zâbitleri ve tıbbiyelileri denize

attırıp ifnâ ettirmesi tamamen muhayyel, gazarkârâne isnatlardır. **II. Sultan Abdülhamid,** mahkemelerin haydutlara, şâkîlere verdiği idâm cezalarını dahi tasdik etmemiş, her ölüm kararını müebbet hapse çevirmiştir.

.....

Ne kadar hazindir ki, hürriyet âşıkı büyük şâir **Tevfik Fikret** bile bir Ermeni anarşistinin bu mel'unâne cinâyet teşebbüsünü alkışlamak gafletini gösterdi:

Tırnakları ile bir yedi kahrın, didik didik
Yükseldi gavri cevve bacak, kelle, kan, kemik...
Ey dârbei mübeccele, ey dûdi müntekim,
Kimsin? Nesin?.. Bu savlete sâik ne?.. Kim?..

Ey şanlı avcu, dâmını beyhûde kurmadın;
Atdın.. fakat yazık ki, yazıklar ki, vurmadın!..

Fikret'in «Şanlı Avcu» dediği Ermeni anarşistleridir. Türkiye'nin izmihlâli ve Türk'ün felâketi için Rus parası ile beslenen uşaklardır. Büyük şâir heyecanlarını izharda acele etmeseydi o güzel şiir II. Abdülhamid'in şahsında Türk'ü vurmak isteyenlere bir methiye olmazdı.

(Osmanlı Pâdişahları) **Reşad Ekrem KOÇU**

★

EŞREF VE ERMENİ BEYLİĞİ

II. Abdülhamid devrinde Ermenilerin beylik istemeleri üzerine Eşref şu beyitleri yazmıştı

Beylik talebinde bulunmuş bir alay «Hay»,
«Beylik» mi olur Ermeniden, vay gılırım vay!..

★

Nereden aldın fişek ile martini?..
Sana beyliği kim verdi a ...tiğimin Artin'i?..

MEŞVERET VE ABDÜLHAMİT

Meşveret 1895'te Paris'te yayına başlamış Türkçe bir dergidir. Ayda iki kere Fransızca ilâveyle çıkar, hem dışardaki Türklere hitap eder, hem de Abdülhamit yönetimindeki Osmanlı topraklarında satılırdı. Padişahın diktasına başkaldırmış ve bu nedenle Avrupa'ya kaçmış Jön Türklerin organıydı Meşveret... O çağda Türkiye'de Posta örgütü yabancıların elindeydi. Her kötü işin bir iyi yanı bulunur derler; yabancılar elinde bulunan Posta örgütü Abdülhamit'in denetiminden uzak kaldığı için Meşveret yurt sınırlarından kolayca giriyor, aydınlara ulaşıyordu.

Dergiyi yöneten Ahmet Rıza beydi. Ahmet Rıza bey, Maarif Müdürü olarak çalıştığı Bursa'dan Paris'e kaçmış, Abdülhamit yönetimine karşı savaş bayrağını açmıştı. Abdülhamit, Meşveret'i ya da Meşveretçileri ele geçirse bir kaşık suda boğacaktı. Ne var ki, o zamanın Avrupası, Pâdişahı tutmuyordu. Bir ara Leon Bourgeois başkanlığındaki Fransız Hükümetini, Meşveret'i kapatmaya ve sorumlusunu Fransa dışına sürmeye razı etmişti. Ancak Fransa'nın aydın kamuoyu baskı yapınca Fransız Hükümeti geri çekilmek zorunda kaldı.

Bunun üzerine ilginç bir kararla Abdülhamit, Paris'teki Meşveret yöneticileri aleyhine dâva açtı.

Dava konusu, Padişahın kişiliğine hakaretti.

Meşveret'te yayımlanan yazılarda Abdülhamit'e açıkça saldırılar vardı, ve şu sıfatlar kullanılmıştı:

— Dolandırıcı... Müslümanların yüzkarası... Soysuz tiran... Cellât... Kanlı Majeste... Kanlı despot... Koyun sürüsüne çobanlık eden kurt... Kızıl sultan... Tanrının lâneti...

1897 Temmuzunda Paris'teki Türk Elçiliği davayı açtı. Dokuzuncu Seine Mahkemesinin baktığı davada Meşveret'i ünlü Clémenceau savundu.

Mahkeme, yazıları yazanlar ile sorumlu müdürün 16'şar frank ödemesine ve bu cezanın teciline karar verdi.

O yıllarda Fransız aydınları, Jön Türk hareketiyle yakından ilgileniyorlardı. Clemenceau'nun Meşveret davasını üstüne alması da bunu gösterir. Bugün de dünyanın çeşitli kesimlerindeki ilerici hareketler «Jön Türkler» diye nitelenir. Paris'teki Jön Türk hareketi bu kadar etkili olmuş ve uzun sürmüştür.

Hareketin başlangıcını bulmak için 1860'lara kadar uzanmak gerekir. Namık Kemal ile Ziya Paşa'nın Batı ülkelerindeki çabalarını incelemek ilk Jön Türk akımına değgin bilgiler edinmemize yarayacaktır.

Jön Türk hareketi önce edebiyata dönüktü, sonra da politik nitelik kazandı.

En sonunda Abdülhamit'in tahttan indirilmesine kadar vardı.

Böylece Jön Türk diliyle «koyun sürüsüne çobanlık eden kurt» 33 yıllık saltanatından oluyordu.

Ne var ki, Sultan'ın devrilmesi bir işe yaramadı.

İmparatorluk sınırları içinde yaşayan çeşitli uluslarara milliyetçilik ateşi düşmüştü. Hep birden başkaldırıyorlardı. Osmanlılık toplayıcı bir kavram olmaktan çıkmıştı. Türkler milliyetçilik eğilimine kaydıklarında imparatorluğun temel düzeni aleyhine bir tutuma sapmış oluyorlardı. Yarı sömürge düzeni ağırlaşıyordu.

33 yıllık karanlık baskı rejiminden sonra elde edilen özgürlükler, kullanmasını bilmediği cici oyuncaklar gibi halkın ellerinde kırıldı.

Tarihimizin bu ilginç sayfaları bize büyük dersler verir. Abdülhamit'in Meşveret'e açtığı dava, yurt içinde olsa bir anda yok edeceği bir yayın organına karşı Fransa hukukunu kullanmak zorundan doğmuştur. Bu çapraz da Padişahın içerdeki ve dışardaki tutumunu belirler.

En sonunda kazanan, gene Meşveret olmuştur.

Cumhuriyet: 9/2/1973 **İlhan Selçuk**

★

ŞAİRLER HİCİV ŞİİRİNİ CANLANDIRMALI...

... Bizim edebiyatımızda, adaletsiz ve haksız yönetime şiir yoluyla savaş açmak eski ve şerefli bir gelenek... Hele Tanzimattan bu yana, istibdada ve istismara, hürriyetsiz ve haysiyetsiz yaşamaya karşı şairler, yiğitçe haykırdılar. **Namık Kemaller, Tevfik Fikretler, Eşref'ler. Nâzım Hikmetler... Ve hepsi mert protesto şiirinin acısını çekti. Sürgün, âzil, ceza, polis, hapis...**

Onların şiirleri, en koyu baskılar altında, elden ele dolaşıyor, ezberleniyordu. Bugün protesto şiirimizin gizli kalması gerekmiyor. Ama, ne yazık ki, ülkemizdeki bozuk düzene karşı şiir savaşı açan şairimiz az. Üstelik, eskisi gibi heyecan yaratmıyor protesto şiiri. Halk güçlü şiirlere değil de gazete yazılarına ilgi göstermektedir.

Türkiye'de kötü bir yönetim bozuk bir düzen var. Açlık, hastalık, haksızlık, cahillik, adaletsizlik gibi amansız toplum sorunları... Şiirin sarsması ve savaşması gereken sayısız dertler var. **Şairlerimiz, iç ve dış düşmanlara karşı daha kuvvetli bir**

YE MEHMET YE! DEVRİ...

Bir zamanların muharrirler şeyhi **Mahmut Sadık**, «Takvimden bir yaprak»larında anlatırdı:

«Mirasyedinin biri, sandalını tamir ettirmiş, ziftletmiş. Vekilharcı kendisine onyedi liralık bir masraf pusulası vermiş. Yalı komşusu olan hesabını bilen bir arkadaşı hayretle, bu tamirlerin aynını beş altı mecidiyeye yaptırdığını söylemiş. Mirasyedi, pür hiddet vekilharcı azarlamış. Vekilharç kendini şöyle müdafaa etmiş: «Komşu bey yalnız sandal ziftletti, halbuki bizim sandalın tamirinde ben ziftlendim, hamleci ziftlendi, uşak ziftlendi, aşçıbaşı ziftlendi!» İşte bunun gibi, bizim Sultan Hamid'in, nâzırları da yerdi, adamları da yerdi, uşakları da yerdi. Hem de yalnız para değil, demirleri de çelikleri de kömürleri de, kısaca ne bulurlarsa yerlerdi.»

—o—

mücadeleye girişmeli. Yine elden ele dolaşmalı toplum şiirleri.. Son zamanlarda kaybolmağa yüz tutan hiciv şiiri canlanmalı yine... Şairler, meydanlarda, sahnelerde, köşebaşlarında gür seslerle okumalılar şiirlerini, memleketin bugünkü durumunu bütün acıklı yönleriyle gözler önüne sermeliler...

Şairlerimiz, yeniden toplumun sesi olmalı Türk halkını perişan yaşatan şer kuvvetlerine karşı Türk şiirinin savaşı başlamalı yine. Kötü yönetime karşı haykıracak kahraman şairler çıkmasına hasretiz.

Milliyet: 17.4.1969 **Talât Halman**

SULTAN HAMİDİN PAPAĞANLARI

Yine rahmetli Mahmut Sadıkdan: «Boşalan Yıldızda Abdülhamidin hayvanları satılıyor, kediler köpekler, kuşlar... Bahusus bir çift papağan... Çifti şu kadar liraya.. Acaba bu papağanların maharet ne imiş? Biri Hamidiye marşını çalıyor, öbürü de arkadaşının sesi kısılınca (Padişahım çok yaşa.), diye bağırıyormuş... Acaba mahlû Hâkan bu iki yârı — sâdıkı neden beraberinde Selâniğe götürmedi. Artık hiç bir yerde, hiç kimsenin işitemiyeceği bu nidaları, hiç olmazsa papağanlarından dinleyip, teselli bulmaz mı idi?..»

★

BAHÇEVANLARLA İŞİM YOK

İkinci Abdülhamit devrinde Karadağ Prensi İstanbul'a resmî bir ziyaret yapmıştı. O sırada meşhur Vefik Paşaya da, saraya gelmesi emrolunmuş. Paşa Yıldız Sarayına gidip Başkâtip Tahsin Paşaya bu dâvetin sebebini sormuş. O da, Padişahın sadâret mâzullerini Prense takdim edeceğini söyleyince, Vefik Paşa: «Benim bahçevanlarla işim yok!» diye derhal sarayı terkederek, evine dönmüş.

★

MÜFTÜ OLMAK İSTİYORDU

Abdülhamit devrinde, 1894 de Pederim Ali Kemali Paşa Konya Valivekili idi. Vefat eden Konya Müftüsünün yerine alelûsul bir başkasının tayini için iki aday seçilmişti. Vali bunlardan münasip gördüğünü tâyin edecekti. Adaylardan birisi yaşlı başlı, eski ulemâdan, ötekisi de hiç Konyadan ayrılmamış olduğu halde, gerçekten aydın, genç, fazla olarak ta otuz kırk bin lira servete sahip bir zattı. Valiyi pek genç ve tecrübesiz gören bu zat, bir gün bilhassa vali vekilini ziyarete geldi. Hoşbeşten sonra: «Beyefendimiz malûmu âlileridir ki, müftülük için seçilen namzetlerden birisi de bendenizim. Rakibim yaşını başını almış, eski kafada bir zattır. Zaman ise yenilik ister, bendenizin tayinine delâlet buyurursanız, bu zahmete karşılık zât-ı âlilerine naçiz bir düğün hediyesi olmak üzere üçyüz lira takdim ederim» demez mi? Düşünün bir kere, bu adam, «fetvâ» makamına geçmek istiyor... Yâni koca Konyanın örnek din adamı olmağa kendini lâyık buluyordu. Maâzallah ya tayin edilmiş olsaydı...

(Siyasi Dağarcığım) dan — Galip Kemali Söylemezoğlu

JURNALLAR

Meşrutiyetten evvel memleketimiz bir jurnalcılık felâketi içinde idi. İstanbul da 31 mart 325 ihtilâlini müteakkıp Sultan Hamıt tahttan indirilince Yıldızda pek çok jurnal bulundu. Bu jurnallar —takriben yedi yüz sandık— Harbiye Nezaretine nakledilip tetkik ve tefrikleri için bir komisyon teşkil olundu, komisyon bu işle tam üç buçuk sene uğraştı.

Bu jurnallar meselesi Mebusan Meclisinde, Âyanda ve benim Kabinede bulunduğum esnada Heyeti Vükelâda ve gazetelerde pek çok müzakere ve münakaşa edildi, dedikoduyu mucip oldu. Fakat münasip bir hal şekline ulaşamadı.

Kabinede iken bunların neşrine taraftar oldum. Fakat Mahmut Şevket Paşa neşredilmelerine hiçbir zaman razı olmadı. Bazı kimseler istibdat zamanında jurnalcılık yaptıklarından idareten sürüldüler. Halbuki jurnalcıların diğer bir kısmı büyük memuriyetlerinde tutuluyorlardı.

(Hurşit Paşa'nın Kabine Hatıraları'ndan)

★

ALICI OLMAYINCA, SATICI DA OLMAZ

Memlekette jurnalcılığı hattâ, babayı oğul, oğlu baba aleyhinde bulunmağa sevkedecek dereceye vardıran Sultan Abdülhamit, bir yaz günü belki biraz da sıcağın tesiriyle, kendisine verilen jurnalları, okumağa dahi tahammülü kalmadığından bahisle jurnalcılıktan şikâyet ederken, karşısında duran **Serasker Rıza Paşa**, büyük bir cesâret göstererek şöyle demişti:

«— Pâdişahım, üzülmemek, yorulmamak elinizdedir. Zirâ bir şeyin alıcısı olmazsa, satıcısı da olmaz.»

★

DİNAMİTLİ GÜVERCİNLER

31 Mart vak'asında kurulan Hurşit Paşa Divan-ı Harbi âzasından sâbık Askerî Emekliler Cemiyeti Reisi **Ferit Paşa** anlatıyor:

«Birgün, Sultan Hamidin İttihatçılar aleyhine işlettiği teşkilâta mensup olanlardan mürekkep bir kafileyi Divan-ı Harbe getirdiler içlerinde —neticede idam olunan— Tüfekçi Halil ile kızlar ağasının, hattâ şu meşhur Nadir ağanın da bulunduğu bu kafilede, şeytan bakışlı ve çok yakışıklı bir genç de vardı. Şûra-i Devlet (Devlet Şûrası) âzasından Tayyar Bey... Bu adam, Beşiktaşta oturan birisi hakkında, Sultan Hamid'e bir jurnal vermiş... Jurnalde ne demiş bilir misiniz: «Bu adam, diyor, sürülerle güvercin besliyor ve beslediği güvercinleri saraydaki oda-

YAŞAYAN ÖLÜLER VE ÖLMÜŞ CANLILAR

Sultan Abdülhamid Osmanlı İmparatorluğunu İttihad ve Terakki komitecilerine devri teslime mecbur kaldığı zaman «Devlet-i ebed müddet»in üç kıt'a üzerindeki ülkesi Kanunî Sultan Süleyman fütühâtının sağlamış bulunduğu huduttan ancak % 10 zayiat vermişti.

Bir ucu İtalya sahillerinden, öteki ucu Akdeniz yalılarından büyük Sahraya kadar şimâli ve orta **Afrika**'ya hâkim olan, bir tarafı Süveyşten Bâbül Mendep'ten bütün Kızıl Deniz'i kapsayan, yine **Mekke** ve Suriye vilâyetlerinden Basra Körfezi açıklarına kadar hududa uzanan bu koca imparatorluğu hâlâ iyi niyetli, vatansever sayılmak dalâletinde ayak direnen İttihad ve Terakki çetecileri, Sultan Hamidi saltanattan uzaklaştırıp da Yıldız Sarayını yağma etsinler diye kanadı kopmuş, ayağı kırılmış kuşa döndürdüler. Burada siyasetten anlar bir devlet adamı sayılmakta olan Celâl Bayar'ın dahi Sultan Hamid'i zem, İttihad ve Terakki'yi medh bâbında ne kadar yanlışlara yuvarlanmış bulunduğuna da temas edeceğim:

Sayın Bayar, İttihad ve Terakki İzmir Kâtibi Mes'ullüğünden en yüksek devlet makamına çıkabilmiş bulunmasının belki de şükrânı nimeti olarak **«Ben de Yazdım»** adlı kitabında:

(İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin milleti esirlikten kurtarıp hürriyete ve meşrutiyete ulaştırması hususundaki hizmetleri her türlü sitâyişin üstündedir.) buyurduktan sonra nedense komitenin seyyiatını da örtmek istiyor.

Ben, İttihat ve Terakki'nin evvelini de, sonunu da bilirim.

İttihat ve Terakki'nin **Bekirağa** bölüğünde çürütme, Sinop ve Bodrum zindanlarında inletme, tırnak sökme, sokakta adam öldürtme hürriyetleri **(Benim gibi düşünecek benim her yaptığımı beğeneceksiniz, emrimden dışarı çıkmıyacaksınız.)** diyen bir acaip hürriyet idi. Ki Birinci Dünya Harbi sonuna kadar sürüp gitmişti. Böyle olmasından dolayı sayın Bayar'ın beyanlarını, tarihi hakikatler değil de bağlılığın belirgeleri olarak kabulden başka yol bulamıyorum.

Bizim Anadolu: 10/2/1970 **M. Raif Ogan**

---

nızın penceresine alıştırmaya çalışıyor ve buna muvaffak olursa, birgün hayvanların ayaklarına dinamit bağlayacak ve salıverecek... Onlar da gelip pencerenize konar konmaz, dinamitler temasla patlıyacak ve mahvolacaksınız, Padişahım!»

Bu yaman jurnalcı da diğer bazıları gibi, idam kararıyle asılmıştır.»

Kırkağaç Kaymakamı Şair Eşref'e

Gel otur makamına, gör dinle Kırkağaç'ı
«Aferin!.. değişen bir şey yokmuş» diyeceksin.
Herşey bıraktığın gibi duruyor EŞREF!..
Deven aynı deve; vezin yine aynı vezin.

Vasiyetindir diye mezarına gelmiyoruz.
Çalmak isterken, kazara taşını parçaladık.
Sarıkız'a bez bağlamakta devam ediyoruz;
Yeni binada şimdi, senin eski kaymakamlık.

Kavunların eski tadı yok şimdi,
Tütün paralarıyla günü gün ediyoruz.
Nüfusa az geliyor mahalle kahveleri,
Doğuyoruz, büyüyoruz yuvarlanıp gidiyoruz.

Mümtaz Ecri

(19 Mayıs 1970, Kırkağaç
Yurt Sesi Gazetesi)

EŞREF'İN MEZARINDA

— Yusuf Ziya Beyefendiye —

Dün güneş ufuklarda kızıl bir iz çizerken,
Köyümün hâricinde, şöyle gezindim erken:
Uğradım-gönlüm ezik-EŞREF'in mezarına..

Çıktım, toprağı öptüm, ağladım için için,
Dikenlere yüz sürdüm "EŞREF"i anmak için;
"DECCAL"ı diken olmuş taşının kenarında.

Gözlerimde mâzinin hâtırası uyandı,
Bir şimşek karşısında gözlerim yandı, yandı,
Ağladım toprak olan koca Türk şairine...

EŞREF o EŞREF'di ki etek öpmek yerine,
Eğilmeyen başını istibdada kaldırdı,
Baruttan şiirlerle devrin zulmünü kırdı.

Acıdım, büyükler kadrini bilmiyorlar,
Mezarının önünde değil, eğilmiyorlar,
Hattâ göz dikiyorlar, yazık, kırık taşına!..

..Gün battı, mezarında gölgeler mâtem oldu;
Gözüm mâzide kaldı, içim - boşaldı, doldu,
Nihâyet vedâ ettim hürriyet yoldaşına...

Kırkağaç - 1928

(Servet-i Fünun Dergisi,
26 Temmuz 1928)

ALİ RAUF

"DECCAL" Mısır'da bastırdığı kitaplarından biri.
Pek şayanı teessüftür ki geçenlerde koca şairin
mezar taşını kırmışlar:
"İstemem ben fâtiha, tek kırmasınlar taşımı.."

Eşref

TOPUNA BİRDEN

Her biri, biz diyor derde ilâcız;
Başa giyilecek püsküllü tâcız.
Biz her zamandan çok şimdi muhtâcız
Rahmetli üstâdım şair EŞREF'e.

Falan-Filân

★

BAYRAĞI UNUTANLAR

Yalanla dolanları yüz binleri aşıyor,
Sürü sürü hırsızlar aramızda yaşıyor,
Tüm tersine dönmüştür yurdumun manzarası
Bayrağı unutanlar artık bayrak taşıyor.

★

ER BAKAN

Müslümanlıktan uzak, müslüman geçiniyor,
Kıspet giymemiş ama pehlivan geçiniyor,
Gericilerin başı, herkes böyle tanıyor
Erlikten haberi yok, er Bakan geçiniyor.

★

NASIL GİDİYORLAR?

Çamur dolu bir yola dalarak gidiyorlar,
Nâmerdin türküsünü çalarak gidiyorlar,
Gittikleri yerlerden onlar dönmeyecekler,
Çok yetimin âhını alarak gidiyorlar.

★

AYILAR

Bu koca ayılara koskoca bir def gerek,
Şereften yoksun onlar, tümüne şeref gerek,
Boynuzlular çoğaldı, pezevenkler revaçta
Bu memlekete artık yeni bir EŞREF gerek.

Uluğ TURANLIOĞLU

BİR UŞAK PORTRESİ

Sormam kişinin gelmişi kim, geçmişi kimdir,
Baş düşmanım olsun överim övmeye değse,
Küfretmeyi sevmem de şu at kelleli kurda,
Vallah, ana-avrat söverim sövmeye değse...

★

BİR AJAN PORTRESİ

Sevgi bilmez, acı duymaz, CiA'nın ispiyonu,
Yıktırır ülkeyi bir baltaya sap olmak için..
Nice yıldır nitekim, it üretüp, kurt üretüp,
Nice bin genci boğazlattı, kasap olmak için..

Hopa'lı Hasan ÇELEBİ

★

Ü Ç K I T A

Yılda birkaç gün yanan kandil ile,
Ey sofi! Hiç sanma ki ruhum kanar.
Bir veliyim, türbedir gönlüm benim;
Kandilim akşamları her gün yanar

★

Ben ne Mekke, ne de Kudüs bilirim;
Tanrı'yı gönülde takdis bilirim.
Çok hacılar gördüm Kâbe'ye gitmiş;
Çok şeytan taşlamış iblis bilirim.

★

Müstehcen yayın diye bakan kitap toplatır;
O düşünüş çok geri, avucunu koklasın.
LÛD kavmi erkekleri birbirini .....miş,
Kur'anımız yazıyor sıkı ise toplasın

Abidin UYAR

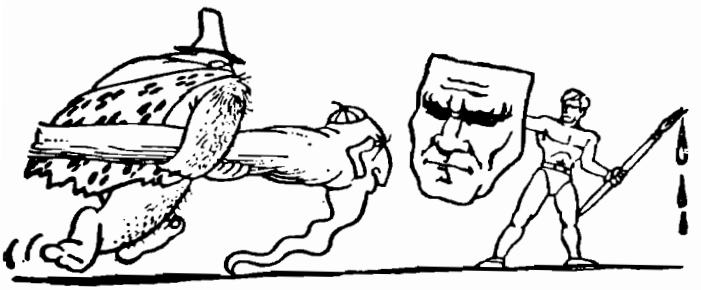
DEVENİN ÜÇ BAŞI — Tevfik Fikret'e Nazire —

Vaktiyle büyük bir devenin üç başı varmış
Üç başlısı olmaz ya masal, neyse bu üç baş
Bir zırdeli, bir farfara, bir saralı yandaş
Biçareyi beyhude sürükler ve yorarmış
Artık kime gitse
Kim duysa işitse
Yüz vermediğinden devecik dertli ve sâkit
Yorgun, ölü, bitkin, ha babam git, ha babam git
Yıllarca yol almış yürümüş hasta susuz aç
Özgürlüğe muhtaç...
Bal renkli uzun tüyleri solmuş ve dökülmüş
Hörgüç küçülüp ince uzun boynu bükülmüş
Birgün sağa bakmış sola bakmış deve kindar
Artık ne tahammül ne bacaklarda o güç var
Ağzında köpük, gözleri dehşetle kararmış
Dik sarp uçurumlar uzayan bir yere varmış
Yallah be!. demiş, başları çekmiş ve koparmış
Düzmece haşmetli tatarlar
Alçakları bir gün uçurumlardan atarlar..

★

Her vaadinizin öncesi hiç, sonrası hiç
Sizden gelecek müjdesi her mutluluğun piç!
Halkın yoludur, hak yoludur seçtiğimiz yol
Ey hak yaşa, ey sevgili millet yaşa, var ol!

B. AĞABEY

Özgür İnsan: 1.12.1972 **Mustafa UYKUSUZ**

Karikatürde Hiclv: Rahmetli Üstâd **Cemal Nâdir**'den :

— Dertlerinizin hepsini şu deftere not ettim, çare bulmağa çalışacağım!..

— Fakat ömrünüz yetmez bayım!

— Merak etmeyin, bir oğlum, iki torunum var!..

(3/10/1945)

Bizde Akademi olursa!.. (9.2.1939)

HİLMİ YÜCEBAŞ'IN BASILMIŞ ESERLERİ :

1 Trakya Köylerinde 1935
2 Namık Kemal ve Vatan Sevgisi 1937
3 Tekirdağlı Şairler : 1939
4 Gazi Osman Paşa ve Plevne : 1943
5 Mithat Paşa 1944
6 105. Doğum Yılında Namık Kemal 1946
7 Mehmet Emin Yurdakul 1948
8 Bütün Cepheleriyle Rıza Tevfik 1950
9 Bütün Cepheleriyle Cemal Nadir : 1950
10 Partiler Albümü 1954
11 Cemal Nadir ve AMCABEY 1955
12 Süleyman Nazif'ten Hâtıralar : 1957
13 Bütün Cepheleriyle Reşat Nuri 1957
14 Bütün Cepheleriyle Ercüment Ekrem : 1957
15 Ahmet Rasim Aşkları - Hâtıraları 1957
16 Bütün Cepheleriyle Ahmet Hâşim 1958
17 Bütün Cepheleriyle Mehmet Âkif : 1958
18 Şair Eşref - Şiirleri - Nüktdeleri 1958
19 Türk Mizahçıları (Şairler ve Nüktedanlar) 1958
20 Bütün Cepheleriyle Namık Kemal 1959
22 Bütün Cepheleriyle Tevfik Fikret : 1959
23 Karikatür Üstadlarımız Cem ve Ramiz : 1959
24 Edebiyatımızda Mevlânâ 1959
25 Ömer Hayyam - Felsefesi ve Rübaileri 1960
26 Şâir Pâdişahlar 1960
27 Ömer Seyfettin - Hikâyeleri ve Şiirleri 1960
28 Yedi Şâirden Hâtıralar : 1960

29 Hüseyin Cahit - Hayatı ve Hâtıraları 1960
30 Edebiyatımızda Atatürk 1960
31 Neyzen Tevfik - Hayatı ve Şiirleri 1961
32 Hiciv Edebiyatı Antolojisi 1961
33 Bütün Cepheleriyle Yahya Kemal (4. Basılış) 1962
34 Bütün Cepheleriyle Sait Faik 1964
35 Bütün Cepheleriyle Halide Edip 1964
36 Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi 1964
37 Nâzım Hikmet Türk Basınında 1967
38 Filozof Rıza Tevfik Hayatı - Hâtıraları - Şiirleri 1968
39 Ulunay Hayatı - Hâtıraları - Eserleri 1969
40 Atatürk'ün Nükteleri - Fıkraları Hâtıraları 1973
41 Faruk Nafiz Hayatı - Hâtıraları - Şiirleri 1974
42 Neyzen Tevfik Hayatı - Hâtıraları - Şiirleri 1976
43 Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi 1976
44 Şair Eşref Bütün Şiirleri ve 80 Yıllık Hâtıraları 1978
45. FATİH SULTAN MEHMET
Kültür Dünyası - Menkıbeleri - Şiirleri: 1981

★

Hilmi Yücebaş'ın eserlerini, yazarın muhabere adresi olan **(İstanbul Posta Kutusu 255)** ten isteyebilirsiniz.

İÇİNDEKİLER

4 Şair Eşref Üzerine Düşünceler **Hilmi Yücebaş**
23 Cevdet Kudret Solok'a Cevap **Hilmi Yücebaş**
25 Devlet Çarkına Dair **Eşref, Çetin Altan ve Ahmet Vefik Paşa**
26 Eşref'in yeni bulunan şiiri BAHÂRİYE **Hilmi Yücebaş**
Şair Eşref'te gazetecilik **Nedim Gazneli**
33 **Eşref'e dâir düşünceler, duygular, eleştiriler**
33 Oktay Akbal, A. Gözlüklü, 34 Nihat Sâmi,
35 Burhan Felek, Necdet Rüştü, 36 Sadri Ertem,
37 İbrahim Alâettin, 38 Hakkı Süha, 38 Hüseyin Avni
40 Hüseyin Kâmi, 43 Hikmet Dizdaroğlu, 44 A. Karahan
45 Refik Halit Karay, 50 Mithat Cemal Kuntay
54 Mahmut Yesari, 55 Sadri Sema, 56 İsmail Habip
58 Ziya Somar, Süleyman Nazif, Tokâdizâde Şekip.
59 Ulunay, 60 Hakkı Tarık, Damad Mahmut Paşa, Sâfî
61 **Eşref'e Dair Fıkralar, Nükteler, Şakalar...**
61 Ercüment Ekrem, Ragıp Akyavaş, 65 Mithat Cemâl
91 **80 Yıllık Hâtıralar ve Menkıbeler : Hüseyin Rifat**
128 Şair Eşref ve Tilkizâde Ahmet Efendi **Ziyâettin**
130 Ermenek'li Hasan Rüştü **Hıfzı Veldet Velidedeoğlu**
131 Hasan Rüştü'nün Şiirleri.
133 **Şair Eşref'le geçen hayatımız ve o devre ait hâtıralar** - Saltanat devrinde hükümet **Ermenekli Hasan Rüştü**
186 Bitlis vâlisi, adliye nâzırı ve şair Eşref **Hıfzı Bursalı**
188 Eşref'in şâirane kehânetleri **Faik Reşad**
192 İzmir'de şair Eşref ve arkadaşları **Hıfzı Nalbantoğlu**
197 İzmir'in Beybabası şair Eşref'ti **Mehmet Şeref**
200 Ölmeyen büyüklerimizden Eşref **Ali İlmi**
205 İzmir'in meşhur edebiyatçıları **İrfan Hazar**
211 Şair Eşref'ten anılar **Ulunay**

217 Şair Eşref'in gurbet günleri : **Cemal Kutay**
225 Ruhi babayı ziyaret : **A. Hamdi Tanyeli**
228 Sultandağı Efsânesi **Atiye Keskin**
231 Eşref'in Mısır'daki günleri **Avram Galanti**
234 Ahmet Celâlettin Paşa ve Şâir Eşref **Cemal Kutay**
241 Şair Eşref'le bir söyleşi **H. Pulur**
245 **Eşref'e Dâir : Mersiyeler - Tahmisler - Nazireler**
Eşref'in Eserleri

264 DECCAL
267 İSTİMDÂD
272 ŞÂH ve PÂŞİŞÂH
283 DECCAL (İkinci kitap)
291 DECCAL (Üçüncü kitap)
310 HASBİHAL (yâhud Eşref ve Kemâl)
325 İRAN'DA YANGIN VAR
328 Şah **Bülent Ecevit**, 328 **İlhan Selçuk**
330 KUYRUKLU YILDIZ
340 EŞREF'İN RÜYÂSI
344 MECLİS-İ MEBÛSÂN
348 BERGÜZAR
351 **Tercümân-ı Millet yâhud Kaside-i Hürriyet**
363 **Dayaklı Çavuş**, 364 **Köy Düğünü**
365 EŞREF'İN GAZELLERİ
369 EŞREF'TEN ÇEŞİTLİ ŞİİRLER
369 Yemen Hamidiye Destanı, 370 Hal ağlar bana
370 Şarkı, 371 Külâh-ı Mevlevî
372 Usûl-i Merkeziyet Şarkısı
372 Adsız Şiir
374 Niyâz, 375 Gördes Sergisinde, Adsız Şiir
375 Teresiye, 379 Lâzımsa
381 Veysel Karânî için
383 **Eşref'ten Çeşitli Kıt'alar**
420 **Şair Eşref'ten Beyitler**
425 Namık Kemâl ve Eşref : Hüseyin Rifat

426 Şair Eşref ve Mustafa Kemâl Hikmet Bilâ
426 Tevfik Fikret'in ittihadçılara cevâbı
429 Meşveret ve Abdülhamit : İlhan Selçuk
430 Şâirlerimiz hiciv şiirini canlandırmalı Talât Hâlman
431 Abdülhamid devrine aid kısa notlar...
434 Yaşayan ölüler ve ölmüş canlılar Raif Ogan
435 Çeşitli hicivler Uluğ Turanlıoğlu, Hasan Çelebi, Abidin Uyar, B. Ağabey
438 Üstad Cemâl Nâdir'den çizgiler

EŞREF'in son demlerinde gençlik hasretiyle söylediği

Ş A R K I

Nâbemevsim nevbehar ister gönül
İhtiyârım tâze yâr ister gönül
Onbeşinde bir nigâr ister gönül
İhtiyârım tâze yâr ister gönül...

ŞAİR KENDİNİ ANLATIYOR:

Hayret etüm aldırınca resmimi,
Benmiyim bu bilmedim ben, siz bilin!.
Aslına uymazsa tasvirim n'ola
Giydiğim gömlek emânet, fes elin..

HALKTAN DOĞAN BIR HİCİV

Öteden beri halkımızın, değişmeyen bir gerçek olarak yürürlükteki düzeni hicveden, güzel bir tekerlemesi ile kitabı kapatıyorum

Alavere dalavere,
Kürt Mehmet nöbetel.. **H. Y.**

DİLEK YAYINEVİ

ÖMER SEYFETTİN SERİSİ :

1 — BOMBA

2 — PEMBE İNCİLİ KAFTAN

3 — GİZLİ MABET

4 — MAHCUPLUK İMTİHANI

5 — EFRUZ BEY

6 — BEYAZ LALE

7 — ÖMER SEYFETTİN'DEN SEÇMELER

DEDE KORKUT

ÖYKÜLERİ

Hazırlayan **Abdullah Birkan**

En güzel tasnif

En temiz baskı

ile

13 ŞAHANE ÖYKÜ

DİLEK YAYINEVİ

Bu eseri hazırlayan **Hilmi YÜCEBAŞ**

1915 yılında (Drama'da - Yunanistan'da) doğan Hilmi Yücebaş, ortaöğrenim görmüş, öğretmenlik ve memurluk yapmıştır. Osmanlıca'yı iyi okur, yazar. Evli olup iki oğlu yüksek mühendistir. On bin cildlik özel kitaplığı vardır.

İlk şiir ve nesirleri 1931 yılında (Resimli Şark) ve (Muhit) dergilerinde yayınlanmış, 1932 yılında gazeteciliğe başlayarak İstanbul gazetelerinin ve Anadolu Ajansının Tekirdağ muhabirliğini yapmış, (Tekirdağ) gazetesinin yazı işlerini yönetmiştir. 1943 yılında İstanbul'a yerleşen Hilmi Yücebaş, sürekli gazeteciliği dolayısıyle 1968 yılında Basın şeref kartı almıştır.

"52" yıldan beri basınla, sanat ve edebiyatla ilişkisini sürdüren Hilmi Yücebaş'ın milli kültürümüze yararlı ve edebiyat bilgilerimizi bütünleyen (45) eseri yayınlanmış, altısı da gazetelerde tefrika edilmiştir. Basılmak üzere olan 8 eseri daha vardır.

NEYZEN TEVFİK'in Hocası

ŞAİR EŞREF Diyor ki:

Koşardım yangına petrol sıkardım bin tulumba ile,
Cihan yansa tutuşsa bin grevle hây-i huy olsa;
Derûnunda olurdum aç, susuz ölmekliğe râzı,
Hükümdârân-ı asrın kellesinden bir saray olsa!

☆

II. Abdülhamid'in pâdişâh oluşunun yıldönümünde, hükûmet konağı avlusuna halk toplanmış, polisin müdâhalesine rağmen tören mahalline daha fazla sokulunca, pencereden bunu gören vâli, hiddetle :
«— Bu eşşek milleti durdurun!» diye bağırmaya başlamış. Bunu duyan **Şâir Eşref,** hemen vâliye şu cevâbı vermişti:

Millete erbâb-ı mansıptan biri eşşek demiş,
Reddedilmez böyle bir söz, amma ki pek can sıkar...
Olsa da millet eşek, eşşek diyen bilmez mi ki:
Sadr-ıâzamlarla vâliler de milletten çıkar!..

DİLEK YAYINEVİ
İHSAN MESUT
ERİŞEN
Cağaloğlu - İstanbul